

INSTITUTUL
DE RELAȚII INTERNAȚIONALE
DIN MOLDOVA

ISSN 1857-4440
eISSN 2587-3393

Relații Internaționale Plus

Revistă științifico-practică

Nr.1 (13) 2018

COLEGIUL DE REDACȚIE

- Artiom MALGHIN**, *doctor în științe politice, conferențiar universitar, МГИМО(У), Federația Rusă*
Stanislav CERNEAVSCHIL, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Centrul de Cercetări Științifice, МГИМО(У), Federația Rusă*
Stanislav KNIAZEV, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea Internațională MHTCO, Republica Belarus*
Vasilii SACOVICI, *doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională Tehnică din Belarus, Republica Belarus*
Vladimir GUTUROV, *doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Federația Rusă*
Iordan Gheorghe BĂRBULESCU, *doctor în științe politice, profesor universitar, SNSPA*
Ioan HORGA, *doctor în științe politice, profesor universitar, Universitatea din Oradea, România*
Ion IGNAT, *doctor în științe economice, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România*
Vladislav GROSUL, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Institutul Istoriei Rusiei al AȘR, Federația Rusă*
Vladislav MACARCIUC, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutul de Drept și Psihologie a Universității Tehnice Naționale din Livov, Ucraina*
Alexandru SÎCI, *doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina*
Chris GRANT, *doctor în științe politice, Universitatea din Mercer, orașul Macon, Statul Georgia, SUA*
Mincio MINCEV, *doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Centrul Științific Bulgar Euroasiatic, Bulgaria*
Ludmila LIPCOVA, *doctor în istorie, Facultatea de Relații Internaționale a Universității Economice din Bratislava, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Republica Slovacă*
Stanislav MRAZ, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea «DANUBIUS», Republica Slovacă*
Alexandru BURIAN, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, CNA*
Victor JUC, *doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, ICJP al AȘM*
Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, ICJP al AȘM*
Iurii CROTENCO, *doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, IRIM*
Mihail BÎRGĂU, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, IRIM*
Vitalie CAZACU, *doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM*

ECHIPA REDACȚIONALĂ

- Redactor-șef: Sergiu NAZARIA**,
doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, IRIM
Redactor-șef adjunct: Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie,
profesor universitar, IRIM
Redactor-științific: Valentin BENIUC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, IRIM
Redactor (limba română): Natalia Ciobanu
Redactor (limba engleză): Ilona ȘOIMU

Fondator: Institutul de Relații Internaționale din Moldova

Înregistrată la Ministerul Justiției al RM în data de 24 noiembrie 2017

Revista este acreditată de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare al RM, Categoria „C”
Revista se declară publicație științifică cu Acces Deschis, în baza Licenței Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (CC BY), este inclusă în baza de date naționale:
Instrumental Bibliometric Național.

© IRIM, 2018

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATION
OF MOLDOVA

ISSN 1857-4440
eISSN 2587-3393

International Relations Plus

Scientific-practical journal

No. 1 (13) 2018

EDITORIAL BOARD

- Artiom MALGHIN**, *PhD in Political Science, associate professor, MGIOM (U), the Russian Federation*
Stanislav CERNEAVSCHII, *doctor habilitate in History, university professor, Center for Scientific Research, MGIMO (U), the Russian Federation*
Stanislav KNIAZEV, *doctor habilitate in Law, university professor, International University of Medicine and Pharmacy (MITSO), the Republic of Belarus*
Vasilii SACOVICI, *doctor habilitate in Political Sciences, university professor, Technical University of Belarus, the Republic of Belarus*
Vladimir GUTUROV, *doctor habilitate in Philosophy, university professor, State University of Sankt-Petersburg, the Russian Federation*
Jordan BĂRBULESCU, *PhD in Political Sciences, university professor, SNSPA*
Ioan HORGA, *PhD in Political Sciences, university professor, Oradea University, Romania*
Ion IGNAT, *PhD in Economic Sciences, university professor, "Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, Romania*
Vladislav GROSUL, *doctor habilitate in History, university professor, Russian Academy of Sciences Institute of Russian History, Russian Federation*
Vladislav MACARCIUC, *doctor habilitate in Law, university professor, Institute of Law and Psychology of the National Technical University of Livov, Ukraine*
Alexandru ȘICI, *doctor habilitate in History, university professor, "Iurii Fedkoviçi" National University of Chernivtsi, Ukraine*
Chris GRANT, *PhD in Political Science, Mercer University, the city of Macon, Georgia, the USA*
Mincio MINCEV, *doctor habilitate in Philosophy, university professor, Bulgarian Euro-Asian Academy of Sciences, Bulgaria*
Ludmila LIPCOVA, *PhD in History, Faculty of International Relations of the University of Economics from Bratislava, doctor habilitate in Economics, university professor, the Slovak Republic*
Stanislav MRAZ, *doctor habilitate in Law, university professor, "DANUBIUS" University, the Slovak Republic*
Alexandru BURIAN, *doctor habilitate in Law, university professor, CNAA*
Victor JUC, *doctor habilitate in Political Sciences, research professor, ICJP of the ASM*
Valeriu CUȘNIR, *doctor habilitate in Law, university professor, ICJP of the ASM*
Iurii CROTENCO, *doctor habilitate in Economic Sciences, university professor, IRIM*
Mihail BÎRGĂU, *doctor habilitate in Law, university professor, IRIM*
Vitalie CAZACU, *PhD in Economic Sciences, associate professor, IRIM*

EDITORIAL TEAM

- Editor-in-Chief:** *Sergiu NAZARIA*,
doctor habilitate in Political Sciences, university professor, IRIM
Deputy Editor-in-Chief: *Ludmila ROȘCA*, doctor habilitate in Philosophy, university professor, IRIM
Scientific Editor: *Valentin BENIUC*, doctor habilitate in Political Sciences, university professor, IRIM
Editor (Romanian): *Natalia Ciobanu*
Editor (English): *Iloana ȘOIMU*

Founder: Institute of International Relations of Moldova
Registered at the Republic of Moldova's Ministry of Justice on 24 November, 2017
The journal is accredited by the National Council for Accreditation and Attestation of the Republic of Moldova, Category "C"
The journal is an Open Access scientific publication based on the Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (CC BY), and is included in the national database: National Bibliometric Instrument.

SUMAR

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL: PROBLEME ACTUALE

- Valentin BENIUC**, *doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, IRIM*
Criza migraționistă și solidaritatea europeană 11
- Ludmila ROȘCA**, *doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM*
**Dimensiunea socială a integrării europene:
abordare teoretico-conceptuală** 19
- Vasile SIMILEANU**, *doctor, conferențiar universitar, Academia de Studii Economice din București, România*
Războiul hibrid: abordare conceptuală 32
- Nikolai MALISHEVSKY**, *doctor în științe politice, Universitatea Prieteniei Popoarelor, Federația Rusă*
**Periodizarea procesului devenirii istoriografiei
conflictului armat în Cecenia** 44
- Ivan TERLYUC**, *doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Drept și Psihologie a Universității Tehnice Naționale din Livov, Ucraina*
**Condițiile ideologice și geopolitice ale formării statalității ucrainene
în perioada revoluției naționale din a doua jumătate a secolului XVII** 52
- Nicolai AFANAS**, *master în științe politice, doctorand, IRIM*
Corozia suveranității naționale a statelor în cadrul Uniunii Europene 66
- Valentina URSU**, *doctorandă, IRIM*
Democrația reprezentativă vs democrația participativă: studiu comparat 82

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI ECONOMIA GLOBALĂ

- Ludmila GOLOVATAIA**, *doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM*
Farida NEMIRI YAICI, *doctor, conferențiar universitar, Universitatea din Bejaia, Algeria*
**Importanța și rolul întreprinderilor mici și mijlocii în condițiile
actuale de dezvoltare a Republicii Moldova** 97
- Tatiana ANDREEVA**, *doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM*
**Dezvoltarea sferei investiționale în economia națională, în
contextul evoluției teoriei și practicii țărilor cu economie de piață** 113

Elena NIREAN , <i>doctor în științe economice, conferențiar universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova</i>	
Boris COREȚCHI , <i>doctor în științe economice, IRIM</i>	
Impactul creanțelor și datoriilor curente asupra dezvoltării entității	131
Vasile CHIRMICI , <i>doctor în științe economice, IRIM</i>	
Logistica transportului în turism	141
Iuliu ȚURCAN , <i>doctor în științe economice, IRIM</i>	
Rolul relațiilor economice internaționale în asigurarea creșterii economice a Republicii Moldova	153
Farida NEMIRI YAICI , <i>doctor, conferențiar universitar, Universitatea din Bejaia, Algeria</i>	
Ludmila GOLOVATAIA , <i>doctor în științe economice, conferențiar universitar, IRIM</i>	
Interconexiunea dintre piața muncii și migrația internațională. Cazul Algeriei	165

DREPT NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL EUROPEAN

Galina POGONEȚ , <i>doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM</i>	
Evoluția conceptului educația și formarea profesională privind statutul juridic al funcției publice	178
Sergiu CERNOMOREȚ , <i>doctor în drept, IRIM</i>	
Mihail DULGHIERU , <i>Șef Secție examinări și evidențe balistice CTCEJ al IGP al MAI</i>	
Arme de foc - diagnosticare criminalistică	192
Tatiana DABIJA , <i>doctor în drept, IRIM</i>	
Consfințirea problematicei controlului constituționalității legilor în sistemul politicilor publice din Republica Moldova	199
Ion BURUIANA , <i>doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM</i>	
Dreptul aplicabil contractelor comerciale internaționale	214
Valeriu GUREU , <i>master în drept, IRIM</i>	
Reforma administrației ministeriale: prioritate națională a statului în condițiile integrării europene	223
Vasilisa MUNTEAN , <i> judecător, Judecătoria Chișinău, Republica Moldova</i>	
Semnificația doctrinară și legală a noțiunii „eroare judiciară”	231
NOUTĂȚI EDITORIALE	461
NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE	464

CONTENTS

INTERNATIONAL POLITICAL DISCOURSE: RELEVANT PROBLEMS

Valentin BENIUC , <i>doctor habilitate in Political Sciences, university professor, IRIM</i> Migration crisis and european solidarity	242
Ludmila ROSCA , <i>doctor habilitate in Philosophy, university professor, IRIM</i> European Integration social dimension: theoretical and conceptual approach	250
Vasile SIMILEANU , <i>PhD, associate professor, Academy of Economic Studies of Bucharest, Romania</i> Hybrid war: conceptual approach	263
Nikolai MALISHEVSKY , <i>PhD in Political Science, Peoples' Friendship University (RUDN), Russian Federation</i> Periodization of the historiography formation of the armed conflict in Chechnya	274
Ivan TERLYUK , <i>PhD in Historical Sciences, associate professor, Institute of Jurisprudence and Psychology National University «Lviv Polytechnic», Ukraine</i> Ideology and geopolitical conditions of formation of the Ukrainian state in the period of the National Revolution of the middle - the second half of the XVII	282
Nicolai AFANAS , <i>master in Political Sciences, PhD student, IRIM</i> The corrosion of states' national sovereignty within the European Union	294
Valentina URSU , <i>PhD student, IRIM</i> Representative Democracy vs Participatory Democracy: a comparative study	310

INTEGRATIONAL PROCESSES AND GLOBAL ECONOMY

Ludmila GOLOVATAYA , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, IRIM</i> Farida NEMIRI YAICHI , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, University of Bejaia, Algeria</i> Importance and role of small and medium enterprises in the current conditions of the Republic of Moldova's development	325
Tatyana ANDREEVA , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, IRIM</i> The development of the investment sphere in the national economy in the context of the theory and practice evolution of countries with the market economy	338

Elena NIREAN , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, State Agrarian University of Moldova</i>	
Boris COREȚCHI , <i>PhD in Economic Sciences, IRIM</i>	
The impact of current borrowings and debts on the entity development	353
Vasile CHIRMICI , <i>PhD in Economic Sciences, IRIM</i>	
Transportation logistics in tourism	363
Iuliu ȚURCAN , <i>PhD in Economic Sciences, IRIM</i>	
The role of international economic relations in the assurance of the Republic of Moldova's economic growth	375
Farida NEMIRI YAICHI , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, University of Bejaia, Algeria</i>	
Ludmila GOLOVATAYA , <i>PhD in Economic Sciences, associate professor, IRIM</i>	
Relationship between labor markets and international migration: Algeria's case	386
NATIONAL AND INTERNATIONAL EUROPEAN LAW	
Galina POGONEȚ , <i>PhD in law, associate professor, IRIM</i>	
The evolution of the concept of education and professional training on the legal status of the civil service	398
Sergiu CERNOMOREȚ , <i>PhD in Law, IRIM</i>	
Mihail DULGHIERU , <i>Head of Ballistic Examinations and Records Section at TFCJE of MIA PGI</i>	
Firearms - forensic diagnostics	411
Tatiana DABIJA , <i>PhD in Law, IRIM</i>	
Consolidating the problem of the laws' constitutionality control in the Republic of Moldova's public policy system	418
Ion BURUIANA , <i>PhD in Law, associate professor, IRIM</i>	
Applicable law to international trade contracts	433
Valeriu GUREU , <i>MA in Law, IRIM</i>	
Ministerial administration reform: national priority of the state in the conditions of european integration	442
Vasilisa MUNTEAN , <i>Judge at Chisinau Court, Buiucani Headquarters, the Republic of Moldova</i>	
The doctrinaire and legal significance of the concept "judicial error"	450
EDITORIAL NEWS	461
SCIENTIFIC NOVELTIES	464

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС: АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Валентин БЕНЮК Миграционный кризис и европейская солидарность	11
Людмила РОШКА Социальное измерение европейской интеграции: научно - мировоззренческий подход	19
Василий СИМИЛЯНУ Гибридная Война: мировоззренческий подход	32
Николай МАЛИШЕВСКИЙ Периодизация становления историографии вооруженного конфликта в Чечне	44
Иван ТЕРЛЮК Идеология и геополитические условия становления украинской государственности в период национальной революции середины – второй половины XVII в.	52
Николай АФАНАС Коррозия национального суверенитета государства в Европейском Союзе	66
Валентина УРСУ Представительная демократия и партиципативная демократия: сравнительный анализ	82

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ И МИРОВАЯ ЭКОНОМИКА

Людмила ГОЛОВАТАЯ Фарида НЕМИРИ ЯЙСИ Важность и роль малых и средних предприятий в современных условиях развития Республики Молдова	97
Татьяна АНДРЕЕВА Развитие инвестиционной сферы в национальной экономике в контексте эволюции теории и практики стран с рыночной экономикой	113

Елена НИРЯН Борис КОРЕЦКИЙ Влияние текущих долгов на развитие предприятия	131
Василий КИРМИЧИ Логистика транспорта в туризме	141
Юлий ЦУРКАН Роль международных экономических отношений в обеспечении экономического роста Республики Молдова	153
Фарида НЕМИРИ ЯЙСИ Людмила ГОЛОВАТАЯ Взаимосвязь между рынками труда и международной миграцией. На примере Алжира	165

НАЦИОНАЛЬНОЕ И МЕЖДУНАРОДНОЕ ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО

Галина ПОГОНЕЦ Эволюция теории профессионального воспитания относительно юридического статуса государственного служащего	178
Сергей ЧЕРНОМОРЕЦ Михаил ДУЛГИЕРУ Огнестрельное оружие – криминалистическая диагностика	192
Татьяна ДАБИЖА Утверждение проблематики конституционного контроля законов в системе публичных политик Республики Молдова	199
Ион БУРУЯНЭ Применительное право международных коммерческих договоров	214
Валерий ГУРЕУ Реформа министерской администрации: национальный приоритет государства в условиях европейской интеграции	223
Василиса МУНТЯНУ Правовая и доктринальная сущность понятия «судебная ошибка»	231
РЕДАКЦИОННЫЕ НОВОСТИ	461
НАУЧНЫЕ НОВОСТИ	464

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL: PROBLEME ACTUALE

CRIZA MIGRAȚIONISTĂ ȘI SOLIDARITATEA EUROPEANĂ

Valentin BENIUC, *doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, IRIM*
(irim@irim.md)

Rezumat

În acest studiu sunt redimensionate problemele, dificultățile cu care la moment se confruntă UE, sunt apreciate rezultatele Summit-ului din 24 iunie 2018, consacrat migrației, la care au participat reprezentanții a 16 state. Autorul actualizează concluziile expuse de Pierre Vimont în articolul „Migrația în Europa: depășirea crizei de solidaritate”. De asemenea, autorul analizează Acordul Schengen în calitate de suport juridic ce legitimează lichidarea sau diminuarea controlului vamal și de frontieră în cadrul UE și Regulamentul Dublin III, adoptat în 2013. În concluzie, se menționează că criza migraționistă și de solidaritate în Europa unită se aprofundează din cauza incoerenței structurale-funcționale a UE, a birocratizării excesive a procesului administrativ și decizional și lipsei unor noi norme comunitare, ce ar corespunde exigențelor de reglementare a situației create.

Cuvinte-cheie: migrație, criză migraționistă, solidaritate, spațiu Schengen, UE

CZU: 314.74 (075.8)

În situația când distribuitele împrumuturi între țările membre și instituțiile decizionale ale UE prin excelență denotă că afacerile interne ale statelor inclusiv problema reglementării migrației, țin de sfera propriei suveranități, criza migraționistă din Uniunea Europeană s-a manifestat drept un serios factor de testare a solidarității europene.

Algoritmul repartizării refugiaților propus de Comisia Europeană în iunie 2015 a provocat profunde divergențe și disensiuni funcționale dintre țările membre, pe de o parte și dintre acestea și Bruxelles, pe de alta, criza agravându-se și mai mult, când schema repartizării refugiaților a devenit, din punct de vedere juridic, obligatorie pentru toți membrii UE.

În acest context, grupul țărilor de la Visegrád – Cehia, Ungaria, Polonia și Slovacia au respins cu vehemență caracterul obligatoriu al acestei decizii, Ungaria organizând, chiar, un referendum național (octombrie 2015) cu întrebarea de fond – să accepte sau să nu accepte amplasarea migrantilor străini pe teritoriul ei.

Încercând să diminueze din intensitatea divergențelor apărute, Consiliul Uniunii Europene adoptă (februarie – martie 2016) un pachet de acțiuni pentru depășirea crizei, care, în opinia experților a fost una neașteptată [7]. De fapt, până la această acțiune decizională, Bruxelles evita să discute problema provocărilor migraționiste și a consecințelor care mai târziu s-au dovedit a fi foarte negative pentru perspectiva dezvoltării UE.

În afara factorilor expuși, care provoacă disensiuni cronice în Uniunea Europeană, premisele unei crize migraționiste se conturau clar încă la faza incipientă a declanșării acesteia. Conform datelor prezentate de către Departamentul ONU pe probleme economice și sociale, fiecare al zecelea migrant din cei 258 mln. înregistrați la sfârș. sec. XX – încep. sec. XXI avea statutul de refugiat, numărul lor crescând în ultimul deceniu cu 49% [10]. Procesele migraționiste în spațiul european, reflectate în materialele publicate de către Organizația Colaborare Economică și Dezvoltare (OCED) în „Monitoringul Migrației Internaționale 2016”, denotă creșterea vertiginoasă a numărului refugiaților, care, doar în trei ani se triplează. Dacă în 2013 numărul lor era de 556880 persoane, iar în 2014 această cifră crește până la 782782 refugiați, atunci în 2015 numărul lor devine egal cu 1534106 oameni veniți inclusiv din Siria, Afganistan, Irak, Iran, Pakistan, Eritreea, Nigeria, Kosovo, Siria fiind țara din care au emigrat cei mai mulți oameni. În aceeași perioadă de timp (2013-2015), cota sirienilor refugiați crește de la 47747 până la 372367 persoane ce își

căutau țara de reședință în cadrul UE [8]. Cea mai solicitată țară în acest sens devine Germania, urmată de Franța și Suedia. Anul care reprezintă o adevărată erupție migraționistă este 2015, când în țările Uniunii Europene au ajuns mai mult de 1 mln. de migranți. Conform datelor Eurostatului și OCED, valul de migranți constituia circa 1,3 mln. oameni, alte estimări puse în circuitul statistic internațional egalându-se cu cifra de 1,8 mln. refugiați. Doar în Germania de la începutul crizei migraționiste au sosit mai mult de 1,3 mln. pretendenți la statutul de refugiați [10].

Pentru o mai profundă înțelegere a fenomenului migraționist și a crizei migraționiste din Europa vom precăuta succint premisele care stau la baza acestor procese, care, în opinia autorului sunt de ordin social-economic, militaro-politic și organizatoric. La categoria premiselor social-economice pot fi atribuite explozia demografică din țările Africii și Orientului Mijlociu, care au depășit capacitățile economice ale acestor țări de a asigura populația cu locuri de muncă, de a eradica sărăcia, de a stagna aprofundarea inegalității sociale, care în ultimă instanță au provocat proliferarea mișcărilor extremiste. Lipsa perspectivelor economice din țara de proveniență, a impulsionat o mobilitate socială de amploare - migranții, numiți „economici”, îndreptându-se spre țările UE unde deja erau așezați mulți dintre rudele acestora, concentrați în adevărate colonii de migranți și refugiați politici.

Cu referire la premisele militaro-politice, menționăm războaiele și conflictele militare din Irak, Siria, Libia, Iugoslavia, Ucraina; conflictele etnice și religioase din Nigeria, Yemen, Pakistan; extinderea excesivă (până la sfârșitul anului 2017) a teritoriilor ocupate de Statul Islamic.

Din categoria cauzelor de insuficiență organizatorică și incapacitate de mobilizare a resurselor anticriză fac parte subfinanțarea lagărelor de refugiați din Turcia, Liban, Iordania, fapt ce a provocat alimentația insuficientă a migranților, precum introducerea plăților pentru utilizarea apei și a energiei electrice, lipsa unor elementare condiții de instruire a copiilor; deschiderea unor noi coridoare migraționiste, care au simplificat la maximum mișcarea spre Uniunea Europeană prin Marea Mediterană – Grecia – Macedonia – restul țărilor UE. Decizia Guvernului Macedoniei (iunie, 2015) cu privire la oferirea vizelor pentru trei zile le-a oferit migranților posibilitatea de a traversa țara în direcția UE, fapt ce a provocat o adevărată învâlmășeală la frontiera cu statele membre ale Uniunii Europene.

În pofida faptului că liderii țărilor membre au convenit asupra închiderii traseului migraționist din Balcani; securizării hotarelor perimetrice ale UE, încheierii unui Acord cu Turcia, care reprezintă coridorul migraționist principal dintre Orientul Mijlociu și UE, criza migraționistă a continuat să se aprofundeze, în special din cauza escaladării tensiunilor social-politice din cadrul țărilor membre, populația cărora rămâne îngrijorată de incapacitatea propriilor guverne de a le securiza la nivelul solicitărilor, viața, stabilitatea socială și integritatea tradițiilor naționale instaurate.

În ultimul timp, în statele membre UE, tot mai frecvent se înregistrează altercații și conflicte stradale dintre populația locală și refugiați. Atacurile sexuale din partea migrantilor în noaptea Anului Nou – 2016, în orașele – Köln, Hamburg, Stuttgart, Zürich, Salzburg au provocat un val de proteste în Germania, Elveția, Austria și alte țări ale Uniunii Europene [3], acestea având o conotație antimigraționistă, protestatarii accentuând incapacitatea autorităților de a garanta securitatea propriilor cetățeni.

De rând cu protestele antimigraționiste, se înregistrează o creștere succesivă a organizațiilor și mișcărilor de extremă, îndreptate nu doar împotriva migrantilor, dar și autorităților, care în opinia lor nu fac față situațiilor de criză. Una din cele mai influente mișcări de dreapta în acest sens, este PEGIDA germană, creată în orașul Dresden (decembrie 2014), care a reușit să organizeze o serie de proteste antimigraționiste de masă. În prezent, mișcarea s-a extins departe de hotarele Saxoniei, având o penetrare profundă nu doar în toată Germania, dar și în unele țări membre ale Uniunii Europene [2]. Plus la aceasta, într-o serie de țări europene ia amploare activitatea partidelor de extremă stânga: Partidul libertății Wilders – Olanda; Partidul „Democrații Suedezi” – Suedia; Partidul „Zorile” – Cehia. Un loc aparte în mișcarea europeană împotriva migrantilor străini i se atribuie Frontului Național Marin Le Pen – Franța [5].

Comisia Europeană a calificat această criză drept cea mai profundă, după cel de-al doilea război mondial, și a prognozat prăbușirea UE, ca proiect politic, dacă nu va fi instaurat un control total al hotarelor [6].

Aceste procese cu caracter intern provoacă un impact negativ asupra relațiilor dintre membrii UE. Așa-numitul „Summitul în miniatură” al UE din 24 iunie 2018 consacrat problemelor de migrație, la care au participat liderii a 16 țări membre, a avut loc pe fundalul unei noi escaladări a crizei migraționiste după refuzul Italiei și Maltei de a primi în porturile sale vasul maritim „Aquarius”, la bordul căruia se aflau 360 de

migranți salvați de naufragiu [6]. De menționat că la această consfătuire – preludiu al Summit-ului din 28 – 29 iunie 2018, au refuzat să participe țările grupului Visegrád, care, împreună cu Austria, s-au pronunțat categoric împotriva propunerii parvenite din partea Italiei și Greciei ca toate țările UE să devină recipienți ai migranților străini.

În articolul său „Migrația în Europa: depășirea crizei de solidaritate”, Pierre Vimont menționează trei factori ce au influențat negativ capacitatea europenilor de a „descifra” premisele unei catastrofe migraționiste, care se făcea resimțită încă în 2011 și a evalua situația creată după 2015: 1) caracterul derulării și timpul exploziv al evenimentelor nu a permis Bruxellesi să întrevadă din start caracterul politic al crizei; 2) erupția migraționistă din Europa s-a manifestat printr-o esență inedită, fapt caracteristic și crizei Siriene, care, în opinia autorului, a și provocat acest val migraționist; 3) populaștii europeni s-au pronunțat categoric împotriva amestecului în treburile interne din Orientul Mijlociu [8].

Facem uz de o ușoară notă critică și menționăm că Pierre Vimont ar fi avut dreptate dacă UE nu ar fi dispus de o puternică capacitate de expertiză și suport financiar în acest sens. În opinia noastră, sunt factori mult mai relevanți care stau la baza acestei crize, care, la rândul-i, apare ca o formă de manifestare a unor fenomene de fond în structura și funcționalitatea UE.

În primul rând, menționăm că contradicția care poate fi definită drept una antagonistă, dintre interesul național al statelor membre UE și cel general european exprimat de către Bruxell, va produce continuu disensiuni și crize inerente de sistem, drept răspuns provocărilor ce atentează la integritatea interesului național al statelor ce constituie Uniunea Europeană. În acest sens, acțiunile Bruxellesi de impunere administrativă și formalizare excesivă a relațiilor de „bună credință” în UE, apropierea acesteia de formula unui stat – imperiu clasic, prin definiție se va solda cu manifestări de criză cronică în diverse sfere de activitate.

În al doilea rând, lipsa de claritate instituțională în UE, contradicția dintre sistemele de administrare națională și general europeană, imposibilitatea formării (reieșind din caracterul relațiilor unionale) a unei verticale a puterii (metaforic fiind spus), direcționează spre reacții de criză și incapacitate cronică de acțiuni eficiente în situație de criză, provoacă impulsuri de hiperbolizare a acesteia.

În al treilea - lufurile instituționale, incoerența structural-funcțională a UE, birocratizarea excesivă a procesului administrativ și decizional, intere-

sele de clientelă a unor componente ale UE în raport cu alte state din afara Uniunii, produc o puternică erodare a întregului organism unional/comunitar, scăzându-i capacitatea imunitară împotriva crizelor de sistem.

Analizând în continuare cauzele de fond ale crizei migraționiste europene, menționăm că din timpuri, strămutările de masă ale oamenilor porniți în căutarea unei vieți mai bune au fost provocate de două cauze de esență: în primul rând, ei pleacă din statele slab dezvoltate în cele prospere, în speranța unei munci și remunerări decente, unor asigurări și garanții sociale avansate, tratament medical de calitate, viitor previzibil, ascensiune în carieră etc; în al doilea – familii întregi fug de urgia războaielor, căutându-și refugiu în statele protejate de conflictele militare interne sau interstatale. Traseiele migraționiste îi expun pe oameni la unele riscuri care deseori le depășesc pe cele care existau în propria țară. La prima vedere este irațional să te pornești în necunoscut cu riscul vieții, însă motivațiile migraționiste se construiesc și din perspectiva incapacității țărilor dezvoltate să-și asigure suveranitatea și inviolabilitate propriilor granițe. În acest sens, sunt relevante două documente europene, care, prin liberalismul și imperfecțiunea lor juridică, volens – nolens au contribuit la formarea noilor trasee migraționiste și implicit la declanșarea crizei în Uniunea Europeană.

Unul din aceste documente este Acordul Schengen care constituie baza Legislației Schengen și care, în fond, reprezintă esența valorică a Uniunii Europene prin simplificarea maximă, practic anularea controlului de frontieră în cadrul UE. Controlul de frontieră este instituit doar la hotarele Zonei Schengen, reprezentată de 26 țări, 22 dintre care sunt membre ale Uniunii Europene. De menționat că nu sunt parte a Zonei Schengen Marea Britanie, Irlanda, România, Belgia, Cipru și Croația. Pe de altă parte, Islanda, Norvegia, Elveția, Lihtenștein, nefiind țări membre UE sunt parte a Zonei Schengen [11].

Deficiența acestui act juridic constă în simplificarea penetrării hotarelor interne ale UE, nu doar pentru locuitorii țărilor semnatare, dar și pentru toți cei care se regăsesc la moment pe teritoriul acestora, inclusiv pentru refugiații din Africa, Orientul Mijlociu sau țările balcanice.

Cel de al doilea document – Regulamentul Dublin (Dublin III - 2013), stabilește responsabilitatea juridică a țărilor – semnatare pentru precăutarea demersurilor cu privire la statutul de refugiat. Conform normei stabilite, responsabil pentru soarta refugiaților devine primul stat –

membru al UE, în care s-a pomenit refugiatul respectiv. Anume în acest stat refugiatul va face demersurile respective către organele preocupate inclusiv de preluarea amprentelor digitale. În caz dacă acesta părăsește teritoriul dat, alți membri ai UE pot să-l deporteze, întorcându-l înapoi în țara de prim-contact. În acest sens, Regulamentul pune în condiții de-a dreptul discriminatorii, țările situate la granița Zonei Schengen, creând serioase disensiuni și dezacorduri în relațiile dintre statele de graniță – Italia, Grecia, Ungaria și cele situate în spatele lor. Conform datelor OCED, cota parte a refugiaților care au vizitat Ungaria, doar într-un an și jumate s-a majorat cu mai mult de 13 ori [9]. În acest sens, propunerea Președintelui Franței Emanuel Macron de a crea în țările de frontieră a Zonei Schengen „centre închise” pentru migrații care-și așteaptă precăutarea demersului de refugiat, a fost calificată de către Ministrul de interne al Italiei Matteo Salvini drept insultă, punctând, că nu va permite ca țara sa să se transforme „într-un lagăr al refugiaților pentru Europa” [6].

Succinta abordare critică a acestor două documente, depășite de criza migraționistă europeană nicidecum nu pune la îndoială marcantul succes al Uniunii Europene în aceea ce privește procesele integraționiste exprimate prin libera circulație a populației în spațiul UE și crearea uniunii valutare (zonei euro). Dar, lipsa unor norme corespunzătoare care ar reglementa controlul eficient al frontierelor perimetrice ale UE, poate direcționa spre o rapidă erodare a celui mai de succes proiect integraționist, blocarea noilor inițiative integraționiste și reversarea acestora în direcția unei profunde degenerări instituționale.

Firește că noile reglementări se vor baza pe stipulările de bază fixate în Convenția de la Geneva 1949 cu privire la drepturile refugiaților, ce reprezintă unul din drepturile de bază ale omului, acesta fiind fixat și în Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948); Convenția cu privire la statutul refugiaților (1951) și Protocolul din 1967. În conformitate cu art. 33 al Convenției, se interzice întoarcerea forțată a refugiaților în țara de proveniență. În afară de aceasta, expusele stipulări sunt dublate în Declarația ONU (1967) [1].

În loc de concluzie, vom menționa necesitatea de principiu, de a precăuta cât mai profund premisele, cauzele și consecințele acestei crize; de a emite și adopta o strategie general- europeană și un program concret de acțiuni ce ar consolida toate resursele economico-financiare, organizatorice și intelectuale ale Uniunii Europene, pentru depășirea

crizei. În această ordine de idei, este necesar a diminua contradicțiile dintre interesele de țară și general-europene; a contribui împreună cu marii actori internaționali la stabilizarea politică, economică și socială în țările din care vin aceste mase de emigranți spre Europa. Plus la aceasta, este necesar a adopta noi norme comunitare, care ar corespunde exigențelor de reglementare a situației create.

Referințe bibliografice

1. CONVENȚIA DE LA GENEVA PRIVITOARE LA PROTECȚIA PERSOANELOR CIVILE ÎN TIMP DE RĂZBOI DIN 12 AUGUST 1949. <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>; Emitent: Organizatia Națiunilor Unite Publicat în: Broșura din 10 decembrie 1948. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI din 10 decembrie.1948.http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf; Convenția privind statutul refugiaților. Documentul fundamental al activității noastre. 19.12.2016. <http://www.unhcr.org/ro/194-conventia-privind-statutul-refugiatilor.html>
2. Pegida. <https://rationalwiki.org/wiki/PEGIDA>
3. Аношина Ирина. Кёльнский синдром. Москва, 28.06.2018. http://expert.ru/russian_reporter/2016/03/kyolnskiy-sindrom/
4. Пьер Вимон. Миграция в Европе: преодоление кризиса солидарности. 11.02.2017. <https://inosmi.ru/politic/20170211/238711277.html>
5. Пискун Анастасия Владимировна. ПРИЧИНЫ ЕВРОПЕЙСКОГО КРИЗИСА И СПОСОБЫ ЕГО РЕШЕНИЯ. <http://web.snauka.ru/issues/2016/02/64943>
6. Лидеры ЕС экстренно встретились для обсуждения проблем миграции. Опубликовано 24.06.2018. <http://ru.rfi.fr/evropa/20180624-lidery-es-vstretilis-dlya-obsuzhdeniya-problem-migratsii>.
7. Новые планы Еврокомиссии по решению миграционного кризиса. 08.04.2016. <https://www.dw.com/ru/новые-планы-еврокомиссии-по-решению-миграционного-кризиса/a-19171595>
8. Мигранты в Европе: количество и статистика за 2017-2018 года. <http://emigranto.ru/spravochnaya/emigraciya/migranty-v-evrope.html>.
9. Миграционный кризис в европе: причины, масштабы, перспективы. 23.04.2018. <http://alpoools.ru/zagranpasport/migratsionnyj-krizis-v-evrope-prichiny-masshtaby-perspektivy.html>.
10. ООН назвала число мигрантов в мире. 19.12.2017. <https://mir24.tv/news/16283067/oon-nazvala-chislo-migrantov-v-mire>
11. Шенгенская зона. http://www.meeting.lv/incoming/shengen_zone.php

DIMENSIUNEA SOCIALĂ A INTEGRĂRII EUROPENE: ABORDARE TEORETICO-CONCEPTUALĂ

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, IRIM
(roscaludmila@mail.ru)

Rezumat

Studiul abordează o temă actuală pentru societatea moldovenească, aflată în fața autodeterminării cu referire la integrarea regională. Integrarea în Uniunea Europeană este o opțiune politică pentru statul Republica Moldova; o misiune culturală pentru instituțiile responsabile de instruirea și educarea tinerilor, cetățenilor; o speranță pentru cetățenii angajați în câmpul muncii peste hotare. La fiecare etapă a integrării europene: apropiere prin asistență tehnică și cooperare, asociere și integrare, societatea moldovenească are obiective concrete, reflectate și în documentele semnate de conducătorii instituțiilor de stat. Realizarea acestora este posibilă doar prin asimilarea valorilor europene, cunoașterea experienței statelor fondatoare a UE. Moldovenii indeciși cu referire la implicarea în procesul politic, procesul decizional deseori schimbă situația politică din țară. Pentru ai convinge că modelul european al integrării europene este viabil și avantajos este necesară multiplicarea eforturilor angajaților în promovarea valorilor europene, în predarea diferitor cursuri de Studii europene.

Valorificarea experienței statelor europene în domeniul garantării drepturilor sociale prin ajutorul acordat persoanei în satisfacerea necesităților primare este un obiectiv prioritar al agendei cadrelor didactice și cercetătorilor proceselor politice, sociale, economice. Autorul menționează că dimensiunea socială a integrării europene este reflectată de obiectivele politicii sociale, care pe parcursul anilor au fost reformulate, actualizate. Teza respectivă este justificată și de conținutul Cartei Sociale Europene, modificat de trei ori pe parcursul a trei decenii (1965 -1995).

Instituțiile europene au constatat că menirea statului societății postindustriale rezidă în capacitatea acestuia de a proteja, de a suține omul, de a-l ajuta să se adapteze la condițiile dictate de economia de piață. Legitățile economiei de piață limitează,

deseori exclud implicarea statului în gestiunea proceselor economice. Totodată în condițiile globalizării și economiei de piață grupurile vulnerabile, care au pierdut din diferite motive capacitatea de muncă sau au pierdut locurile de muncă au nevoie de asistență și protecție socială. Pentru a-și onora obligațiunile față de cetățeni, statele europene au elaborat diferite modele de interacțiune cu sectorul privat al economiilor naționale, cu societatea civilă, cunoscute ca modelul britanic, scandinav, continental, corporatist, mediteranian, apreciate ca părți componente a Modelului Social European. Prin aplicarea studiului comparat în analiza experienței statelor europene, autorul reușește să elucideze specificul fiecărui model și să formuleze unele recomandări pentru clasa politică din Republica Moldova.

Metodologia cercetării: Posibilități mari în definirea și descifrarea conținutului procesului de integrare europeană, fenomenului de protecție și asistență socială le au analiza de conținut, studiul comparat, sinergetica. Aplicarea metodei istorice i-a permis autorului să urmărească evoluția în timp a conținutului programelor de asistență și protecție socială.

Cuvinte-cheie: integrarea europeană, politica socială a UE, securitatea socială, spațiul comunitar, modelul european social

CZU: 316.334.3(478) : [061.1UE+327]

Introducere. În Declarația Universală a Drepturilor Omului sunt proclamate drepturile fundamentale politice, sociale, economice și culturale. Prin adoptarea Declarației..., ONU recomandă statelor membre să le garanteze prin legislația națională și să le aplice în practică, adică să-și onoreze promisiunile date cetățenilor. Cunoscându-și drepturile fundamentale, garantate de statul contemporan, de regulă democratic de drept, cetățeanul află că are dreptul la securitate socială, la muncă, la protecție împotriva șomajului, la condiții de muncă echitabile și satisfăcătoare, la o remunerație capabilă să asigure fiecărui individ și familiei sale o existență corespunzătoare demnității umane. În cazul absenței resurselor necesare, statul trebuie să asigure servicii sociale necesare pentru a contracara consecințele negative ce decurg din funcționarea nesatisfăcătoare a pieței muncii sau a altor politici publice ca cele de sănătate, educație, de apărare a securității indivizilor. Problema prioritara a Europei în ansamblul ei se rezumă la elaborarea programelor și susținerea proiectelor solicitate de cele două tendințe mondiale: globalizarea economică și regionalizarea politică. La nivel mondial, globalizarea economică a pus accent pe liberalizarea piețelor, creșterea competitivității, flexibilitatea pieții muncii, anularea subvențiilor acordate de

stat, reducerea mijloacelor financiare puse anterior la dispoziția statului bunăstării generale. La intersecția celor două milenii, în statele Europei occidentale, pragmatismul economic și ignorarea problemelor sociale ale cetățenilor a condus la creșterea numărului șomerilor pînă la 20 mln., iar al săracilor – 50 mln. Consolidarea instituțiilor europene conduce la actualizarea tematicii sociale și reflectarea ei în documentele comunității. Este vorba despre: asistența medicală, educație, eliminarea sau diminuarea sărăciei, care în ultimele decenii apreciate ca obiective ale politicilor sociale, statul asumîndu-și funcții tot mai largi în aceste domenii.

În domeniul politicii sociale, al politicilor publice, sunt selectate nevoile primare ale grupurilor țintă: pensionari, persoane cu dezabilități, studenți, bolnavi cronici etc. Este cunoscut faptul că în procesul consolidării Comunității Europene, interesele și obiectivele economice au fost întotdeauna prioritare. Tratatul de la Roma (1957), prin care s-a înființat Comunitatea Economică Europeană, descrie necesitatea unei piețe europene unice – SEM, în care concurența și comerțul liber sunt propuse în calitate de principii de bază. Astfel, aspectele sociale au fost din primul Tratat trecute într-un plan secundar. Însă, odată cu relansarea integrării la mijlocul anilor '80 preocupările pentru dimensiunea socială s-au intensificat și au culminat cu elaborarea Cartei Sociale, semnată în decembrie 1989 de majoritatea absolută a statelor membre ale Comunității. *Carta europeană a drepturilor fundamentale are o mare importanță în evoluția Uniunii Europene (UE) și, în consecință, pentru mișcarea sindicală și pentru politicile sociale comunitare. Pentru prima dată de la crearea Comunității Economice Europene în 1957, Carta expune, într-un singur text, ansamblul drepturilor sociale, economice, civile și politice de care pot beneficia toți cetățenii europeni. Este, de asemenea, singurul text de acest tip la nivel internațional. Este vorba de drepturi, de principii și de valori inalienabile pe care instituțiile UE trebuie să le ia în considerare atunci când construiesc și aplică legislația europeană* [10]. Anii '90 au marcat o nouă dezvoltare a politicii sociale la nivel supranațional, cel mai remarcabil succes fiind includerea acestui domeniu în tratatele de bază ale Uniunii Europene de la Maastricht (1992) și Amsterdam (1997).

În „Carta Albă a Politicii Sociale”, adoptată de Comisia Europeană în anul 1994, modelului social european i se oferă o bază normativă. Ca noțiune științifică modelul social european este definit prin mai multe valori comune comunitare, printre care se regăesc: acțiuni pen-

tru democrație, libertate personală, dialog social, oportunități egale pentru toți, solidaritate și securitate socială exprimată față de indivizii defavorizați din societate. În Anexa 1. Agenda Socială Europeană, adoptată la Ședința Consiliului European de la Nisa, decembrie 2000 se stipulează: *modelul social european - caracterizat în particular de un sistem care oferă un nivel ridicat al protecției sociale, de importanța dialogului social și de serviciile de interes general care acoperă activitățile vitale pentru coeziunea socială - se bazează în ciuda diversității sistemelor sociale ale Statelor Membre - pe un fundament comun de valori*. Este vorba despre: pluralismul politic, politica nediscriminatorie, toleranța, solidaritatea și egalitatea între femei și bărbați, un nivel cât mai ridicat al ocupării, creșterea durabilă și neinflaționistă, competitivitatea economică, calitatea vieții și a mediului înconjurător.

Abordarea teoretică a politicii sociale comunitare le permite savanților Anthony Atkinson, Sandrine Cazes, V. Naumescu, Tudor Ștefănescu, George Poede să evidențieze 4 fenomene, care în mod necesar trebuie plasate la baza programelor politicii sociale: *libera circulație a muncitorilor, dumpingul social și turismul social, eficiența economică și coeziunea socială* [2, p.18-19].

Libera circulație a muncitorilor (termenul oficial „workers” se referă la toate categoriile de lucrători, indiferent de domeniu și de nivelul de calificare) reflectă principiul fundamental al liberei circulații a persoanelor în Uniunea Europeană. Realizarea în practică a principiului dat impune necesitatea transferului drepturilor lucrătorilor dincolo de granițele naționale, așa încât persoanele care se angajează într-o altă țară să nu-și piardă securitatea socială de care s-au bucurat în țara lor de origine. Amintim că art. 48-51 ale Tratatului de la Roma stipulează că muncitorii care se mută dintr-o țară în alta vor beneficia de drepturile sociale existente în țara gazdă. *Drepturile sociale fundamentale ale muncitorilor reprezintă o bază de dispoziții comune minime pentru toate statele membre ale Uniunii Europene* [5]. Acest studiu are o actualitate sporită în condițiile BREXIT, când, pe de o parte, statele membre ale comunității europene manifestă îngrijorarea în raport cu cetățenii lor, aflați la muncă în Marea Britanie, iar, pe de altă parte, liderul executivului britanic cere asistență socială pentru cetățenii lor, care muncesc și locuiesc pe teritoriul statelor europene. Negocierile între Uniunea Europeană și Marea Britanie vor decurge anevoios, deoarece sunt multiple probleme complexe, care pot fi soluționate doar în comun.

Dumpingul social și turismul social. Inegalitățile în asistența socială prestată de statele membre ale comunității europene dezvoltate, din nord-vestul continentului, atestate ca urmare a realizării liberei circulații a muncitorilor, au impus instituțiile Uniunii Europene să descifreze conținutul fenomenului: *dumpingul social și turismul social*. Statele dezvoltate au adoptat măsuri concrete pentru a reglementa valul de muncitori veniți din regiunile sudice ale Europei. Prin reprezentanții lor în Comisia Europeană, liderii acestora au exercitat presiuni în scopul adoptării unei politici sociale rezonabile la nivel comunitar. Permisivitatea mișcării libere a muncitorilor a fost discutată de mai multe ori la ședințele European Round Table (ERT) [5].

O importanță deosebită la nivelul comunității statelor europene se acordă muncitorilor emigranți, astfel, prin intermediul Cartei sociale europene le sunt garantate anumite drepturi, atât pentru a înlesni accesul la muncă, cât și pentru a-i proteja, pe ei și pe familiile lor, împotriva unor anumite forme de discriminare odată ce sunt angajați. Securitatea socială a muncitorilor emigranți presupune respectarea principiilor: egalității, cumulului - muncitorul emigrant poate beneficia într-o țară, de aceleași prestații sociale (boală, invaliditate, bătrânețe, șomaj, deces) ca în țara de proveniență; exportabilității - prestațiile sociale pot fi vărsate în alte state comunitare. Totodată, sunt aplicate interdicții ale prestațiilor duble - oricine a cotizat la regimul de securitate socială în două sau mai multe state membre, în aceeași perioadă, nu poate beneficia de prestări similare.

Eficiența economică a constituit un argument serios în favoarea dezvoltării politicii sociale comunitare. În opinia savantului George Poede, expusă în lucrarea *Politici sociale* citim: *La scara statului, țările Europene nu reprezintă doar democrații libere ci și state ale redistribuirii, adică state ale bunăstării, în care se încearcă să fie ajutate persoanele dezavantajate - care și-au pierdut capacitatea de a munci, din diferite motive: boală, șomaj etc. La scara societății, pe lângă oferirea oportunităților individuale de atingere a împlinirii (fericirii), societățile Europene promovează solidaritatea dintre indivizi, care întărește de altfel, coeziunea socială* [6].

De la O. Bismarck, J-M Keynes și L. Erhard concepția sistemului economiei de piață, orientată către problemele sociale ale comunității este corelată cu necesitatea adoptării unui acord între stat, bussines și societate. La sfârșitul secolului al XIX-lea, Otto von Bismarck pune bazele unui sistem de asigurare a sănătății (1883), urmat de unul de asigurări în caz

de accident. Apar programe de asigurare în caz de bătrânețe și invaliditate. Sistemul german va deveni un model pentru programele de politică socială pentru multe țări europene. Reprezentantul tipic al formei Statului Bunăstării Generale este John Maynard Keynes. Ideea fundamentală este aceea că redistribuirea bogăției naționale prin intermediul transferurilor sociale este profitabilă pentru creșterea economică. În lucrarea sa *Teoria generală a utilizării forței de muncă, a dobânzii și a monedei*, Keynes preconizează o largă extindere a funcțiilor statului, fapt ce implică o politică economică (acțiunea asupra ratei dobânzii pentru a încuraja investițiile și cheltuieli publice sub forma lucrărilor publice care creează locuri de muncă, stimulând prin salarii „cererea efectivă”) și o politică socială (transferuri sociale sub forma prestațiilor).

Modelul social european a cunoscut și situații critice, dar și-a demonstrat în timp viabilitatea grație competenței conducătorilor instituțiilor politice și economice care au reacționat la probleme, revizuiindu-și atitudinile, abordările și chiar planurile de activitate. În anii '90, instituțiile europene au susținut ideea elaborării unui nou model, care ar răspunde noilor condiții și provocări. Procesul de elaborare al noului model social european a decurs anevoios, doar trebuia generalizată experiența statelor membre și racordarea la noua realitate politică, economică și socială. Doar un aspect toate statele europene îl apreciau unanim: omul contemporan nu trebuie lăsat de unul singur în fața pieții, care zilnic produce riscuri, provocări, mai ales persoanele care și-au pierdut capacitatea de muncă chiar și temporar. Liderii statelor europene consideră că persoanele cu dezabilități trebuie să fie în vizorul instituțiilor statului și a societății civile. Asistența socială obligatoriu trebuie să fie accesibilă, juridic justificată. Elaborarea noului model social european este inițiată cu generalizarea realizărilor modelului keynsian, aplicat cu succes în anii 1945-1975.

Caracteristicile esențiale ale modelului keynsian sunt: corelarea obiectivelor dezvoltării social-economice cu angajarea în câmpul muncii a tuturor membrilor comunității. Să ne amintim principiul societății utopice: Cine nu muncește nu mănâncă sau a societății comuniste: De la fiecare după capacitate, fiecăruia după necesități. Principiul modelului keynsian a contribuit la dezvoltarea economiilor statelor europene și a economiei comunitare per ansamblu, deoarece în primii ani postbelici sistemul economic nu era funcțional, deoarece nu ajungeau resurse umane. Politica socială în cadrul modelului keynsian avea rolul de instrument, ce asigura

cu forțe de muncă subsistemul sănătății, al serviciilor, protecției sociale. Primind ajutorul garantat din partea statului, care deseori înlocuia salariul, dar în cele mai dese cazuri, era un supliment important, cetățenii au redobândit speranța de viață, pierdută în anii războiului. Speranța de viață este un factor edificator al vieții individuale și sociale.

Savanții au pus la dispoziția autorităților statului german studii despre sărăcie corelate cu sistemele de asistență socială. În baza acestora a fost adoptată, în anul 1962, Legea federală despre acordarea ajutorului social, care garanta un supliment financiar tuturor rezidenților care nu dispuneau de resurse suficiente pentru a atinge un minimum socio-cultural de subzistență. Suma garantată reprezintă nivelul german al sărăciei. El a fost fixat prin raportarea la venitul considerat necesar pentru a satisface nevoile esențiale considerate normale și a fost elaborat pe baza unor anchete asupra bugetelor de gospodărie. Raportarea la un coș de consum zilnic ridică în același timp problema percepției sociale a nevoilor. Analistul trebuie să aibă în vedere bunurile care intră în compoziția coșului alimentar, precum și prețurile acestora. Lista bunurilor normale este stabilită de Asociația germană pentru asistența publică și privată - *Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge* - și transmisă guvernului. Costul real al vieții este fixat de guvernul landului.

Experiența Marii Britanii în domeniul asistenței și protecției sociale ne oferă posibilitatea de a observa evoluția asistenței sociale oferită de statul britanic pe parcursul a patru decenii, începând cu anul 1948, când a fost adoptată alocația de asistență, cunoscută ca *national assistance*, înlocuită în anul 1966 de *supplementary benefit*, iar din anul 1988 *income support* garantează tuturor persoanelor un nivel minim de trai, cu excepția celor care au un loc de muncă [1].

În Republica Moldova sărăcia este flagelul cel mai important, care permite ascensiunea stărilor negative din societate. Oamenii sunt săraci, deoarece nu au oportunități de câștiguri salariale și alte venituri, de creștere economică și participare socială, acces la servicii publice, la o educație de calitate și servicii de sănătate de calitate etc. *Reducerea veniturilor reale ale populației, creșterea cheltuielilor, pe un fundal al creșterii șomajului și sărăciei rurale formează adevărate focare de inegalități în societate și în dezvoltarea durabilă a țării per ansamblu. Lipsa veniturilor, sărăcia extremă în special în spațiul rural marchează un grad redus de accesibilitate a populației la servicii, ca cele de sănătate și utilități*

publice, inclusiv cele digitate, iar aceasta, la rândul său, creează inegalități și discrepanțe. De asemenea, lipsa veniturilor reduce din posibilități privind accesul la educație, precum și urmărirea unei (re) calificări profesionale sau chiar a unei idei antreprenoriale. Toate acestea conduc, pe termen mediu și lung, la creșterea migrației forței de muncă, care generează turbulențe pe piața muncii [3]. Raportul Național de dezvoltare umană pentru anii 2015-2016, oferă conducătorilor Republicii Moldova o analiză amplă a sărăciei, a cauzelor și consecințelor ei negative.

Coeziunea socială. În Tratatul de la Roma, art. 130, se menționează că „Comunitatea va dezvolta și accentua acțiunile care să conducă la sporirea coeziunii sale economice și sociale”. Fenomenul coeziunii sociale își propune să diminueze impactul progresului tehnologic, așa încât cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene să perceapă că sunt beneficiarii direcți ai rezultatelor extinderii UE și integrării europene. În Tratatul de la Maastricht, art.2 se specifică că *Uniunea își va propune ca obiective viitoare promovarea progresului economic și social, care să fie echitabil și susținut... prin întărirea coeziunii economice și sociale; Uniunea va avea ca deziderate proprii un înalt nivel de ocupare a forței de muncă și protecție socială, creșterea standardelor de viață și a calității vieții, coeziunea economică și socială între statele membre* [9]. Tratatul european de la Maastricht și Amsterdam plasează coeziunea economică și socială în „acquis communautaire”.

Semnificația pe care o oferă instituțiile europene coeziunii sociale încurajează savanții să cerceteze fenomenul, implicațiile acestuia în viața persoanei, grupului social și comunității umane. La nivel teoretic, fenomenul coeziunii sociale este abordat de filosofia politică, de filosofia integrării europene. Termenul coeziune socială a fost utilizat pentru prima dată de Emile Durkheim. Prin coeziunea socială se subînțelege: un mod de organizare al societății, caracterizat de o relație de interdependență susținută de loialitatea și solidaritatea membrilor ei. Componentele coeziunii societății sunt: consolidarea relațiilor sociale, recunoașterea și respectarea valorilor de către toate grupurile sociale, adoptarea unui model comun de interpretare al valorilor/ proceselor/ evenimentelor/ actelor, trăirea unei identități comune și al aceluiași obiectiv al comunității, încredere manifestată de către fiecare membru/grup social în raport cu alte persoane. Conceptul coeziunii sociale redimensionează: existența unor valori/sentimente în baza cărora este definită apartenența la un grup so-

cial; capacitatea societății umane de a asigura egalitatea între membrii săi și de a preveni marginalizarea oricărui cetățean; capacitatea formele de participare a individului la procesul decizional de a respecta principiile democrației și de a-și demonstra eficiența; capacitatea societății de a media conflictele dincolo de resurse și putere și de a tolera controversele; capacitatea societății de a media diversitatea politică.

Analiza teoretico-conceptuală a fenomenului coeziunii sociale ne permite să deosebim unele controverse. De exemplu, Jenson evidențiază în conceptul de coeziune socială 5 dimensiuni: apartenență, participare, legitimitate, recunoaștere, incluziune, iar O'Conner consideră că coeziunea socială acoperă 3 aspecte: valori, identitate, cultură, ce definesc o anumită comunitate; diferențe, divizări, inegalități și inechități, diversitate culturală, divizări geografice; asociații și rețele, infrastructură, valori și identitate; Woolley distinge 3 căi de definire a coeziunii sociale: ca absență a excluziunii sociale; ca interacțiuni și conexiuni bazate pe capitalul social, ca valori împărtășite și comunități de interpretare axate pe o identitate de grup. Excluziunea socială poate fi conceptualizată drept o insuficiență a sistemelor: democratic și legal, care promovează integrarea civică; piața muncii, care promovează integrarea economică; bunăstarea, care promovează integrarea socială a persoanei, familiei și comunității care promovează integrarea interpersonală.

Înțelegem ca un atribut individual, exclusivitatea socială este definită ca inabilitatea de participare la viața socială (dezavantaj socio-politic) și un nivel scăzut al bunăstării (dezavantaj economic). Estimată ca caracteristică societală, excluziunea socială se referă la o deteriorare la nivelul coeziunii sociale, cauzată de modul în care instituțiile reglementează distribuția bunurilor într-o societate. *Marginalizarea și excluderea socială sunt procese social-economice și mai puțin depind de factori culturali și normativi. Acestea sunt primele simptome ale polarizării societății și apariției fisurilor în structura ei, care formează și dezvoltă inegalități de sistem, cu acces limitat la diverse servicii publice și sociale, inclusiv ocupare, educație de calitate, servicii de sănătate și utilități. Marginalizarea reprezintă poziția socială periferică a indivizilor sau a grupurilor sociale care înfruntă oportunități inegale pentru diverse poziții sociale, deoarece sunt săraci. Paradoxal, dar acești indivizi sunt săraci, deoarece nu au un loc de muncă, un venit stabil, nu au locuință în proprietate, societate [3].* În acest context, conceptul de coeziune socială se află în relație cu cel de calitate a vieții.

Conceptul de calitate a vieții este elaborat și promovat în secolul XX. Încercări de teoretizare a fenomenului întâlnim la grecii antici: Platon și Aristotel. Platon insistă asupra faptului că oamenii pot fi fericiți doar într-o cetate bine organizată. Prin aceasta, Platon a lansat un nou subiect al dezbaterilor științifico-filosofice asupra rolului statului în crearea bunăstării individuale. În opera lui Aristotel găsim prima analiză aprofundată a conceptului de viață bună. Eudaimonia – tradusă forțat ca fericire, Aristotel o ridică la rangul de valoare umană supremă, nu este o stare psihologică, ci o acțiune întreprinsă de om, cu scopul de a trăi în acord cu propriul Eu, adică de a-și actualiza potențialul. În opinia lui Aristotel, conceptul de viață bună este multidimensional și presupune existența mai multor bunuri: bunăstare materială, sănătate, prieteni, noroc, într-o măsură suficientă ca să permită practicarea virtuților morale și a celor intelectuale [7].

În literatura de specialitate sunt evidențiate trei modalități de interpretare a conexiunilor celor două concepte și respectiv fenomene sociale:

1. Deși coeziunea socială reprezintă un atribut al unei societăți, ea se recunoaște și se identifică în comportamentele, atitudinile și modalitățile de evaluare ale membrilor săi.

2. Elementele coeziunii sociale ale societății pot avea un impact direct asupra calității vieții individului.

3. Coeziunea socială afectează calitatea vieții unui individ sub toate aspectele ei. În opinia lui Ralph Darendorf, o societate coezivă „...oferă oportunități tuturor membrilor săi în cadrul unei rețele de acceptare, a valorilor și instituțiilor. O astfel de societate este una a incluziunii”.

Teoria lui Robert Dahl abordează problema coeziunii sociale în condițiile unui pluralism de grupuri de interese. Indivizii se alătură sau părăsesc grupurile în măsura în care reușesc să promoveze interesele în mod similar, coalițiile apar sau se dezintegrează în măsura în care atingerea scopurilor sau eșecurile îi determină să-și schimbe strategia [4]. Coeziunea socială este asigurată, mai întâi, prin apartenența multiplă care plasează individul într-o pluralitate de grupuri. În al doilea rând, procesele decizionale par să nu favorizeze nici un grup singular sau individ, ci permit grupurilor care pierd bătălia politică să-și reconfigureze interesele în diferite moduri, prin diferite instituții și prin diferite coaliții, pentru a putea câștiga altă dată. A treia modalitate de asigurare a coeziunii sociale este credința în democrație, caracteristică majorită-

ții sociale. Robert Dahl evidențiază particularitățile societății coezive, subliniind:

- Existența unor valori împărtășite și a sentimentelor de apartenență la un grup de oameni;
- Capacitatea de a asigura egalitate între membrii săi și de a preveni marginalizarea oricăror cetățeni;
- Crearea condițiilor favorabile participării diferitelor elemente ale sistemului politic (partide, sindicate, guverne etc.) la procesul decizional;
- Capacitatea de a media conflictele și de a tolera controversile;
- Capacitatea de a media diversitatea politică, acceptarea pluralismului de opinii.

În literatura de specialitate sunt evidențiate trei moduri de a gândi/aborda relația dintre fenomenele/conceptele: *coeziunea socială și calitatea vieții*:

1. Deși coeziunea socială prezintă un atribut al unei societăți, ea se recunoaște și se identifică cu comportamentele/atitudinile și modalitățile de evaluare ale membrilor săi.
2. Elementele coeziunii sociale ale societății pot avea un impact direct asupra calității vieții individului.
3. A treia modalitate de gândire a relației vizează interpretarea, conform căreia coeziunea socială a unei societăți afectează calitatea vieții la nivel individual și de grup.

La moment, Uniunea Europeană, prin Fondul European pentru Dezvoltare Regională (ERDF), Fondul European Social (ESF), Fondul European pentru „Ghidare” (asistență) și Garantare Agricolă (FAGGF) susține financiar mai multe programe, orientate către atingerea coeziunii sociale și garantării securității sociale. Securitatea socială reprezintă un aspect important al politicii sociale și o condiție indispensabilă a coeziunii sociale. Din momentul apariției conștiinței sociale, oamenii sunt preocupați de asigurarea sa și a familiilor lor împotriva riscurilor și pericolelor. În lumea contemporană, riscurile, provocările s-au diversificat într-atât, încât realitatea socială a impus crearea și dezvoltarea unor forme noi de protecție socială, bazate pe o solidaritate mai amplă, precum securitatea socială. În opinia lui J. H. Richardson, scopul esențial al securității sociale este acela de „a asigura sprijin comunitar sau colectiv persoanelor, aflate într-o situație când sunt lipsiți, temporar sau permanent, de resurse suficiente pentru subzistență sau îngrijire medi-

cală de bază” [8]. Colectivitatea strânge de la membrii săi, pe cât posibil proporțional cu capacitatea contributivă a acestora, cotizații care alimentează fondurile de ajutor, securitate și pensii, în beneficiul respectivilor membri și al persoanelor care fac parte din familiile acestora.

Concluzii. Abordarea teoretică a tuturor elementelor integrării sociale ne permite să evaluăm pașii parcurși de comunitatea statelor europene, de fiecare stat, care și-a declarat intenția de aderare, integrare la Uniunea Europeană. Analiza politologică a dimensiunii sociale a integrării europene ne-a permis să constatăm că rolul statului în economia de piață se modifică odată cu funcționarea legităților pieții libere: concurența și raportul cerere-ofertă. Statul bunăstării sociale garantează unele standarde minime referitoare la venit, alimentație, sănătate, educație și locuința, asigurate fiecărui cetățean ca drepturi sociale. În cadrul statului bunăstării, securitatea socială se prezintă ca un model al asigurării sociale contra riscurilor vieții industriale: accidente la locul de muncă, boli profesionale, șomaj, bătrânețe. O caracteristică importantă a statului bunăstării sociale se manifestă prin creșterea sectorului public în economie, printr-o deplasare a maselor monetare din sfera productivă în aceea a politicilor și programelor sociale, prin creșterea raportului dintre cheltuielile publice raportate la produsul intern brut și prin apariția unui deficit curent în finanțele publice care se corelează cu o creștere a prelevărilor fiscale raportate la produsul intern brut.

La etapa postindustrială, statul dispune de mai puține mijloace, posibilități, pentru a implementa în practică programele de politică socială. Există modalități de a-și păstra eficiența, dar acestea pot fi activate doar în condițiile aplicării principiilor pragmatismului economic, politic, al meritocrației, al transparenței, raționalității, eficienței. Este important de estimat și rolul societății civile, care tot mai activ se implică în redistribuirea transferurilor sociale, în realizarea controlului asupra modului de implementare practică a politicilor sociale. Aceste modificări au fost determinate de caracteristicile societății contemporane: aprofundarea și extinderea globalizării, integrării regionale, reorganizarea structurală a economiei, îmbătrânirea populației, schimbarea modului de viață. Constant în lumea contemporană rămâne obiectivul vizat de politica socială a Uniunii Europene, despre care Anthony Giddens (2005) scria: *modelul social European combină dinamica economică cu justiția socială*.

Referințe bibliografice

1. Atkinson Anthony, Sandrine Cazes - Mesures de la pauvreté et politiques sociales : une étude comparative de la France, de la RFA et du Royaume-Uni, revue de l'OFCE, Paris, Presse de la Fondation nationale des sciences politiques, nr. 33, octobre 1990, p. 122.
2. Victoria Bucătaru, Victor Chirilă, Ghid European. – Chișinău: Cartier, 2013, 224 p., P.18-19.
3. Complexitatea inegalităților și disparităților în dezvoltarea umană./Raportul Național de dezvoltare umană pentru anii 2015-2016. Republica Moldova. – Chișinău 2016, 108 p., P.7.
4. Dahl Robert, Analysis of Influence in Local Communities/Social Science and Community Action East Lanciug, 1960.
5. Le Monde Diplomatique, iulie, 1998.
6. Poede George, Politici sociale, site-ul web al CES: <http://www.etuc.org/r/287>.
7. Roșca Ludmila, Filosofia. Ghidul afacerii de succes. – Chișinău: Print-Caro, IRIM, 2013, 324 p., P. 296-318.
8. Richardson John Henry, Economic and Financial Aspects of Social Security: An International Survey, London, George Allen&Unwm, 1960, apud THE AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW, American Political Science Association. 2003, disponibil pe <http://0/links.jstor.org/journals>
9. Ștefănescu Tudor (coord.), Politicile Sociale ale Uniunii Europene, Institutul European din România, București, 2002.
10. site-ul web al CES: <http://www.etuc.org/r/287>.

RĂZBOIUL HIBRID: ABORDARE CONCEPTUALĂ

Vasile SIMILEANU, *doctor, conferențiar universitar,*
Academia de Studii Economice din București, România
(simileanuvasil@gmail.com)

Rezumat

Relațiile dintre spațiul geografic și politica unei zone s-au impus arhaic înaintea cristalizării conceptului științific. Unele idei arhaice au supraviețuit și au fost preluate de diversele școli de cercetare politică, geografică sau umanistă. Geopolitica, Geostrategia și, mai nou, GeoIntelligence-ul s-au adaptat noilor provocări zonale, regionale sau globale.

Alături de pericolul escaladării nucleare, războiul hibrid a revenit în prim-planul celor mai grave pericole pentru Occident, după „rateul” dialogului Rusia-NATO. Statele membre NATO, pe lângă drepturile pe care le conferă Alianța, au în egală măsură, îndatoriri și, indirect, sunt parte a unor amenințări zonale, regionale sau globale. Este important să identificăm nivelul de cunoaștere și de înțelegere a mecanismelor războiului hibrid, pe coordonatele: noțiuni și concepte, instituții abilitate în contracararea acestuia și securitate.

Așa cum am arătat în numeroasele analize publicate de-a lungul anilor, cercetările geopolitice prezintă un interes deosebit sub raportul studierii cu insistență a condițiilor care determină evoluțiile unei națiuni într-un anumit spațiu geografic, cuprinzând două înfățișări deosebite ca sens și importanță - prima: raporturile cu statele din spațiul geografic mai îndepărtat, iar a doua: zona de relații economice, politice, culturale, etno-confesionale și militar-strategice condiționate de o anumită colaborare.

Cuvinte-cheie: război hibrid, cybersecurity, fereastra Overton, sindromul Stockholm, războiul psihotronic, războiul digital, războiul informațional

CZU: 327+327.56(100)

Introducere. Alături de pericolul escaladării nucleare, războiul hibrid a revenit în prim-planul celor mai grave pericole pentru Occident,

după „rateul” dialogului Rusia-NATO. Statele membre NATO, pe lângă drepturile pe care le conferă Alianța, au în egală măsură, îndatoriri și, indirect, sunt parte a unor amenințări zonale, regionale sau globale.

Ca urmare a studierii literaturii de specialitate existente în România, am constatat că majoritatea studiilor cu privire la războiul hibrid au un caracter istorico-descriptiv, fără a viza, folosind tehnici de cercetare științifică, identificarea concretă a modului în care activitatea structurilor ruse de „generare” a aspectelor hibride este percepută la nivelul populației civile și a eficienței strategiilor militare adoptate de actorii instituționali în scopul contracarării acestuia.

Data fiind insuficientă abordarea sociologică și instituțională a noilor forme de dezvoltare a unui conflict militar de tip hibrid în literatura de specialitate, considerăm că se impune, în explorarea decalajului epistemologic dintre abordarea istorico-descriptivă a războiului hibrid și implicarea structurilor specializate în cunoașterea, prevenirea și combaterea efectelor acestuia. Mutațiile survenite în mediul internațional de securitate impun, ca absolut necesare, noi abordări privind implementarea unor modele educaționale în domeniul securității naționale adecvate schimbărilor de paradigmă. Prin urmare, analiza instituțională a organizațiilor internaționale și naționale abilitate în contracararea războiului hibrid, este necesar să identifice acel model care poate funcționa ca referință statele din Europa de Est.

Este important să identificăm nivelul de cunoaștere și de înțelegere a mecanismelor războiului hibrid, pe coordonatele: noțiuni și concepte, instituții abilitate în contracararea acestuia și securitate.

Definirea conceptului. *Metodele de conflict, s-au schimbat și implică acum utilizarea pe scară largă a măsurilor politice, economice, informaționale, umanitare și alte măsuri non-militare.* Războiul hibrid este o strategie militară care folosește conflictele și crizele politice în combinație cu războaiele convenționale, războiul neregulat și războiul cibernetic, îmbinate cu alte metode de influențare, cum ar fi știrile false, diplomația și intervențiile electorale din străinătate [21]. Prin combinarea operațiunilor cinetice cu eforturile subversive, agresorul intenționează să evite atribuirea sau retribuirea [9]. Războiul hibrid poate fi folosit pentru a descrie dinamica flexibilă și complexă a spațiului de luptă, care necesită un răspuns foarte adaptabil și rezistent [1]. Există o varietate de termeni folosiți pentru a se referi la conceptul de război

hibrid: războiul hibrid, amenințările hibride, influența hibridă sau adversarul hibrid (precum războiul neliniar, războiul non-tradițional sau războiul special). Organismele militare americane tind să vorbească în termeni de amenințări hibride, în timp ce literatura academică vorbește despre un război hibrid.

În anul 2008 Șeful Statului Major al Armatei SUA a definit amenințarea hibridă ca fiind un adversar care încorporează „combinații diverse și dinamice de capacități convenționale, neregulate, teroriste și criminale” [12]. Comandamentul Forțelor Comune al Statelor Unite definește o amenințare hibridă ca fiind „orice adversar care utilizează simultan și adaptiv un mix adaptat de mijloace convenționale, neregulate, de terorism și de criminalitate sau activități în spațiul de luptă operațional. Mai degrabă decât o singură entitate, o amenințare hibridă sau o provocare poate fi o combinație de actori statali și/sau nestatali [12]. În anul 2011, Armata SUA a definit o amenințare hibridă ca fiind combinația diversă și dinamică a forțelor regulate, a forțelor neregulate, a elementelor criminale sau o combinație a acestor forțe și elemente, toate unificate pentru a obține efecte reciproc avantajoase [12]. NATO utilizează acest termen pentru a descrie „adversarii cu capacitatea de a folosi în mod simultan mijloace convenționale și neconvenționale în vederea atingerii obiectivelor lor” [10]. Fostul șef al armatei americane, generalul George W. Casey, a vorbit despre un nou tip de război care va deveni din ce în ce mai comun în viitor: „Un hibrid de război neregulat și război convențional”.

În concepția Centrului European de Excelență pentru Combaterea Amenințărilor Hibride, inaugurat în 2017, „amenințările hibride sunt metode și activități care vizează vulnerabilitățile oponentilor” unde „gama de metode și activități este largă”. *Termenul „război hibrid” a fost popularizat în lexiconul teoriei militare pentru a descrie conflictul din 2006 dintre Israel și Hezbollah [14].* În Germania, Virchow Rudolf (fostul profesor a lui Haeckel) și Adolf Bastian au susținut o accepțiune a culturii opusă biologicului, susținând că asemenea raselor și culturile sunt hibride, constituindu-se prin împrumuturi diverse, având origini diverse și fiind într-o schimbare continuă. Plecând de la această abordare, și războiul, ca parte integrantă a unei rase și a unei culturi, poate fi hibrid, lucru – de altfel demonstrat în mai multe perioade istorice. Discutăm, în prezent, de hibridizare în politică, în conflicte, în energie și, chiar, de hibridizarea unor forme de viață. Este clar, trecem în altă perioadă, dar, ce este foarte

important, este latura nocivă a acestei hibridizări. Dacă pentru mediu și om celelalte forme de hibridizare sunt benefice, în ceea ce privește modul de ducere a conflictelor, este – în esență – unul nociv!

În epoca în care „națiunile au preluat deja monopolul violenței” (Toffler), în spațiul conflictelor asimetrice, violența este caracteristica principală a acțiunilor desfășurate. De menționat că Alvin Toffler, în lucrarea sa „Powershift”, accentua, încă la începutul anilor 90: „Capacitatea de hipervolență, pe care o concentrău odată doar câteva națiuni, devine acum dispersată democratic, dar primejdios. Exact în același timp, natura violenței însăși suferă profunde schimbări, devenind tot mai dependentă de tehnologii intensive ale cunoașterii, ca microelectronica, materialele avansate, optica, inteligența artificială, sateliții, telecomunicațiile și simulările și software-ul evoluat” [22].

Conform lui Carl Builder (Rand Corporation) „Elanul schimbării se îndreaptă spre întărirea capacităților combative de joasă intensitate cu tehnologii noi și îmbunătățite – senzori, comunicații pe bază spațială, arme non-letale și robotice. Ceea ce sugerează că noua formă de război, proprie celui de-al Treilea Val, se poate dovedi în timp la fel de puternică împotriva guvernelor și oponenților pe scară mică, purtând un război de tip Primul Val, ca și contra armatelor de stil irakian, proprii celui de-al Doilea Val [13].

Savantul Mahda E. arată că: „...un război hibrid este o confruntare între state, în care unul din aceste state încearcă să și-l subordoneze pe celălalt prin diverse mijloace: economice, informaționale, memorie istorică. Adică este un război în care acțiunile militare nu sunt prioritare, ci doar au rolul de catalizator” [17].

În concepția analistului Chivvis „războiul hibrid” (hybrid warfare) se referă la utilizarea de către Rusia a unei diversificate game de instrumente subversive, dintre care multe sunt nemilitare. Moscova acționează în favoarea intereselor sale naționaliste folosind războiul hibrid pentru a diviza și a slăbi NATO, pentru a submina guvernele pro-occidentale, a crea pretexte pentru război, pentru a anexa teritorii și pentru a-și asigura în termeni proprii accesul la spațiul economic european [6].

Considerăm că războiul hibrid este un conflict asimetric multimodal. Această asimetrie a fost pusă în practică la începutul anilor '80 de către conducerea comunistă a României, ca fiind o formă atipică de conflict desfășurată de structurile militare într-un mix complex cu mijloace non-militare, denumită generic „războiul întregului popor”. De atunci

și până în prezent, asimetriile militare și non-militare au fost analizate de strategii militare din ambele părți ale Cortinei de fier, iar după demantelarea URSS și disoluția blocului comunist, în cadrul noilor alianțe. Dar, să revenim. Războiul hibrid este dus de un agresor în afara teritoriului național, prin folosirea unui mix de tehnici și mijloace specifice acțiunilor militare cu cele non-militare, în scopul determinării uzurii forțelor militare și guvernamentale ale statului țintă. Prin acțiunile specifice, pe care le vom analiza în continuare, agresorul va limita pierderile proprii, dar va avea succes pe fronturile deschise. Aceste fronturi sunt reprezentate din ținte multiple (actori statali, actori non-statali: UE-NATO, societăți transnaționale, instituții bancare etc), care vor suferi fracturi ale strategiilor de securitate, mergând până la destructurare.

Teoriile clasice despre ducerea războiului sunt din ce în ce mai contestate, chiar dacă esența acestuia a rămas constantă. Este foarte interesant de cercetat ceea ce se modifică în strategia și arta militară privind filosofia conflictului militar. Cu ce diferă conflictele secolului al XXI-lea față de conflictele, considerate clasice, din alte perioade istorice, în condițiile în care, obiectivele generale sunt aceleași? În noul context internațional, determinat de ascensiunea hegemonică a unor actori geopolitici globali – care sunt statali sau non-statali, conflictele militare ale acestui secol sunt influențate de procese noi și de schimbări de paradigmă, cum ar fi: globalizarea, dinamica relațiilor diplomatice, internaționalizarea informației, migrația accentuată a populației, gestionarea resurselor naturale și financiare. Toate acestea constituie noi provocări și „noi arme” care pot fi folosite împotriva unui potențial inamic. În același timp, abordăm conflictele militare după principii noi cum sunt: CI, 3D, 4G, acțiuni multidimensionale, manifestări non-liniare și circulare și acțiuni psihologice, în care vom vedea că se folosesc resursele clasice militare, cât și capacități non-militare, care ne translatează către zona hibridă a conflictului actual.

Războiul clasic purtat în tranșee este de mult apus. Acum, frontal este global, putând fi oricând parte din conflict, prin simplul motiv că devii o „unealtă” manipulată de rețelele de socializare sau de fake-news din rețelele media. Utilizarea acestui spectru din arealul non-militar are ca efecte erodarea încrederii populației în anumite structuri de stat, blurarea separației civil-militar, contestarea guvernării, condamnarea legalității și acordarea unei încrederi ridicate ilegalităților comise de diferite per-

soane, organizații de stat sau actori statali sau non-statali. De multe ori, psihoza socială este cea sensibilă la atacurile hibride și generează instabilitate internă, fără ca inamicul să tragă un foc de armă. Translatarea populației „indoctrinate” din diferite spații instabile către areale dezvoltate și cu securitate ridicată, grefată pe explozia informațională, are ca efecte destabilizarea statelor gazdă și impunerea – în cele din urmă – a unor noi „tradiții, cutume și standarde culturale, care cu ani în urmă nu ar fi fost acceptate de către populația nativă. Dacă forțele combatante clasice convenționale erau reprezentate de armate naționale sau non-convenționale (reprezentate de alianțe) respectau legile războiului, în prezent ne confruntăm cu „organizații militarizate iregulate” care fac abstracție de la legile războiului și nu se supun autorităților statale sau internaționale.

Astfel, analiștii militari NATO au dezvoltat analize privind evoluțiile conflictelor hibride, în anul 2005 definind războiul hibrid ca fiind o sumă de acțiuni ostile cu componente militare minime, dar flexibile pe termen lung, având diferite manifestări asimetrice multimodale. Aceste asimetrii multimodale au fost uzitate de către Federația Rusă – care are ca strategie națională apărarea ofensivă, cu acțiuni militare care se duc în afara teritoriului național - exemplificative fiind acțiuni hibride întreprinse în teritoriile conflictelor înghețate, dar și în Ucraina și în Siria. De fapt, prin strategiile aplicate în Georgia, Moldova și Ucraina, Rusia a demonstrat că va face uz de orice metode și mijloace pentru realizarea obiectivelor proiectate la Kremlin.

În proiectarea războiului hibrid, generalul Gharasimov arată că acesta se duce în toate mediile și în toate contextele inițiate de către un stat ostil Rusiei, Moscova făcând uz de mijloace militare și non-militare care vor avea repercusiuni în plan politic, economic, informațional, umanitar și non-militar. În acest sens, Kremlinul este legitimat să utilizeze forme de penetrare prin corupția mediului politic din statele țintă, crearea de dictaturi în statele vizate, organizarea de tulburări sociale, instabilitate și anarhie – prin folosirea vectorilor de influență - în scopul vădit de a impune reîmpărțirea sferelor de influență și a deținerii controlului Marelui Ocean Planetar!

Din acest punct de vedere putem afirma că la baza războiului hibrid vom regăsi factorii, cu rol determinant în derularea acestuia:

a. Factorii economici

La baza oricărui război au stat întotdeauna *factorii economici*. Imposi-

abilitatea soluționării contradicțiilor legate de nerezolvarea propriei situații economice a dus adeseori la folosirea forței, ce a fost urmată de cucerirea teritoriului (sau a unei părți a acestuia), a obiectivelor industrial-economice ale rivalilor (conurenților sau adversarilor). Totodată, se observă o legitate paradoxală: într-o majoritate covârșitoare, inițiatore ale conflictelor militare au fost statele cu economie instabilă și cu un nivel scăzut al producției [19].

b. Factorii politici

Istoria dovedește că, adeseori, conflictele militare apar ca urmare a tendinței anumitor cercuri politice de schimbare a orânduirii socio-politice, a păturii conducătoare etc. În legătura cu aceasta, importante sunt buna înțelegere în societate și relațiile de bună vecinătate cu statele limitrofe.

c. Factorii sociali

Experiența conflictelor armate și a războaielor locale permite să se vorbească despre creșterea rolului *factorilor sociali*, legați de relațiile oamenilor (grupurilor, partidelor, mișcărilor) în societate. Aceștia depind în mare de sistemul de stat și se caracterizează prin gradul de încordare socială. De acești factori depinde gradul de pregătire pentru conflict a diferitelor grupări sociale, a populației din regiune, în vederea îmbunătățirii condițiilor lor de existență.

d. Factorii militari

Desigur, foarte importanți sunt și *factorii pur militari*, care se definesc prin pregătirea și dotarea forțelor armate ale statului, prin capacitatea acestuia de a soluționa problemele cu ajutorul forței. Esența problemei constă în a releva gradul de influență al fiecăruia dintre acești factori referitor la un caz concret de înrăutățire a situației politico-militare. O evidență corectă a surselor de conflict permite găsirea unor puncte de vedere juste pentru atenuarea contradicțiilor, studierea din timp a situației conflictuale și soluționarea acestora, care să ducă apoi la transformarea ei într-una pașnică.

Astfel, conflictul militar reprezintă forma *exclusivă*, ca urmare a măsurile întreprinse pentru soluționare, și *supremă*, după nivelul de încordare socială a unui conflict interdepartamental (inter-regional) și internațional. Ca oricărui fenomen social, acestuia îi sunt caracteristice anumite particularități, care trebuie luate în considerare în cazul analizei conținutului și al încercării de sistematizare a structurii și a principalelor etape de evoluție a acestuia.

Ierarhizarea războiului hibrid. În conflictul de tip hibrid avem de a face cu o nouă ierarhizare a forțelor implicate, determinate de:

- structură ierarhică independentă, capacitățile deținute, subordonare și organizare interioară. În acest sens, RAND consideră că forțele hibride au în componență subunități specializate (coezive, antrenate și adaptate la un anumit spațiu operațional, cu o disciplină și ierarhie internă, dotate cu armament de commando și cu capacități convenționale recunoscute de legislația internațională) [4, p.43];

- forțe hibrid constituite din forțe militare cu o structură ierarhică de comandă cu cele a forțelor independente. Acestea au acces limitat la armamentul convențional, la tehnologii cu dublă destinație și acționează pe teritoriul adversarului cu metode specifice, care să producă efecte convergente pentru epuizarea inamicului, inducerea unei stări apatice în forțele combatante, organizații politice și administrative, conducerea statului etc. [13, p. 29].

- acțiuni duse de către forțele armate statale, care își pot adapta structura internă și combină elementele de armată convențională cu cele paramilitare, de gherilă, terorism moderat și chiar acțiuni de criminalitate;

- pentru unele acțiuni, se pot folosi de mercenari, luptători din gherile și forțe paramilitare și organizații teroriste, pe care le susțin logistic și financiar.

Războiul hibrid vizează: dobândirea de teritorii fără a recurge la forța militară sau convențională; crearea unui pretext pentru acțiunea militară convențională; utilizarea măsurilor hibride pentru a influența politicile altor state; folosirea șantajului economic pentru a obține mai multă influență economică. În funcție de misiunile îndeplinite de forțele militare, sunt predominante următoarele caracteristici, pentru actuala etapă de dezvoltare a „satului global”:

- este persistent și de lungă durată;

- se axează pe implicarea populației pentru influențarea deciziei politice a statului țintă;

- avem de a face cu trupe optimizate și hiperspecializate la ducerea de acțiuni în spectrele geografic, politico-ideologic, economico-social, etno-confesional;

- au organizare autonomă și nu sunt subordonate statului. Beneficiază de tehnologii ultrasofisticate și sunt finanțate generos de către stat;

- deoarece rețelele de ierarhie, comandă și control sunt variabile, acestea se pot adapta de la acțiuni convenționale la cele hibride (terorism, criminalitate organizată, gherilă, acțiuni speciale);

- sunt adaptate la trecerea de la tehnici de operare convenționale la cele asimetrice, în raport cu acțiunea/reacțiunea adversarului;

- duc acțiuni specifice în domeniile cultural, etno-confesional și media, declanșând acțiuni de contestare a ordinii de drept, prin „implantarea” unui discurs ideologic coerent, cu priză la populație;

- folosesc rețelele de socializare, Internetul și informațiile de la serviciile de Intelligence, pentru a-și adapta acțiunile, în scopul obținerii de rezultate maxime pe un „front nevăzut” pe care îl controlează eficient.

Un aspect important în cunoașterea secretelor războiului hibrid își concentrează în sine Sindromul Stockolm, descris de tezele: unele state devin captive ale provocărilor determinate de evoluția războiului hibrid. Această captivitate poate fi comparată cu sindromul Stockolm, care se poate manifesta pe următoarele paliere: Rusia amenință un stat cu o presiune militară nucleară și, mult mai important, este că această acțiune este percepută ca fiind posibilă; Statele respective sunt captive (Ucraina, Georgia, Republica Moldova), astfel încât supraviețuirea depinde de evoluția conflictelor înghețate care îl țin în captivitate; strategiile Rusiei în unele state implică un nivel foarte real de izolare, singurele puncte de vedere și interpretările situației fiind ale agresorului, iar acestea, oricât de iraționale ar fi, pot distorsiona judecățile în legătură cu acuratețea informației: (Crimeea), determinarea de mesaje negative la adresa UE sau a unor state membre UE (România, Polonia, statele baltice), cât și împotriva binomului SUA-NATO; bunăvoința manifestată de către agresor în scopul deturnării unor strategii, altele decât pro-ruse [20].

În cadrul acțiunilor hibride, violența se manifestă prin noi forme, cum sunt:

- metode asimetrice și asincrone de ducere a acțiunilor de luptă – preluate din alte conflicte, care au avut succes în anumite areale - folosite cu abilitate;

- folosirea tehnologiilor de top (IT, drone etc.), care pot conferi avantaje circumstanțiale neanticipate în fața actorilor puterii militare consacrate;

- folosirea inițiativei, obiectivelor limitate, comunicațiilor speciale, obiectivelor din teren cunoscute, timp suficient de desfășurare și pregătire a pozițiilor de luptă;

- folosirea resurselor civile și obiectivelor industrial-tehnice, a armelor de distrugere în masă, cât și a munițiilor și a forțelor pentru operațiuni speciale;

- folosirea subversiunii și terorismului combinat;
- folosirea potențialului avansat de comandă și control, instruire, întreținere, resurse de Intelligence și cercetare-recunoaștere, în scopul deținerii supremației;
- folosirea terorii și a violenței militare, în scopul destrucurării ordinii de drept;
- operațiuni non-militare, altele decât războiul;
- dezvoltarea rețelelor de criminalitate transfrontalieră cu implicații pentru securitatea națională;
- Trafic de persoane (ISIS = sclave sexuale, Ucraina = schimb de prizonieri);
- Blocarea pieței de capital (înființarea băncii BRICS, jocurile bursiere chineze);
- Încurajarea guvernelor corupte (efecte în plan social și economic);
- CyberAttacks – fraude bancare, furt de identitate, afectarea structurilor guvernamentale și militare, afectarea populației;
- Acțiuni de activare și sprijinire a ONG-urilor pro-ruse și a mediului filorus din statele considerate vectori, de către structurile de Intelligence ruse;
- Infiltrarea de agenți ISIS (prin migrația controlată) și ruși (prin mediul de afaceri);
- Menținerea conflictelor înghețate;
- Menținerea instabilității în Irak, Afganistan, Siria, Liban și Palestina;
- Fanatismul politic și religios, obstrucția, represiunea;
- Diversiunea politică, segregarea, fragmentarea statelor.

Concluzii

- Noile manifestări asimetrice afectează securitatea est-europeană, prin:
- Activarea de către Rusia a Strategiei Anaconda, ca urmare a coordonării partidelor de extremă dreapta din Europa (Jobyk – Ungaria, Attika – Bulgaria, Zorii Aurii – Grecia, Patria – Rep. Moldova, Serbia și Belarus.
  - Efortul militar rus de a deține controlul țărmului nordic al Mării Negre și a-și extinde controlul asupra gurilor Dunării și Dobrogei, în scopul de a ajunge la Istanbul pentru construcția celei de a III-a Romă și de a stopa Strategia Dunării.
  - Atragerea României, Bulgariei, Serbiei și Greciei în sfera de influență rusă, cu sprijinul Ungariei.
  - Sprijinul acordat de către Moscova curentului „moldovenist” și planului de federalizare a Republicii Moldova.

- În Raportul Secretarului General al NATO, se arată că Europa a investit pentru apărare în 2016 - aproximativ de 5,2 ori de mai mult, practic cu 419% mai mult decât Rusia. Dacă adăugăm SUA și Canada, NATO a cheltuit 921,4 miliarde de dolari – de 19,8 ori mai mari decât cheltuielile Rusiei [25].

- Institutul Internațional pentru Studii Strategice apreciază că bugetul militar rusesc a scăzut de la 64,5 miliarde de dolari în 2014, la 46,6 miliarde în 2016 – în mare parte datorită reducerii veniturilor sale slabe din domeniul petro-economiei și exporturilor de energie [16].

Referințe bibliografice

1. Auditors Find DoD Hasn't Defined Cyber Warfare". Information Week Government. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexgov.com.
2. Alvin și Heidi Toffler, Război și antirăzboi, București, ed. Antet, 1995.
3. Arma psihotronică – Занезное войне абозрение, Rusia, nr. 4, aprilie 1993.
4. C. O. Bowers, Identifying Emerging Hybrid Adversaries, în Parameters, U. S. Army War College; Spring 2012, Vol. 42 Issue 1.
5. Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., Vella, S., Economic Vulnerability and Resilience. Concepts and Measurements, University of Malta, Economics Department http://events.um.edu.mt/resilience2007/papers/briguglio_cordina.pdf
6. Chivvis, C.S. "Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It." The RAND Corporation2 Before the Committee on Armed Services United States House of Representatives March 22, 2017.
7. R. J. Clapper. Securitatea critică domină societățile războiului informațional, Signal, SUA, vol. 49, nr. 7, martie 1995.
8. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexgov.com.
9. Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?. NATO Review.
10. Jasper Scott; Moreland, Scott (2014-12-02). "The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter?". Small Wars Journal. Small Wars Foundation. Retrieved 2015-08-05.
11. Adrian Petruț. De la normal la paranormal, Dacia, 1993.
12. Fleming Brian P. (2011-05-19). «Hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art» (pdf). United States Army Command and General Staff College. Archived from the original on 2015-08-05. Retrieved 2015-08-05 «hybrid threats - Hybrid CoE». Hybrid CoE. Retrieved 2018-01-31.
13. F. G. Hoffman, Conflict in 21 century: The rise of Hybrid wars, Arlington, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, 2007, p. 232.
14. Hybrid War: A Definition and Call for Action, <http://yris.yira.org/comments/2323>
15. Martin Libicki, What is Information Warfare?, National Defense University Press, ACIS, Washington, D.C, 1995.

16. The Military Balance 2016, The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics, 09 February 2016. Pentru mai multe detalii accesează: <https://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2016-d6c9>

17. Radio Europa Liberă, interviu realizat de Liliana Barbăroșie, 17 mai, 2016. <https://www.europalibera.org/a/27738877.html>.

18. Rona Thomas, Special Report on R.I., Computer Security Journal, vol. 11, nr. 2, SUA, 1996.

19. Vasile Simileanu, Gheorghe Nicolaescu, Războiul informațional, Editura Top Form, București, 2004.

20. Sethi Ramit (2001). Kidnapping of the mind: The Stockholm Syndrome examined. Disponibil la: <http://www.stanford.edu/~ramit/papers/Ramit%20Sethi%20-%20Stockholm%20Syndrome.pdf>.

21. Standish, Reid (2018-01-18). «Inside a European Center to Combat Russia's Hybrid Warfare». Foreign Policy. Retrieved 2018-01-31. [...] hybrid warfare: the blending of diplomacy, politics, media, cyberspace, and military force to destabilize and undermine an opponent's government.

22. Alvin Toffler, Powershift. Puterea în mișcare, București, Editura Antet, 1995.

23. <http://www.af.mil/lib/corner.html>

24. <http://www.adpc.net/v2007/Programs/EWS/CCR/downloads/CRConceptsandPracticesofResilience.pdf>

25. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_06/20170629_170629-pr2017-111-en.pdf.

PERIODIZAREA PROCESULUI DEVENIRII ISTORIOGRAFIEI CONFLICTULUI ARMAT ÎN CECENIA

Nikolai MALISHEVSKY, *doctor în științe politice, Universitatea
Prieteniei Popoarelor, Federația Rusă*
(sss77@bk.ru)

Rezumat

În acest articol este actualizată experiența politică a conflictului armat din Cecenia sub aspect teoretic, accentul fiind pus pe devenirea istoriografiei. Teza inițială a cercetării este: la finele secolului XX, statul rus se confruntă din nou cu situația de conflict din Caucazul de Nord. Analiza evenimentelor și comentariilor publicate ce abordează conflictul armat din Cecenia, îi permite autorului să constate că pe parcursul celor 25 de ani, interesul față de aceste acțiuni militare nu s-a diminuat. Autorul evidențiază trei etape în devenirea istoriografiei conflictului armat din Cecenia: inițială, contrateroristă, postconflict armat.

Cuvinte-cheie: *conflict armat, Caucazul de Nord, Cecenia, istoriografie, periodizare*

CZU: 930 (47+57):327.5

ПЕРИОДИЗАЦИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ИСТОРИОГРАФИИ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИСТА В ЧЕЧНЕ

Аннотация

В данной статье даётся историографический анализ вооружённого конфликта в Чечне. Автор исходит из тезиса, что в конце XX века перед Российским

государством вновь встала проблема Северного Кавказа. Анализ событий и научных комментариев показывает, что за двадцать пять лет истории изучения событий, интерес ученых к данной проблеме не уменьшился. Автор выделяет три этапа в процессе становления историографии вооружённого конфликта: начальный; контртеррористической операции; постконфликтный.

Ключевые слова: вооружённый конфликт, Северный Кавказ, Чечня, историография, периодизация

В конце XX века перед Российским государством вновь встала проблема Северного Кавказа. Заложенный предшествующими событиями конфликтный потенциал региона, уходящий в далекое прошлое, вылился в конфликт на территории Чеченской Республики, отношения которой с федеральным центром, в отличие от иных регионов, также столкнувшихся с политическими и экономическими трудностями, обрели форму вооруженного противостояния.

Анализ источников и исторической литературы о конфликте в Чечне показывает, что интерес к его событиям появился сразу после его начала и сохраняется на протяжении четверти века. Продолжается поиск новых источников, публикации документов, мемуаров, выходят в свет исследования на иностранных языках, проводятся научные конференции, в процессе которых различные концепции отбрасываются как не оправдавшие себя либо трансформируются, совершенствуются и дополняются.

В то же время, не взирая на более чем двадцатилетнюю историю изучения событий, анализ соответствующего комплекса источников показывает: на многие аспекты темы обращено незначительное внимание ученых, ряд вопросов требует детализации, конкретизации, переосмысления. В первую очередь это относится к периодизации как событий самого конфликта и его начала, так и становления историографии проблемы.

По мнению автора, в становлении историографии конфликта в Чечне можно выделить три хронологических периода:

- 1) начальный («очерково»-подготовительный),
- 2) контртеррористической операции («мемуарный»)
- 3) постконфликтный («нейтральный»).

Первый характеризовался значительной исследовательской активностью при сравнительно невысокой степени научно-теоретического обобщения материала, второй – снижением интереса к исследованию

причин конфликта и одновременно появлением свидетельств непосредственных участников мемуарного характера, третий – циклическим возрождением интереса к теме со стороны исторической науки.

Вооруженный конфликт в Чечне начался не из-за ввода Федеральных сил в конце 1994 года, а гораздо раньше. Начальный период вооруженного конфликта в Чечне (1991-2000 гг.) состоит из двух этапов, каждый из которых включает две фазы боевых действий (первую и вторую чеченские кампании), каждая из которых опять же может быть разделена на: а) латентную и б) динамическую («активную»).

Латентные фазы обоих этапов характеризуются наличием тождественных признаков: внешних (теракты совершенные сторонниками сепаратистов на территории России в 1991-1994 гг. и 1997-1999 гг.; участие чеченских НВФ в конфликтах с соседями в Ингушетии-1992 и Дагестане-1999) и внутренних (вооруженное противостояние внутри Чечни – в 1991-1994 гг. – антидудаевское, в 1997-1999 гг. – «антиваххабитское»). Начало конфликта положено политическим кризисом в Чечне, запустившим во второй половине 1991 года латентную фазу вооруженного конфликта. Одновременно с этим, и параллельно формированию вооруженной чеченской оппозиции, конфликт принял форму вооруженного противостояния и боевых действий между разными группами населения Чечни, представленными противниками и сторонниками режима Д.Дудаева. Первая, контролировавшая ситуацию в ряде регионов ЧР, ориентировалась на федеральный центр, среди второй, контролировавшей другую часть республики и столицу г. Грозный, преобладали сепаратистские настроения.

В первой фазе начального периода, предшествовавшей вводу ФС в Чечню (1991-1994 гг.), боевые действия и теракты, совершенные представителями просепаратистских НВФ, уже имели место в республике и на территории Российской Федерации. Нараставшее со второй половины 1991 года политическое противостояние уже к 1993 году вылилось в самой Чечне в боевые действия различной степени интенсивности между чеченцами – будущими противниками (сепаратистами) и союзниками (антидудаевской оппозицией) федеральных сил. До этого, по мере развития конфликта, постепенно втягивавшего все больше акторов, стороны использовали сходные методы: уличные демарши, агитацию, боестолкновения.

Будущие противники Федеральных сил уже с 1991 года практи-

ковали силовые акции, сопровождавшиеся человеческими жертвами вроде захвата ведомственных зданий и террористических актов. Информация об этом встречается в публикациях того времени [9, с. 435-436; 21, с. 282-301], что свидетельствует об их важности для понимания «динамизации» латентной фазы посредством открытых боевых действий между чеченскими НВФ, ориентировавшимися с одной стороны – на руководство сепаратистов, с другой стороны – на федеральный центр, расширения масштабов этих боевых действий после ввода в республику ФС и перевода их в плоскость противостояния формирований сепаратистов и федерального центра.

С введением в Чечню подразделений ФС (1994) конфликт в целом и боевые действия в частности приняли более сложные и опасные формы, эволюцию которых продиктовали цели и условия реализации соответствующей «активной» фазы боевых действий. Одни из них носили межгрупповой (консолидирующий) характер (членство в ополчении, НВФ), участие в других ограничивалось поло-возрастной и профессиональной спецификой группы населения Чечни, выступавшей на стороне федерального центра либо сепаратистов (для чиновников – попытка наладить систему управления, для подростков – саботаж, информирование, вооруженная борьба, для женщин – медицинская помощь и т.д.).

Текстовые источники первого этапа вооруженного конфликта в Чечне (1991-1996 гг.) характеризуются отсутствием точных ссылок, выбором корпуса документов в зависимости от национальной принадлежности автора [2, с. 3], что было обусловлено объективными (степень доступности документов федерального и сепаратистского происхождения противоположной стороне, уровень методики исследования источников) и субъективными факторами (политическими предпочтениями и жизненными позициями авторов) [3, 4, 10, 13, 36, 46]. В результате, в первой группе публикаций, куда условно можно отнести значительную часть западных и чеченских авторов, перевешивают просепаратистская публицистика, воспоминания и интервью участников НВФ [6, с. 3; 25, с. 15]. В русскоязычных – материалы официального характера, периодика того времени и интервью чиновников и общественных деятелей [47, с. 3]. Принцип оценки, лежащий в основе русскоязычной публицистики либерального толка, сходен с лежащим в основе публикаций первой группы.

Второй этап начального периода вооруженного конфликта в Чечне (1997-2000 гг.), как и первый, включает две фазы: латентную и активную. Начавшийся после заключения Хасавюртских мирных соглашений, он характеризуется стремлением исследователей обозначить причины и перспективы решения конфликта, а в историографическом плане отмечен спадом интереса к проблематике в ходе латентной фазы, выразившемся в уменьшении количества тематических публикаций. В 1997-1999 гг. был опубликован ряд работ, в числе которых научные исследования, книги очевидцев военных действий, журналистов и т.д. [1, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 20, 22, 27, 30, 34, 41]. К сожалению, большинство этих публикаций посвящены анализу отдельных аспектов конфликта в Чечне и вопросов историографического осмысления данного сюжета российской истории касаются в лучшем случае попутно.

В 2000-е гг., с началом второго периода («контртеррористической операции») историография вооруженного конфликта в Чечне, находившаяся по инерции в плену устаревавших методологических догм и выводов, оказалась на пороге качественных изменений. Масштабность и противоречивость событий в Чечне объективно порождали трудности в их изучении. Поэтому в течение длительного времени (2000-2009 гг.) осуществлялось накопление фактов, их систематизация и обобщение. Становившиеся доступными источники, включая мемуарные [5, 18, 19, 29, 33, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45] требовали критического осмысления уже опубликованных работ (этот процесс углубления и расширения научного поиска, дающий материал к формированию новых взглядов и концепций, продолжается и в наши дни).

Историографический анализ публикаций третьего (постконфликтного) периода (2009 – по настоящее время) демонстрирует наличие устойчивого научного и общественного интереса к проблематике вооруженного конфликта. Указанная тема и смежная с ней проблематика, присутствуют в периодике [23, с. 204-249; 24, с. 146-155], изданиях монографического характера, остаются актуальной для научной общественности [14, 17, 26, 28, 31, 32, 35, 42]. Тем не менее, до сих пор в Российской Федерации не опубликовано ни одной фундаментальной монографии по историографии вооруженного конфликта в Чечне, а в самой республике в концептуальном плане центральное место занимают национальные мотивы. В связи с практически полным отсутствием в российской историче-

ской мысли работ, посвященных историографии конфликта, представляется целесообразным чаще обращаться к трудам, в которых исследуются общие принципы историографии постсоветской России, освещаются этапы развития исторической науки в современной РФ, процесс институционализации исторического знания.

Немаловажную роль в освещении темы может сыграть и преодоление фрагментарного освоения документальных ресурсов. Не смотря на значимость и важность событий, потенциал архивов используется недостаточно. Соответственно, научно необходимым и логичным в раскрытии проблематики является углубленное изучение документальной базы архивохранилищ и их информационного потенциала. Наиболее важными при подготовке историографических работ являются документы, отражающие процесс формирования и развития научных представлений об истории конфликта, включая постановления и решения государственных органов о развитии исторической науки или изданиях конкретных научных трудов.

Весьма полезными и специфическими историографическими источниками могут стать документы, непосредственно запечатлевшие события конфликта и, в первую очередь, официальные правительственные источники, включающие решения различных правительственных учреждений, сообщения с мест боевых действий, делопроизводственная штабная документация, переписка командующих и ответственных чиновников военных ведомств, журналов военных действий, входящих и исходящих бумаг штабов, рапортов по тыловому обеспечению войск и т. п., изучение которых позволяет историографу самостоятельно аргументировать точку зрения в научной полемике, судить о механизме функционирования армейского органа и характере его интерпретации в исторических сочинениях.

В целом проблемы, стоящие в Северо-Кавказском регионе требуют избегать идеологических издержек, которые начинаются там, где сознательно игнорируются многозначность, многомерность и противоречивость реальности. Пропагандистско-идеологический подход, использующий соответствующие публикации не для выявления тенденций, закономерностей, ключевых явлений и т.д., а с политическими целями обоснования права на власть сепаратистских элементов, тем самым придав ей законный вид и легитимность и закрепления этой власти как верховной устранением памяти об общем прошлом, чтобы сделать возврат в него невозможным. Именно поэтому необходимо развитие науч-

ного подхода в рамках историографии, способствующего расширению знаний о многомерности, многообразии и противоречивости реальности и предвосхищению/предотвращению эскалации конфликтов посредством создания конвенциональной истории региона.

Библиография

1. Абубакаров Т.Т. Режим Джохара Дудаева: правда и вымысел: Записки дудаевского министра экономики и финансов. М.: ИНСАН. 1998. 189 с.
2. Автурханов У. Россия никогда бы не оставила Чечню суверенным государством // Смена. 1995. №3.
3. Алироев И., Сайдулаев М. Чеченцы! Кто они? М.: 1999. 167 с.
4. Аслаханов А. Демократия преступной не бывает. М.: Ин-т массовых коммуникаций, 1994. 191 с.
5. Аслаханов А. «Я всегда защищаю народ»: Кн.-альбом. М.: Аванти, 2002. 185 с.
6. Батуев В.З. Яндарбиев: «Чечня субъект Аллаха» // Аргументы и факты. 1996. №40.
7. Валиев В., Валиева А. Мужество сквозь юность пронесли: [О погибших в Чечне анапчанам]. Краснодар: Северный Кавказ, 1998. 165 с.
8. Гакаев Д. Чеченский кризис: истоки, итоги, перспективы. М.: Изд-во ЧКЦ, 1999. 160 с.
9. Гродненский Н. Вторая чеченская: [история вооруженного конфликта]. М.: Русская панорама, 2010.
10. Дудаев Д. К вопросу о государственно-политическом устройстве Чеченской Республики. Грозный, 1993. 12 с.
11. Зорин В. Дневник не для себя (1989-1999) в 2 т. Кн. 1: Чечня: кремнистый путь к миру / [послесловие В. Михайлова]. М.: Виоланта, 1999. 381 с.
12. Информационная война в Чечне: Факты. Документы. Свидетельства, ноябрь 1994 – сентябрь 1996 / Фонд защиты гласности. Сост.: О. Панфилов. М.: Права человека, 1997. 631 с.
13. Кадыров Р. Избранные статьи и речи. ГУП «Книжное Издательство», 2008. 415 с.
14. Казенин К. Элементы Кавказа. Земля, власть и идеология в северокавказских республиках. М.: Издательский дом «Регнум», 2012. 176 с.
15. Карпов Б. Смирнов О. Внутренние войска: Кавказский крест. М.: Война и мир, 1997. 304 с.
16. Кольев А. Чеченский капкан. М.: Препринт, 1997. 204 с.
17. Куликов А., Рунов В. Кавказский лабиринт. М., 2011. 424 с.
18. Куликов А. Куликово поле. М.: ПоРог, 2006. 624 с.
19. Куликов А. Тяжелые звезды. М.: Война и мир букс, 2002. 568 с.
20. Курочкин В. Миссия в Чечне [Предисл. С. Ковалева]. М.: Поматур, 1997. 172 с.
21. Литвинова Т. Политический кризис в Чечне (1991-1993 гг.) в зеркале республиканской прессы // Кавказский сборник. Т. 4 (36). М.: 2007.
22. Маканин, В.С. Кавказский пленный: Сборник. М.: Панорама, 1997. 476 с.

23. Малишевский Н. Англоязычная историография вооруженного конфликта в Чечне // Проблемы национальной стратегии. №5 (32). 2015.
24. Малишевский Н. Классификация источников по истории вооруженного конфликта в Чечне конца XX века // Вестник РУДН, серия История России. 2014. №4.
25. Масхадов А. Интервью журналу «Новое время». // Новое время. 1996. №38.
26. Мусайханов С. Исламский фактор в военно-политических процессах в Чеченской Республике (1991-2011 гг.): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук: специальность 09.00.14 Философия религии и религиоведение. М., 2012. 32 с.
27. Неизвестный солдат кавказской войны, 1994-1996: потери российских войск: погибшие, пропавшие без вести, пленные: [доклад] / Правозащитный центр «Мемориал». Москва: Звенья, 1997. 189 с.
28. Первая чеченская. Вторая чеченская / [сост. Н. Гродненский]. Минск: Букмастер, 2012. 477 с.
29. Пуликовский К. Украденное возмездие. М.: ОЛМА Медиа Групп, 2010. 287 с.
30. Россия и Чечня (1990-1997 гг.): документы свидетельствуют. М.: АО «РАУ-Университет», 1997. 264 с.
31. Рунов В. Все кавказские войны России. Самая полная энциклопедия. М.: Яуза, 2013. 608 с.
32. Рунов, В. Чистилище Чеченской войны. М.: Эксмо: Яуза, 2010. 249 с.
33. Садулаев, Г. Я – чеченец. Екатеринбург: Ультра. Культура, 2006. 279 с.
34. Сайдуллаев М. Философия возрождения Чечни. М.: 1998. 95 с.
35. Северный Кавказ: взгляд изнутри: вызовы и проблемы социально-политического развития: доклад / А. Матвеева и др. Москва: Институт востоковедения РАН, 2012. 172 с.
36. Сосламбеков Ю. Политическое Заявление // Чечня (Нохчи-Чо) взгляд изнутри. М.: Авторская редакция, 1995. 100 с.
37. Темышев М. Почему Россия и Ичкерия не Америка? 2001. 135 с.
38. Трошев Г. Моя война. Чеченский дневник окопного генерала. Москва: ВАГРИУС, 2001. 379 с.
39. Трошев Г. Чеченский излом: дневники и воспоминания. М.: Время, 2009. 414 с.
40. Трошев Г. Чеченский рецидив: Записки командующего. М.: Вагриус, 2003. 380 с.
41. Усманов Л. Непокоренная Чечня. М.: Парус, 1997. 414 с.
42. Ханалиев Н. У. Северный Кавказ: новый взгляд. М.: Логос, 2014. 231 с.
43. Хасбулатов Р. Большая стратегическая игра. Кремль и российско-чеченская война. М: Грааль, 2003. 508 с.
44. Хасбулатов Р. Война в Чечне и международное гуманитарное право. М.: Грааль, 2003. 48 с.
45. Хасбулатов Р. Размышления о войне и мире. Кремль и российско-чеченская война. М.: Грааль, 2003. 397 с.
46. Хасбулатов Р. Чечня: мне не дали остановить войну: Зап. миротворца. М.: МП «Палея», 1995. 80 с.
47. Чертинов В. Гантамиров Б.: «В Москве не хотели, чтобы мы победили» // Смена. 1995. №3.

CONDIȚIILE IDEOLOGICE ȘI GEOPOLITICE ALE FORMĂRII STATALITĂȚII UCRAINENE ÎN PERIOADA REVOLUȚIEI NAȚIONALE DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XVII

Ivan TERLIUC, *doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Drept și Psihologie a Universității Tehnice Naționale din Livov, Ucraina*
(i.terlyuk2406@gmail.com)

Rezumat

În acest studiu este evidențiată evoluția ideologiei și a influenței factorului geopolitic asupra posibilității realizării statalității în Ucraina kazahilor; sunt elucidate particularitățile politico-juridice și izvoarele devenirii modelelor statalității naționale sub influența factorilor geopolitici: prorus, propolonez și proturc. Autorul argumentează teza în conformitate cu care modelul proucrainean turcesc care promovează ideea statalității ucrainene kazahe.

Cuvinte-cheie: *statalitatea națională ucraineană, Hetmanate, ruină*

CZU [321.01] (477) «16»

ИДЕОЛОГИЯ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В ПЕРИОД НАЦИОНАЛЬНОЙ РЕВОЛЮЦИИ СЕРЕДИНЫ – ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVII в.

Аннотация

Прослежены эволюция идеологии и влияние геополитического фактора на возможности реализации национальной государственности в казацкой Украине; обнаружены политико-правовые особенности и юридические источники становления сформированных под влиянием геополитического фактора пророссийской, пропольской и протурецкой моделей национальной государственности тогдашних украинский; отмечается как на наиболее проукраинской «турецкой» модели реализации идеи украинской казацкой государственности.

Ключевые слова: украинская национальная государственность, Гетманщина, Руина

Введение. Не так давно бывший президент Польши О. Квасьневский, описывая текущую политическую ситуацию в нашем государстве, заявил: «Украина сейчас находится в таком историческом моменте, когда у нее есть больше задач, чем когда-либо необходимых для согласования основных политических сил». И неспособность политических лидеров согласовать совместные действия ради развития и европейского будущего страны являются главной слабостью сегодняшней Украины [6]. Действительно, в истории Украины повторялись периоды особых решающих моментов, когда общество, столкнувшись с выбором своего дальнейшего пути политического развития, опиралось на политическую элиту, которая, как оказалось, не всегда оправдывала ожидания. Также нередко в истории Украины и ее государственности политический выбор, как и сегодня, означал потенциальную принадлежность к определенным, часто противостоящим, общественно-политическим системам. В казацкой Украине второй половины семнадцатого века, в частности, период Руины стал драматическим периодом. В то время внутренняя и гражданская конфронтация, которая имела некоторые ужасные последствия, становилась все более распространенной: она привела к разруше-

нию основ, заложенных гетманом Богданом Хмельницким, национальной государственности и попиранию гражданского общества.

Цель статьи - проследить эволюцию идеологии и влияние геополитического фактора на возможность реализации национальной государственности на казачьей Украине, а также раскрыть политические и правовые особенности и правовые источники формирования каждой из моделей национальной государственности тогдашних украинцев, сформированных под влиянием геополитического фактора.

Примененные методы: автор использовал общенаучные (анализ, синтез) и специальные научные методы. Основными методологическими критериями в работе были соблюдение принципа историзма и привлечение диалектики и синергетики как философских методов исследования. Принцип историзма включает в себя учет контекстуальности всех процессов и явлений, а также теорию и принципы диалектики и синергетики позволяют сравнивать отдельные этапы развития любого явления, выделять основные характеристики каждого этапа и показывать тенденции и условия развития, основанные на причинности.

Результаты исследований. Освободительная война украинского народа в середине XVII века под руководством гетмана Б. Хмельницкого имела все признаки национальной революции. Основное содержание революции состояло в том, чтобы решить две проблемы: создание независимого общинного государства в этнических границах Украины и создание новой социально-экономической системы, в основе которой должна лежать небольшая (фермерская) собственность казачьей земли.

Начав казацко-гетманское государство, революция породила качественный этап в развитии идеи казацкой государственности, как идеи украинского государства. Поскольку главной причиной революции была потеря свободы украинцев от прежних юридических прав, казаки пытались решить проблему возобновления казачьих вольностей в первую очередь в соответствии с политикой казачьей автономии. Они были ведущей силой освободительной борьбы, которая действовала как носитель государственности украинского народа.

В. Смольй и В. Степанков, в поддержку тезиса политики автономии казачества, в частности, указывают на факт переговоров первой половины марта 1648 года с посланниками короны Гетмана

М. Потоцкого. Затем, под руководством Б. Хмельницкого, казаки выдвинули требования о выводе польских войск с территории Заднепровья и Украины, ликвидации администрации «Речи Посполитой», права «заключать договоры с иностранцами и иностранными монархами и делать все, что только бы хотели и желали» [11, с. 70]. Вышеупомянутые исследователи также отмечают, что идею автономии Б. Хмельницкий стремился передать населению казачьего региона. Таким образом, по словам одного из источников, говорящего из Запорожья в предвыборной кампании, он обратился к народу с призывом к всеобщему поднятию на борьбу, обещая отнять «всю Украину у поляков» [4, с. 30].

Переосмысление результатов и уроков борьбы позволило Б. Хмельницкому в первой половине 1649 года заложить основы украинской национальной государственной идеологии, которая основывалась на принципах построения национального, независимого и, по сути, конституционного государства, наследника Киевской Руси [12, с. 58, 71]. В частности, акцент на политическую независимость Украины и этническую государственность является сквозной идеей во всех переговорах, выступлениях и действиях гетмана. Таким образом, в реализации задуманного Б. Хмельницкий увидел отныне основную цель своей деятельности («Я уберу из человеческого плена всех русских людей! Сначала я боролся против нанесенного мне вреда и несправедливости, теперь я буду бороться за нашу православленную веру. Помогите мне в этом во всем Люблине, в Кракове, и я не уйду от него, потому что это наша правая рука, чтобы <...> [польские господа], уничтожив хлопковые мечи, не поразили казаков. Я не пойду за границу из-за войны; Я не подниму мечи против турок и татар. И, став на Висле, я скажу дальше на улицы: сидите, молчите».) [1, стр. 108-109]. Украинское государство считалось преемником Киевской Руси, в частности, из-за следующего факта. Во время переговоров с поляками Б. Хмельницкий принял заключение мира с Речи Посполитой только в том случае, если оно было признано правительством независимости казачьей Украины на границах, которыми «обладали благочестивые великие князья» [1, стр. 153].

Однако из-за политики автономии возможно, что независимое украинское государство могло только учитывать геополитические традиции и условия монархической Европы раннего времени. Сле-

довательно, возрождение идеи украинской монархии стало важным сегментом тогдашней украинской государственной идеологии гетмана Богдана Хмельницкого и государственно-правовых взглядов. Кстати, мы считаем, что априори идея создания монархии в Украине могла восприниматься современной Европой как логическая, поскольку она приняла принцип «нет земли без монарха». Считалось, что существование государства невозможно без монарха, и пока земля остается без короля, она воспринимается соседними странами как ничья [8, с. 166-167]. Истина заключается в том, что, если какой-либо монарх берет свою корону под свою защиту, эти земли охраняются. Поэтому исследователь Ю. Пазинич разумно полагает, что ситуация Хмельницкого может претендовать на право на легитимность национального образования под его именем после отделения украинских земель от Польши, потому что он не был из княжеской семьи. Однако он не мог объявить себя монархом, поскольку самолюбие не будет признано универсальной церковью, и это вызовет негативное отношение всех монархов в Европе. Поэтому было ясно, что попытка Б. Хмельницкого - превратить Украину в монархию [9, с. 121]. Следовательно, монархические взгляды гетмана, по крайней мере, свидетельствуют о его серьезности в отношении перспектив украинской государственности.

Среди дворян, информация о намерениях Б. Хмельницкого восстановить украинское государство и объявить себя монархом стала распространяться под влиянием первых гетманских требований [7, с. 225]. Об этом сообщалось 8 июня 1648 года Холмским епископом Поморского подкомитета: «Он уже называет себя князем Киева и Руси, двигаясь дальше, хочет создать центр войны под Владимиром» [4, с. 44].

Исследователи обращают внимание на начало процесса утверждения в умах разных слоев зрения гетманской власти, как на силу, данную от Бога. Таким образом, полковники в переписке с пограничниками Москвы называли Хмельницкого: «По милости Божьей, великим правителем Богданом Хмельницким» и митрополит Сильвестр Косов называет его «нашим земским начальником и господином» [10, р. 112-113]. В этом воплощении Б. Хмельницкий был воспринят также за пределами Украины. Т. Чухлиб обратил внимание на то, что Патриарх Паисийского Иерусалима назвал Б. Хмельницкого «про-

славленным принцем» и голландский художник В. Гондиусом в 1651 году в надписи на латыни под самым надежным портретом Б. Хмельницкого также назвал его «Украинский дукс». Исследователь напомнил, что в европейских странах латинское слово «дукс» означало «правитель», «принц», «герцог» и т. д. [14, стр. 74, 76].

Сам Б. Хмельницкий прямо или косвенно выразил свое мнение о своей власти не как о влиянии избранного гетмана, а о самодержавной власти правителя украинского государства (княжества). Уже в феврале 1649 года, когда он говорил с польскими комиссарами в Переяславе, он без намеков заявил: «Это правда, что злой и маленький человек, но Бог дал мне быть единственным правителем и правителем русского...». Украинские земли называются «их княжеством»: «Мне сейчас достаточно ... в Украине, Подолье и Волыни <...> на земле и в моем княжестве во Львове, Холме и Галиче, куда доходит русская земля, и приходит русский язык». И когда речь шла о действиях гетманской администрации в Киеве, он подчеркнул: «Я могу распоряжаться этим регионом, Киев - мой город, я - мэр Киева» [1, с. 116, 117]. В то же время, до введения политической практики княжеского титула не произошло. По словам Т. Чухлиба, это нарушит внутреннюю политическую ситуацию в мятежной Украине, поскольку главные лозунги речи были направлены против князей и дворян и уравнивали внешнеполитические завоевания с учетом его желания привлечь московского царя на его сторону [14, с. 76, 77].

Мы близки к рассуждениям о том, что реальные шаги Б. Хмельницкого к созданию его собственной династии (молдавские походы для династического брака его старшего сына Тимоша с дочерью правителя Молдавского княжества Василия Лупулы - Розанды) и попытка укрепить внутреннюю монархию в виде наследственного гетмана (Юрия Хмельницкого) в глазах великого гетмана должна была узаконить его власть за пределами страны и стать гарантией признания украинского государства как субъекта европейской политики.

Как вы знаете, концепция государства преемника Б. Хмельницкого, Ивана Выговского, была основана на идее возвращения к условиям Зборовского договора с расширением прав казацко-гетманского государства. После короткого протектората под Москвой И. Выговский (как Б. Хмельницкий) стремился создать наследственный гетман, он начал защищать идею Великого Русского

княжества, попытался ввести его в жизнь Содружества. Эта идея использовалась как теоретическая основа во время составления трактата Гадьяцкого 1658 года. Однако, по мнению И. Выховского, монархия должна была быть ограничена: право дворянства накладывать вето было ликвидировано, и решение того или иного вопроса должно было быть разрешено большинством голосов. Речь шла также о создании Запорожского воеводства.

В развитии казацкой государственности на Украине в период после гетманов Б. Хмельницкого и И. Выговского шла борьба между сторонниками «западной», то есть пропольской и «восточный» промосковской ориентаций. И после разделения Украины между Россией и Польшей, в условиях Андрусовского договора (1667), «турецкая» составляющая была добавлена к идеологии и практике формирования казачьего государства. Фактически, последнее, по нашему мнению, имеет веские основания для представления проукраинской ориентации.

Нынешняя российская политическая практика в отношении украинского государственного образования четко проиллюстрирована «гетманскими (или контрактными) статьями», документами государственно-правового и международно-правового характера (по мнению Д. Дорошенко, своеобразных конституций Украины [5, стр. 297]). Они определили расположение левобережного гетманата и порядок его отношений с Московским государством в период правления конкретного гетмана.

Правовой основой для заключения таких соглашений были «Мартовские статьи» Б. Хмельницкого и королевские письма, которые их дополняют. Договор считался «вечным», но из-за этого каждый раз подтверждалось олицетворение межгосударственных отношений с избранием каждого нового гетмана.

Некоторые из недостатков украинско-российского соглашения 1654 года (не совсем ясны в юридическом смысле формулы «перехода гетманской и запорожской армии в руки царя Москвы»), некоторые из его положений способствовали царскому правительству в его использовании в качестве правовой основы для наступления на права и свободы украинского государства и его народа. Это напрямую сказалось на содержании «гетманских статей», которые во второй половине XVII века нашли устойчивую тенденцию к ограничению суверенитета гетмана Украины. Результатом этой тенденции

стало изменение формы взаимоотношений между Запорожской армией и Московским королевством. Украинское государство вассала превратилось в автономное государство в отношении Москвы.

Прежде всего, ограничения суверенитета Украины были связаны с властью гетмана [12, с. 90-93].

Например, первый документ после «Марша» так называемый «Второй» или «Переяславские статьи» (1659) запретил гетману (Я. Хмельницкому) проводить независимую внешнюю политику без согласия Генерального совета, назначать или увольнять полковников и генеральных офицеров. Чтобы усилить контроль над деятельностью гетманского правительства в Украине, контингент королевских войск значительно увеличился.

Обеспечение продовольствием Московских войск в Украине и возвращение к московским собственникам сбежавших крестьян, обязывали гетманскую администрацию согласно «Батуринским статьям» (1663) гетман Иван Брюховецкий. Составленные им «Московские статьи» (1665) еще больше усилили военно-административную и финансовую зависимость гетмана и запорожской армии от правительства Москвы. Города и земли Украины проходили под прямым руководством Московского царя. Право на свободный выбор гетмана было ограничено: выборы должны были состояться только с разрешения короля и в присутствии московских послов; число московских войск в Украине увеличилось; сбор налогов с украинского населения (за исключением казаков) с тех пор опирался на московских воевод и т. д.

Следующий документ, гетмана Демьяна Многохришного «Глуховские статьи» (1669), несмотря на незначительные действия царского правительства, также был направлен на ограничение государственных прав Украины (на границах Левого берега) правительством Москвы и вновь подтверждая запрет гетманскому правительству проводить внешнюю политику. Более того, гетман Иван Самойлович после заключения Конотопских статей (1672 г.) не имел права лишать старшего офицера должности или наказывать без согласия совета офицеров или приговора военного суда.

Новые положения, которые сильно ограничивали политические права гетмана, включали «статьи Коломацкого» (1687) гетмана Ивана Мазепы. Таким образом, они впервые отрицали государ-

ственный характер власти гетмана и государственный статус гетманата, запрещая использовать для своей характеристики такое юридическое определение, как «Гетманская область маленькой России». Вместо этого было сказано, что он принадлежит к одному государству с Великой русской территорией. Они также впервые отметили, что гетман и старший офицер были обязаны «связывать малороссийский народ с любыми мерами и способами объединения великого русского народа», содействовать бракам между русскими и украинцами и др. Право гетмана распоряжаться военными землями было ограничено. Кроме того, гетман не имел права без королевского указа лишить старшего офицера руководящих постов, а старейшина - свергнуть гетмана и т.д.

Если динамика межгосударственных изменений, записанная в статьях гетмана, раскрывает сущность российской идеологии относительно украинского государственного образования как постепенное, но устойчивое ограничение суверенных прав гетманского государства запорожской армии, то в среде нового казака элита правого берега приобретает идею найти политический компромисс, а именно: органическую реализацию казацкого гетманата в социально-политической структуре Речи Посполитой, даже за счет определенного ограничения ее прерогативы [12, с. 94, 101].

Чрезвычайно ценный материал для восстановления такого видения тогдашними лидерами казачества, модель существования казачьего гетманата в политической структуре Содружества содержит введение известного историка В. Горобца «Инструкция к Варшавской Valleyum Seim ... «(1664) [2, с. 40-61].

Документ, выданный от имени гетмана Павла Тетери, вмещает 75 пунктов, которые изложены на 35 страницах текста. «Инструкция ...» касалась практически всех политических, социальных и культурных аспектов русского православного населения. В частности, он затронул военные аспекты, выдвинул требования культурного и образовательного характера, предложил решение религиозного вопроса, а также меры по обеспечению общественного спокойствия. Однако, возможно, самое важное - это особый взгляд на урегулирование социальных отношений и внутреннюю структуру проецируемого гетманата.

Вопросам, связанным с политическим, правовым и институциональным механизмом гетманства, в этом документе уделяется поч-

ти все внимание. В частности, это касается определения модели организации выборов гетмана.

Старейшина казака, стремясь нарушить практику свободного переизбрания гетмана, связал его с владением долиной Сеймом и разрешением короля. В этой инструкции подчеркивалось, что гетман должен избираться не «по принадлежности к военным», как это было раньше, а к определенному периоду, предписанному законом, до следующего священного Сейма. После окончания работы Дума Запорожской армии должна была получить разрешение короля и страны комиссара Содружества должны были выяснить мнение старейшин и казацкой общественности о смене гетмана. Комиссии было дано разрешение на проведение избирательного (избирательного) совета от имени короля, и монарх обязательно одобрял результаты выборов. В случае, когда переизбрание произошло в отсутствие королевского комиссара и в ранее установленный крайний срок, то есть до окончания работы Сейма, их результаты были признаны недействительными и предполагалось переизбрание. Модель гетманской избирательной организации в какой-то степени была скопирована на более низких уровнях полков и сотен.

В целом, реализация предложенных мер, по мнению авторов проекта, заключалась в обеспечении состояния мира и благополучия. В конце концов, возможность Сейма, принявшего проект гетманата казака П. Тетри, была невысокой. Польская политическая элита не хотела признавать право украинцев на свое национальное государство. В статьях Островского (1670 г.) ничего нового не было добавлено для перспективы наращивания национальной государственности казацкой Украины и впоследствии заключено, хотя и в других геополитических условиях, между польским правительством и гетманом М. Ханненко.

Наиболее важные попытки реализовать «турецкий» компонент в идеологии и практике построения казачьего государства прошли под гетманством Петра Дорошенко («Солнце Руины»). Он стал гетманом (избран в августе 1665 года на Совете в Чигирине гетманом Правобережья Украины, а с 8 июня, объявленным гетманом Украины по обе стороны Днепра) в критической ситуации, когда государство было практически расчленено на три части (Левобережная и Правобережная гетманщина, Запорожье). Таким образом, возникли

невыносимые трудности на пути консолидации украинских земель внутри национального государства. Поэтому гетман Петр Дорошенко начал искать пути сближения с Турцией [12, с. 101, 107].

Ориентация П. Дорошенко в Турцию отражает его статьи-просьбу к турецкому султану (1668 г.), согласно которым казацкое гетманство юридически выступает под протекторатом Турции и Крыма, однако, по сути, совершенно независимым государством. То есть, это военный союз с флагами, и не более того. Турки обязались не вмешиваться в дела веры, а также в выборе или удалении гетмана, власть которого должна была быть живой.

Документ относится к предоставлению веры украинцам, находящимся во власти других правителей. Территория Гетманщины отмечена: в этнографических границах Вислы, Пшемысла, Самбира до Севска и Путивля (католичность - И.Т.). В то же время гетман ставит задачу «освободить других от одиночества, которое они держат и под игом самых бедных»; всех П. Дорошенко хотел привлечь «к нашей власти» [13, с.465- 466]. Те, кто этого не хочет, должны будут объявить своих оппонентов.

Несмотря на присягу и обещание верности Османской империи, гетман Петр Дорошенко в своих статьях-просьбах к турецкому султану поставил перед собой цели. Во-первых, оградить украинские земли от нападений и любого присутствия татарской орды и обеспечить свободу казаков в выборе гетмана. Во-вторых, защита христианской веры и подчинение Киевской Митрополии Патриарху Константинопольскому. В-третьих, сохранение казачьей администрации и судопроизводства, а также русского диалекта как «естественного языка»; защита собственности Запорожской армии.

Более широкая государственно-правовая концепция П. Дорошенко заключалась в создании свободной Украины на основе дружеских отношений со всеми соседними государствами [3, с. 100-104]. В этой связи он ведет переговоры как с Турцией, так и с Крымом, а также с Россией - Москвой и Польшей. Несмотря на предмет переговоров, позиция П. Дорошенко, направленная на защиту национальных интересов, всегда оставалась неизменной.

Вышесказанное дает основания для следующих общих выводов: Политическая и правовая идеология украинской государственности в годы национальной революции середины - второй половины XVII

века, в частности в Хмельницкий период, основывалась на принципах развития национальной, независимой и, наиболее главным, государственной власти. Сформулированная позиция о католичности украинского государства стала основой национальной идеологии Украины, ее решающей составляющей в освободительной борьбе украинского народа в течение следующих нескольких столетий.

Необходимость иностранной легитимации государства признать его монархической Европой привела к попытке возродить / ввести монархию, носителем которой был гетман Б. Хмельницкий, а позднее - по той же причине деятельность многих украинских гетманов была направлен на пропаганду необходимости создания монархической формы правления в Украине.

В первые годы после смерти Б. Хмельницкого, несмотря на убежденность некоторых мыслителей (Ю. Немирич) о преимуществах республиканской формы правления, монархия считалась приоритетной формой реализации украинской государственной идеи. Необходимость последней лежала в основе проектов гетмана И. Выховского. Мы считаем, что реализация гетманской монархии была потенциальной возможностью сохранить тогдашнюю украинскую государственность. Он хотел в какой-то мере отступить от принципов демократической республики (чисто украинского феномена, уникального в истории средневековой Европы), а после Б. Хмельницкого превратить Украину в смешанную аристократическую демократическую республику или аристократическую, такую как Великое княжество Литвы, близкую к ограниченному монархическому правлению гетмана. Таким образом, Иван Выховский хотел создать из Украины государство европейской модели под защитой польского короля со всеми (за исключением свободных отношений с другими государствами) как знак суверенного государства.

В условиях Руины, определяющим фактором в реализации идеи украинской казачьей государственности был геополитический фактор. Украина исчезла как суверенный субъект международных отношений. Казачий гетман сначала разрывался между двумя воюющие политические формирования с пророссийскими и пропольскими ориентациями казацких старейшин. Пророссийская модель казацкой государственности развивалась в соответствии с постепенным и постоянным ограничением суверенных прав (ста-

ть гетмана). В то время как сторонники пророческой ориентации (проект Гетмана П. Петеры, а затем и статья М. Ханенко) скорее отказывались от идей политической автономии казачьего гетманата и возрождали требования автономии статуса казаков. Вместо этого самая проукраинская «турецкая» модель реализации идеи украинской казачьей государственности не имела возможности быть реализована из-за ее отказа от своего украинского национального сознания в первую очередь.

Бібліографія

1. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. В 3 т. - М.: Издательство Академии Наук СССР, 1953. - Том 3. 1651-1654 годы. - 646 с.
2. Горобець В. Козацький гетьманат у соціополітичній структурі Речі Посполитої: проект усторової моделі гетьмана Павла Тетері з року 1664 / В. Горобець // Молода нація.- №1.- К.: Смолоскип.- 2000.-С.40-61.
3. Дашкевич Я. Протурецька орієнтація в Україні XVI - XVIII століть / Я. Дашкевич // Наука і культура. Україна. - К., 2005. - Вип.33. - С. 99-105.
4. Документы об освободительной войне украинского народа. 1648–1654 гг. / АН УССР. Ин-т истории; Архивное упр. при Совете Министров УССР; Редкол.: П.П. Гудзенко и др. – К.: Наук. думка, 1965. – 827 с.
5. Дорошенко Д.І. Нарис історії України Д.І. Дорошенко. – Львів: Світ, 1991. - 574 с.
6. Квасьневский назвал главную слабость Украины // Хвиля. 01.06.17. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://hvylya.net/news/digest/kvasnevskiy-nazval-glavnuyu-slabost-ukrainyi.html>
7. Див., зокрема: Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький / (Видання друге, виправлене і доповнене). – Львів: Світ, 1990. – 408 с.
8. Макаруч В.С. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб.: Курс лекцій / В.С. Макаруч ; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. - К.: Атіка, 2000. – 416 с.
9. Пазиніч Ю.М. Історико-політичні аспекти українського державотворення в другій половині XVII–XVIII ст. / Ю.М. Пазиніч // 300 років Конституції гетьмана України Пилипа Орлика: проблеми становлення і розвитку українського державотворення: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції / Львівська міська рада, Львівський державний університет внутрішніх справ, Міжнародна асоціація істориків права. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 119-123.
10. Полтавець С. Українська політична думка середини XVII століття / Сергій Полтавець / за редакцією В.В. Кривошеї. - К., Світогляд, 2009. – 170 с.
11. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. - К.: Либідь, 1993. – 624 с.

12. Терлюк І. Я. Козацька доктрина української національної державності: українська державна ідея другої половини XVI – початку XIX століть: монографія / І.Я. Терлюк. – Львів: Ліґа-Прес, 2017. - 216 с.

13. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. - Т. III. Книга перша (Третя чверть XVII ст.) / Упор., передмова В. Шевчука. - К.: Дніпро, 2001. – 504 с.

14. Чухліб Т.В. Проект «козацького князівства» – історична альтернатива політичного устрою Гетьманщини? / Т.В. Чухліб // Український історичний журнал. – 2014. – №4. – С. 71-93.

COROZIA SUVERANITĂȚII NAȚIONALE A STATELOR ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Nicolai AFANAS, *master în științe politice, doctorand, IRIM*
(n.afanas@yahoo.fr)

Rezumat

Suveranitatea nu poate fi abordată ca o noțiune politică sau juridică absolută. În contextul proceselor de globalizare, care se realizează la nivel regional și local prin integrare, statele acceptă restrângerea libertății lor de acțiune și, în ultimă instanță, propria autonomie politică internă și externă. Dacă dimensiunile juridice ale suveranității sunt relativ determinate, aspectele politice ale acesteia sunt mai puțin definite. În realitate, conceptul de suveranitate afirmă o egalitate juridică și o independență politică a statelor. Procesele integraționiste de pe continentul european sau răsfrânt asupra suveranității statului și libertății de acțiune pe plan extern, prin predarea unor prerogative naționale structurilor supranaționale și organizațiilor internaționale.

Cuvinte-cheie: *stat, suveranitate, regionalizare, integrare, instituții politice, intereșuri naționale, Uniunea Europeană (UE), independență*

CZU: 321.011:342.3(UE)

Introducere. Sfârșitul bipolarității în relațiile internaționale a întărit rolul structurilor internaționale și a afectat importanța statului. Statul rămâne a fi un actor al relațiilor internaționale, însă cu număr limitat de competențe. Ca entitate juridico-politică, Uniunea Europeană nu constituie ceea ce este un stat, eventual un stat compus (complex) în sensul clasic al termenului (federație sau confederație), dar nu este nici o organizație internațională (interguvernamentală), ea reprezentând mai puțin, decât o entitate statală și mai mult, decât organizația internațională; și mai exact spus ea, întrunește elemente atât de la prima, cât și de la a

doua. [4, p. 65-75] UE nu poate fi pusă în nici unul dintre tiparele existente ori cunoscute până acum, fiind o instituție sui generis, un actor atipic și nou, în societatea internațională contemporană.

Într-o opinie generală, UE intră, cel puțin prima facie în categoria organizațiilor internaționale, având tipologia acestora; reprezintă o asociere de state, realizată într-un anumit scop, constituită într-o entitate distinctă și independentă de statele care o compun – cu propria sa ordine juridică, înființată în baza unui tratat internațional multilateral – actul său constitutiv, dispune de organe proprii orânduite într-o anumită structură de organizare și funcționare și căreia i s-a conferit personalitate juridică.

Metode și material aplicat. Dar UE nu constituie o organizație internațională în sensul clasic al conceptului – una interguvernamentală, ci una suprastatală, cu substanțiale elemente de suprastatalitate, de o anvergură necunoscută până acum și care îi schimbă esența de asociere de state, chiar dacă cadrul instituțional în care a fost transpusă este una de organizație internațională; suprastatalitatea este dată de punerea în comun a suveranităților – prin transfer al atributelor de suveranitate de la state la UE, până la contopirea lor, precum și de natura și conținutul raporturilor pe care ea le are cu statele ei membre (cu care împarte atributele de suveranitate – făcând acte de guvernare a societății și substituindu-se acestora), cât și cu statele terțe (devenind parteneră în relațiile cu acestea, în locul statelor pe care le reprezintă). Dar UE cuprinde și unele elemente specifice pe care le au uniunile de state (confederații și federații) [2, p. 98].

Prin urmare, UE reprezintă mai mult decât o simplă asociere de state – care este organizația internațională, alcătuind o structură similară cu aceea a unei uniuni de state, cu elemente pe care le regăsim când la federație, când la confederație, fără însă să poată fi identificată ca atare; constituită pe sistemul unei organizații internaționale, UE urmărește integrarea societăților din statele participante într-un spațiu economic, social, politic și juridic unic; este constituită și funcționează într-un sistem propriu, având în vedere „crearea unei Uniuni tot mai profunde între popoarele Europei”; instituie o piață internă, o uniune economică. Raportul dintre UE și statele sale membre este conceput astfel, încât să țină seama de scopul final pe care îl are, iar pentru aceasta, Uniunea este înzestrată cu personalitate juridică, având și competențe „pentru realizarea obiectivelor lor comune”. Pentru aceasta, UE are o structură și competențe în formă similară cu cele de la organizații (pentru că nu

există ori nu era acceptată în acea vreme o altă figură juridică decât a acesteia), dar în conținut, elementele ei ne reamintesc de un sistem de grupare de state. Există o partajare a autorității și guvernării între UE și statele sale membre; acestea participă la activitatea UE și decid asupra rolului, inclusiv a existenței ei, dar participarea lor este redusă în segmentul comunitarizat. UE are personalitate juridică, dispune de o anumită capacitate juridică care îi este necesară și are ordine juridică proprie; ea își conturează identitatea pe scena internațională, își afirmă valorile și interesele ei. Are structură proprie de funcționare potrivit scopului propus; în calitate de subiect de drept, UE întreține relații cu statele și celelalte subiecte de drept internațional, încheie tratate, participă la viața internațională, desfășurând o gamă largă de acțiuni externe, o politică externă și de securitate comună etc. Un alt pilon al suveranității juridice îl constituie egalitatea în drepturi a statelor în relațiile internaționale, introdusă de Vattel prin *Le droit de gens*, publicată prima dată în 1758.

Rezultate obținute și discuții. Integrarea europeană este un proces progresiv, de natură sectorială, deoarece statele membre și-au asumat responsabilitățile în calitate de membri permanenți cu scopul de a beneficia cu vârf și îndesat în urma aderării. Acest lucru presupune mereu transferuri de competențe din partea statelor către instanțele/autoritățile supranaționale, știrbind tot mai puternic autoritatea lor. „Integrarea nu este numai un simplu exercițiu de exercitare în comun a puterii, ci merge mult mai departe, având ca scop restructurarea fundamentală a societății și a atitudinilor.” [1, p. 236-238] Această controversă este însă, depășită în zilele noastre. Într-adevăr, până după cel de-al doilea război mondial, fiind definită ca grad suprem de putere în stat, suveranitatea națională era în mod necesar unică, absolută, și, prin urmare, indivizibilă (din imposibilitatea existenței mai multor puteri supreme simultan). În această situație orice atingere adusă suveranității echivalează cu dispariția ei. Trebuie însă înțeles faptul că suveranitatea nu este nici o instituție juridică imuabilă, nici o putere absolută. În mod firesc suveranitatea este o noțiune evolutivă, evoluția sa însoțind-o pe cea a entităților pe care le desemnează. Suveranitatea trebuie considerată astăzi, așadar, ca fiind divizibilă, permițând transferul de competențe în favoarea unei organizații sau instituții internaționale (sau supranaționale). Ea suferă profunde mutații în contextul integrării europene, fără a-și pierde însă rolul.

După cum atrage atenția și Le Galés, transformările prin care trece statul odată cu europenizarea, un proces acut de diferențiere și fragmentare internă, nu înseamnă slăbirea statului, iar remodelarea sa nu trebuie confundată cu știrbirea autorității pe care o deține. Chiar dacă se asumă faptul că statul își menține funcțiile de „politică înaltă”, în domeniul apărării și a politicii externe, aceste funcții își schimbă și ele esența. Pe de o parte, terorismul global nu mai poate fi contracarat cu mijloace militare clasice, iar combaterea lui pune tot mai mult accentul pe colaborarea internațională. În privința raportului care există între suveranitatea populară, suveranitatea națională și suveranitatea de stat, se poate observa mai întâi faptul că, din modul în care sunt utilizate sintagmele respective, atât în textele constituționale cât și în doctrină, cel mai adesea se pune semn de egalitate între primele două - „suveranitate a poporului” și „suveranitate națională” - uneori toate trei fiind considerate sinonime. În aceste condiții, o discuție asupra distincțiilor amintite apare ca necesară, fără a spera, însă, că vor fi însușite unanim concluziile noastre. [5, p. 265]

Chiar dacă teoria suveranității populare și teoria suveranității naționale au consecințe deosebite - cum sunt, de exemplu, cele cu privire la vot, la forma de guvernământ, la revocarea mandatului, la formele democrației etc. - în general se admite ideea că deosebirile dintre ele s-au estompat în condițiile în care peste tot s-a introdus votul universal, distincția dintre monarhii și republici nu mai are nimic comun cu regimul politic, formele democrației directe sau semidirecte putând fi întâlnite și ele alături de democrația reprezentativă. O privire retrospectivă ne amintește că ideea unei federații de tipul SUA, lansată la începutul secolului XX, a eșuat tocmai pentru faptul că sistemul anvizajat nu putea fi realizat fără a se aduce grave prejudicii suveranității de stat, așa cum era atunci concepută. În aceste condiții, proiectul constituit în declarația făcută la 9 mai 1950, la Paris, de către ministrul de externe Robert Schuman, a reinnoit maniera de a aborda problema construcției europene, exprimând, de fapt, ideea lui Jean Monnet, părintele său spiritual: construcția europeană nu poate fi realizată dintr-o dată, ci în timp, pe sectoare. Așa cum precizează profesorul Guy Issac despre planul Shuman, care în opinia lui era doar o simplă metodă de refacere a stabilității și ordinii în „centrul” pământului. [11]

Acest proiect transpus în realitate a pus în mișcare o integrare economică pe sectoare. Practica colaborării și integrării europene a mers însă exact în direcția dorită de cei ce visau și proiectau o federație euro-

peană, fapt facilitat fără doar și poate de timp. Timpul scurs de atunci a lucrat pe două planuri, din care unul îl reflectă pe celălalt:

1) al realizărilor practice treptate din domeniul integrării economice, care au făcut posibile integrările din alte domenii inclusiv cel politic

2) al ideilor, concepțiilor privind suveranitatea de stat, care, în decurs de jumătate de secol, s-au schimbat - nuanțat de la un stat la altul - în favoarea limitării puterii de decizie a statelor pe seama sau în profitul unor organisme create prin integrare, deci a limitării suveranității.

Vedem că ceea ce părea șocant imediat după al doilea război mondial a devenit realitate în decursul anilor, o realitate normativă, produs al practicii politice, al negocierilor dintre statele europene și o realitate a funcționării practice a instituțiilor comunitare, ale căror decizii devin obligatorii pentru statele membre atât de jure, cât și de facto. Este realitatea exercitării în comun a unor atribute de suveranitate de către statele naționale și structurile comunitare create prin integrare, apreciată, în general, ca o limitare a suveranității, fapt inacceptabil în momentul creării Consiliului Europei ca simplu mecanism de cooperare între statele suverane. Idee admisă treptat, în mod preponderent după 1986, ea se reflectă în textele constituționale noi, care exprimă, de o manieră deosebită de la un stat la altul, o nouă concepție privind suveranitatea de stat. Această concepție reunește într-un tot coerent două imperative, ce par contradictorii la o primă vedere:

- 1) cel al existenței statelor ca entități distincte, suverane, în cadrul UE;
- 2) cel al existenței de sine stătătoare a UE, cu putere de decizie proprie.

Admițându-se treptat și condiționat necesitatea limitării puterii suverane a statelor integrate (a delegării unor puteri suverane, a exercitării în comun a atribuțiilor ce țin de suveranitatea de stat etc.), în constituțiile multor state integrate UE au apărut noi reguli, care, direct sau indirect, vizează tocmai acest lucru. [3, p. 3-7]. O analiză de ansamblu a legilor fundamentale a celor cincisprezece țări ce fac parte din UE scoate în evidență faptul că doar patru nu cuprind referiri la suveranitate în condițiile integrării europene, celelalte stabilind reguli în acest sens. În privința acestora din urmă, se impune observația că în unele întâlnim referiri exprese (directe), afirmând, după caz, că statul poate transfera instituțiilor europene unele atribute de suveranitate (unele competențe) sau poate accepta exercitarea în comun a acestora. Întâlnim chiar și afirmația categorică a limitării suveranității de stat. În altele, reglemen-

tându-se modul de integrare în UE, modalitatea de ratificare a tratatelor din acest domeniu, de participare la constituirea instituțiilor comunitare etc., se admite indirect ideea exercitării în comun a atributelor suverane ale statelor naționale. [11]

În constituțiile care conțin texte privind suveranitatea de stat în condițiile integrării în UE, modul de reglementare și terminologia folosită diferă de la un stat la altul, reflectând, după părerea noastră, o nuanță în poziția pe care o adoptă statul respectiv în problema limitării suveranității. Vom întâlni, astfel, sintagmele, „transfer de drepturi de suveranitate”, „delegare de atribuții” de suveranitate, „transferul competențelor” etc. Vom întâlni, de asemenea, recunoașterea „limitării suveranității statului” necesară în scopul integrării, afirmarea categorică a faptului că „puterile necesare construcției UE vor fi exercitate în comun sau posibilitatea încredințării exercitării puterilor legislativă, executivă și judecătorească unor instituții de drept internațional. În sfârșit, sunt și constituții care prevăd „renunțarea la puterea de decizie” a organelor naționale în favoarea celor comunitare, în anumite condiții. Dacă constituțiile amintite cuprind referiri exprese la „starea” suveranității de stat în condițiile integrării europene, în alte legi fundamentale nu există norme de acest gen, dar, din interpretarea textelor, se poate degaja poziția statului respectiv în problema partajului competențelor ce țin de suveranitate (sau a exercitării lor) între instituțiile UE și instituțiile naționale.

Parcurgând textele constituționale la care ne-am referit, vom constata, pe lângă diversitatea pozițiilor adoptate de state în privința suveranității naționale în condițiile integrării europene, o grijă comună pentru încorsetarea în reguli ferme a condițiilor în care statele acceptă ideea exercitării în comun a atributelor lor sau a limitării suveranității. Astfel, de exemplu, în Legea fundamentală a Germaniei, după ce este statuat principiul „transferării drepturilor de suveranitate”, în art.23 se precizează modalitățile de realizare a acestuia - adoptarea unei legi de către Bundesrat cu procedura de revizuire a Constituției [7], precum și condițiile în care instituțiile federației pot concura la realizarea sarcinilor UE. În Constituția Danemarcei (art.20), recunoscându-se posibilitatea delegării atribuțiilor ce aparțin organelor naționale unor autorități internaționale, se pun de asemenea condiții, printre care am reține, ca esențiale, ideea limitării acestei posibilități și ideea delegării de care vorbeam numai printr-o lege votată cu 5/6 din numărul deputaților, deci

cu o procedură tot atât de complicată ca cea de revizuire a constituției. În acest sens, se precizează că delegarea se poate face numai „într-o măsură ce trebuie determinată, deci precizată prin lege, pentru a se cumpăni bine limitele în care statul poate renunța la exercitarea unor atribute ce țin de suveranitate.

O grijă asemănătoare se degajă și din textele Titlului XV al Constituției Franței, unde se introduce și condiția reciprocității, condiție pe care o întâlnim și în alte legi fundamentale, precum în cea a Italiei (art.11) și în cea a Portugaliei (art.7, alin.6). Astfel, în art.88-1 se prevede că „Republica participă la Comunitățile europene și la UE, constituită din state care au decis în mod liber, în virtutea tratatelor pe care le-au încheiat, să exercite în comun unele din competențele lor” (s.n.), iar în art. 88-2 se precizează că Franța consimte, sub rezerva reciprocității și în conformitate cu Tratatul UE, la „transferul de competențe necesare stabilirii uniunii economice și monetare europene” și adoptării unor reguli privitoare la libera circulație a persoanelor și la alte domenii legate de acesta. În alte legi fundamentale, condițiile „transferării” puterii sau „renunțării” la puterea de decizie a statelor în favoarea Comunităților europene sunt și mai ferme sau mai detaliate.

În sfârșit, în Constituția Portugaliei se precizează că [8]:

1) fiind vorba de un proces de decizie în materie de cesiune, măsurile luate în acest caz trebuie să respecte procedura legilor organice sau să fie aprobate cu 5/6 de voturi și 3/4 de membri;

2) în alte cazuri decât cele vizate în alin.1 (de renunțare la putere de decizie), Riksdagul poate lua hotărârea de a ceda atribuțiile judiciare și administrative, care nu se fondează direct pe Constituție, altui stat sau organizație internațională, fiind necesare 3/4 de voturi în cazul în care atribuția la care se renunță de către stat implică „exercitarea autorității”.

Analizând textele de mai sus, observăm mai întâi grija cu care constituentul suedez a reglementat, pe de o parte, competența parlamentară de a renunța la puterea de decizie în anumite domenii, făcând o enumerare limitativă a situațiilor în care această putere nu poate fi cedată și, pe de altă parte, competența acestuia de a ceda unele atribuții din domeniile administrativ și judiciar. Dacă în unele legi fundamentale este reglementată, de această manieră, problema suveranității de stat în condițiile integrării europene, în altele se face precizarea că exercițiul unor atribuții rezervate de constituție puterilor legislativă, executivă și

judecătorească poate fi temporar încredințat unor instituții de drept internațional (art.49 din Constituția Luxemburgului).

În sfârșit, având în vedere că tratatele care au pus bazele comunităților europene și apoi UE cuprind reguli punctuale privind atribuțiile instituțiilor europene și obligativitatea actelor pe care le adoptă pentru statele membre (stabilind cadrul precis în care se desfășoară relațiile dintre aceste state și UE), în unele constituții nu se mai face referire directă la suveranitatea de stat în condițiile integrării, procedându-se de o altă manieră. Astfel, de exemplu, în Constituția Irlandei se prevede expres faptul că statul poate ratifica tratatul de la Maastricht, tratatul de la Amsterdam etc. După părerea noastră, un astfel de procedeu prezintă dezavantajul imperativului unor revizuri repetate, ori de câte ori statul trebuie să adere la un nou tratat. [17] Din analiza textelor citate se poate constata cu ușurință un lucru: indiferent de maniera în care s-a rezolvat, pe planul reglementării juridice, problema raporturilor dintre UE și fiecare stat membru, mai precis problema exercitării de către instituțiile comunitare a unor atribuții ce țin de suveranitatea de stat, în toate aceste țări s-a admis, într-o formă sau alta, ideea limitării suveranității, așa cum această categorie era înțeleasă în doctrina clasică a dreptului constituțional. În toate aceste constituții - în unele mai mult ca în altele - se reflectă o nouă concepție cu privire la suveranitatea de stat, concepție care face posibilă integrarea și, mai ales, continuarea ei în profunzime.

În unele constituții se prevede „transferul de drepturi suverane”, pe când în altele, după caz, „delegarea atributelor suveranității”, „transferul competențelor ce țin de suveranitate”, „restricțiile de exercitare a suveranității naționale”, „transmiterea exercițiului atributelor de suveranitate”, „exercitarea în comun a unor atribuții de suveranitate”, „renunțarea la puterea de decizie” (putere suverană) și „limitarea suveranității”. Pentru a putea degaja o concluzie logic fundamentată, întoarcerea la sursă este inevitabilă, după cum inevitabilă este și „atingerea” parțială a celei de-a doua întrebări, în încercarea de a răspunde la prima. Să ne amintim, deci, că Jean Jacques Rousseau afirma că suveranitatea aparține poporului, guvernanților încredințându-li-se doar exercitarea ei, că suveranitatea este inalienabilă, guvernanții fiind doar executanți ai voinței generale. Dacă ni s-ar impune acest principiu cu adevărat democratic, am spune că partajul suveranității nu este posibil, ci doar partajul exercitării ei sau, la rigoare, înstrăinarea (delegarea) exerci-

țului unor atribute de suveranitate. Această concepție este, după cum am văzut, reflectată de unele texte constituționale. [9] Ba, mai mult, în unele constituții se poate face doar „temporar”, condiționându-se deci posibilitatea de a înstrăina exercițiul unor atribute de suveranitate.

Să ne amintim în același timp și faptul că, în teoria suveranității naționale, poporul apare ca o entitate abstractă - „națiunea” - care constituie o persoană morală distinctă de indivizii care o compun, cu voință proprie. Dincolo de deosebirile dintre aceste două teorii - cea a suveranității populare și cea a suveranității naționale - și în special de cele privind natura mandatului parlamentar - reprezentativ sau imperativ, după caz - reținem un lucru important pentru problema care ne interesează: ambele consideră inalienabilă suveranitatea. În aceste condiții, concluzia care se impune este că, în cazul statelor integrate în Uniunea Europeană, nu putem vorbi de „partajul suveranității”, cu toate că ideea este întâlnită relativ frecvent, ci de 1) delegarea competențelor de exercitare a unor atribuții ce țin de suveranitatea statelor membre sau 2) exercitarea lor în comun cu instituțiile Uniunii Europene. Nu se pot înstrăina drepturile suverane ale statelor, ale națiunilor, care sunt, în ultimă instanță, și autorul constituțiilor europene. În acest sens, trebuie să precizăm că cel ce poate să adopte o constituție, poate în același timp să o modifice sau să o abroge. Referindu-se la constituțiile statelor naționale, părintele doctrinei suveranității populare admitea revizuirea, spunând că este contra naturii corpului social de a-și impune legi pe care să nu le poată revoca. Dar, preciza el, nu este nici contra naturii, nici contra rațiunii, ca el să poată revoca aceste legi cu aceeași solemnitate cu care le-a stabilit. Deci, ni se pare corect ca, cel puțin teoretic, să admitem că statele integrate rămân titulare ale dreptului de suveranitate.

Susținând ideea că cele mai fericite „formulări” sunt cele deja amintite și care, în esență, se bazează pe distincția între „dreptul de suveranitate” și „exercitarea” acestui drept, numai cel de-al doilea putând fi înstrăinat, am dori să mai facem o precizare, și anume cu privire la natura deosebită a unor atribuții aparținând instituțiilor Uniunii Europene. E vorba de acele competențe care sunt specifice entităților politice ce iau naștere prin integrarea statelor naționale și care nu sunt preluate - nici măcar ca „exercitare” - de la acestea. Sunt competențe exclusive ale Uniunii Europene, determinate de alte cerințe funcționale decât cele care au dus la formarea statelor naționale. În lumina celor afirmate, am putea face o distincție între trei situații:

1) Uniunea Europeană exercită sarcini ca urmare a înstrăinării exercitării unor atribute de suveranitate de către statele membre;

2) Uniunea Europeană exercită unele atribuții ce țin de suveranitate în comun cu statele membre;

3) Uniunea Europeană exercită atribuții specifice, ce nu sunt întâlnite în mod obișnuit la statele naționale. [13]

Cu privire la „în ce raport se află categoriile de „suveranitate a poporului”, „suveranitate națională” și „suveranitate de stat” - trebuie mai întâi făcută trimitere la cele două teorii, și anume a suveranității populare și, respectiv, a suveranității naționale, lucru pe care noi l-am realizat mai sus, numai în linii generale. În al doilea rând, trebuie să vedem textele constituționale. Cu privire la suveranitate, observăm că aproape în toate constituțiile întâlnim afirmat principiul suveranității poporului sau, după caz, al suveranității naționale sau ambele (dar într-o formă confuză), pe când principiul suveranității de stat, sub forma unei „afirmații categorice”, nu-l întâlnim decât în două din cele cincisprezece constituții: în Constituția Finlandei, în preambul și în art.1, și în Constituția Irlandei, în art. 5. Alte două legi fundamentale - a Luxemburgului și a Portugaliei - consacră doar „suveranitatea externă”, afirmând independența celor două state. Fără doar și poate, însă, că din economia textelor celorlalte constituții, care încredințează organelor statului toate puterile - de a face legi, de a le executa și de a le aplica prin soluționarea de litigii - se poate deduce categoric că avem de-a face cu state suverane. [14]

Statele membre ale UE se află într-o dublă postură în comunitatea internațională: prima decurge din calitatea de stat membru al UE și care este o calitate specială – de excepție și o doua, cea care decurge din calitatea de membru al comunității internaționale – una generală, obișnuită; drept urmare, statutul lor ambivalent, se raportează, în același timp, la cele două ordini juridice distincte – comunitară și internațională, dar prioritară, rămânând aceea comunitară (*lex specialis derogat generali*) și se conturează ca atare. În realitate, UE fiind constituită și funcționând potrivit cu regulile dreptului internațional, în mod constant statutul statelor membre se raportează la acestea. Dar statele membre nu sunt doar participante la UE sau într-o relație bilaterală cu ea; participarea reprezintă cu mult mai mult, pentru că fiecare constituie parte a UE (competența UE se exercită asupra teritoriului statelor participante – art. 49 C). Politica externă a UE reprezintă însumarea (totalizarea) po-

liticii externe a statelor membre transformată / reformulată spre a intra în tiparul unei organizații internaționale.

Dacă ținem seama de sfera extinsă pe care o are politica externă a UE, „competența în materie de politică externă și de securitate comună include toate domeniile politicii externe, precum și chestiunile referitoare la securitatea Uniunii, inclusiv la definirea treptată a unei politici de apărare” - art. 11 [18, p. 136-140], politică care este, în același timp, și a statelor sale membre, respectiv angajându-le și pe ele. Statele membre se pot angaja numai în acțiuni care nu sunt incompatibile cu această politică externă a UE (fiind obligate a se abține de la orice măsură care ar pune în pericol realizarea obiectivelor Uniunii - art. 3 a), apare cât se poate de evident o reducere a sferei politicii externe pe care ele o mai pot duce cu statele care nu sunt membre ale UE, relațiile cu UE fiind cel mai important segment al politicii externe a acestor state, numai în subsidiar și condiționat se mențin relațiile lor directe cu alte state ale lumii. Statutul statelor membre ale UE încetează de a mai fi unul general și unitar; una este poziția lor față de UE și alta, în raport de comunitatea internațională în ansamblul ei, chiar dacă în ambele ipoteze, în cadrul UE, ca și în general, ele sunt ținute a respecta regulile dreptului internațional; aceste posturi distincte conduc și la o ierarhizare a importanței relațiilor pe care ele le au – sunt prioritare relațiile comunitare. [19, p. 389-392]

În postura lui de stat membru al UE, fiecare dintre ele este legat organic de Uniune și de celelalte state membre; relațiile cu familia europeană (Uniunea și statele membre) sunt primordiale; împreună, fac parte din structura UE, au relații speciale (extinse, de profunzime, preferențiale și se conduc după regulile UE), iar acest lucru se exprimă în mod vizibil în angajamentele pe care și le asumă și în volumul relațiilor dintre ele (nu numai între state, ci și la nivelul cetățenilor lor). Transferul atributelor de suveranitate la UE – guvernarea, imprimă în această structură încheșată a statelor membre, duce la stabilirea unor anumite raporturi care poartă o natură specială - una asociativă, cu acomodări reciproce care să întărească relațiile dintre ele. Limita acțiunilor lor este dată de o dublă coordonată – decurg din cerința respectării atât a regulilor dreptului internațional (ca membre ale comunității internaționale), cât și a celor comunitare (ca membre ale UE). Ansamblul de obligații și de legături face ca această categorie de relații să aibă un regim cu statut special (comparativ cu cel al statelor federate dintr-o federație).

În segmentul de relații cu statele care nu sunt membre ale UE, statele membre ale UE se prezintă în ansamblu, ca orice alt stat, membru al comunității internaționale și este ținut să respecte normele dreptului internațional, dar cu o condiție care le este prestabilită, aceea care decurge din calitatea de membru al UE, prin urmare, cu celelalte state, ele vor avea, prin eliminare, numai acele relații care nu au revenit UE și numai în măsura în care sunt compatibile cu poziția de stat membru al acesteia. Nu vor putea încheia orice fel de tratate cu aceste state (cele care revin în competența UE sunt excluse; iar celelalte trebuie să nu fie incompatibile cu regulile comunitare și se prevăd procedurile în caz de incompatibilitate între tratate); România a fost obligată să revizuiască o serie de acorduri - cele economice - spre a ține seama de calitatea de membru al UE; pot avea relații cu orice alt stat, dar trebuie să țină seama de obligațiile care îi revin din politica externă de securitate și apărare comune a UE; pozițiile față de un alt stat convenite în UE sunt și ale statelor membre; participarea la organizații internaționale este marcată de obligația unei anumite conduite ș.a. [15]

Funcțiile misiunilor diplomatice ale statelor membre sunt adaptate la faptul că UE are o politică proprie în domeniul relațiilor, iar această politică este și a statelor membre; persoanele care au cetățenia europeană sunt îndreptățite la protecție diplomatică și din partea altor state, decât a celui propriu. În măsura în care nu s-a convenit o politică comună într-o problemă, fiecare stat membru este liber să adopte poziția sa proprie: în problema recunoașterii Kosovo, fiecare stat a adoptat propria poziție; faptul că se are în vedere „conceperea progresivă a unei politici de apărare comună” nu exclude posibilitatea ca un stat membru să aibă o politică proprie de apărare („nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre” - art. 28 A) și, am adăuga, că poate fi vorba nu numai de alianța NATO, ci de o altă alianță militară. Modul cum sunt concepute (alcătuite) și vor funcționa mecanismele UE, confirmă rolul ministerelor de externe ale statelor membre: politica externă și de securitate comună este pusă în aplicare de Înalțul Reprezentant și de statele membre, folosind mijloacele naționale și ale Uniunii (art. 12 alin. 3); Serviciul extern pentru politica externă - condus de Înalțul Reprezentant, colaborează cu serviciile diplomatice ale statelor membre, cuprinzând și personalul detașat al serviciilor diplomatice naționale (art. 13 a); Înalțul Reprezentant și miniștrii afacerilor externe ai statelor membre își coordonează activitățile în cadrul Consiliului (art. 16); Agenția

Europeană de Apărare - aflată sub autoritatea Consiliului, este deschisă tuturor statelor membre (art. 28 D) ș.a. [6, p. 20]

În privința raportului care există între suveranitatea populară, suveranitatea națională și suveranitatea de stat, se poate observa mai întâi faptul că, din modul în care sunt utilizate sintagmele respective, atât în textele constituționale, cât și în doctrină, cel mai adesea se pune semn de egalitate între primele două - „suveranitate a poporului” și „suveranitate națională”, uneori toate trei fiind considerate sinonime. În aceste condiții, o discuție asupra distincțiilor amintite apare ca necesară, fără a spera, însă, că vor fi însușite unanim concluziile noastre. Chiar dacă teoria suveranității populare și teoria suveranității naționale au consecințe deosebite - cum sunt, de exemplu, cele cu privire la vot, la forma de guvernământ, la revocarea mandatului, la formele democrației etc. - în general se admite ideea că deosebirile dintre ele s-au estompat în condițiile în care peste tot s-a introdus votul universal, distincția dintre monarhii și republici nu mai are nimic comun cu regimul politic, formele democrației directe sau semidirecte putând fi întâlnite și ele alături de democrația reprezentativă. [12]

În ceea ce privește suveranitatea de stat, credem că trebuie să pornim de la constatarea că, în limbajul de specialitate, ca și în cel comun, noțiunea de stat este folosită concomitent în două sensuri: în sens larg, de „societate organizată având un guvernământ autonom”, și în sens restrâns, de sistem organizațional care realizează în mod suveran conducerea unei societăți (a unei populații stabilizate pe un anumit teritoriu), deținând în acest scop atât monopolul creării, cât și monopolul aplicării dreptului. În cazul în care noțiunea de stat este utilizată în sens larg, nu se mai pune problema raportului dintre cele trei sintagme decât dacă nu admitem că putem, în general, pune semn de egalitate (măcar egalitate de situații) între suveranitatea poporului și suveranitatea națională. Dacă, însă, folosim noțiunea de stat în sens restrâns, va trebui să clarificăm cine este „suveranul”, poporul sau sistemul organizațional care îl conduce. În acest sens, însă, putem apela la textele constituționale. De iure, „toate puterile emană de la națiune, de la popor”. Instituțiile politice în totalitatea lor - ca stat în sens restrâns - sunt suverane dacă sunt legitime, dacă respectă statutul națiunii, adică constituția. În clipa în care regulile jocului politic sunt brutal încălcate, poporul se manifestă ca suveran, „aparatul” care îl conduce putând fi înlăturat. La o astfel

de răscruce - ca, de exemplu, în decembrie 1989 la români - tranziția de la un „stat” la altul, de la un regim politic la altul se face, desigur, prin manifestarea suverană de voință a poporului. Statul respectiv, ca titular al suveranității, dispăre. Un altul vine să-i ia locul. Dar poporul... rămâne. „Ideile noastre frumoase despre suveranitate cât adevăr acoperă” - trebuie să recunoaștem că este mai mult retorică, pentru că nu există guvernământ și nu există constituție în care să nu fie afirmată suveranitatea poporului, după caz, a națiunii. În acest sens, trebuie să facem precizarea că toate statele membre ale Uniunii Europene sau cele mai multe au fost preocupate de soarta „suveranității de stat” în condițiile integrării, noile reglementări constituționale putând fi interpretate în acest sens, pe când documentele comunitare nu reflectă o astfel de preocupare, ele făcând referire în special la „identitatea națională” a statelor membre și nu la suveranitatea de stat.

Dacă admitem - și noi credem că trebuie să facem acest lucru - că la baza tuturor „construcțiilor politice” - de la cea mai de jos până la nivelul instituțiilor Uniunii Europene - trebuie pus principiul suveranității poporului, atunci acesta trebuie anvizajat în lumina a cel puțin trei exigențe:

1) crearea unor forme organizaționale etatice sau de integrare a statelor apte să exprime și să traducă cât mai fidel voința poporului sau a popoarelor din statele integrate,

2) crearea și ameliorarea formelor existente de reprezentare, pentru ca aceasta să fie cât mai fidelă;

3) recunoașterea dreptului poporului, al popoarelor, în cazul integrării etatice, de a interveni pe căile democrației directe sau semidirecte în problemele-cheie ale națiunii sau ale națiunilor integrate. [16]

Concluzionăm din practica actuală atât a Uniunii Europene, cât și a Consiliului Europei, ni se impune cu valoare de axiomă „mondializarea” drepturilor omului, pe de o parte, și restrângerea, limitarea „drepturilor” statului, a competențelor sale, pe de altă parte. Dar, această restrângere trebuie privită mai întâi ca o consecință a manifestării suverane de voință a statelor ce formează Uniunea Europeană, care numai astfel pot realiza și perfecta integrarea în cât mai multe domenii. În al doilea rând, dacă nu pierdem nici o clipă din vedere faptul că „orice putere vine de la popor, de la națiune”, va trebui să anvizajăm fenomenul de care vorbim, nu ca pe o partajare a suveranității de stat și nici ca o limitare a ei, ci de o altă manieră, care ține, după părerea noastră, și de demnitatea popoa-

relor și de adevăr. Tot ce s-a realizat și urmează a fi perfectat pe planul integrării europene presupune exercitarea în comun a atributelor suveranității de stat și exercitarea unor astfel de atribute de către instituțiile Uniunii Europene, ca urmare a delegării lor de către statele naționale. În felul acesta, afirmăm un adevăr: națiunile integrate rămân suverane; ele vor decide dacă vor înainta pe drumul integrării până la federalizare sau dacă vor acționa într-un alt sens. „Suveranitatea” este un drept natural. Este un drept imprescriptibil și inalienabil. Acest drept poate fi „confiscat” temporar, dar titularul poate oricând să-l revendice.

În ceea ce privește suveranitatea de stat, credem că trebuie să pornim de la constatarea că, în limbajul de specialitate, ca și în cel comun, noțiunea de stat este folosită concomitent în două sensuri: în sens larg, de „societate organizată având un guvernământ autonom”, și în sens restrâns, de sistem organizațional care realizează în mod suveran conducerea unei societăți (a unei populații stabilizate pe un anumit teritoriu), deținând în acest scop atât monopolul creării, cât și monopolul aplicării dreptului. În cazul în care noțiunea de stat este utilizată în sens larg, nu se mai pune problema raportului dintre cele trei sintagme decât dacă nu admitem că putem, în general, semn de egalitate (măcar egalitate de situații) între suveranitatea poporului și suveranitatea națională. Dacă, însă, folosim noțiunea de stat în sens restrâns, va trebui să clarificăm cine este „suveranul”, poporul sau sistemul organizațional care îl conduce. În acest sens, însă, putem apela la textele constituționale. De iure, „toate puterile emană de la națiune, de la popor”. Instituțiile politice în totalitatea lor - ca stat în sens restrâns - sunt suverane dacă sunt legitime, dacă respectă statutul națiunii, adică constituția. În clipa în care regulile jocului politic sunt brutal încălcate, poporul se manifestă ca suveran, „aparatul” care îl conduce putând fi înlăturat. [10, p. 86-91]

Referințe bibliografice

1. Arion C., Suveranitate și integrare europeană. Reflecții asupra implicațiilor constituționale. Iași: Polirom, 2001. 461 p.
2. Aurescu B., Noua suveranitate. București: All Beck, 2005. 369 p.
3. Beniuc V., Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. Chișinău: IRIM, 2006. 160 p.
4. Borș V., Railean V., Republica Moldova și integrarea economică europeană. Chișinău: CEP USM, 2000. 247 p.
5. Budeanu A., Duțescu O., Suveranitate națională și integrare europeană: evoluția

valențelor conceptului de suveranitate// Suveranitate națională și integrare europeană. Iași: Polirom, 2001. 461p.

6. Constantin V., (coord.), Documente de bază ale Comunității și Uniunii Europene. Iași: Polirom, 2002. 520 p.

7. Constituția Republicii Federative Germane//: <http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html> (vizualizat la 12 ianuarie 2018)

8. Constituția Republicii Portugheze// http://www.wipo.int/wipolex/es/text.jsp?file_id=179476 (vizualizat la 9 ianuarie 2018).

9. Constituția Marelui Ducat de Luxemburg// <http://www.data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-constitution-20161020-fr-pdf.pdf> (vizualizat la 14 ianuarie 2018).

10. Grete T., Identitate europeană. București: Cartea Românească, 2006. 250 p., p. 86-91.

11. Integrarea europeană și suveranitatea de stat// <http://193.226.121.81/default.aspx?page=publications/buletin/3/vrabie> (vizualizat la 16 ianuarie 2018).

12. Le problème de la souveraineté dans le contexte de l'intégration européenne// <http://www.arches.ro/revue/no08/no8art03.htm> (vizualizat la 10 ianuarie 2018).

13. Roșca L. Dreptul comunitar și dreptul internațional în procesul integrării lumii contemporane// Materialele Conferinței științifico – practice internaționale „Probleme de prevenire și combatere a delicvenței juvenile, traficului de ființe umane și migrațiilor ilegale”, Chișinău: APȘM, 2004. 498 p.

14. Мещерякова О.М. Суверенитет государств — членов европейского союза и Лиссабонский договор// http://europa.eu/about-eu/index_ro.htm (vizualizat la 12 ianuarie 2018).

15. Sută N., Integrarea economică europeană. București: Economică, 1999. 172 p.

16. Современные подходы к проблеме суверенитета в европейских исследованиях// <http://evolutio.info/content/view/1406/215/> (vizualizat la 11 ianuarie 2018).

17. Tratatul de la Amsterdam, semnat la 2 octombrie 1997, în vigoare din 1 mai 1999// <http://www.europeana.ro/comunitar/tratate/tratatul%20de%20la%20amsterdam%20text.htm> (vizualizat la 9 ianuarie 2018).

18. Ținca O. Drept comunitar general. București: Didactică și Pedagogică, 2002. 377 p.

19. Weber R. Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene. Iași: Polirom, 2001. 439 p.

DEMOCRAȚIA REPREZENTATIVĂ VS DEMOCRAȚIA PARTICIPATIVĂ: STUDIU COMPARAT

Valentina URSU, *doctorandă, IRIM*
(valentina.ursu@moldtelecom.md)

Rezumat

În acest articol sunt analizate fenomenele: democrație participativă și democrație reprezentativă în contextul schimbărilor istorice, în baza unui studiu comparat. În rezultatul investigației, autorul conchide că concepțiile teoretice axate pe democrația participativă oferă sprijin societății în condițiile tranziției la modelul democratic, prin dezvoltarea condițiilor afirmării sociale, participării la procesul decizional, a dezvoltării politicilor ce le afectează viața, în special direct și nu prin reprezentanții lor aleși (ca în cazul democrației reprezentative). Cetățenia activă, generată de cultura civică, și democrația participativă definesc principiile revendicării și asigurării drepturilor de către cei săraci și cei excluși, formării sistemelor naționale eficiente ce reflectă suficient particularitățile proceselor contemporane. Democrația participativă îl poate transforma pe individ din cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, în cetățean public, atent, grijuliu, căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său.

Cuvinte-cheie: democrație participativă, democrație reprezentativă, societate, tranziție, proces decizional, cetățean

CZU: 321.7

Introducere. Democrația, în oricare dintre conceptualizările ei, reprezintă mult mai mult decât alegeri libere, acestea fiind caracteristica fundamentală acestei forme de guvernare. Existența guvernării cu și pentru oameni necesită o abordare partenerială între cetățeni și aleșii în care ei și-au investit încrederea, cu extensia contemporană către funcționarii pu-

blici și instituțiile administrative ca reprezentanți ai statului. În societățile democratice încrederea se realizează prin onestitate, transparență din partea aleșilor și mai ales oportunitatea oferită oamenilor de a juca un rol important în procesul guvernării, și chiar în activitatea de zi cu zi.

În anii 60-70 ai secolului XX, o răspândire largă cunosc tezele despre particularitățile democrației participative. Teoria reprezentativă impune anumite condiții care contribuie la realizarea modelului descris de definițiile normative ale democrației. În acest context, democrația este un mod de organizare al vieții sociale, în care este adoptat principiul respectului demnității umane. Conform modelului, democrația trebuie implementată în familie, în școală, în universitate, în sectorul de producere, în activitatea partidelor politice, în instituțiile de stat.

Metodele aplicate sunt analiza comparată, dialectica, sinergetica. Analiza comparată a celor trei forme de organizare democratică a societății: democrație, democrație reprezentativă, democrație participativă, ne permite să evidențiem trăsăturile specifice ale fiecăreia și să evaluăm condițiile de implementare în practica socială. Dialectica ca teorie a dezvoltării ne-a permis să studiem regimul democratic în evoluția istorică, să observăm trecerea de la o formă a democrației la alta. Sinergetica deschide posibilitatea cunoașterii vectorului dezvoltării societății contemporane, orientate către democratizarea vieții sociale, către aprofundarea și diversificarea relațiilor democratice.

Rezultatele investigației. În societatea contemporană nu există vreun domeniu, care să se afle în afara politicii, care n-ar permite respectarea principiilor democratice. Democrația participativă permite tuturor cetățenilor să se încadreze activ în procesul politic, nu numai în adoptarea deciziilor prin referendum sau adunări naționale etc., dar și să participe la elaborarea strategiei dezvoltării societății, politicilor publice, la realizarea deciziilor adoptate. Cetățenii trebuie să controleze în ce măsură legile adoptate funcționează, în ce măsură sunt respectate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, deciziile sunt realizate, iar promisiunile îndeplinite. Cetățenia activă, generată de cultura civică și democrația participativă organizează principiile revendicării și asigurării drepturilor de către cei săraci și cei excluși. Cu alte cuvinte, necesitățile se pot schimba în acțiune, devenind necesități exprimate. În acest fel, creșterea și lărgirea ariei participării cetățeanului îi educă pe indivizi să fie cetățeni eficienți, democratici, le valorizează propriile

puteri (empower). Democrația participativă îl poate transforma pe individ din cetățean privat, preocupat doar de problemele sale, în cetățean public, atent, grijuliu, căruia îi pasă de ceea ce se întâmplă în jurul său.

Democrația reprezentativă este un regim politic democratic în care cetățenii delegă puterea poporului - a „suveranului” - unor reprezentanți pe care îi aleg chiar din rândurile lor, pentru a se ocupa de treburile publice. Alegerile legitimează dreptul reprezentanților de a decide în locul și în numele poporului, fără a-l mai consulta, pentru o perioadă de timp limitată, după care trebuie organizate noi alegeri. Primele state democratice moderne care au adoptat modelul democrației reprezentative sunt Marea Britanie și S.U.A., unde s-a trecut la separarea puterilor în stat și la alegerea conducătorilor [3]. Teoretic, în principiul reprezentării s-a introdus un instrument și mai puternic de control social. Însăși alegerea unor oameni pentru a-i reprezenta pe alții a creat noi membri ai elitei. Necesitatea de a candida în alegerile următoare garantează că reprezentanții vor romane cinstiți și vor continua să susțină interesele cetățenilor pe care-i reprezintă. Aceasta nu a împiedicat însă nicăieri absorbirea reprezentanților în arhitectura puterii. Distanța dintre reprezentanți și cetățenii pe care-i reprezintă a crescut peste tot. Forma de guvernământ reprezentativă – a fost, pe scurt, o tehnologie industrială de asigurare a inegalității. Ea este pseudo reprezentativă [10, p. 96].

Democrația reprezentativă este o formă limitată și indirectă a democrației. Este limitată prin aceea că participarea populară la guvernare este periodică și de scurtă durată, fiind restrânsă de scrutinul electoral stabilit la câțiva ani o dată. Este indirectă prin aceea că oamenii nu-și exercită ei însăși puterea, ci selectează pe aceia ce vor guverna în numele lor. Această formă de guvernare este democratică doar în măsura în care reprezentarea stabilește legături efective și de încredere între guvernanți și guvernați și este exprimată prin noțiunea de mandat electoral.

Democrația directă (cunoscută și ca democrație participativă), pe de altă parte, se sprijină pe participarea directă, nemediată și continuă a cetățenilor în actul de guvernare. Astfel, democrația directă șterge distincțiile dintre guvernanți și guvernați, ca și pe aceea dintre stat și societatea civilă. Putem spune că acesta este un sistem de autoguvernare populară [13].

Există însă și o teorie alternativă care insista asupra faptului ca democrația rezidă într-o metodă ce permite poporului de a-i accepta sau respinge pe cei chemați să îl guverneze. Principiul democrației: prin-

cipiul reprezentativ - în virtutea căruia poporul suveran delegă prin sufragiu universal unui număr redus de mandatarî grija de a-i exprima propria voință. Acest principiu de mediere se sprijină pe o „metoda a răbdării“. Suporterii candidaților înfrânți așteaptă următorul verdict al urnelor. Democrația este un regim pacificator pe fondul disputelor politice și confruntărilor electorale. Principiul majorității - recunoscând dreptul la exprimarea opiniilor, democrația acceptă opoziția ideilor și nu absolutizează realizarea unanimității de vederi. Acest principiu consacra dimensiunea competitivă a democrației.

Abordările participative ale teoriei democrației susțin că democrația este un set de instituții fără valoare atâta vreme, cât ele îi permit cetățeanului numai să voteze reprezentanți în instituții politice îndepărtate și să fie protejat de abuzurile guvernării. O democrație deplină înseamnă în principiu că oamenii pot acționa ca cetățeni în toate instituțiile majore care necesită energia și supunerea lor. Această concluzie a făcut ca teoria și practica politică să-și îndrepte interesul spre asociațiile civice din afara statului, văzând în ele cele mai promițătoare poziții ale practicii democrației extinse. Anterior, teoria politică a democrației era în mare măsură identificată cu pluralitatea grupurilor de interes. Inspirată de experimentele și instituțiile democrației participative contemporane, au apărut critici la adresa grupurilor de interes, oferind concepții bine dezvoltate ale democrației, bazate pe dezbateri active, influente, bine organizate. Benjamin Barber a susținut în *Strong Democracy* (1984) modelul democrației puternice, ca model participativ, în care cetățenii își iau, împreună, un angajament public față de un bine comun, în care își propun să păstreze și să promoveze valorile pluralității sociale a intereselor și angajamentelor. Idealurile și practicile decizionale democratice care accentuează discuția rațională au cunoscut dezvoltări și rafinări ulterioare importante. Noțiunea de democrație deliberativă în cea mai mare parte n-a cuprins faptele democrației moderne de masă care au alimentat teoria pluralismului grupurilor de interese. Teoreticienii democrației participative și deliberative, fie ignoră problema reprezentării, fie resping total reprezentarea ca nefiind compatibilă cu democrația [5].

Caracteristicile democrației reprezentative, după cum fiecare om și fiecare vot constituie o unitate atomică distinctă, fiecare unitate politică – națională, provincială și locală – este de asemenea considerată atomică și individuală. Fiecare are propria ei jurisdicție, sunt definite cu grijă,

prerogativele, drepturile și îndatoririle ei. Unitățile sunt legate între ele într-o ordine ierarhică, de la vârf spre bază, de la autoritatea națională la cea statală, regională sau locală. Pe la mijlocul secolului al XX-lea, zeci de mii de organisme politice aparent suverane și independente de pe tot globul erau legate unele de altele prin circuite economice, prin posibilitățile crescânde de călătorie, migrare și comunicații, astfel că se activau și se stimulau reciproc în permanență. Miile de mecanisme reprezentative construite din componentele electorale au ajuns astfel să formeze o singură supramașinărie invizibilă: o fabrică de legi de dimensiuni globale [10, p.102].

Democrația participativă a devenit parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetățenesc. Consacrarea complementarității dintre democrația reprezentativă și democrația participativă sunt menționate în Tratatul de la Lisabona [12], care confirmă cele trei principii puse la baza guvernantei democratice în Europa:

— Egalitatea democratică – cetățenii trebuie să se bucure de atenție egală din partea instituțiilor europene;

— Democrația reprezentativă – acordarea unui rol mai important Parlamentului European și o mai mare implicare a parlamentelor naționale;

— Democrația participativă – noi mecanisme de interacțiune între cetățeni și instituții, printre care se numără, de exemplu, inițiativa cetățenilor.

Teoreticienii politicului au susținut și promovat concepții despre politic ca activitate participativă rațională a cetățeanului, caracterizată de reguli, de opinia populară, media și multe alte științe sociale. Reieșind din cele expuse, politica devine a fi o concepție între elite pentru voturi și influențe, iar cetățenii sunt, în primul rând, consumatori și spectatori. În sec. XX, Hanna Arendt în lucrarea: „Între trecut și viitor. Opt exerciții de gândire politică,” dezvoltă o interpretare a politicului în care dominantă fenomenului este apreciată ca participare la viața publică, iar politicul este definit ca cea mai nobilă expresie a vieții umane, fiind cea mai liberă și mai originală. Politica, înțeleasă ca viață publică comună, constă în ieșirea oamenilor în afara nevoilor și suferințelor lor particulare, pentru a crea o lume publică în care fiecare poate apărea înaintea celorlalți în ceea ce are el mai specific. Împreună, în public, ei creează și recrează, prin cuvinte și fapte contingente, legile și instituțiile care le structurează viața colectivă. Viața socială este plină de competiție vi-

cioasă pentru putere, de conflicte, depravare și violență, care amenință mereu să distrugă spațiul public. Deoarece acțiunea politică reînvie și, amintindu-ne de idealul polisului antic, menționăm viziunea libertății și nobleței umane ca acțiune politică participativă [1].

Un concept care înglobează într-o măsură semnificativă și la multiple niveluri participarea cetățenilor este cel al democrației participative. Aceasta presupune că oamenii, comunitățile sau diferite grupuri sociale să fie implicate în procesul decizional și de gestionare a resurselor. Cetățenii sunt actorii protagoniști în dezvoltarea politică, în proiecte sau programe. Democrația participativă este un proces în construcție continuă, implicând un risc continuu, necesitând organizare, colaborare, identificarea unor obiective comune într-un grup. Acest proces nu este facil având în vedere multitudinea de interese și cauze, unele fiind calificate drept mai juste și mai cuprinzătoare decât altele, iar reprezentarea acestora devine din ce în ce mai dificilă și din ce în ce mai contestabilă. O evaluare a democrației trebuie să țină cont de existența și funcționarea instituțiilor democratice ale sistemului dar, mai ales, de pluralismul politic și civil, de libertățile individuale și de grup, astfel încât interesele și valorile opuse să fie exprimate și să se afle în competiție printr-un proces continuu de reprezentare dincolo de momentele alegerilor periodice. Această situație complexă poate fi reglată prin mecanismele democrației participative. Lumea politică este o lume, mai mult sau mai puțin, divizată. De aceea, actorii politici (îndeosebi partidele, dar și elitele) recurg la coaliții politice. În funcție de scopurile urmărite și de mijloacele de realizare a acestora, coalițiile politice reunesc, pe baza unui acord în prealabil negociat, partide, grupări organizate sau persoane care convin să urmeze o anumită linie politică pentru menținerea sau cucerirea puterii.

Democrația participativă presupune mecanisme prin care luarea deciziilor cu privire la problemele comunității se face prin implicarea cetățenilor. Sugestiile și reclamațiile cetățenilor trebuie luate în considerare de către decidentul politic, indiferent dacă este de acord sau nu cu cele exprimate de aceștia. Democrația participativă include pe trei paliere participarea cetățenească la procesul de luare a deciziilor publice, participarea cetățeanului la administrarea banului public și consultarea publică a societății civile. Eficiența democrației participative presupune respectarea simultană și obligatorie a principiilor informării, consultării și al transparenței luării deciziilor [7].

Conceptul de participare cetățenească are la bază necesitatea consultării cetățenilor și exprimarea de către aceștia a opiniilor în legătură cu deciziile care se adoptă la diferite niveluri și de care ei pot fi afectați în mod direct sau indirect. O accepțiune generală a participării o oferă Giovanni Sartori, evidențiind nevoia implicării la un nivel mai mult decât formal: „Corect înțelegă, participarea este a lua parte personal, într-un mod voit, autoactivat. Participarea nu înseamnă, prin urmare, numai „a fi parte din” (simplul fapt de a fi implicat într-o împrejurare oarecare) și cu atât mai puțin o stare involuntară de „a fi făcut parte din”. Considerând această definiție generală a participării și un inventar de definiții ale participării cetățenilor [8], putem spune că, prin prisma temei abordate, participarea cetățenilor este o activitate voluntară, neremunerată, având drept scop influențarea directă sau indirectă a reprezentanților aleși la nivel local sau național și a deciziilor acestora, exercitarea presiunii pentru a genera reacție din partea sistemului, precum și articularea și promovarea activităților, intereselor și a deciziilor individuale sau ale grupului la care individul aderă. Prin influențare se înțelege atât influența anterioară adoptării unei legi sau politici publice, cât și contestarea ulterioară și modificarea unei legi sau politici existente care nu mai reprezintă interesele celor afectați. În concepția lui Habermas, societatea se prezintă în același timp ca lume trăită și sistem. Lumea trăită este lumea unde au loc acțiunile membrilor unei societăți date. Aceste acțiuni se explică prin punctul de vedere al celui care acționează. Sistemul, pe de altă parte, este societatea observată din exterior. Fiecare activitate este aici văzută ca o funcție a conservării sistemului și aceasta ne obligă să facem abstracție de intențiile și de dorințele actorilor. Ceea ce contează este efectul acțiunii [4, p.355].

Istoria unor state prospere, îndeosebi în sec. XX, ne-a demonstrat, că progresul a înaintat mai mult în societățile, care s-au concentrat în mod tradițional pe valoarea ordinii și buneii organizări sociale în interesul public a celor mulți. În statele, unde au dominat în timp tendințele radicaliste și confruntările în societate, nu a fost asigurată stabilitatea politică, iar în consecință, nu a fost realizat un progres veritabil al societății. În interiorul clasei politice - al guvernanților în funcție sau potențiali, este relevant comportamentul politic adică modul de manifestare socială, publică a concepțiilor, intențiilor și acțiunilor politice. Analiza, alături de alte metode, a comportamentului politic face posibilă descifrarea

feței nevăzute a omului politic (percepții, judecați, atitudini, convingeri, nu întotdeauna exprimate direct și recunoscute ca atare) în conexiune cu manifestările vizibile cum ar fi: votul, protestele, întrunirile publice, companiile electorale, discursurile și declarațiile etc. În analiza comportamentelor politice este necesar de atras atenția la o serie de variabile care le determină schimbarea și anume: oferta politică; gradul de cultură civică; „mișcările” în interior, absenteismului; evoluțiile în timp ale unui sistem sau actor politic; posibilele și diversele „reconversii” politice generate, între altele, de schimbări în situația social-economică [9].

Pornind de la tipologia lui Russel Dalton, considerată cea mai adecvată realității, vom considera împărțirea participării voluntare a cetățenilor în trei categorii [6, p.24-33]:

- participare convențională, participare de protest și participare neconvențională. Prin participare convențională se înțeleg acele forme de implicare considerate conforme cu natura democratică a regimului politic. Primul nivel al participării este informarea, care presupune eforturi atât din partea cetățenilor, cât și din partea administrației locale. Administrația publică este datoare să emită informații către cetățeni privind activitatea și planurile sale pentru ca aceștia să poată înțelege direcțiile prioritare ale politicii administrative a aleșilor locali.

- participarea de protest cuprinde acele forme de participare directă, în condiții definite de public și cu respectarea cadrului legal și instituțional, iar participarea neconvențională se manifestă prin acele forme de participare care nu respectă legile, care încalcă drepturile și libertățile celorlalți sau care atentează la stabilitatea sistemului guvernamental. Al doilea nivel, se referă la consultarea cetățenilor, aceasta fiind acțiunea autorităților pentru identificarea necesităților cetățenilor, pentru evaluarea priorităților unor acțiuni sau colectarea de idei și sugestii privind o anumită problemă. Un rol activ în definirea acțiunii umane îl are conștiința. În viața cotidiană, alegem și urmăm diferite căi de acțiuni. Fiecare acțiune este determinată de un motiv, mai mult sau mai puțin conștientizat. În acest context, este importantă analiza abordărilor teoretico-practice ale motivației. În cadrul procesului de modernizare a societății are o importantă primordială identificarea adecvată a scopurilor și mijloacelor de realizare a acestora. Ori reformele rupte de realitate social-economice, de premisele cultural-psihologice, promovate de elitele politice de la guvernare ori opoziție vor eșua, provocând instabilitate și degradare social-economică. Participa-

rea convențională a cetățenilor la luarea deciziilor într-o democrație cu tradiție este un proces care presupune parcurgerea anumitor etape și cel puțin două niveluri de participare.

În prezent, democrația participativă a devenit o parte integrantă a modelului european. În Tratatul de la Lisabona este consacrată complementaritatea dintre democrația reprezentativă și democrația participativă, menționate la articolele 10, respectiv 11. În plus, articolul 10 alineatul (3) conferă cetățenilor „dreptul de a participa la viața democratică a Uniunii” și prevede și că „deciziile se iau în mod cât mai deschis și la un nivel cât mai apropiat posibil de cetățean”, o trimitere la cerința de respectare a principiului subsidiarității. Astfel, participarea devine un drept cetățenesc, iar subsidiaritatea devine un pilon al democrației participative. Articolul 11 prevede următoarele aspecte:

1. Instituțiile acordă cetățenilor și asociațiilor reprezentative, prin mijloace corespunzătoare, posibilitatea de a-și face cunoscute opiniile și de a face schimb de opinii, în mod public, în toate domeniile de acțiune ale Uniunii Europene.

2. Instituțiile Uniunii Europene mențin un dialog deschis, transparent și constant cu asociațiile reprezentative și cu societatea civilă.

3. În vederea asigurării coerenței și a transparenței acțiunilor Uniunii Europene, Comisia Europeană procedează la ample consultări ale părților interesate.

4. La inițiativa a cel puțin un milion de cetățeni ai Uniunii Europene, resortisanți ai unui număr semnificativ de state membre, Comisia Europeană poate fi invitată să prezinte, în limitele atribuțiilor sale, o propunere corespunzătoare în materii în care acești cetățeni consideră că este necesar un act juridic al Uniunii, în vederea aplicării tratatelor. Procedurile și condițiile necesare pentru prezentarea unei astfel de inițiative sunt stabilite în conformitate cu articolul 24 primul paragraf din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

Cartea Albă a Guvernății Europene propune negocierea colectivă a deciziei și fundamentează o nouă perspectivă asupra puterii, o dispersare a autorității publice prin rețele interactive și se bazează pe gestionarea acțiunii colective fără intervenția obligatorie a statelor membre, implicarea instituțiilor și a actorilor care nu aparțin sferei guvernelor, implicarea rețelelor de actori autohtoni, mai ales a societății civile, a mediului de afaceri și a beneficiarilor [2].

Interpretarea majoritară a definițiilor fundamentale ale democrației spune că aceasta înseamnă guvernarea de către majoritatea poporului. Se afirmă că majoritățile trebuie să guverneze și că minoritățile trebuie să se supună. Această viziune este concurată cu modelul consensualist. În viziunea lui Sir Arthur Lewis sensul primar al democrației este acela că toți cei care sunt afectați de o decizie trebuie să aibă șansa de a participa la luarea deciziei, fie în mod direct, fie prin reprezentanții aleși. Cel de-al doilea sens este acela că voința majorității va avea câștig de cauză. Adepții concepției majoritare legitimi susțin că mai întâi excluderea minorității este autentică dacă majoritățile și minoritățile alternează la guvernare – adică, dacă minoritatea de astăzi poate deveni majoritate la următoarele alegeri în loc să fie condamnată la opoziție permanentă. Acesta este modul în care lucrează sistemele bipartidiste din Marea Britanie, Noua Zeelandă și Barbados. În societățile mai puțin omogene, politicile promovate de către principalele partide tind să difere într-un grad mai mare, iar frecvent loialitatea alegătorilor este mai rigidă reducând șansele ca partidele să alterneze în exercitarea puterii. Mai ales în societățile plurale – societăți care sunt puternic divizate de-a lungul unor linii religioase, ideologice, lingvistice, culturale, etnice, sau rasiale în sub societăți virtual separate, cu propriile lor partide politice, grupuri de interese și canale de comunicare – flexibilitatea necesară pentru o democrație majoritaristă este probabil absentă. În aceste condiții, guvernarea majorității nu este numai nedemocratică, ci și periculoasă, deoarece minorităților cărora li se refuză continuu accesul la putere se vor simți excluse și discriminate. Exemple pe care le folosesc pentru a ilustra modelul consensualist sunt Elveția, Belgia și Uniunea Europeană – toate entități multietnice.

Constatarea empirică a existenței unor diferențe între diversele sisteme democratice, în privința în care se generează opinia publică. Cum modelul majoritar(ist) și cel consensual(ist) ale democrației sânt modele coerente din punct de vedere logic și rațional, ne putem aștepta ca ele să fie și modele empirice, dispunerea democrațiilor pe harta conceptuală, într-un mod care să confirme existența celor două modele, reprezintă variabila dependentă, iar explicația se bazează pe efectele deduse ale unui set de două variabile independente: împărțire puterii numită dimensiunea executiv-partide și divizarea puterii modelată prin variabile instituționale denumită și dimensiunea federal-unitar:

1. Concentrarea puterii executive în cabinete majoritare monoculare – împărțirea puterii executive în coaliții largi de partide;
2. Relație executiv-legislativ în care executivul este dominant, relație Executiv – Legislativ, caracterizată prin echilibrul de putere;
3. Sistem bipartidist – sistem multipartidist;
4. Sistem electoral majoritarist și disproportional – sistem electoral bazat pe reprezentarea proporțională;
5. Sistem de grupuri de interese pluralist, cu competiție deschisă tuturor – sistem de grupuri de interese ordonat și corporatist;
6. Guvernare unitară și centralizată – guvernare federală și descentralizată;
7. Concentrarea puterii legislative într-un legislativ unicameral – divizarea puterii legislative în două camere la fel de puternice, dar diferit constituite;
8. Constituție flexibile care pot fi amendate prin majoritatea simplă – constituții rigide ce pot fi amendate doar prin majorități extraordinare;
9. Sistem în care legislativul are ultimul cuvânt în ceea ce privește propria legislație – sistem în care legile sunt supuse controlului de constituționalitate de către o Curte Supremă sau o Curte Constituțională;
10. Bănci centrale dependente de Executiv – băncile centrale independente.

Teoretizarea guvernării întemeiate pe consens nu este nouă, la Arend Lijphard, în anii '70 prin studiul asupra regimurilor constituționale – regimuri caracterizate de prezența a patru instituții generatoare de consens: marile coaliții, dreptul mutual de veto, proporționalitatea și autonomia segmentală. Problematika majoritarism - consensualism ingerează sub o formă sau alta cele două concepte care vor rămâne fundamentate în teoria politică, cu cât mai mult că ele ne oferă un reper pentru a înțelege atât stabilitatea, cât și schimbarea instituțională (11). Majoritatea și consensul sunt concepte strâns legate, ele fiind corelate: orice majoritate presupune un anumit grad de consens, iar consensul poate (sau nu) produce o majoritate – în modelul consensualist, tocmai producerea unei majorități cât mai largi este scopul comportamentului consensual-opus comportamentului conflictual. Referindu-ne la sisteme reprezentative, guvernarea majoritaristă nu este neapărat una majoritară, în sens că ar fi legitimate de o majoritate a cetățenilor. Puține guvernări sunt legitimate de o majoritate a cetățenilor. În multe cazuri ceea ce le caracterizează este tocmai faptul

că se sprijină pe o minoritate nu doar a cetățenilor, ci chiar a votanților – sistemul electoral produce artificial majorități parlamentare. Democrația participativă înseamnă participarea individuală a cetățenilor la luarea deciziilor politice și la dezvoltarea politicilor ce le afectează viața, în special direct și nu prin reprezentanții lor aleși.

Valoarea adăugată a democrației participative permite o aplicare mai largă și mai sensibilă la nivel teritorial a principiilor Convenției de la Aarhus privind dreptul de implicare a unei persoane sau a unui grup comunitar în deciziile care o/il afectează. Democrația trebuie să opereze într-un context nou dificil rezultat din dezvoltări politice, economice și sociale radicale considerând că autoritățile de la nivel local și cele de la nivel național au deja și trebuie să-și asume în continuare un rol de lider recunoscut în promovarea participării populației și că succesul oricărui proces de participare democratică depinde de angajamentul real al acestor autorități [3].

Recunoașterea și consolidarea rolului jucat de societatea civilă, actor principal și forță motrice prin intermediul grupurilor și asociațiilor, în dezvoltarea și sprijinirea unei democrații participative veritabile, având convingerea că un model sănătos de democrație participativă susține Democrația reprezentativă în generarea de procese și rezultate incluzive, astfel încât dialogul cu comunitățile locale să devină parte integrantă a procesului decizional. Dacă se dorește ca procesele democratice reprezentative tradiționale să-și păstreze credibilitatea, evoluția rapidă a contextului implicării sociale impune o integrare mai mare a participării cetățenilor. Un proces democratic participativ este o abordare a participării publice care facilitează deciziile, reduce conflictele create de nevoi și preocupări divergente, favorizând deciziile produse în comun și animate de interesul comun general. În cadrul unui demers de Democrație participativă, cel mai larg evantai posibil de persoane interesate exprimă o gamă largă de interese și nevoi. Procesul trebuie să permită participarea fiecăruia dintre cei afectați sau interesați de un plan, de o politică sau de un program de acțiune. Măsurile de sensibilizare care implică grupuri reprezentative ale societății civile trebuie considerate ca elemente centrale ale procesului încă de la începutul acestuia.

Politica unui stat se creează în conformitate cu specificul său cultural, religios, cu istoria statului, ținând cont de climatul geopolitic. Principiile se adaptează acestui specific, nu se preiau în forma lor pură și de aceea nu se poate afirma că există un regim universal aplicabil tutu-

ror statelor. Atât istoria, cât și situația actuală ne demonstrează faptul că democrația nu mai este perfect viabilă nici măcar în cazul statelor tradițional democratice, în condițiile de față fiind imposibil de impus unor state care nu o acceptă și care funcționează de zeci, sute sau mii de ani după reguli proprii. Democrația în Republica Moldova pare a fi destul de fragilă în condițiile în care numai un sfert dintre moldoveni sprijină ideea că democrația este preferabilă oricărui alt regim politic, iar 44% dintre respondenții de peste Prut cred că un regim non-democratic este preferabil în anumite circumstanțe. Studiul a descoperit că sprijinul pentru ideea de democrație este departe de a fi omogen printre țările central și est-europene, cei mai puțin favorabili unui regim democratic se arată respondenții din Republica Moldova și Serbia. Studiul realizat de Pew Research Center conține date adunate din 18 țări central și est-europene, unde credințele religioase ocupă un loc important în societate. Printre țările incluse în studiu se numără Armenia, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cehia, Estonia, Lituania, Letonia, Georgia, Grecia, Ungaria, Republica Moldova, Polonia, România, Rusia, Serbia și Ucraina [14].

Guvernul responsabil și reprezentativ. Participarea cetățenilor la procesul electoral a înregistrat o descreștere semnificativă în ultimii 15 ani. Aceste declin este provocat de imaginea șifonată a partidelor politice în calitate de instituții democratice. Or, Parlamentele de majoritatea legislaturilor au reprezentat într-o proporție relativ redusă structura socială a electoratului. Procedura de înregistrare a partidelor este relativ complicată, prin impunerea cotelor de reprezentare teritorială, ceea ce afectează dreptul cetățenilor la libera asociere. Deși cotele au fost reduse, ele rămân suficient de descurajante pentru minorități. Ultimele scrutine au demonstrat accesul inegal al partidelor politice la instituțiile media publice, cauzat de abuzul resurselor administrative și volumul diferit al resurselor financiare ale concurenților electorali. Performanța partidelor în calitate de instituții efective ale membrilor de partid este destul de slabă. Prezența unora și aceluiași persoane pe listele partidelor demonstrează că membrii simpli nu dispun de capacitatea de a influența deciziile majore ale formațiunilor din care fac parte. În aceste condiții, autoritățile trebuie să accelereze instituirea unui sistem de finanțare publică a partidelor, pentru a scădea dependența de donatorii dubios de generoși, de altfel puțini la număr. Deși termeni pompoși

precum „responsabilitatea guvernului în relație atât cu parlamentul, cât și cu societatea civilă”, „controlul democratic asupra sectorului de securitate”, sunt la ordinea de zi în discursuri, aceștia nu sunt funcționali. Reforma instituțională se rezumă în mare parte la reorganizarea ministerelor și a altor agenții executive. Or, asta are drept efect revizuirea zonelor de influență prin redefinirea competențelor și responsabilităților instituționale, fără o optimizare efectivă a activității acestora.

În Republica Moldova cetățenii au adoptat o atitudine defetistă față de noile inegalități sociale care se adâncesc pe zi ce trece. Intelectualii contribuie la întărirea acestei atitudini înregimentându-se în tabelele noilor oligarhi, legitimând poziția socială și participând astfel la cimentarea unei societăți nedrepte. Elita intelectuală e datoare însă să-și asume nu doar rolul de a deconspira in justiția produsă de aceștia, ci și să propună soluții alternative de dezvoltare cu adevărat echitabilă a societății. Participarea indivizilor și a comunităților la viața publică, la toate nivelurile – național, regional și local – face parte din valorile fundamentale ale democrației și că implicarea directă a populației, în virtutea drepturilor și obligațiilor sale civice, este esența oricărui sistem democratic. Având convingerea că legitimitatea democratică locală este una dintre pietrele de temelie ale democrației și că întărirea acesteia este un factor-cheie pentru stabilitatea economică și socială pe termen lung. Având convingerea că orașele și regiunile sunt medii naturale pentru exercitarea Democrației participative, luând în considerare gama foarte largă de subiecte legate de planificarea spațială care au un impact direct asupra calității vieții cetățenilor din Republica Moldova.

Concluzii. Democrația participativă implică un nivel complet și detaliat de informare la care accesul trebuie pe deplin asigurat. Toți participanții trebuie să primească toate informațiile necesare și să aibă acces la mijloacele de comunicare, astfel încât nivelul de înțelegere asigurat să fie același pentru toți. În acest scop, este necesar să se asigure desfășurarea unui proces de formare și deprindere colectivă pe parcursul căruia toți participanții să dobândească și să împărtășească același nivel de informare și de înțelegere. Prin urmare, cunoașterea trebuie abordată colectiv, astfel încât nivelul de înțelegere să fie împărtășit de către toți participanții, în toată diversitatea lor. Acest proces de informare trebuie încurajat și favorizat de către guvernanți. Autoritățile decizionale de la diferite niveluri trebuie să includă planificarea participativă ca parte a

responsabilităților lor și/sau să ia în considerare preocupările părților interesate, participanților afectați de deciziile lor. Ne referim aici la toate autoritățile ale căror decizii privind dezvoltarea au un impact asupra calității vieții. Aceste autorități trebuie, în mod imperativ, să înțeleagă sau să fie în măsură să dobândească o înțelegere a contextului specific subiectului în dezbatere, să aibă competențe în domeniul comunicării, să fie capabile să ofere asistență tehnică și timpul disponibil necesar. O autoritate sau un organism public trebuie să fie imparțiale în ceea ce privește urmărirea și auditarea procesului de democrație participativă, în scopul de a-i garanta astfel caracterul transparent, echitabil, incluziv și imparțial. Prin urmare, este esențial să se recurgă la un proces de apel independent pentru protejarea drepturilor cetățenilor și ale comunităților în cadrul procesului participativ.

Referințe bibliografice

1. Arendt Hannah, (1997), *Între trecut și viitor. Opt exerciții de gândire politică*, București, Ed. Antet, p. 151-180.
2. Dragodan, Inițiativa cetățenească europeană – o nouă formă de participare publică, în „Revista de note și studii juridice”, available at <http://www.juridice.ro/195727/initiativa-cetateneasca-europeana-o-noua-formade-participare-publica.html>
3. Democrație reprezentativă, <https://ro.wikipedia.org/wiki/>
4. Habermas, J. (1987), *The Theory of Communicative Action*, Boston: Beacon Press, Vol. 2, p. 355.
5. Hirst, P. 1990, *Representative Democracy and Its Limits*, Oxford: Polity Press.
6. Nicolescu C. Participarea cetățenilor în România. Implicarea factorilor economici, Ed. Lumen, Iași, 2006, p. 24-33.
7. Participarea cetățenească, <http://www.ancic.ro/>
8. Sartori G., *Teoria democrației reinterpretată*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p.120.
9. Tămaș S., *Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, Casa de cultură și presă „Șansa”, București, 1996, p. 79.
10. Toffler Alvin, *Al treilea val*, Prefață Ioniță Olteanu, traducere din limba engleză, Georgeta Bolomey și Dragan Stoienevici, Editura Politică București, 1983.
11. https://eedu.nbu.bg/pluginfile.php/830138/mod_resource/content/1/Lijphart%2C%20A.%20Patterns%20of%20Democracy%20%20Government%20Forms%20and%20Performance%20in%20Thirty-Six%20Countries%20%282012%29.pdf
12. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/democracy/index_ro.htm, accesat la 25.10.2012.
13. <https://horiapana.wordpress.com/2010/03/25/democratie-directa-sau-democratie-reprezentativa-1/>
14. <https://www.libertatea.ro/stiri/democratia-in-republica-moldova-doar-25-dintre-moldoveni-considera-ca-democratia-este-preferabila-oricarui-alt-regim-politic-1836133>

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI ECONOMIA GLOBALĂ

IMPORTANȚA ȘI ROLUL ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ÎN CONDIȚIILE ACTUALE DE DEZVOLTARE A REPUBLICII MOLDOVA

Ludmila GOLOVATAIA, *doctor în științe economice, conferențiar
universitar, IRIM*

(golovataya4@gmail.com)

Farida NEMIRI YAICI, *doctor, conferențiar universitar,*

Universitatea din Bejaia, Algeria

(Farida_nemiri@yahoo.fr)

Rezumat

În articol sunt analizate problemele existenței întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova. În condițiile actuale, sectorul întreprinderilor mici și mijlocii permite doar deservirea economiei naționale în intenția de a se relansa și de a atinge un nivel de stabilitate. Deși activitatea întreprinderilor mici și mijlocii cunoaște o ameliorare vizibilă, există o mulțime de factori negativi care complică dezvoltarea

acestora. Ne confruntăm cu situația în care interesul investitorilor din Moldova în domeniul de activitate al întreprinderilor mari și mijlocii scade. Indicatorii principali ce reflectă eficiența întreprinderilor mari și mijlocii cunosc o scădere considerabilă, iar ceea ce sporesc în intensitate reflectă creșterea corupției, instabilității, caracterul neadecvat al mediului de afaceri. Necăutând la existența problemelor serioase cu care se confruntă antreprenorii din Moldova, constatăm că ei mai dispun de posibilitatea de a se dezvolta în unele domenii. Importanța și rolul întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova pot crește considerabil în viitorul apropiat în condițiile că reformele vor fi realizate consecvent, ceea ce va conduce la schimbarea infrastructurii de afaceri, care va conduce la dezvoltarea unor companii competitive.

Cuvinte-cheie: întreprinderi mici și mijlocii, activitate antreprenorială, climat de afaceri, infrastructura afacerilor, mediul de afaceri

CZU: 334.7(478)

JEL: Q 12, H 32, L 25

ВАЖНОСТЬ И РОЛЬ МАЛЫХ И СРЕДНИХ ПРЕДПРИЯТИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Аннотация

В статье анализируются проблемы существования малых и средних предприятий (МСП) в Республике Молдова. В современных условиях сектор МСП позволяет лишь поддерживать молдавскую экономику на плаву и тем самым сделать ее более устойчивой. Но несмотря на оживление деловой активности МСП, слишком много негативных факторов мешают их развитию. Ситуация складывается так, что интерес инвесторов к Молдове в сфере МСП снижается. Основные показатели, показывающие эффективность СМЕ падают, а те, что растут, отражают рост коррупции, нестабильности, а также неадекватность делового климата. Несмотря на серьезные проблемы, с которыми сталкиваются предприниматели в Молдове, у них все еще есть возможность успешно развиваться в некоторых областях. Важность и роль малых и средних предприятий в Республике Молдова могут значительно увеличиться в ближайшем будущем, при условии, что реформы будут действительно осуществлены, в следствии которых измениться бизнес-инфраструктура, которая будет способствовать развитию конкурентоспособных компаний.

Ключевые слова: малые и средние предприятия, деловая активность, деловой климат, бизнес-инфраструктура, деловая среда

Согласно Закону №. 07/21/2016 «О малых и средних предприятиях» в Молдове 179 МСП определены как предприятия, которые в совокупности отвечают следующим условиям: имеют в среднем до 250 человек в год; достигают годового оборота (доходы от продаж) до 50 млн. леев или владеют совокупными активами (основные средства и оборотные активы) до 50 млн. леев. Общее количество МСП в Молдове составляет 52,3 тыс. предприятий, или 97,4% от всех зарегистрированных предприятий. В них занято 56,9% работников. Доля МСП в ВВП страны составляет 33%, что намного ниже, чем в среднем по Европе. Поэтому молдавские МСП требуют постоянной поддержки со стороны государства. В то же время Молдавские МСП являются ключевым сектором экономики, который начал развиваться 25 лет назад, регистрируя тенденции расти и падать, под влиянием различных факторов.

Среднестатистический портрет компании в Молдове характеризуется следующим:

1) Основные особенности предприятия:

- Юридическая форма управления - общества с ограниченной ответственностью (54% всех предприятий);
- Форма собственности - частная (89,47%);
- Основная деятельность - оптовая или розничная торговля (39,06%);
- Размер предприятия - микропредприятие (75,58%);
- Местоположение бизнеса - Кишинев.

2) Деловой потенциал и результаты:

- Среднее количество сотрудников, занятых в средних предприятиях - 9,7 человек.
- Доходы от продаж средних предприятий - 4,9 млн. леев.
- Прибыль / убыток среднего предприятия до уплаты налогов - 68100 леев.
- Валовые инвестиции в материальные активы среднего предприятия - 744 тыс. леев.

Общее количество активных МСП в Республике Молдова составляет около 35 000 предприятий, или 99,2% от общего количества. Сред-

ний показатель для крупных предприятий составляет менее 300. Подавляющее большинство предприятий (около 80%) классифицируются в микросегментах. Сектор МСП до сих пор развивается не столько благодаря государственной политике, сколько вопреки ей. Много заявлений о ее поддержке остаются только на бумаге, но на самом деле предпринимательство едва выживает. На данный момент ситуация в области развития малого и среднего бизнеса и экономики страны в целом очень сложная. Хотя подписание Соглашения об ассоциации и УВЗСТ (Углубленная и Всеобъемлющая Зона Свободной Торговли) обеспечивает бизнес-среду множеством возможностей для улучшения качества продукции и проникновения на рынок Европейского Союза, МСП не очень хорошо подготовлены к этому. Сейчас в стране зарегистрировано более 52 тыс. малых и средних предприятий. Однако, годами одна треть малого бизнеса лишь фигурирует в статистических отчетах, не существуя фактически. Но статистика, не всегда достоверно отражает действительность. Единственное, что реально и ощутимо для МСП: неминуемо растут штрафы и налоги. Налогов стало больше на несколько процентов, а штрафы выросли по сравнению с 1995 г. более чем в 360 раз. И эти поборы совершаются как раз в тот момент, когда МСП уже давно не получают существенной прибыли, а выживают (уже с 2013 г. инвестиции сокращаются). Складывающееся положение дел снижает интерес инвесторов к Молдове. Снижаются основные показатели, но растут те, что отражают рост коррупции и нестабильности, неадекватности делового климата.

Согласно официальным данным, почти треть экономики Молдовы находится в неофициальном секторе (28%). Велико давление на бизнес со стороны контролирующих органов. Необходимость реформы в этом отношении очевидна.

Современное молдавское предпринимательство выглядит следующим образом:

- В деловой среде мужчин в 2,6 раза больше, чем женщин. Доля женщин, занятых в сфере бизнеса, меньше, чем число экономически активных женщин (49,4%). В то время как общее число женщин в Молдове составляет 51,9%).

- 68% молдавских бизнесменов имеют полное / неполное высшее образование, 20% - являются средним образованием, 12% не имеют образования.

- средний возраст предпринимателя 45 лет.
- 23% предпринимателей - молодые люди в возрасте до 35 лет.
- 63 из 100 предприниматели в начале своей деятельности работают наемными работниками.

- около 8% предпринимателей пришли в бизнес без предварительного опыта, в том числе бывшие студенты (4,4%), безработные (2,4%).

В реальности, кризис не оказывает негативного влияния на все малые предприятия. Существует небольшой бизнес, для которого ущерб может быть минимальным, или даже есть возможности для роста. Согласно исследованию, проведенному в 2015 году экспертами Всемирного банка (ВБ) «Сегментация МСП», в Молдове есть отрасли с потенциалом роста и возможностью выхода на новые рынки. Среди них можно выделить:

- еда и напитки;
- легкая промышленность, одежда и изделия из кожи;
- резина и пластик;
- минеральные продукты;
- химические и фармацевтические продукты;
- компьютеры;
- электронные и электротехнические изделия;
- услуги компьютерного программирования.

Что касается распределения рабочих мест, то в МСП задействовано около двух третей рабочей силы в Молдове. На долю микро- и малых предприятий приходится около 1/5 всех рабочих мест, на средние предприятия - около 1/4 рабочих мест. Что касается добавленной стоимости, вклад МСП намного меньше, а именно, всего 61% от общей добавленной стоимости. Точнее, МПС произвели 15,6% добавленной стоимости.

В перспективе, на долю сектора услуг придется примерно 26 900 малых и средних предприятий (77% всех предприятий), в которых будет занято около 200 000 человек, и которые произведут добавленной стоимости около 11,5 трлн. леев. Производственный сектор, но со значительными различиями, - менее 3500 МСП (10% всех предприятий), но с более высоким предложением рабочих мест (62 300 рабочих места или 18%) и добавленной стоимостью (3,35 трлн. лей или 17%). Сектор строительства и сельского хозяйства составил 2000 МСП. Создание МСП в этом секторе способствуют меньшей занятости и добавленной стоимости.

Характеристика предприятий с различными видами деятельности показывает, что наибольшее количество компаний находится в сфере торговли. Этот сектор включает 39,06% от всех экономических агентов, 21,89% сотрудников и 47,48% выручки от продаж. Помимо торговли, значительный процент от общего числа компаний составляют такие секторы: недвижимость, аренда и услуги для предприятий (18,16%); производство (9,32%); транспорт и связь (6,62%); сельское хозяйство, охота и лесное хозяйство (5,50%) и строительство (5,44%). сектора - электричество и тепло, газ и вода; рыболовство и рыбоводство - завершили год с убытками. В 2016 году доля молдавских МСП в ВВП составила 33%. Во всех странах вклад в ВВП относительно ниже, чем доля сектора МСП в занятости. Это свидетельствует о более низкой производительности сектора МСП по сравнению с крупными компаниями.

Кризис затронул и другие показатели, которые отражают социально-экономическое развитие страны и оказывают негативное влияние на бизнес-среду. МСП в Республике Молдова довольно активно занимаются производством товаров и услуг для удовлетворения спроса, особенно на внутреннем рынке. Молдова характеризуется отсутствием сотрудничества между крупными предприятиями и МСП, поэтому МСП в первую очередь способствуют насыщению потребительского рынка. Принимая во внимание важность увеличения занятости в современной экономике, понимание проблем предпринимателей, связанных с персоналом, имеет важное значение для разработки политики. Согласно исследованию, проведенному ЕБРР и Всемирным банком, отсутствие квалификации является одним из основных препятствий для молдавских МСП; а самым важным был доступ к финансированию. Эти барьеры сохраняются: на них указывают предприниматели - владельцы и наемные менеджеры. Главной проблемой молдавских МСП, связанных с ресурсами остается высокая и неудовлетворенная потребность в финансировании. Во всех исследованиях, проведенных за последние 15 лет, эта проблема последовательно занимает первое место. В опросе, проведенном в 2015 году, ее значение было отмечено 86,1% предпринимателей. Проблема, связанная с персоналом, является второй по своей значимости, так как ее уместность была выявлена 45,9% респондентами.

В последние годы проблема поиска и найма квалифицированного персонала обострилась. В настоящее время сложно не только нанимать людей с определенными навыками, но и трудно найти людей с определенными профессиями. Но в то время как переподготовка работников может быть предоставлена за счет собственных средств крупного предприятия, профессиональное образование выходит за рамки возможностей МСП. МСП также сталкиваются с другими трудностями в Молдове: это и коррупция, и бюрократия; доступ к дешевым финансовым ресурсам; сложное налоговое администрирование; конкурентоспособность. На эти трудности влияют качество законов и механизмы их применения, политические факторы и относительно низкий уровень предпринимательской культуры. Все это находится в прямой зависимости от уровня экономического и политического развития страны.

Экспорт МСП. Средняя стоимость молдавского экспорта составила около 1,9 млрд. долл. США в год. Экспорт в основном сосредоточен в сельскохозяйственном секторе и небольшом числе обрабатывающих производств. Сельскохозяйственные, агропродовольственные товары (продукты питания и напитки), текстиль, одежда и кожа и электрооборудование составляли в среднем 70% от общего объема экспорта. Образ конкурентоспособности молдавского экспорта не является точным, поскольку данные относятся к товарам, которые частично производятся в стране. Добавленная стоимость национального экспорта должна исключать стоимость (i) товаров, поступающих и выходящих из страны без обработки - реэкспорта и (ii) поступление импорта, используемого в последующем производственном процессе (которые в совокупности представляют общую стоимость внешнего экспорта). Вышеупомянутая ситуация может быть объяснена рядом причин. И одна из них - доступ к финансированию. Как упоминалось выше, это одна из основных проблем, с которой сталкиваются МСП в Республике Молдова. В Республике получение кредита является длительным и сложным делом, поскольку у банков нет четкой стратегии финансирования МСП. По этой причине стоимость кредитов в несколько раз выше, чем средняя европейская их стоимость, и также требуемые гарантии являются очень сложными. Более того, банки в Молдове не имеют такого персонала, который бы понимал конкретные

проблемы МСП и мог впоследствии разрабатывать продукты, в которых МСП нуждаются в соответствии с их сферой деятельности и индивидуальными требованиями. В настоящее время связь между предложениями банков и требованиями МСП довольно слабая. У финансистов обычно есть общий универсальный подход к молдавским предприятиям. Они не желают или не знают, как решить вопрос финансирования с учетом индивидуальных требований МСП, заинтересованных в получении кредитов, предлагая стандартизированные подходы, которые отпугивают МСП от банков. Внутренние банки не стремятся помочь и оживить сектор МСП.

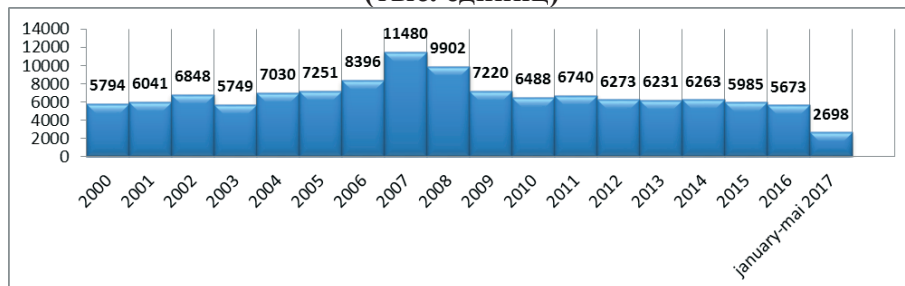
В то же время, молдавские МСП не всегда имеют четкую специализацию, что мешает им разработать стратегию развития или долгосрочный бизнес-план. Поскольку МСП часто меняют свои основные направления деятельности, а иногда новая область деятельности предприятий, которые запросили кредиты, не связана с предыдущей, то это приводит к снижению финансовой надежности и, очевидно, определенным рискам для банков. Несмотря на оживление деловой активности МСП, слишком много негативных факторов мешает их развитию. Ситуация в сфере малого и среднего бизнеса в Молдове не двусмысленна. Устойчивый рост наблюдался в период с 2000 по 2008 год. Затем, было зафиксировано снижение активности МСП в связи с глобальным экономическим кризисом. В Молдове 52 300 малых и средних предприятий, что составляет более 97% всех хозяйствующих субъектов страны. В сфере малого и среднего бизнеса работает 291,7 тыс. человек или 56% от работников занятых на предприятиях республики. Выручка от реализации их продукции за этот период составила 86824,6 млн. лей или 30,8% выручки от продаж в целом по стране. В настоящее время, модель экономического развития становится особенно актуальной, где главную роль в формировании ВВП играют не промышленные гиганты, а малые и средние предприятия.

Реформы измеряются уровнем доверия бизнесменов к ним. При инвестировании в различные проекты бизнесменов, прежде всего, оценивает риски, связанные с этим. Сокращение инвестиционной активности можно рассматривать как показатель снижения уровня доверия реформам и политике, проводимым властями в сфере бизнеса.

Рисунок 1.
Предприятия, зарегистрированные в 2000-2017 годах
(тыс. единиц)

Источник: Государственная регистрационная палата Молдовы, Статистика,
<http://www.cis.gov.md/statistica#b>

Направления их деятельности следующие:

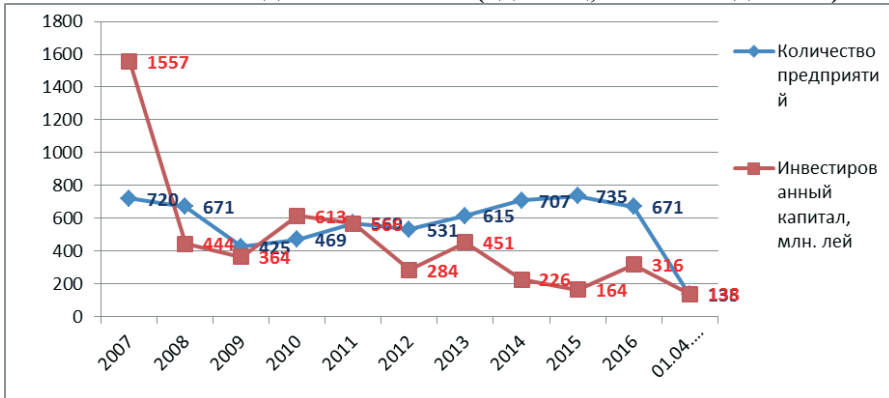
Рисунок 2.
Виды деятельности, заявленные на момент регистрации до 01.01.2017,%

Источник: Государственная регистрационная палата Молдовы, Статистика,
<http://www.cis.gov.md/statistica#a>

Рисунок 3.

Эволюция регистрации предприятий с иностранными инвестициями в социальный капитал в период с 01.01.2007 года - 01.04.2017 (единиц, млн. молд. леев)

Источник: Государственная регистрационная палата Молдовы, Статистика, <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

По количеству сотрудников в фирме, большинство работает в сельском хозяйстве, в среднем 12 человек, на втором месте в производстве - 9 человек, на третьем - в строительстве - 8 человек. В целом ситуацию в сфере малого и среднего бизнеса нельзя назвать благоприятной. Скорее - удручающей. Статистические данные свидетельствуют о ежегодном сокращении числа рабочих мест в сфере МСП. Если в 2007 году среднее число сотрудников компании составило 9 человек, то к 2015 году оно уменьшилось до 6 человек. За 9 лет, с 2007 года, было сокращено 52 тыс. работников МСП.

Этому способствует целый ряд факторов:

- низкий уровень предпринимательской культуры;
- сложный доступ к финансированию;
- слабо развитая инфраструктура поддержки бизнеса;
- отсутствие развития и инноваций на предприятиях;
- неэффективное сотрудничество между предпринимателями и государственными органами;
- монополизация и недобросовестная конкуренция в секторах национальной экономики;
- плохое знание рынка и экспортные возможности;

- доходы от штрафов в некоторых населенных пунктах выше, чем налоги в их бюджетах.

Нынешняя ситуация в сфере МСП снижает интерес инвесторов к Молдове. Основные показатели падают, но те, которые растут, отражают рост коррупции и нестабильности, неадекватность бизнес-климата.

Важность и роль малых и средних предприятий в Республике Молдова могут значительно увеличиться в ближайшем будущем, если реформы будут действительно внедрены, что позволит изменить бизнес-инфраструктуру, способствующую развитию конкурентоспособных компаний. Нельзя сказать, что исполнительная и законодательная власти ничего не делают. В Молдове как государственные, так и международные институты поддерживают развитие частного сектора в различных программах и проектах. Все эти программы представляют собой серьезный импульс для развития конкурентоспособных предприятий, поддержки предпринимателей по модернизации производственного оборудования, поощрения внедрения инновационных технологий для непрерывного совершенствования процессов на предприятии и готовой продукции. Правительство Молдовы разработало Стратегию развития малых и средних предприятий, в которой были определены следующие цели:

- корректировка правовой базы для нужд развития малого бизнеса;
- улучшение доступа к финансам;
- развитие человеческого капитала путем поощрения приобретения новых навыков и совершенствования предпринимательской культуры;
- повышение конкурентоспособности МСП и поощрение инновационных устремлений;
- Развитие делового партнерства.

В дополнение к вышесказанному были также предложены улучшения делового климата в Молдове. Во-первых, так называемое «умное регулирование», призванное улучшить законодательство в зависимости от характеристик МСП. Внедрение принципа «одного окна» для облегчения административных процедур. Во-вторых, улучшение доступа к финансам путем предоставления кредитных гарантий для МСП, включая доступ к рынкам капитала; предо-

ставляя всем банкам, независимо от размера, возможность легко предоставлять кредиты на цели развития в рамках Ассоциации с Европейским союзом. Третья мера - полномасштабное использование возможностей единого рынка Европейского союза посредством трансграничного сотрудничества; пересмотр стандартов для экспортируемой продукции, с учетом правил маркировки происхождения сырья и товаров. Существует стратегия, план действий по развитию МСП и многие другие документы. Существует даже новый законопроект о малом бизнесе. Но почему-то чиновники не проводят необходимые реформы и не выполняют своих обязательств, даже в соответствии с Соглашениями об Ассоциации и DCFTA с ЕС, в которых подчеркивается необходимость развития малого и микро бизнеса.

Для Республики Молдова МСП представляют собой ключевой сектор экономики, который подвержен влиянию различных факторов. Благодаря своим особенностям сектор МСП имеет ряд преимуществ, таких как: представляет собой решающую количественную силу в экономике страны; он имеет огромные возможности для интеграции широкого спектра продуктов и услуг; он очень гибкий и легко адаптируется к изменениям рыночной ситуации; является генератором инноваций и передачи технологий; значительно способствуют формированию и росту ВВП; способен развивать и охватывать значительную долю рабочей силы. Поэтому развитие сектора МСП является одним из основных приоритетов экономического роста страны, включенным в наиболее важные документы стратегической политики. В Стратегии национального развития «Молдова 2020» один из семи приоритетов развития напрямую относится к улучшению делового климата, который предусматривает развитие нескольких измеримых уровней: стимулирование открытия новых предприятий и упрощение регистрации бизнеса; оптимизация политики; диверсификация вспомогательных инструментов; увеличение доли квалифицированной рабочей силы в этом секторе и т. д. Прогноз успешной реализации стратегии «Moldova 2020» в области развития бизнеса в стране позволит в достижении таких результатов, как: устранение или снижение административных барьеров, увеличение внутренних и иностранных инвестиций, увеличение числа надежных предприятий, создание привлекательных рабочих мест, обеспечение высокого уровня производительности и кон-

курентоспособного экспортно-ориентированного производства. Финансовая поддержка МСП в первые годы развития на основе оптимально согласованных направлений финансирования государственных программ придаст новый импульс многостороннему развитию сектора, и к 2020 году он сможет достичь увеличения количества МСП на 1000 жителей до 25 ед., количества сотрудников МСП - до 65% и доли МСП в ВВП - до 38%.

Рынок постоянно меняется, что, следовательно, вынуждает предпринимательство согласовывать экологические изменения, как экономические, так и социальные, а также технические. Каждая компания также вносит свой вклад в развитие бизнеса, что требует наличия надлежащего баланса между темпами изменения внешней среды и внутренними усилиями. Конкретный подход к бизнесу заключается в том, чтобы сосредоточиться на усилиях, направленных на технологические изменения, которые оказывают значительное влияние на производительность. Это намерение конечно правильно, но оно требует значительных инвестиций, которые под силу высокопроизводительным экономическим предприятиям. Практика и исследования показывают, что размер и сложность фирмы включают конкретные формы для непрерывной деятельности по улучшению, особенно тех, которые действуют в производстве. Для менеджера совершенно необходимы общие навыки в области производства, качества и высокого уровня обслуживания, а также компетенции в управлении логистикой. Для тех, кто занимается производством, требуются навыки в областях эксплуатации, производства, контроля и обеспечения качества, а также навыки управления производственными потоками.

С точки зрения национальной политики рекомендуются следующие меры: необходимо улучшить инфраструктуру в сельских районах. В нынешней ситуации необходимо разработать стратегии и политику на национальном уровне, чтобы точно знать график восстановления определенной сельской местности в исследуемом географическом регионе. Создание единого информационного центра для бизнес-сообщества, с филиалами в районных центрах, предоставляющими информацию и помощь по следующим вопросам: правила и законодательство ЕС; процедуры экспорта; стандарты; информация о рынке; предложения бизнеса; возможности для бизнеса; инвестиции и

кредитование и т. д. Нынешние тенденции в мировой экономике и на финансовых рынках, оказывают значительное влияние на МСП, обязывают правительство Республики Молдова в контексте вступления в ЕС продвигать наиболее подходящие меры для их краткосрочной и среднесрочной поддержки путем адаптации к европейской политике “Закон о малом предпринимательстве”, принятый Европейской комиссией, целью которого является закрепление принципа «Думайте прежде всего о маленьких» в национальных общих стратегиях и положениях, направленных на поддержку сектора МСП. Министерство экономики, как интегратор мер политики и поддержки МСП, взяло на себя роль в реализации положений Закона о малом предпринимательстве в Молдове, путем применения наиболее подходящих мер поддержки сектора МСП. В этом контексте стратегия развития сектора малого и среднего предпринимательства на 2012-2020 годы определила ряд вопросов, касающихся доступа к финансированию: высокие процентные ставки по кредитам и их непостоянство, отсутствие соответствующих банковских технологий для кредитования МСП, качество проектов, предлагаемых для финансирования, слаборазвитая инфраструктура бизнеса, отсутствие финансового рынка венчурных компаний. Учитывая выявленные проблемы и в целях улучшения доступа МСП к финансированию, Стратегия развития сектора малого и среднего предпринимательства направлена на достижение конкретных целей следующим образом:

- Разработать инновационные схемы финансирования для МСП.
- Обеспечить эффективную передачу денежных переводов.
- Привлечь долгосрочные кредитные линии международных финансовых институтов.
- Разработать систему кредитных гарантий для МСП.
- Содействовать доступу МСП к государственным закупкам.

Таким образом, путем достижения поставленных целей Стратегия будет способствовать улучшению доступа МСП к финансовым ресурсам, что обеспечит соотношение между капиталовложениями основного капитала и ВВП не менее 38%.

Реализация Стратегии будет способствовать укреплению потенциала МСП и их роли в экономике, определению четких приоритетов, повышению доверия между бизнес-средой и властями, созданию более благоприятного климата для бизнеса.

Выводы

В нынешних условиях сектор малых и средних предприятий позволяет поддерживать молдавскую экономику на плаву и сделать ее более устойчивой. МСП все еще развивается не столько из-за государственной политики, но, несмотря на это. Много заявлений о его поддержке остаются только на бумаге, на самом деле предпринимательство едва выживает. Несмотря на серьезные проблемы, с которыми сталкиваются предприниматели в Молдове, у них все еще есть возможность успешно развиваться в некоторых областях. Среди них: продукты питания и напитки; товары легкой промышленности, одежды и изделий из кожи; резина и пластмасса; минеральные продукты; химические и фармацевтические товары; компьютеры; электронные и электротехнические товары; услуги компьютерного программирования.

Сокращение инвестиционной активности можно рассматривать, как показатель уровня недоверия к реформам и политике, проводимых властями в сфере бизнеса. Несмотря на оживление деловой активности МСП, слишком много негативных факторов мешают их развитию. Нынешняя ситуация в сфере МСП снижает интерес инвесторов к Молдове. Основные показатели падают, но те, которые растут, отражают рост коррупции и нестабильности, неадекватность делового климата..

Важность и роль малых и средних предприятий в Республике Молдова могут значительно увеличиться в ближайшем будущем, если реформы будут действительно введены, что позволит изменить бизнес-инфраструктуру, создав модель, которая будет способствовать развитию конкурентоспособных компаний. Существует стратегия, план действий по развитию МСП и многие другие документы. Существует даже новый законопроект о малом бизнесе. Реализация Стратегии будет способствовать укреплению потенциала МСП и их роли в экономике, определению четких приоритетов, повышению доверия между бизнес-средой и властями, созданию более благоприятного климата для бизнеса.

Библиография

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova; col. red.: Vitalie Valcov (președinte) [et al.]. – Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2016 ISBN 978-9975-53-418-5).

2. Economic Outlook. Starea economică a R. Moldova: Diagnostic. Prognoze. Recomandări. Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”. <http://www.infoeuropa.md/platforma-societatii-civile/starea-economica-a-r-moldova-diagnostic-prognoze-recomandari/>

3. Euromonitor: Primele realizări și dificultăți în implementarea Acordului de Asociere UE-RM. (iulie 2014 – iulie 2015). <http://dcfta.md/rus/euromonitor-realizari-si-dificultati-in-implementarea-acordului-de-asociere-ue-rm-iulie-2014-iulie-2015>.

4. <http://www.antreprenor.su/2012/03/intreprinderile-mici-si-mijlocii-imm.html>
http://www.mdrc.gov.md/public/files/vmdrc2015/dezreg/2015_11_19_Buletin_Informativ_Nr_3_RU.pdf.

5. Государственная регистрационная палата Молдовы, статистика, <http://www.cis.gov.md>

6. Концепция Национальной Стратегии Регионального Развития на 2016-2020 гг.

7. Национальные агентства по трудоустройству. <http://www.anofm.md/files/documents/Piata%20muncii%2027.12.16.%20Zinadocx.docx>

8. Национальный институт экономических исследований. Молдавские экономические тенденции. Nr. 24 (QIV), Кишинёв, 2016. ISSN 1857-3126.

DEZVOLTAREA SFEREI INVESTIȚIONALE ÎN ECONOMIA NAȚIONALĂ, ÎN CONTEXTUL EVOLUȚIEI TEORIEI ȘI PRACTICII ȚĂRILOR CU ECONOMIE DE PIAȚĂ

Tatiana ANDREEVA, doctor în științe economice,
conferențiar universitar, IRIM
(andreevatatiana72@mail.ru)

Rezumat

În condițiile actuale, dezvoltarea economiei mondiale și a relațiilor economice internaționale, diversitatea formelor de investire directă de peste hotare definește influența de proporții și multiaspectuală, pe care o pot susține în procesul dezvoltării social-economice a statelor-recipiente a investițiilor, ceea ce justifică abordarea investițiilor ca pe un factor important al creșterii economice. Un rol deosebit investițiile îl au în perioada transformățională, caracterizată de schimbările condițiilor macroeconomice a funcționării economiei. Capitalul străin simplifică soluționarea mai multor probleme ce stau în fața statelor importatoare de capital, de aceea atragerea și includerea eficientă a investițiilor străine directe în sistemul factorilor creșterii economice este un obiectiv strategic și tactic important al Republicii Moldova. Din această perspectivă, noile realități ce caracterizează relațiile intergospodărești în mod obiectiv impun necesitatea corectării strategiei și tacticii politicii industriale, realizată în statele ce exportează și primesc capital străin sub forma investițiilor directe. Astfel, sunt justificate programele și elaborarea unor programe speciale și mecanisme regeneratoare, capabile să atragă investiții străine. În articol este analizat procesul dezvoltării sferei investiționale în economia națională în contextul valorificării experienței statelor cu o economie de piață.

Cuvinte-cheie: sferă investițională, investiții, proces investițional, activitate investițională, investiții străine directe, mediu de afaceri

CZU: 339.724.22(478)

JEL: A 11, B 27, E 22

РАЗВИТИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СФЕРЫ В НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ В КОНТЕКСТЕ ЭВОЛЮЦИИ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ СТРАН С РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКОЙ

Аннотация

В современных условиях развития мировой экономики и международных экономических отношений многообразие форм прямых иностранных инвестиций определяет масштабное и многостороннее влияние, которое они способны оказывать на социально-экономическое развитие стран-реципиентов инвестиций, что обуславливает рассмотрение ПИИ как одного из важных факторов экономического роста. Особое значение они приобретают в трансформационный период, характеризующийся глубокими изменениями макроэкономических условий функционирования экономики. Приток зарубежного капитала облегчает решение многих проблем, стоящих перед страной-импортером капитала, поэтому привлечение и эффективное включение прямых иностранных инвестиций в систему факторов экономического роста является важнейшей стратегической и тактической задачей Республики Молдова. Поэтому, новые реалии современных мирохозяйственных связей объективно обуславливают необходимость корректировки стратегий и тактики промышленной политики, проводимой в странах, вывозящих и принимающих иностранный капитал в виде прямых инвестиций. Это предопределяет обоснование и разработку специальных программ и генерирующих механизмов, способствующих привлечению иностранных инвестиций, учитывая их благотворное влияние на национальные экономики. В статье рассматривается развитие инвестиционной сферы в национальной экономике в контексте практики стран с рыночной экономикой.

Ключевые слова: *инвестиционная сфера, инвестиции, инвестиционный процесс, инвестиционная деятельность, прямые иностранные инвестиции, бизнес-среда*

Введение. Для характеристики инвестиционной сферы как фундаментальной основы экономики любого типа объективно обусловленным является понятие «инвестиции». При этом, инвестиционная сфера представляет собой, прежде всего систему экономических отношений по поводу движения (реализации) инвестиций. Фундаментальное значение инвестиционной сферы состоит также в том, что именно здесь закладываются важнейшие структурные соотношения национальной экономики: между нако-

плением и потреблением, между накоплением и инвестированием, между инвестированием и приростом капитального имущества, между затратами (вложениями) и отдачей инвестиций. В конечном счете, состояние инвестиционной сферы, формирующей факторы производства, определяет конкурентоспособность национальных экономик, позволяет выявить, как образец для других, оптимальную модель организации расширенного воспроизводства.

С точки зрения диалектического единства категорий формы и содержания инвестиционная сфера, отражая состав и структуру ее основных элементов и пронизывая всю национальную экономику, одновременно представляет собой сложнейшую совокупность отношений по поводу реализации (движения) инвестиций. Эти отношения, различного уровня иерархии на первоначальной стадии развития, на поверхности явления выступают в форме инвестиционной деятельности как способ структурного интегрирования, с последующей стадией совершенствования способа функционального интегрирования, сочетающего потребности в инвестировании с инвестиционными возможностями.

Основной текст. Динамичный характер становления и развития инвестиций придает им качества процесса временной протяженности, предполагает осуществление цепочки метаморфоз: ресурсы (блага, ценности) - вложения (затраты - прирост капитальных стоимостей) - доход (эффект). По нашему мнению, все нормы, правила и практические шаги по реализации мероприятий этой цепочки взаимодействий к состоянию интеграции, то есть по всей совокупности движения инвестиций, и представляют собой инвестиционную деятельность.

В зависимости от количества метаморфоз инвестиций в процессе их эволюции можно выделить основные этапы инвестиционной деятельности. Первый этап включает в себя преобразование ресурсов во вложения (затраты). Это собственно инвестирование, то есть процесс трансформации инвестиций в объекты инвестиционной деятельности. Второй этап инвестиционной деятельности охватывает метаморфозу “вложения - прирост капитальных стоимостей”. Этот этап характеризует завершение преобразования инвестиций, появление новой потребительной стоимости. И, наконец, на последнем этапе “прирост капитальных стоимостей - доход” реали-

зуется конечная цель инвестиционной деятельности - получение дохода от инвестирования.

Дальнейший анализ инвестиционного процесса показывает, что его конечные звенья должны замыкаться, образуя новую взаимосвязь “доход - ресурсы”. Эта взаимосвязь отражает процессы накопления и формирование инвестиционного спроса. Здесь важно иметь ввиду, что для накопления используется только часть дохода, имеющего сложную структуру. Как известно, доход агрегируется по элементам возмещения затрат, накопления, потребления, а что касается аккумуляции инвестиционных ресурсов, то для этой цели служат только фонды возмещения и накопления.

Результаты аналитических разработок подтверждают, что процессы накопления непосредственно в инвестиционном процессе не участвуют. Однако это обуславливает развитие инвестиционной деятельности на расширенной основе. Так, накопление, выполняя свою двуединую функцию необходимой предпосылки и следствия, тем самым представляет собой структурно-функциональную основу постоянного кругооборота инвестиций. Это позволяет считать, что инвестиционная деятельность распространяется на весь инвестиционный цикл, который охватывает один полный оборот инвестиций, т.е. движение стоимости, авансированной в капитальное имущество, от момента аккумуляции денежных средств до реального возмещения.

Следует также отметить, что в широко распространенной интерпретации инвестирование (т.е. вложение средств) представляет собой только один из этапов инвестиционной деятельности. В большинстве же публикаций понятия “инвестирование”, “инвестиционная деятельность”, “капитальные вложения” рассматриваются как синонимы, что конечно сужает понятие инвестиционной деятельности, ограничивая его рамки сферой финансирования капвложений. Так, Зенкова И.А. пишет: “Процесс инвестирования связан с расширением, поддержанием, обновлением и совершенствованием основных фондов” [3, с. 60]. Аналогично (или близко к этому понятию) используется термин «инвестирование» и в работах других экономистов.

В современных условиях, при переходе к рыночным отношениям, появляются новые публикации, а также законодательные акты,

для которых характерна расширительная трактовка понятия «инвестиционная деятельность», которая представляется более приемлемой. Например, Ю.А.Матькин определяет инвестиционную деятельность «как основное средство социального и экономического развития, процесс реализации инвестиций различных видов и форм» [6, с. 60]. Причем, инвестирование признается как основа инвестиционной деятельности, но вместе с тем не рассматривается как исчерпывающая характеристика этой деятельности. Как мы отмечали выше, инвестиционная деятельность наряду с процессами вложения средств (или инвестированием) включает в себя и функциональное совершенствование способа интегрирования, т.е. уже и новый этап управления доходностью, вновь созданного капитального имущества.

Конференция ООН по торговле и развитию (ЮНКТАД) дает следующее определение понятию прямое иностранное инвестирование - это трансграничное инвестирование, при котором резидент одной экономики (прямой инвестор) приобретает длительный интерес в другой экономике (прямое инвестиционное предприятие). При этом под длительным интересом подразумевается установление долгосрочных деловых отношений между прямым инвестором и прямым инвестиционным предприятием, в результате чего долевое участие каждого из них определяет уровень отношений: кто-то из них получает право решающего голоса в управлении вторым. В разных странах доля, дающая право контроля, определяется по-разному [7]. Далее рассмотрим предлагаемую группой авторов [5, с. 84] роль прямых иностранных инвестиций, которую более подробно можно изложить в исполнении следующего ансамбля функций:

- в способности активизировать инвестиционные процессы в силу присущего инвестициям мультипликативного эффекта;
- в содействии общей социально-экономической стабильности, стимулировании производственных вложений в материальную базу;
- в переносе практических навыков и квалифицированного менеджмента со взаимовыгодным обменом ноу-хау;
- в активизации конкуренции и стимулировании развития среднего и малого бизнеса;
- в содействии росту занятости и повышению уровня доходов населения;

- в стимулировании развития производства экспортной продукции с высокой долей добавленной стоимости, инновационных товаров, ориентации на потребителя.

Автор считает, что при уточнении дефиниции анализируемого процесса, инвестиционная деятельность как единство актов вложения ресурсов и получения потока доходов, должна быть дополнена возможностью его возникновения и эффективного осуществления на основе совпадения (уравновешивания) инвестиционного спроса и инвестиционного предложения. Это новые категории, совершенно не освоенные экономической наукой. Их применение при анализе и моделировании инвестиционных процессов позволит выявить механизмы саморегуляции инвестиционной сферы и обосновать регулирующие воздействия государства для реализации возможностей рыночного механизма, определения путей адаптации существующей инвестиционной сферы к рынку, достижения государственных приоритетов с целью макроэкономической сбалансированности экономики. Поэтому, представляется, что инвестиционный спрос выражает собой, с одной стороны, платежеспособную потребность в инвестициях, а с другой - инвестиционный потенциал, то есть аккумулированный доход (фонд накопления). Исходя из предлагаемого концептуального подхода, смысл инвестиционного спроса можно трактовать как предложение капитала.

В такой трактовке, инвестиционное предложение, прежде всего, включает в себя объекты инвестирования, к которым относятся вновь создаваемые и модернизируемые основные фонды и оборотные средства во всех отраслях и сферах национальной экономики. Кроме того, оно включает ценные бумаги, целевые денежные вклады, научно-техническую продукцию, интеллектуальные ценности и другие объекты собственности, а также имущественные права. И одновременно, объекты инвестиционной деятельности (инвестиционное предложение) соответственно представляют собой спрос на капитал.

Инвестиционный спрос и инвестиционное предложение, равно как и спрос и предложение капитала на инвестиционные цели, персонифицируются в конкретных субъектах инвестиционной деятельности. В соответствии с законодательными актами к субъектам инвестиционной деятельности отнесены инвесторы, принимающие решения о вложении ценностей, выступающие в роли вкладчиков,

покупателей, заказчиков, а также участники инвестиционной деятельности, обеспечивающие осуществление инвестиций.

Экономическая теория и практика стран с рыночной экономикой выработали многообразные комплексы мер воздействия, стимулирующие или ограничивающие инвестиционный спрос и предложение. В зависимости от состояния экономики (стадии цикла, уровня инфляции, дефицитности госбюджета и т.д.) применялись те или иные концепции регулирования. При этом любая концепция базируется на целевых установках двух уровней: конечных целях (рост национального дохода, занятость, темпы инфляции и т.д.) и промежуточных (соотношение между спросом и предложением на капитал, процентные ставки, динамика денежной массы и т.д.) [5, с. 86].

Далее в процессе инвестиционной деятельности субъекты этих отношений реализуют инвестиционное предложение и инвестиционный спрос, вступая в определенные взаимоотношения через посредство инвестиционных рынков. Инвестиционные рынки представляют собой, на наш взгляд, отношения возникающие в процессе обмена инвестиций и/или специфических инвестиционных товаров. В этой связи можно выделить два аспекта анализа инвестиционных рынков, рассматривая их, с одной стороны, как рынок инвестиций и, с другой стороны, как рынок инвестиционных товаров. Предмет нашего исследования рынок инвестиций (обмен инвестициями) характеризуется предложением инвестиций (капитала) со стороны инвесторов, выступающих в данном случае как продавцы, и спросом на инвестиции со стороны потенциальных участников инвестиционной деятельности, выступающих в роли покупателей инвестиций (капитала). Основопологающим методологическим концептом акта купли-продажи капитала на рынках инвестиций, является его осуществление, исходя из расчета получения доходов в будущем, превышающих уровень дохода в настоящий момент.

В эволюции теории и практики стран с рыночной экономикой методика оценки состояния инвестиционной сферы в национальных экономиках совершенствовалась по мере накопления практического опыта. При исследовании и анализе инвестиционной сферы мы также используем достаточно разнообразные методические подходы, приемы и способы. Однако, на наш взгляд, считаем, что среди них особого внимания заслуживает методика факторного

анализа инвестиционного климата, в основе которой положена оценка специально подобранного набора факторов, глубоко и детально обоснованного Игониной Л.Л., которую автор полностью поддерживает [4].

Синтезируя указанные методы при формировании набора факторов, с целью получения комплексной оценки, предлагаем включить следующие индикаторы:

- общая характеристика экономического потенциала:
  - состояние макроэкономической среды, динамики ВВП, национального дохода, объемов производства промышленной продукции и в отдельных специализированных высокодоходных отраслях;
  - развитие высокотехнологичных производств, уровень инновационных разработок их апробация и внедрение в массовое производство;
  - положение на рынке труда, уровень иммиграционного процесса (общее число гастарбайтеров и потоки их финансовых трансфертов);
  - ситуация с инфляцией в денежно-кредитной, бюджетно-налоговой и валютной системах;
  - доходы бюджета, доступность бюджетных ресурсов и кредитов в иностранной валюте, уровень банковского процента, сумма вкладов на душу населения, удельный вес долгосрочных кредитов;
- обобщенные уровни хозяйствования (развитие сектора материального производства и услуг, степень изношенности основных фондов, незавершенного строительства);
- зрелость рыночной среды (инфраструктура, приватизация, степень вовлеченности населения в инвестиционный процесс, емкость местного рынка и его конкурентоспособность, экспортные возможности, присутствие иностранного капитала);
- государственно-правовое регулирование инвестиционной деятельности: степень государственной поддержки иностранных инвестиций, зрелость законодательной базы и исполнительства судебной системы, возможности национализации иностранного имущества, участия в международных договорах, соблюдения соглашений, преемственности политической власти, устойчивости государственных институтов и эффективности их деятельности и т.д.;
- социальные факторы (уровень жизни населения, величина реальной зарплаты, условия работы иностранных специалистов).

Как видим, перечень факторов достаточно велик, однако по-

нашему мнению, исходя из условий современной реальности и положения национальной экономики, находящейся на стадии транзита к зрелым рыночным отношениям, этот перечень факторов для оценки инвестиционной сферы может быть дополнен. Автор предлагает к использованию в качестве методических рекомендаций следующие дополнительные факторы, которые можно подразделить на две подгруппы.

С одной стороны, они являются немаловажными и играют достаточно серьезную роль в оценке инвестиционного климата:

1. Демографические факторы (или демографическая характеристика страны), включая потенциальный объем спроса населения на потребительские товары и услуги, а также возможности привлечения рабочей силы в инвестируемые производства, уровень квалификации работников.

2. Криминогенные факторы (уровень экономических преступлений в расчете на 100 тысяч жителей); экологические факторы (удельный вес предприятий с вредными выбросами; средний радиационный фон в городах и сельской местности) и др.

С другой стороны, следует учесть и факторы, отражающие высокий потенциал внутреннего рынка и благоприятствующие притоку инвестиций:

- высокую норму прибыли;
- низкий уровень конкуренции;
- относительно стабильную налоговую систему;
- низкую стоимость ресурсов и сырья для переработки;
- понимание и поддержка со стороны госорганов.

Представляется, что важнейшим фактором, влияющим на рост иностранных инвестиций в национальных экономиках, следует признать состояние деловой среды в хозяйственной системе государства. По мнению Андрианова А.Ю. и группы соавторов, деловая среда представляет собой совокупность государственно-правовых регуляторных условий ведения бизнеса, оказывающих влияние на его развитие и продуктивность [2, с. 92].

Определяющим фактором предпринимательской среды является экономическая обстановка, в которой приходится функционировать бизнесу. Платежеспособность населения и предприятий, емкость рынков, наличие дешевой и квалифицированной рабочей силы, дей-

ствующие налоговые ставки – все эти показатели в обязательном порядке учитываются отечественными и иностранными предпринимателями при принятии решения об инвестициях или реализации бизнес-проектов. Предпринимателей также интересуют такие хозяйственные показатели, как уровень инфляции, доступность и стоимость кредитных ресурсов, возможность выхода на рынки ценных бумаг, ограничения на движение капиталов. При выборе места и сферы предпринимательской деятельности бизнесмены принимают в расчет соотношение заработной платы в данной стране и за рубежом, уровень социальных гарантий наемному персоналу, силу или слабость профессиональных союзов. Немаловажным фактором экономической обстановки является степень конкуренции на рынках и возможности заполнения перспективных продуктовых ниш.

Институциональная структура рынка также является мощным фактором формирования среды предпринимательства. В частности, от того, насколько развиты рыночные институты, такие, как страховые компании, коммерческие банки, инвестиционные и пенсионные фонды, агентства по рекламе и маркетингу, трудоустройству, учебные заведения, профсоюзные организации и иные структуры, зависит сам бизнес, его этика, культура, уровень организации и управления и, несомненно, самое главное, привлекательность для прямых иностранных вложений.

Выделенные автором факторы предпринимательской среды оказывают прямое и непосредственное влияние на предпринимателей и предприятия, производящие товары, услуги и информацию. От того, какими будут эти факторы, зависит, каким будет бизнес в стране, насколько он развит, и какие потребности будет обслуживать. Значительный эволюционный путь развития западных стран в контексте совершенствования оценки инвестиционных сфер национальных экономик, позволил им развить теоретические концепции и практический опыт на протяжении нескольких сот лет преобразований и реформ. Поэтому, формально оценивая деловую среду Молдовы и ее место среди стран мира, используем для этого мировой рейтинговый отчет Doing Business-2016 [8]. Тройка лидеров осталась неизменной с прошлого года – Сингапур, Гонконг и Новая Зеландия. Всемирный банк и Международная финансовая корпорация опубликовали во вторник вечером оче-

редной рейтинг комфортности ведения бизнеса – Doing Business 2016. Согласно докладу ВБ, за последний год наша страна опустилась на три строчки, заняв 52-е место в совокупном рейтинге благоприятности ведения бизнеса по отношению к 189 другим странам. Мировой рейтинг Doing Business 2016 десятый год подряд возглавляет Сингапур. Кроме него, в десятку лидеров вошли: Новая Зеландия, Дания, Южная Корея, Гонконг, Великобритания, США, Швеция, Норвегия и Финляндия. Рейтинг замыкают Южный Судан, Ливия и Эритрея. Республика Молдова уступила в рейтинге таким странам, как Литва (20-е место), Латвия (22-е), Грузия (24-е), Армения (35-е), Румыния (37-е), Болгария (38-е), Казахстан (41-е), Беларусь (44-е), Россия (51-е). Стоит отметить, что в июне 2015 г. прошлогодний рейтинг был скорректирован с учетом актуализированных данных и изменений методологии, в результате чего Молдова в Doing Business 2015 сместилась с 63-го на 49-е место. Соответственно, вместо «прыжка» вверх на 11 строчек, Молдова ухудшила свои позиции на три строчки. В то же время, показатель так называемого «передового рубежа» (100%) за год в Молдове даже улучшился на 0,21 п.п. – с 70,76% до 70,97%. Главными достижениями Молдовы в Doing Business 2016 авторы доклада называют облегчение запуска бизнеса за счет упразднения проверок со стороны Территориальных государственных налоговых инспекций. Также зарегистрирован прогресс в области разрешения неплатежеспособности – за счет введения лицензирования администраторов процесса несостоятельности, повышения профессиональных требований к участникам этого процесса и создания специальных органов по контролю за профессионализмом администраторов процесса несостоятельности. В целом, согласно рейтингу, по сравнению с прошлым годом Молдова улучшила только один показатель – поднялась с 35-й на 26-ю строчку по критерию «создание предприятия». Так, в нашей стране регистрация предприятия занимает в среднем четыре дня, охватывает четыре процедуры, а стоимость составляет 4,3% дохода на душу населения в стране. В области регистрации бизнеса Молдова получила одну из лучших оценок в мире – 94,17 баллов из 100 возможных. По остальным критериям Молдова ухудшила свои позиции: «получение разрешений на строительство» — опустилась со 169-го

на 170-е место, «подключение к системам электроснабжения» — с 100-го на 104-е место, «регистрация собственности» — с 20-го на 21-е, «получение кредитов» — с 24-го на 28-е, «защита миноритарных инвесторов» — с 33-го на 36-е, «налогообложение» — с 69-го на 78-е, «международная торговля» — с 32-го на 33-е, «обеспечение исполнения контрактов» — с 66-го на 67-е, «разрешение неплатежеспособности» — с 59-го на 60-е. Как и в предыдущие годы, Молдова находится во второй половине рейтинга ВБ по критериям «получение разрешений на строительство» и «подключение к системам электроснабжения». Так, выдача разрешения на строительство занимает в среднем 276 дней, включает 27 процедур и обходится примерно в 0,7% от величины среднедушевого дохода населения. Подключение к электросетям предусматривает 7 процедур, но занимает 113 дней, а его стоимость составляет 778,3% от среднего дохода на душу населения. По разделу «налогообложение» в общемировом рейтинге Doing Business 2016 Молдова ухудшила позиции на 9 строчек, однако по отношению к передовому рубежу в 100 баллов ситуация существенно не ухудшилась – 76,28% (-0,29 п.п. по сравнению с докладом 2015 г.). Так, общая налоговая ставка в Молдове составляет 40,2% от прибыли предприятия, время на оплату налогов занимает 186 часов в год, а общее число налоговых платежей достигает 21 в год. Для сравнения, в Европе и Центральной Азии общая налоговая ставка составляет 34,8%, на оплату налогов уходит 232,7 часов в год, а количество выплат в среднем составляет 19,2 в год. Что касается «разрешения неплатежеспособности», в котором авторы доклада констатировали качественный прогресс, то процесс несостоятельности в Молдове длится в среднем 2,8 лет, обходится примерно в 15% от стоимости объекта, а коэффициент возврата средств составляет около 30,4 (центов на доллар) против 29,4 годом ранее. Индекс эффективности нормативно-правовой базы в среднем также не изменился – 12 по шкале от 0 до 16. Лучше всего в Молдове обстоят дела с регистрацией собственности (21-е место в рейтинге), которая занимает около 5,5 дней, включает пять процедур, а стоимость регистрации составляет 0,9% от стоимости собственности. Для сравнения: в Европе и Центральной Азии регистрация собственности может занять 22 дня, а ее стоимость на порядок выше (2,6%).

В области международной торговли ситуация по сравнению с

прошлым годом в среднем не изменилась – 92,32 балла. Оформление документов для осуществления экспорта обходится в 44 доллара и занимает около 48 часов, а пограничный и таможенный контроль обходится в 78 долларов и занимают три часа. Пограничный и таможенный контроль и оформление документов для импорта товаров компании обходятся в 83 доллара и, соответственно, 41 доллар, а компании тратят примерно по три часа на каждую из этих процедур. Доклад «Ведение бизнеса 2016: оценка качества и эффективности регулирования», является 13-ым выпуском в серии ведущего ежегодного издания Группы Всемирного банка, который производит оценку норм, способствующих расширению предпринимательской деятельности, а также норм, ограничивающих ее. Согласно исследованию, за прошедший год в 122 странах отмечаются улучшения в правовой среде. Доклад зафиксировал 231 реформу в сфере регулирования бизнеса. Из числа реформ, направленных на упрощение и снижение стоимости соблюдения правовых норм, также как и в прошлом году, наиболее частыми в 2014-2015 годах были реформы по упрощению процедуры создания предприятий. Следующими по популярности были реформы в сфере налогообложения, подключения к электроснабжению и регистрации собственности. Коста-Рика, Уганда, Кения, Кипр, Мавритания, Узбекистан, Казахстан, Ямайка. Сенегал и Бенин входят в число стран, которые в период с 2014 по 2015 года достигли наилучших результатов по улучшению показателей Ведения бизнеса. В совокупности эти десять стран провели 39 регуляторных реформ, направленных на улучшение предпринимательской среды. На регион Африки к Югу от Сахары приходится 30% от общего количества реформ, проведенных за 2014-2015 гг. За ним следует регион Европы и Центральной Азии. [9]

Заметим, что для проведения сравнительного анализа и многофакторной оценки бизнес-среды выделено 13 основных факторов, разделенных на 2 группы:

1. Факторы, непосредственно влияющие на бизнес:

- Регуляторные воздействия государства;
- Налогообложение бизнеса. Уровень затрат (издержек);
- Законодательное регулирование предпринимательства;
- Развитие инфраструктуры. Доступ к ресурсам на приемлемых условиях;

- Трудовые ресурсы;
- Инновационный потенциал;
- Защита прав собственности;
- Отношения бизнеса и власти. Деятельность госслужащих, занимающихся регулированием бизнеса;
- Привлекательность страны для иностранных инвесторов;
- Характеристики внутреннего рынка.

2. Факторы, характеризующие общую ситуацию в стране, но оказывающие определенное влияние и на бизнес-среду:

- Макроэкономические факторы;
- Социально-экономические и политические условия;
- Внутренние и внешние конфликты и риски [8].

Анализ и оценка показали, что общая тенденция изменений в бизнес-среде за последние два года в стране изменилась незначительно. Наряду с благоприятствующими факторами в инвестиционной сфере продолжают существовать барьеры на пути притока прямых иностранных инвестиций. Отсюда следует, что определенное улучшение политики регулирования предпринимательства, то есть частичное изменение законодательства, улучшение системы налогообложения, развитие регуляторной реформы и др. – способны лишь отчасти улучшить деловой климат. Признано, что без существенного изменения общей ситуации в стране, в частности, стабилизации макроэкономических показателей, улучшения социально-экономических и политических условий, преодоления внутренних и внешних конфликтов, создание благоприятной среды для бизнеса невозможно.

По мнению экспертов, в последние годы имели место и положительные сдвиги, способствующие для привлечения иностранных инвесторов. Создана нормативно-правовая база в отношении иностранных инвесторов, существуют государственные гарантии иностранным инвесторам в части защиты их инвестиций, страна продолжает интегрироваться в мировую экономику (подписаны международные договора, развиваются международные связи). Положительным является отношение общества к иностранным инвесторам [8].

Результаты анализа отмечают определенные позитивные изменения в отношении доступа граждан к законодательству о предпринимательстве и улучшения соблюдения законов в обществе и бизнесе. Более того, наличие доступа граждан Молдовы к законодательству о

предпринимательстве – один из немногих индикаторов, который был оценен экспертами как положительно влияющий на бизнес. Улучшение информированности о законодательстве произошло в значительной степени благодаря интернету, тем не менее, доступ к которому остается ограниченным для многих жителей сельской местности. Как одним из позитивных изменений оценено развитие сферы телекоммуникаций (обеспечение телефоном, интернетом) и улучшение доступа к сети бизнес услуг: обучению, информации, консультациям предпринимателей. При этом развитие сферы коммуникаций характеризовалось позитивным влиянием на эффективность бизнес-среды.

Как видим, регулирующие воздействия государства в целом оказали позитивное воздействие на бизнес-среду. Прежде всего, по оценкам экспертов, несколько улучшилась процедура регистрации предприятий. При этом улучшения коснулись всех аспектов регистрации – сложности процедуры, ее трудоемкости и финансовых затрат. Регистрация бизнеса – один из немногих субфакторов, который не только характеризуется положительной динамикой, но и оказывает в настоящее время позитивное влияние на деловой климат. Однако слишком затруднительной остается процедура ликвидации предприятий, которая характеризуется высокой сложностью, трудоемкостью и значительными финансовыми затратами. По-прежнему негативно отражаются на состоянии бизнес-среды государственные инспекции и проверки предприятий: как процедура их проведения, так и их количество. Препятствием для ведения бизнеса являются также действующие требования по экспорту/импорту товаров. Наряду с этим, продолжают негативно влиять на состояние бизнес-среды неофициальные платежи (взятки), связанные с получением различных разрешений, при согласовании вопросов с контролирующими органами. Причем указанная ситуация, к сожалению, за последние два года заметно ухудшилась.

Еще одна серьезная проблема по мнению автора продолжает негативно влиять на привлечение прямых иностранных инвестиций. Прежде всего, Молдова проигрывает в инвестиционной привлекательности по сравнению с соседними государствами и, кроме того, в стране недостаточно сфер и объектов, привлекательных для инвестирования. Причем оба указанных недостатка за последние два года еще более обострились.

Известно, что важнейшим составляющим фактором, который влияет на бизнес-среду и на инвестиционную сферу в целом, является привлекательность инвестиционного климата страны. В сущности, из-за его неблагоприятного состояния, инвестиционный потенциал национальной экономики по этой причине не может быть реализован полностью. Поэтому в настоящее время, приоритетной двуединой задачей Правительства является создание благоприятного предпринимательского климата для привлечения прямых иностранных инвестиций и создание на этой основе материально – технической базы, способной обеспечить долговременный и устойчивый экономический рост.

Поэтому привлекательность Молдовы для иностранных инвестиций является важной и востребованной предпосылкой для притока прямых иностранных инвестиций.

По мнению автора, известной проблемой, также особенно проявляющейся в последние годы, является недостаточность профессионально подготовленных кадров, прежде всего, квалифицированных рабочих разных специальностей. В исследовании данной ситуации, в качестве более серьезной проблемы отмечен даже дефицит трудовых ресурсов определенных специальностей. Нежелательная динамика также отмечена в части развития инфраструктуры и обеспечения доступа к различным видам ресурсов.

Негативная тенденция отмечена в отношении доступа к финансовым средствам (включая кредиты, займы, венчурный капитал, небанковские источники финансирования). Доступ к финансовым ресурсами и состояние дорог – два индикатора из данной группы, которые были оценены экспертами как наиболее негативно влияющие на бизнес-среду. Наибольшим недостатком является отсутствие кооперации между бизнесом и организациями сферы исследований и инноваций. При этом три индикатора – «Зависимость госслужащих от политического влияния», «Развитие бюрократии и коррупции», «Доверие между бизнесом и властью» - остаются на крайне неудовлетворительном уровне.

Необходимо отметить, что в настоящее время принимаются необходимые меры по стимулированию развития бизнес-среды и улучшению инвестиционного климата в Республике Молдова. При этом подчеркиваются такие имеющиеся положительные факторы, как выгодное географическое положение страны, достаточные трудовые ресурсы,

плодородные почвы и участие страны в зонах свободной торговли стран СНГ и стран Юго-Восточной Европы. На совершенствование бизнес среды Молдовы также положительно влияет тот факт, что с июня 2001 года страна является членом ВТО и Пакта стабильности. Заключен Договор о партнерстве и сотрудничестве с Европейским союзом (ЕС). У республики есть доступ на рынки через Генеральную систему преференций (GSP) с Евросоюзом, Швейцарией, Японией и др. Следует также учесть, что ЕС предоставил свободный доступ, без уплаты таможенных пошлин, на свои внутренние рынки 7200 группам товаров и многие другие стимулы и инструменты.

Для этого, чтобы изменить парадигму развития страны, необходимо в неотложном и первоочередном порядке приступить к решению выше отмеченной двуединой задачи по устранению барьеров, препятствующих внешнеэкономической инвестиционной деятельности. С этой целью определены четыре важнейших инвестиционных объекта для внимания: доступ к финансам, деловая среда, дороги и образование. Создание новых предприятий также находится под влиянием экономических перспектив страны. Ежегодно число предприятий в Республике Молдова увеличивается более чем на 2 тысячи единиц. Этот рост может стать более интенсивным при условии введения регулирующих положений, устраняющих скрытые конкурирующие воздействия и усилия, что более благоприятно отразится для ведения дела.

Выводы. В завершение выше изложенного, автор подчеркивает, что характерными чертами предпринимательской среды в Республике Молдова, на которые следует обратить внимание, являются чрезмерные и необоснованные финансовые и временные расходы, значительно превышающие уровень, существующий в развитых странах. В результате, темп экономического развития страны подвержен отрицательному воздействию, а инвестиционный и экспортный потенциал продукции с увеличенной добавленной стоимостью не используется в полной мере. Чрезмерное административное бремя создает препятствия в процессе открытия, ведения и ликвидации дела, являясь фактором, затрудняющим продвижение лояльной конкуренции, направленной на производительность и инновации.

Необходимо отметить, что, например, эксперты Transparency International отмечают, что в Молдове отмечен ряд положительных изменений. Так, были приняты поправки в Закон о конфликте ин-

тересов и Закон о кодексе поведения госслужащих, утверждена Национальная стратегия борьбы с коррупцией, подготовлен и передан на рассмотрение парламента проект стратегии реформирования правовой судебной системы. Тем не менее, обобщая результаты проведенного анализа, можно заключить, что различные рейтинги международных агентств отводят инвестиционной сфере нашей страны одно из последних мест. При этом данная оценка исходит из того, что предпринимательская среда и экономико-правовой инструментарий бизнеса пока еще имеют большие пробелы в сравнении с теоретическими концепциями и практикой стран с развитыми рыночными экономическими отношениями. Именно поэтому оценка инвестиционной активности, являясь неотъемлемым аспектом принятия любого инвестиционного решения для внешних инвесторов, вызывает многочисленные претензии и несогласия.

Поскольку задачей современного этапа развития Республики Молдова является достижение экономического роста, то главным фактором, обеспечивающим необходимую динамику этому росту, может быть только научно обоснованная и успешно реализуемая инвестиционная политика. Для этого она должна быть сориентирована на достижение общенациональных интересов в условиях оптимальной регламентации инвестиционного процесса, создания привлекательного климата для внешних потоков инвестиций и обеспечения необходимых юридических гарантий иностранным инвесторам.

Библиография

1. Андреева Т.Г. Влияние прямых иностранных инвестиций на экономический рост Республики Молдова. Докторская диссертация. Кишинев, 2013. 176 с.
2. Андрианов А.Ю. и др. Инвестиции: Учебник. Москва: Велби, 2008. 538 с.
3. Зенкова И.А. Инвестиционный механизм комплексного развития ФПК. Москва: Наука, 1990. 60 с.
4. Игонина Л.Л. Инвестиции: учебное пособие. Москва: Экономист, 2005. 478 с.
5. Киселева Н.В. и др. Инвестиционная деятельность: учебное пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 304 с.
6. Матъкин Ю.А. Инвестиционная деятельность в условиях перехода к регулируемой рыночной экономике в СССР. В: Экономика строительства, 1990, №11, с. 60.
7. World Investment Report 2010. Geneva: UNCTAD, 2011.
8. Международная финансовая корпорация. Группа Всемирного Банка/ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova>
9. https://monitorul.fisc.md/editorial/moldova_opustilas_na_tri_pozicii_v_reytinje_doing_business_2016.html

IMPACTUL CREANȚELOR ȘI DATORIILOR CURENTE ASUPRA DEZVOLTĂRII ENTITĂȚII

Elena NIREAN, *doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova*

(ni-lena@mail.ru)

Boris COREȚCHI, *doctor în științe economice, IRIM*

(coretchi_boris@mail.ru)

Rezumat

În procesul activității economico-financiare a oricărei entități apare necesitatea efectuării decontărilor cu cumpărătorii, furnizorii, bugetul, personalul etc. Deoarece momentul achitării datoriilor nu coincide, de obicei, cu momentul apariției acestora, întreprinderea generează atât creanțe, cât și datorii. Mărimea, componența, structura și viteza de rotație a creanțelor și datoriilor determină necesitățile întreprinderii în fondul de rulment, un șir de indicatori financiari și, în final, profitul întreprinderii. Întrucât întreprinderea poate modifica modul de efectuare a decontărilor și condițiile contractelor; o importanță deosebită are controlul permanent al stării creanțelor și datoriilor și gestionarea acestora.

Problema comparabilității creanțelor și datoriilor este necesară și oportună. Aceasta servește ca bază în analiza lichidității bilanțului contabil și solvabilității entității, deoarece aceasta trebuie să-și achite datoriile indiferent de faptul dacă debitorii și-au onorat angajamentele de plată sau nu. De aceea creanțele și datoriile trebuie examinate aparte, și anume: creanțele - ca imobilizări temporale din circuitul economic, iar datoriile - ca mijloace atrase în acest circuit.

În această ordine de idei, scopul cercetării constă în determinarea impactului datoriilor și creanțelor pe termen scurt asupra dezvoltării entității agricole. Obiectul cercetării îl constituie societatea cu răspundere limitată „Fânaș-Agro” ce își are sediul în localitatea Albineșul Vechi din raionul Fălești.

Cuvinte-cheie: creanțe, datorii, lichiditate, solvabilitate

CZU: 330:339.72

JEL: H63; D00

Introducere. Creanțele reprezintă drepturi juridice ale întreprinderii de a primi la scadența stabilită în contracte o sumă de bani sau alte valori de la persoane fizice sau juridice. Creanțele se evaluează la valoarea nominală. Creanțele în valută străină se înregistrează pe cont în valută națională la cursul de schimb valutar stabilit la data apariției acestora [4].

Datoriile reprezintă surse străine de finanțare a activelor întreprinderii. Datoriile se reflectă în conturile contabile și în bilanțul contabil atunci când există probabilitatea retragerii resurselor (mijloacelor bănești, activelor proprii) care sunt purtători de avantaje economice, ceea ce va constitui rezultatul constatării datoriilor în cauză, iar suma la care se constată datoriile poate fi măsurată veridic. Așadar, intrările gratuite nu provoacă retragerea resurselor și respectiv apariția datoriilor [1].

Datoriile întreprinderii pot fi exprimate în valută națională, în cazul în care proveniența lor este din interiorul țării; sau în valută străină, când proveniența lor este de peste hotarele țării. Datoriile pot fi reflectate în contracte, documente primare de achiziție a mărfurilor în valută străină, însă la reflectarea datoriilor în conturile contabile și rapoartele financiare acestea trebuie să fie exprimate numai în valută națională. Datoriile exprimate în valută străină din momentul apariției până la momentul achitării lor pot genera venituri, în cazul diferențelor favorabile de curs valutar, ori pierderi, ca rezultat al diferențelor nefavorabile [3].

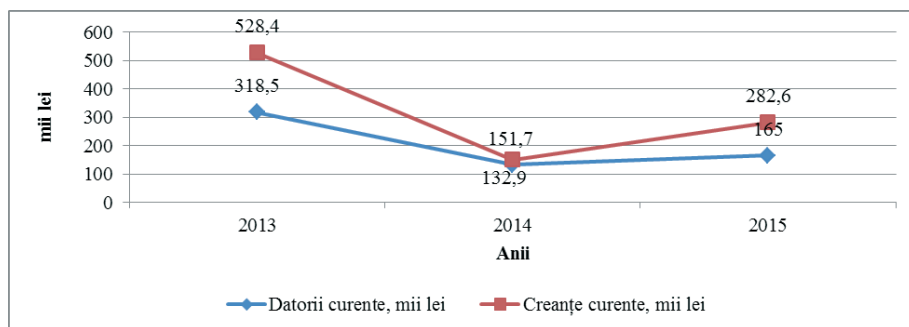
Metode aplicate. Pentru relevarea problemei a fost folosită literatura de specialitate, datele entității cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”, precum și datele obținute în urma cercetărilor efectuate de autor. În baza datelor acumulate, s-au efectuat calcule în vederea determinării valorii, structurii, dinamicii, rotației creanțelor și datoriilor la nivel de entitate economică. Pentru interpretarea datelor acumulate și a calculelor efectuate s-a aplicat metoda analitică de calcul, metoda tabelară și metoda grafică. În scopul interpretării rezultatelor obținute s-a aplicat metoda de analiză și sinteză. La formularea concluziilor, autorii s-au axat pe metoda inducției și deducției.

Rezultatele investigației. Analiza creanțelor și datoriilor poate fi efectuată în baza informațiilor din Raportul financiar al întreprinderii și cuprinde câteva etape care vor fi expuse în continuare. La prima etapă are loc analiza modificării valorii absolute a creanțelor pentru perioada de gestiune (total și pe componente aparte). Modificarea valorii absolute se calculează ca diferența dintre mărimea creanțelor la sfârșitul

anului de gestiune și mărimea lor la începutul anului. Analiza modificării mărimii relative (ritmului de creștere) a creanțelor în perioada de gestiune (total și pe componente). În acest scop se calculează raportul dintre mărimea creanțelor la sfârșitul anului de gestiune și valoarea lor la începutul anului. În vederea formulării unor concluzii corecte, ritmul de creștere al creanțelor, îndeosebi a celor comerciale, trebuie să fie comparat cu ritmul de creștere al vânzărilor. Ritmul de majorare a vânzărilor urmează să depășească ritmul sporului creanțelor [4].

Dinamica generală a creanțelor și datoriilor este prezentată în continuare pe baza exemplului SRL „Fânaț-Agro”.

Figura 1. Evaluarea generală a creanțelor și datoriilor entității cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

Potrivit datelor prezentate în figura 1 se observă că valoarea absolută a creanțelor în anul de gestiune 2015 s-a micșorat cu 245,8 mii lei sau cu 46,52% în expresie relativă față de anul de bază 2013, iar comparativ cu anul precedent 2014 s-a majorat cu 130,9 mii lei sau cu 86,29 %. În același timp, venitul din vânzări s-a majorat în anul 2015 comparativ cu anul precedent 2014 cu 254,7 mii lei sau 8,2%, iar comparativ cu anul de bază 2013 se reduce cu 175,5 mii lei sau 5%. Deci, ritmul reducerii creanțelor este mai înalt decât ritmul reducerii volumului vânzărilor. Acest fapt corespunde logicii economice, însă pentru o apreciere obiectivă trebuie efectuată o analiză mai profundă a creanțelor.

Cea de-a doua etapă presupune analiza modificării ponderii creanțelor în valoarea totală a activelor și în valoarea activelor circulante.

Tabelul 1. Analiza ponderii creanțelor în activele entității cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Creanțe curente, mii lei	528,4	151,7	282,6	-245,8	+130,9
Active total, mii lei	3263,3	3237,2	3272,7	+9,4	+35,5
Ponderea creanțelor în active, %	16,19	4,69	8,64	-7,55	+3,95
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Ponderea creanțelor în active circulante, %	30,11	9,69	16,77	-13,34	7,08

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

După cum rezultă din calculele efectuate în tabelul 1, în 2015 comparativ cu anul precedent 2014, ponderea creanțelor atât în totalul activelor, cât și în activele circulante s-a majorat cu 3,95 p.p. și respectiv 7,08 p.p., iar față de anul 2013 s-a micșorat cu 7,55 p.p. și 13,34 p.p. Aceste reduceri se justifică prin reducerea creanțelor în condițiile reducerii venitului din vânzări, ceea ce este un fapt întemeiat.

În anul 2015 entitatea cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro” a înregistrat o reducere a datoriilor curente, comparativ cu anul 2013 în sumă de 153,5 mii lei sau cu 48,2 % și o majorare a acestora în raport cu anul 2014 de 32,1 mii lei sau cu 24,15 %. Aceste abateri au generat modificări la nivelul datoriilor totale în aceleași proporții, dat fiind faptul că la nivelul datoriilor pe termen lung nu s-au înregistrat modificări în perioada analizată.

La următoarea etapă are loc analiza structurii creanțelor pe părți componente. La această etapă inițial se calculează ponderea fiecărui tip de creanțe în valoarea totală a acestora (de exemplu, ponderea creanțelor cumpărătorilor, personalului ș.a.) în diferite perioade, iar apoi se determină modificarea ponderii fiecărei părți componente.

Calculul efectuat în tabelul 2 ne permit să conchidem că în structura creanțelor pe categoriile acestora au intervenit anumite schimbări: s-au redus creanțele comerciale - cu 249,8 mii lei în anul 2015, față de anul 2013 și ponderea lor cu 2,32 p.p., iar față de anul 2014 s-au majorat cu 144,4 mii lei, iar ponderea cu 11,8 p.p.; creanțe ale personalului s-au diminuat în anul 2015 comparativ cu anii precedenți 2013 și 2014 cu 4,8 mii lei și respectiv, 4 mii lei, iar ponderile acestora s-au redus cu 0,28 p.p. și 2,76 p.p. În același timp, s-au majorat creanțele privind decontările cu bugetul cu 2,5 mii lei în

anul 2015, față de anul 2013 și ponderea lor în totalul creanțelor s-a majorat cu 1,43p.p., iar față de anul 2014 ponderea acestora s-a redus cu 8,5 p.p., ca urmare a reducerii valorii lor cu 10,5 mii lei.

Tabelul 2. Analiza componenței și structurii creanțelor în entitatea cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”

Categoriile de creanțe	Anii						Abateri (+, -)			
	2013		2014		2015		2013		2014	
	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Puncte procentuale	Suma, mii lei	Puncte procentuale
Creanțe comerciale	522,9	98,96	128,7	84,84	273,1	96,64	-249,8	-2,32	+144,4	+11,80
Creanțe ale bugetului	3,3	0,62	16,3	10,55	5,8	2,05	+2,5	+1,43	-10,5	-8,50
Creanțe ale personalului	2,2	0,42	4,4	2,90	0,4	0,14	-1,8	-0,28	-4,0	-2,76
Alte creanțe curente	-	-	2,3	1,71	3,3	1,17	+3,3	+1,17	+1,0	-0,54
Total creanțe	528,4	100,0	151,7	100,0	282,6	100,0	-245,8	-	130,9	-

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

Pentru a formula concluzii referitor la accelerarea sau încetinirea rotației creanțelor, urmează a fi calculat numărul de rotații și perioada de încasare (în zile) pentru anul de gestiune și de comparat rezultatele obținute cu indicatorii respectivi ai anului precedent. Accelerarea rotației creanțelor se interpretează ca o tendință pozitivă.

Tabelul 3. Analiza rotației creanțelor curente în entitatea cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”

Indicatorii	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Venitul din vânzări, mii lei	3534,9	3104,7	3359,4	-175,5	+254,7
Valoarea medie anuală a creanțelor curente, mii lei	490,60	340,05	217,15	-273,45	-122,90
Numărul de rotații a creanțelor curente	7,21	9,13	15,47	+8,26	+6,34
Perioada de încasare a creanțelor curente, zile	50	40	23	-27	-17

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

Analiza indicatorilor din tabelul 3 atestă o accelerare substanțială a vitezei de rotație a creanțelor. Astfel, în anul 2013 activele întreprinderii s-au rotit de 7,21 ori, iar în anul 2015 tocmai de 15,47 ori. Ca rezultat al acestui fapt, durata medie a unei rotații a creanțelor s-a redus cu 27 zile și 17 zile, ceea ce este apreciat ca un moment favorabil pentru situația financiară a entității analizate, deoarece condiționează reducerea ciclului financiar și reduce necesitățile în fondul de rulment net.

Următoarea etapă presupune analiza modificării ponderii creanțelor în valoarea totală a activelor și în valoarea activelor circulante.

Tabelul 4. Analiza ponderii creanțelor în activele entității cu profil agricol SRL „Fânaș-Agro”

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Creanțe curente, mii lei	528,4	151,7	282,6	-245,8	+130,9
Active total, mii lei	3263,3	3237,2	3272,7	+9,4	+35,5
Ponderea creanțelor în active, %	16,19	4,69	8,64	-7,55	+3,95
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Ponderea creanțelor în active circulante, %	30,11	9,69	16,77	-13,34	7,08

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

După cum rezultă din calculele efectuate în tabelul 4, în 2015, comparativ cu anul precedent 2014, ponderea creanțelor atât în totalul activelor, cât și în activele circulante s-a majorat cu 3,95 p.p. și respectiv 7,08 p.p., iar față de anul 2013 s-a micșorat cu 7,55 p.p. și 13,34 p.p. Aceste reduceri se justifică prin reducerea creanțelor în condițiile reducerii venitului din vânzări, ceea ce este un fapt întemeiat.

La următoarea etapă are loc analiza structurii creanțelor pe părți componente. La această etapă, inițial se calculează ponderea fiecărui tip de creanțe în valoarea totală a acestora (de exemplu, ponderea creanțelor cumpărătorilor, personalului ș.a.) în diferite perioade, iar apoi se determină modificarea ponderii fiecărei părți componente.

Calculele efectuate în tabelul 5 ne permit să conchidem că în structura creanțelor pe categoriile acestora au intervenit anumite schimbări: s-au redus creanțele comerciale - cu 249,8 mii lei în anul 2015, față de anul 2013 și ponderea lor cu 2,32 p.p., iar față de anul 2014 s-au majorat

rat cu 144,4 mii lei, iar ponderea cu 11,8 p.p.; creanțe ale personalului s-au diminuat în anul 2015 comparativ cu anii precedenți 2013 și 2014 cu 4,8 mii lei și respectiv, 4 mii lei, iar ponderile acestora s-au redus cu 0,28 p.p. și 2,76 p.p. În același timp, s-au majorat creanțele privind decontările cu bugetul cu 2,5 mii lei în anul 2015 față de anul 2013 și ponderea lor în totalul creanțelor s-a majorat cu 1,43 p.p., iar față de anul 2014 ponderea acestora s-a redus cu 8,5 p.p. ca urmare a reducerii valorii lor cu 10,5 mii lei.

Tabelul 5. Analiza componenței și structurii creanțelor în entitatea cu profil agricol SRL „Fânaș-Agro”

Categoriile de creanțe	Anii						Abateri (+, -)			
	2013		2014		2015		2013		2014	
	Suma, mii lei	Ponderea, %	Suma, mii lei	Ponderea, %	Suma, mii lei	Ponderea, %	Suma, mii lei	Puncte procentuale	Suma, mii lei	Puncte procentuale
Creanțe comerciale	522,9	98,96	128,7	84,84	273,1	96,64	-249,8	-2,32	+144,4	+11,80
Creanțe ale bugetului	3,3	0,62	16,3	10,55	5,8	2,05	+2,5	+1,43	-10,5	-8,50
Creanțe ale personalului	2,2	0,42	4,4	2,90	0,4	0,14	-1,8	-0,28	-4,0	-2,76
Alte creanțe curente	-	-	2,3	1,71	3,3	1,17	+3,3	+1,17	+1,0	-0,54
Total creanțe	528,4	100,0	151,7	100,0	282,6	100,0	-245,8	-	130,9	-

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

În conformitate cu Standardele Naționale de Contabilitate, creanțele și datoriile curente se înregistrează în valoarea nominală pe categorii, clienți, furnizori, alți debitori și creditori. În această ordine de idei, în continuare se întocmește bilanța creanțelor și datoriilor curente în SRL „Fânaș - Agro”.

Analizând datele din tabelul 6, observăm că creanțele curente depășesc datoriile curente în perioada 2013-2015. Acest fapt ne permite să concluzionăm că la entitate se atestă existența fondului de rulment, care în fond este o marjă de siguranță financiară.

Tabelul 6. Analiza componenței și structurii patrimoniului net în dinamică

<i>Creanțe curente</i>	2013	2014	2015	<i>Datoriile curente</i>	2013	2014	2015
					Împrumuturi pe termen scurt	87,7	66,0
Creanțe comerciale	522,9	128,7	273,1	Datoriile comerciale	92,7	22,3	23,6
Creanțe ale personalului	2,2	4,4	0,4	Datoriile față de personal	1,9	0,33	1,6
Creanțe ale organelor de asigurări sociale și medicale	-	2,3	3,3	Datoriile privind asigurările sociale și medicale	12,0	0,34	39,6
Creanțe ale bugetului	3,3	16,3	5,8	Datoriile față de buget	122,7	40,5	96,5
				Datoriile față de proprietari	1,5	3,4	3,7
Total creanțe	528,4	151,7	282,6	Total datoriile curente	318,5	132,9	165,0

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

Una din condițiile fundamentale ale activității reușite a entității o constituie atingerea și menținerea echilibrului financiar dintre patrimoniul și sursele de finanțare a activelor. Asigurarea echilibrului financiar are o mulțime de aspecte, dintre care cel mai important presupune concordanța dintre activele curente și sursele de acoperire a lor.

Un loc central în aprecierea situației financiare a entității îl deține analiza lichidității. Importanța deosebită a lichidității rezultă din natura economică a acestui indicator. În cadrul echilibrului financiar, capacitatea de plată, lichiditatea, solvabilitatea caracterizează una din cele mai importante condiții de existență a întreprinderii pe piață - posibilitatea de a-și onora obligațiile de plată la termenele scadente.

Analizând rezultatele calculelor efectuate în vederea determinării coeficienților de lichiditate a entității analizate, observăm o majorare a lichidității generale în anul 2015 comparativ cu anul 2013 cu 4,7, iar comparativ cu anul 2014 aceasta se reduce cu 1,57. Această reducere nu influențează negativ activitatea întreprinderii, deoarece mărimea coeficientului lichidității generale (10,21) nu este mai mică decât mărimea teoretică a acestuia (2,5). Deci, SRL „Fânaț - Agro” dispune de active curente suficiente pentru achitarea datoriilor curente în suma deplină.

În ceea ce privește coeficientul lichidității intermediare, de asemenea se observă o reducere a acestui indicator în anul 2015 comparativ

cu anul precedent 2014 cu 0,07, însă aceasta nu conduce la modificarea indicatorului dat până sub mărimea teoretică a acestuia ($<1,0$). Deci, SRL „Fânaț Agro” își poate acoperi datoriile curente fără a lua în calcul stocurile de mărfuri și materiale.

Tabelul 7. Analiza lichidității entității cu profil agricol SRL „Fânaț-Agro”

Indicatorii	Anul			Abaterile anului 2015, ($\pm$):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Mijloace bănești, mii lei	654,1	358,0	339,4	-314,7	-18,6
Stocuri de mărfuri și materiale, mii lei	572,4	1055,6	1062,5	+490,1	+6,9
Datorii curente, mii lei	318,5	132,9	165,0	-153,5	+32,1
Coeficientul lichidității generale	5,51	11,78	10,21	+4,70	-1,57
Coeficientul lichidității intermediare	3,71	3,84	3,77	+0,06	-0,07
Coeficientul lichidității absolute	2,05	2,69	2,06	+0,01	-0,63

Sursa: Elaborat de autori în baza [2].

Coeficientul lichidității absolute se reduce în anul 2015 comparativ cu anul 2014 cu 0,63 ca urmare a reducerii mijloacelor bănești cu 18,6 mii lei, dar totuși entitatea dispune de mijloace lichide pentru acoperirea datoriilor curente, dat fiind faptul că rata lichidității absolute a entității este mai mare de 100 %.

Concluzii. În SRL „Fânaț-Agro” creanțele curente depășesc datoriile curente în perioada 2013-2015. Acest fapt ne permite să concluzionăm că la entitate se atestă existența fondului de rulment, care de fapt, este o marjă de siguranță financiară. SRL „Fânaț-Agro” dispune de active curente suficiente pentru achitarea datoriilor curente în suma deplină, dat fiind faptul că mărimea coeficientului lichidității generale (10,21) nu este mai mică decât mărimea teoretică a acestuia (2,5). Entitatea își poate acoperi datoriile curente fără a lua în calcul stocurile de mărfuri și material, deoarece coeficientul lichidității parțiale este mai mare decât 1.

În vederea ameliorării și îmbunătățirii situației create, în entitate propunem următoarele:

- Accelerarea vitezei de rotație a creanțelor pentru a condiționa reducerea ciclului financiar și a reduce necesitățile în fondul de rulment net.

- De redus datoriile curente pentru sporirea capacității de plată a entității, deoarece din punct de vedere a capacității de plată curente și a lichidității, sporirea dinamică a acestora este nefavorabilă pentru entitate.

- De asigurat o marjă de siguranță, adică depășirea mărimii activelor circulante asupra mărimii datoriilor curente. Această marjă reprezintă, în sine, fondul de rulment net.

- De menținut mărimea indicatorilor lichidității maximal apropiată de mărimea teoretică, deoarece nivelul insuficient al acestora poate cauza un șir de consecințe negative precum: reducerea fondului de rulment net în comparație cu normativul acestuia, iar majorarea excesivă a coeficienților reflectă o structură irațională a activelor întreprinderii, când o parte de mijloace sunt oprite în stocuri anormale și nejustificate, care nu aduc venit.

Referințe bibliografice

1. Lepădatu G., Delimitări și structuri privind datoriile și creanțele. Tribuna economică 2013.
2. Rapoarte financiare a SRL „Fânaț-Agro”, 2013-2015.
3. Țirulnicova N., ș.a „Analiza rapoartelor financiare”, Chișinău: Asociația Obștească „ACAP RM” 2011, 400 p.
4. <http://www.contabilitate.ase.md/doc/Creante.pdf>

LOGISTICA TRANSPORTULUI ÎN TURISM

Vasile CHIRMICI, *doctor în științe economice, IRIM*
(vasilechirmici@yahoo.com)

Rezumat

Scopul prezentei lucrări este de a evidenția specificul managementului logistic al unei firme turistice în rezolvarea problemelor și planurilor de transportare a persoanelor pe rutele turistice internaționale. Astfel, problema de organizare a transporturilor internaționale de persoane pe rute turistice se planifică și se realizează de către o firmă turistică cu autobuzele proprii sau contractate de la o firmă de transport auto. Transporturile turistice se realizează pe diferite tipuri de rute turistice, care se clasifică în categorii de utilizare a proceselor tehnologice de deplasare a persoanelor, evidențiate după punctele de plecare și destinație, direcțiile de deplasare a persoanelor și variantele posibile de utilizare a autobuzelor și autocarelor. În concluzie, afirmăm că activitatea de transport constituie axa centrală a întregului sistem turistic național sau internațional. Vom încerca să demonstrăm importanța unui management logistic de calitate al transporturilor pentru obținerea succesului activităților turistice ce le încorporează.

Cuvinte-cheie: *firme turistice, rute internaționale turistice, transporturi turistice, transporturi de persoane, planul de transport*

CZU: 338.48:658.78

JEL: M30;K91;L83

Introducere. Serviciile de transport sunt esențiale pentru economia Republicii Moldova, dar și pentru viața de zi cu zi a populației. Ele joacă un rol important în cadrul unei societăți moderne, aceste servicii fiind necesare și este recomandabil să funcționeze calitativ. Este de la sine înțeles, atunci când este vorba de transporturile destinate vacanțelor și călătoriilor, pretențiile noastre cresc, deoarece orice activitate de turism presupune deplasarea temporară a turistului spre călătoria țintă

și revenirea la reședință după consumarea actului turistic. Drept urmare, circulația turistică – realizată prin fluxuri turistice – implică derularea unui trafic turistic, deosebit de complex, realizat atât în plan național, cât și în plan internațional. Acest trafic este realizat cu mijloace de transport dintre cele mai felurite (automobile, autocare, cale ferată, avioane, nave diverse, instalații de transport pe cablu etc.), iar pentru prestațiile turistice transportul reprezentând – fără nici un comentariu – una dintre componentele de bază. Totuși, este bine de precizat că azi, în Republica Moldova, transporturile turistice se desfășoară pe calea aerului sau cu mijloace auto (peste 45% deținând din ponderea totală, fiecare dintre aceste forme de transport), cele pe cale ferată și navale, realizând cote mai mici (în jur de 3–5%).

Serviciul de transport din industria turismului vizează, pe lângă o serie de activități de facilitare a realizării celorlalte prestații turistice (ne referim la transporturile tehnologice necesare activității de cazare, celei de alimentație și nu în ultimă instanță celor de agrement), ansamblul operațiunilor, condițiilor și facilităților legate de organizarea deplasării fizice a turiștilor, a bagajelor și a mărfurilor destinate consumului acestora. Luând în calcul doar elementele precizate, este evidentă interdependența existentă între turism și transporturi. Această interdependență este evidențiată de o serie de elemente din rândul cărora amintim:

- transportul reprezintă prima manifestare a consumului turistic, asigurând deplasarea de la reședința permanentă la locul de petrecere a vacanței (turismul de sejur) sau pe toată durata călătoriei (turismul itinerant);
- de nivelul dezvoltării și organizării transporturilor depinde în bună parte durata și calitatea vacanței (facem trimitere la rapiditate, respectiv durata călătoriei, legată de alegerea unei anumite destinații);
- perfecționarea mijloacelor de transport a stimulat evoluția turismului, conducând la extinderea sa în spațiu, ca și la apariția unor noi forme de manifestare a actului și consumului turistic.

Metode și material aplicat. Pentru relevarea problemei a fost folosită literatura de specialitate, planul de transportare a persoanelor pe rutele turistice a firmei SRL „Trapeza Tur”, precum și datele obținute în urma cercetărilor efectuate de autor. În baza rutei turistice s-au efectuat calculele în conformitate cu tehnologiile utilizate pentru transporturile pendulare directe pe rutele neregulate de persoane. Pentru interpretarea datelor acumulate și a calculelor efectuate s-a aplicat metoda analitică

de calcul și metoda tabelară. În scopul interpretării rezultatelor obținute s-a aplecat metoda de analiză și sinteză. La formarea concluziilor: metoda inducției și deducției.

Rezultatele investigației. Logistică în turism - știința despre planificarea, controlul și gestiunea operațiunilor, îndeplinite în procesul de formare a turului, aducerea produselor finite până la consumator, în conformitate cu interesele și cerințele acestuia, precum și în procesul de transmitere, stocare și de prelucrare a informațiilor corespunzătoare. Din această definiție rezultă că logistica este un sistem care conține zone funcționale, fiecare dintre care rezolvă anumite probleme. Din componența sistemului logistic a turismului fac parte:

1. Informația - planificarea tururilor, prelucrarea comenzilor, prognozarea cererii.

2. Transportarea turiștilor - selectarea modului de transport și a companiilor de transport.

3. Cadrele care deservește turiștii. Element important în componența sistemului logistic.

4. Obiectele de deservire – subdiviziunile logistice, care contribuie la procesul de formare a turului și prestări de servicii pentru consumator. Pentru funcționarea sistemului logistic o importanță deosebită o are capacitatea de producție și acomodarea economică a întreprinderii de turism.

La elaborarea sistemelor logistice trebuie să se țină cond de următorii factori și elemente;

- numărul și amplasarea filialelor firmei turistice;
- comunicație;
- comunicație informațională;
- schema de transport.

Organizarea activităților turistice se realizează prin logistica turismului de către diverși agenți economici din turism. Aceștea sînt persoane juridice, societăți comerciale cu capital de stat, privat, mixt, societăți comerciale familiare sau persoane fizice care prestează servicii specifice acestei activități: transport, hoteluri, servirea mesei, tratament balnear, servicii de agrement.

Firma turistică este intermediarul privilegiat între acești prestatori și turist. Datorită diversității serviciilor solicitate de către clienții-turiști, agențiile de turism s-au specializat în timp, ceea ce a condus la clasificarea acestor servicii în mai multe tipuri. Turismul este un sector de activitate

cu profil complex, un agregat de servicii și activități cu implicații multiple în toate ramurile vieții naționale. În acest caz, apare evident, că turismul, ca sector de activitate social-economică, nu poate fi limitat exclusiv la activitatea unui singur departament sau organism guvernamental. De aceea, în turism, mai mult ca în alte sectoare de activitate, trebuie să se consolideze o strânsă coordonare între diversele departamente guvernamentale și organizații care se ocupă cu activitatea turistică. În consecință, în afara coordonării centrale a activității turistice la nivelul economiei naționale, trebuie să existe o coordonare și între reprezentanții organismelor guvernamentale de turism la nivel zonal, și respectiv, local. Diversitatea formelor de turism care pot fi practicate pe un teritoriu receptor, precum și complexitatea elementelor componente ale unui produs turistic, în care serviciile oferite de prestatori se regăsesc în cele mai diferite proporții, au creat o multitudine de organizații și firme care mijlocesc sau prestează direct serviciile solicitate de turiști.

Aceste firme turistice pot îmbrăca, după caz, cele mai diverse forme organizatorice, purtând în consecință, variate denumiri. Ținând seama de profilul și volumul de activitate, de sfera lor de interese, de legislația existentă în această materie în diverse țări, categorisirea lor riguros științifică nu este posibilă, mai ales dacă se are în vedere și faptul că unele firme pot avea funcții turistice exclusive, iar altele numai funcții turistice ocazionale sau tangențiale.

În consecință, agențiile de turism organizează, oferă și derulează o gamă diversificată de angajamente turistice, care include deplasarea, sejurul și agrementul acestora în cadrul călătoriilor întreprinse. Astfel, în final, în produsul turistic oferit se materializează nu numai serviciilor prestatorilor, ci și logistica de combinare a serviciilor preluate cu serviciile proprii ale agențiilor, ceea ce contribuie la conferirea unui grad mai ridicat de originalitate produselor turistice și a unei mai mari satisfacții pentru consumatorii serviciilor cumpărate.

În această ordine de idei, scopul prezentei lucrări este de a scoate în evidență specificul managementului unei firme turistice în rezolvarea problemelor și planurilor de transportare a persoanelor pe rutele turistice internaționale.

Astfel, se consideră probleme de organizare a transporturilor internaționale de persoane pe rute turistice, care se planifică și se realizează de către o firmă turistică cu autobuzele proprii sau contractate de la o

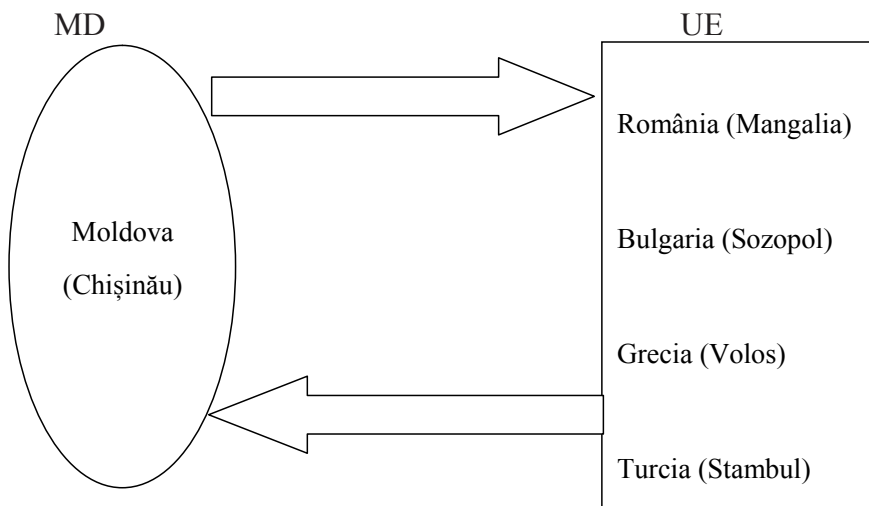
firmă de transport auto. Transporturile turistice se realizează pe diferite tipuri de rute turistice, care se clasifică în trei categorii de utilizare a proceselor tehnologice de deplasare a persoanelor, evidențiate după punctele de plecare și destinație, după direcțiile de deplasare a persoanelor și după variantele posibile de utilizare a autobuzelor:

- rute turistice pendulare de deplasare directă a persoanelor dintr-un oraș din Republica Moldova pînă într-un oraș din altă țară, în care într-o perioadă concretă de timp se vor organiza diferite activități și manifestări turistice.

- rute turistice pendulare de deplasare directă a persoanelor dintr-un oraș din străinătate în care s-au desfășurat diferite activități și manifestări turistice pînă într-un oraș din Republica Moldova.

- rute turistice inelare de deplasare directă a persoanelor din Republica Moldova între mai multe orașe dintr-o țară sau din mai multe țări, care reprezintă traseul turistic cu începere și finalizare într-un singur oraș din Republica Moldova.

Transporturile de persoane pentru primele două tipuri de rute turistice se efectuează în conformitate cu tehnologiile utilizate pentru transporturile pendulare (schema 1) directe pe rutele neregulate de persoane, care au fost descrise mai sus.

Schema 1. Schema transporturilor turistice de persoane

Pentru asemenea planuri de deplasare internațională directă de persoane, transporturile turistice (tab. 1) se efectuează pe rutele pendulare de la punctele de plecare pînă la cele de destinație, conform graficelor elaborate de către firma turistică respectivă. De menționat că conform proceselor tehnologice, transporturile turistice se efectuează în grupuri de persoane, care corespund capacităților de îmbarcare a autobuzelor utilizate, sau invers, capacităților de îmbarcare a autobuzelor repartizate se aleg în dependență de numărul planificat de persoane din grupa turistică. Reamintim că transporturile turistice se efectuează pe rute neregulate, pentru care se utilizează Carnetul INTERBUS, cu indicarea listelor de persoane transportate.

Se consideră, că pentru organizarea activităților de prestare a serviciilor turistice există mai multe firme turistice independente, care sunt amplasate pe teritoriul Republicii Moldova și sunt specializate pe tipurile, direcțiile și perioadele de prestare a serviciilor turistice. Planificarea transporturilor turistice se efectuează în parte pentru fiecare firmă turistică. În caz de necompletare a grupurilor turistice în aceeași direcție și perioada de timp, două sau mai multe firme turistice se pot coopera pentru a efectua un singur cruiz turistic.

De asemenea, pentru efectuarea transporturilor de persoane pe rutele turistice se utilizează autobuze de mai multe întreprinderi auto, specializate pentru transporturile turistice de persoane. Fiecare din aceste firme de transport auto dispune de un număr concret de autocare cu capacitățile respective de îmbarcare. Una și aceeași firmă de transport poate efectua transporturi de persoane pentru mai multe firme turistice, avînd posibilitatea să organizeze eficient procesele de transportare a persoanelor utilizînd diferite tehnologii de deplasare a autocarelor.

Tabelul 1. Planul de transportare a persoanelor pe rute turistice pendulare pentru firma turistică.

	Punctele de plecare	Punctele de destinație	Numărul de persoane	Data de plecare	Data de sosire	Numărul de zile de deplasare	Distanța de deplasare
1	PP_1	PD_1	Q_1^{trs}	DP_1^{trs}	DS_1^{trs}	NZ_1^{trs}	L_1^{trs}
2	PP_2	PD_2	Q_2^{trs}	DP_2^{trs}	DS_2^{trs}	NZ_2^{trs}	L_2^{trs}
:	:	:	:	:	:	:	:
m	PP_m	PD_m	Q_m^{trs}	DP_m^{trs}	DS_m^{trs}	NZ_m^{trs}	L_m^{trs}
Total			Q_{tot}^{trs}	DP_{min}^{trs}	DS_{max}^{trs}	NZ_{med}^{trs}	L_{med}^{trs}

Pentru prezentarea planului de transportare directă a persoanelor din tabelul internațional de deplasare pe rute turistice (tab.1) pentru firma turistică respectivă se utilizează următoarele notații:

m – numărul total de linii (rute) pentru firma turistică respectivă de transportare internațională a persoanelor pe rutele turistice din diferite orașe ale Republicii Moldova și din alte țări sau invers.

$PP_i, i = 1, m$ – punctele (orașele) de plecare din Republica Moldova sau din alte țări pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$PD_i, i = 1, m$ - punctele (orașele) de destinație din Republica Moldova sau din alte țări pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$Q_{itrs}, i = 1, m$ – volumele de transportare internațională de persoane pe rutele turistice dintre punctele (orașele) de plecare și destinație din Republica Moldova sau din alte țări.

$DP_{itrs}, i = 1, m$ - datele de plecare din orașele din Republica Moldova sau din alte țări pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$DS_{itrs}, i = 1, m$ - datele de sosire în orașele de destinație din alte țări sau din Republica Moldova pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$NZ_{itrs}, i = 1, m$ – numărul total de zile necesare pentru efectuarea transporturilor internaționale de persoane pe rutele turistice.

$L_{itrs}, i = 1, m$ – distanțele de deplasare a pasagerilor dintre punctele (orașele) de plecare și de destinație pe rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$Qtotrs, i = 1, m$ – volumele totale de deplasare a persoanelor pe toate rutele turistice de transportare internațională pentru o perioadă concretă de planificare.

$DP_{min\ trs}, i = 1, m$ - data primei zile de plecare dintr-un oraș din Republica Moldova sau din orașele din alte țări pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$DS_{max\ trs}, i = 1, m$ - data ultimei zile de sosire în punctele (orașele) de destinație din alte țări sau din Republica Moldova pentru rutele turistice de transportare internațională de persoane.

$NZ_{med\ trs}, i = 1, m$ – numărul mediu de zile necesare de deplasare pentru efectuarea transporturilor internaționale de persoane pe rutele turistice.

$L_{med\ trs}, i = 1, m$ – distanța medie de deplasare a persoanelor pe toate rutele turistice de transportare internațională.

În cazul transportărilor turistice intervalul de timp [DP_{min trs}, DS_{max trs}] reprezintă perioadele de organizare a transporturilor internaționale de persoane pentru sezonul concret turistic și direcțiile de deplasare pentru firma turistică respectivă.

Planurile de transportare internațională directă de persoane pe rutele turistice (tab.2) se elaborează pentru fiecare agent economic (firmă turistică), care prestează servicii turistice pentru un domeniu concret, în direcțiile stabilite și în perioadele respective de deplasare. Datele de plecare și sosire, punctele (orașele) de plecare și destinație, numărul de persoane, graficul de circulație și itinerarul de deplasare se elaborează de către firma turistică respectivă, dar nu de cea de transport auto. De regulă, firma turistică stabilește din timp perioadele de deplasare și elaborează graficele de prestare a serviciilor hoteliere, cazare, alimentație, agrement și odihnă a persoanelor implicate în procesul tehnologic de turism, iar apoi se ocupă de promovarea rutelor turistice și de acumulare (recrutare) a numărului necesar de persoane pentru fiecare cruiz turistic.

Planurile de transportare internațională directă de persoane pe rutele turistice neregulate se elaborează practic în baza datelor prezentate de firma turistică SRL „Trapeza Tur”. Reeșind din planul format, se efectuează schema rutei neregulate pendulare turistice internaționale (schema 2) și calculele indicatorilor tehnici de exploatare.

Tabelul 2. Planul de transportare a persoanelor pe rute turistice neregulate pendulare pentru firma turistică

N.	Punctele de plecare	Punctele de destinație	Numărul de persoane	Data de plecare	Data de sosire	Numărul de zile de deplasare	Distanța de deplasare (km)
1	Chișinău	Mangalia	100	01	02	2	510
2	Chișinău	Sozopol	120	04	05	2	850
3	Chișinău	Volos	100	05	09	4	1850
4	Chișinău	Sambul	100	10	12	3	1050
5	Chișinău	Zagreb	100	15	18	4	1325
6	Chișinău	Roma	120	20	24	5	2650
Total			640			3,3	L_{med}^{trs}

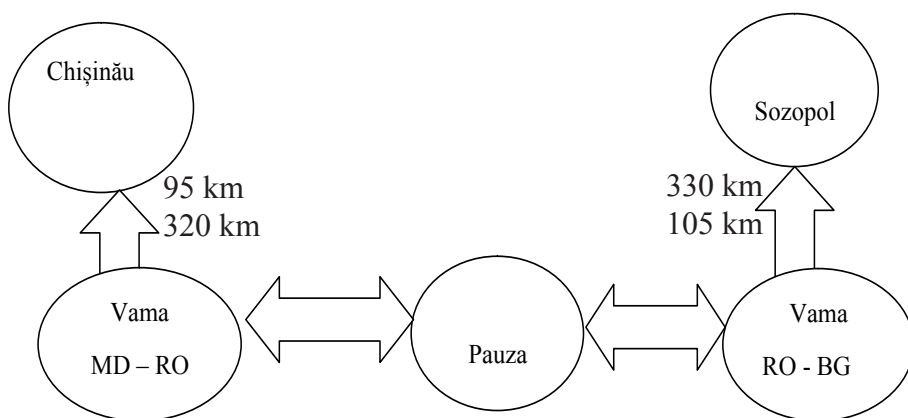
Pe de altă parte, scopul principal al firmei de transport este asigurarea cu numărul necesar de autobuze și autocare pentru efectuarea

transporturilor de persoane pe rutele turistice conform graficelor și itinerariilor stabilite de firma turistică, cu numărul necesar de locuri și cu condițiile de confort și de calitate, cu costuri minime de transport. Deci, în activitățile turistice firma de transport nu poate modifica itinerariul și graficul de deplasare pentru rutele turistice, ea este obligată să efectueze transporturile de persoane în perioadele stabilite, să respecte cerințele și condițiile indicate de către firma turistică în contractul de transport.

Pentru ruta turistică de transportare internațională Chișinău – Sozopol elaborăm orarul de efectuare a transporturilor internaționale directe de persoane și a graficelor de circulație a autobuzelor (schema 2) cu evidența regimului de viteză prin țările de tranzit. Elaborarea orarelor de efectuare a transporturilor de pasageri se efectuează în baza planului de transportare a persoanelor pe rute turistice internaționale pendulare pentru firma turistică corespunzătoare, schema rutei internaționale turistice și calculele indicatorilor tehnici de exploatare a autobuzelor ori autocarelor.

Prin România autobuzul se deplasează cu ușile închise, se face un popas pentru turiști și conform Acordului internațional AETR se introduce în regim de lucru și al doilea conducător auto.

Schema 2. Schema rutei turistice internaționale Chișinău – Sozopol

Procesul de organizare a transporturilor turistice internaționale de persoane și bagaje pe rutele neregulate, în direcțiile tur și retur din Europa de Vest, pe o distanță de 500 de km până la 3000 de km, într-o singură direcție și durata deplasării medii de 3 zile, viteza tehnică medie 80 km/ora.

Ruta internațională turistică, Chișinău – Sozopol

- ***Se determină parcursul total de deplasare a autobuzului pentru un rulaj la transportarea persoanelor pe ruta turistică neregulată internațională:***

$L_{\text{total inter}} = L_{\text{int tur}} + L_{\text{intretur}} + L_0 = 850 + 850 + 25 = 1725 \text{ km}$
Unde: $L_{\text{total inter}}$ – parcursul total de deplasare a autobuzului (km);
 L_{tur} - distanța de deplasare a autobuzului respectiv în direcția tur.
 L_{retur} - distanța de deplasare a autobuzului respectiv în direcția retur.
 L_0 - parcursul zero = 25 km

- ***Se determină timpul de staționare pentru efectuarea procedurilor tehnologice necesare pentru îmbarcarea și debarcarea persoanelor la locul de plecare, destinație și de tranzit, verificarea și controlul la frontieră, timpul pentru pauzele tehnologice (alimentarea cu combustibil a autobuzului, alimentația persoanelor, odihna conducătorilor auto) pe parcursul deplasării autobuzului respectiv la transportarea persoanelor pe ruta turistică neregulată internațională:***

$Trul. = T_{\text{tur}} + T_{\text{retur}} + t_{\text{î/dpas}} + t_{\text{vama}} =$
 $= L_{\text{tur}}/V_{\text{teh}} + L_{\text{retur}}/V_{\text{teh}} + 2t_{\text{î/dpas}} + 4 t_{\text{vama}} + 2t_{\text{staț}} =$
 $= 850/80 + 850/80 + 2 * 0,5 + 4 * 1,5 + 2 * 1,0 =$
 $10,75 + 10,75 + 1,0 + 6,0 + 2,0 = 30,5 \text{ ore.}$

- Se determină timpul necesar pentru efectuarea parcursului total de deplasare a autobuzului respectiv în direcțiile tur și retur la transportarea persoanelor pe ruta turistică neregulată internațională:

$T_{\text{tot. ruta}} = T_{\text{teh. ieșire}} + Trul. + T_{\text{odih. cond. auto}} = 1,5 + 30,5 + 12 = 42 \text{ ore}$
 $T_{\text{teh. ieșire}}$ – timpul necesar pentru pregătirea tehnică a autobuzului, pentru eșire la linie și timpul parcursului zero în fiecare zi.

- ***Se determină viteza medie de exploatare a autobuzului respectiv la transportarea persoanelor pe ruta turistică neregulată internațională:***

$V_{\text{expl.}} = L_{\text{tot}}^r / T_{\text{tot. ruta}} = 1725 / 42 = 41 \text{ km/ora}$

Se determină numărul de zile necesare pentru efectuarea transporturilor de persoane tur și retur pe ruta turistică neregulată internațională:
 $n_{\text{zirută}} = T_{\text{tot. ruta}} : n_{\text{zioreruta}} = 42 : 21 = 2 \text{ zile/ruta}$

- Se determină numărul total de rute (rulaje) efectuate de către autobuzul MB 0404 pe ruta turistică neregulată internațională:

Nan rute = Nanzile : nziruta = 120 : 2 = 60 rute/an

- Se determină volumul total de tone de bagaj transportat în autobuzul MB 0404 DE către persoane în direcțiile tur și retur pe ruta turistică neregulată internațională:

$$Q_{truta} = 2 * n_{bagaj} * q_{bagaj} = 2 * 60 * 0,02 = 2,4 \text{ tone}$$

- Se determină volumul total de pasageri-kilometri obținuți de la deplasarea autobuzului MB 0404 în direcțiile tur retur pe ruta turistică neregulată internațională:

$$P = Q_{tur \text{ ruta}} * L_{tur} + Q_{retur \text{ ruta}} * L_{retur} =$$

$$= 60 * 850 + 60 * 850 = 102000 \text{ pas-km/rulaj}$$

- Se determină volumul total de tone de bagaj transportat în autobuzul MB 0404 în direcțiile tur retur pe ruta turistică neregulată internațională:

$$P = Q_{truta} * L_{tur/retur} = 2,4 * 850 = 2040 \text{ tone-km/rulaj}$$

1. Elaborăm graficul de circulație a transporturilor internaționale directe de persoane pe ruta turistică neregulată internațională Chișinău – Sozopol.

Tabelul 3.

Direcția tur			Distanța, km	Punctele de staționare	Direcția retur		
Sosire, ora, min.	Staționare min	Plecare ora, min.			Sosire, ora, min.	Staționare min	Plecare ora, min.
		17:00		Chișinău	11:00		
18:15	90	19:45	95	Vama MD-RO	08:10	90	09:50
23:45	60	00:45	415	Pauza	06:20	60	07:20
02:00	90	03:30	520	Vama RO - BG	00:10	90	01:40
07:40			850	Sozopol			20:00
	12 ore			Sozopol			

2. Graficul regimului de muncă și odihnă a conducătorilor auto pe ruta turistică neregulată internațională Chișinău – Sozopol.

Tabelul 4.

Direcția tur			Distanța, km	Punctele de staționare	Direcția retur		
Șofer	Staționare min	Plecare, Sosire Ora, min.			Plecare, Sosire Ora, min.	Staționare, ora,	Șofer
		17:00		Chișinău	11:00		2x
1	90	18:15 19:45	95	Vama MD-RO	09:50 08:10	90	2x
1	60	23:45 00:45	415	Pauza	07:20 06:20	60	1
2x	90	02:00 03:30	520	Vama RO - BG	01:40 00:10	90	1
2x		07:40	850	Sozopol	20:00		
	12 ore			Sozopol			

Concluzii. Analizând specificul interacțiunii logisticii de transport și turismului, am ajuns la concluzia că abordarea logistică ne permite a optimiza activitatea turistică, sporind astfel interesul către turism și produsele turistice. Utilizarea logisticii de transport de către agențiile moderne de turism va îmbunătăți calitatea serviciilor turistice, va reduce costurile de transport. Este recomandabil să se țină cont de diversitatea cererii, pentru a satisface nevoile turiștilor la cel mai înalt nivel.

Referințe bibliografice

1. Solomon D. Transporturi rutiere de mărfuri și pasageri. Cartea a II-a. Chișinău, Evrica, 2014.

2. Воронов В. И., Воронов А. В. Международная логистика пространств и границ: основные аспекты формирования понятия, миссии, целей задач, функций, интегральной логики, принципов и методов. Управление. 2015. Т.3 № 2. С. 27–36.

3. Гаджинский А.М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных заведений -2-е изд.- М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 1999.

4. Гвозденко А.А. Логистика в туризме: Учеб. Пособие -М.: Финансы и статистика, 2004.

5. Квартальнов В.А. Стратегический менеджмент в туризме. Современный опыт управления. 2000 г.

6. http://otherreferats.allbest.ru/sport/00196365_0.html

ROLUL RELAȚIILOR ECONOMICE INTERNAȚIONALE ÎN ASIGURAREA CREȘTERII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA

Iuliu ȚURCAN, *doctor în științe economice, IRIM*
(iuliuturcan@gmail.com)

Abstract

Creșterea economică este importantă întrucât este principalul factor cantitativ de dezvoltare economică. Este nevoie însă și de contribuția laturii calitative a dezvoltării economice, deoarece aceasta înregistrează și modificările calitativ-structurale din economie. Creșterea economică reprezintă o majorare a capacității de producție a unei țări, identificată prin sporirea indicatorilor macroeconomici și în special a produsului intern brut și al veniturii naționale. În acest context, relațiile economice internaționale au un rol de importanță majoră.

Cuvinte-cheie: *creștere economică, dezvoltare economică, import, export, investiții străine directe*

CZU: 339.9:330(478)

JEL: A12;F43

Introducere. Cu cât economia națională este mai amplu deschisă către economia internațională, cu atât încasările și plățile între rezidenți și nerezidenți vor exprima un volum mai mare de schimburi comerciale și financiare în raporturile țării cu restul lumii, iar acestea vor influența mai profund procesele economice și financiare interne ale economiei naționale, generând în anumite condiții și un proces de angajare și acordare de împrumuturi internaționale.

În cazul țării noastre, situația exporturilor este una relativ sensibilă, fiind necesare eforturi pentru asigurarea unei creșteri constante a acestui indicator. În acest context, există o serie de probleme și restricții cu care se confruntă factorii de decizie din Republica Moldova în ceea ce privește politica aplicată în domeniul comerțului exterior, cum ar fi:

- lipsa unor politici macroeconomice complexe ce au drept scop să asigure cadrul necesar pentru dezvoltarea capacităților de producție, în special în cazul produselor și serviciilor destinate exportului;
- diverse bariere de ordin economico-politic care împiedică dezvoltarea exporturilor în țările Uniunii Europene și pe piața țărilor CSI;
- insuficiența capitalului autohton disponibil pentru investiții în crearea și dezvoltarea unităților productive.

În acest context, relațiilor economice internaționale le revine un rol important în stabilizarea proceselor macroeconomice, fiind un factor de creștere economică.

Metode aplicate. Prin atragerea de ISD se compensează valoarea limitată a capitalului autohton, fiind astfel posibilă realizarea unor capacități productive care să asigure realizarea de bunuri și servicii de calitate, menite să satisfacă atât cerințele consumatorilor interni (ceea ce va conduce la o creștere a consumului final și, implicit, a valorii Produsului Intern Brut), cât și a celor din afara granițelor țării, asigurând astfel o creștere semnificativă a exporturilor Republicii Moldova.

Pentru economiști, această legătură dintre valoarea investițiilor străine directe, valoarea exporturilor și creșterea economică nu este nici o noutate. Ea a constituit o temă de cercetare complexă, abordată în numeroase lucrări de specialitate elaborate în ultimele două decenii.

În contextul interdependențelor economice internaționale, comerțul internațional se distinge printr-un rol esențial, care s-a manifestat încă de la apariția sa. El s-a dezvoltat în decursul timpului sub influența unui sistem de factori naturali, economici, științifico-tehnici, social-politici, culturali, interni și externi.

Pe parcursul întregii perioade analizate, importul Republicii Moldova este considerabil mai mare decât exportul țării și distanța dintre curba importului și a exportului devenind din ce în ce mai mare.

După cum confirmă evoluția comparativă a exportului și importului Republicii Moldova în perioada 2006-2015, ambii indicatori au o tendință de creștere. Excepția în tendința importului și exportului a fost

înregistrată în anul 2009, an în care s-au resimțit efectele crizei economico-financiare mondiale. Totodată, se observă că în anul 2009 exportul Republicii Moldova a scăzut mai mult decât importul țării.

Figura 1. Evoluția comparativă a exportului și importului Republicii Moldova în perioada 2006-2015, mii lei

Sursa: elaborat de autor în baza datelor www.statistica.md

În perioada 2006-2015, exportul Republicii Moldova a sporit de 2,59 ori, pe când importul a sporit de 2,20 ori. Pozitiv se apreciază faptul că ritmul de creștere a exportului în perioada analizată este mai mare în raport cu ritmul de creștere a importurilor.

Pe baza comparării exportului și a importului țării se determină indicatorul denumit exportul net sau balanța comercială care determină într-o mare măsură creșterea economică în țară.

Balanța comercială reprezintă un tablou economico-statistic în care se înregistrează și se compară sistematic valoarea totală și pe grupe de mărfuri a exportului și a importului unei țări, pe o anumită perioadă, de regulă un an. Gruparea bunurilor economice exportate și importate se realizează în modalități diferite de la o țară la alta.

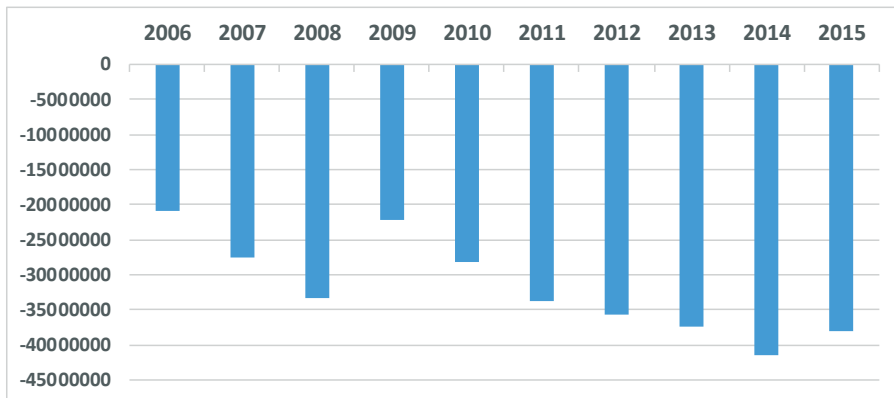
Fiecare țară urmărește, cu ajutorul balanței comerciale, modul cum participă ea la comerțul internațional, în scopul valorificării pe piața externă a rezultatelor activității la scară națională. Exportul constituie activul în care se înscriu operativ sumele încasate din vânzarea bunurilor economice, într-o valută convenită. Importul constituie pasivul în care se înscriu sumele plătite pentru bunurile economice importate, într-o valută înscrisă în contractul de import.

Balanța comercială poate să se înfățișeze sub mai multe forme, determinate pe baza unor criterii necesare deciziilor pentru întocmirea, urmărirea sau evaluarea balanței.

Astfel, după numărul partenerilor, balanța poate fi:

- balanță comercială generală, atunci când în balanță se cuprind schimburile de mărfuri ale unei țări cu toate celelalte țări;
- balanță comercială parțială, atunci când în balanță sunt cuprinse schimburile de mărfuri ale unei țări cu agenți economici dintr-o singură țară sau dintr-o singură grupare de țări.

În figura 2 este prezentată evoluția exportului net a Republicii Moldova în perioada 2006-2015.

Figura 2. Evoluția exportului net a Republicii Moldova în perioada 2006-2015, mii lei

Sursa: elaborat de autor în baza datelor www.statistica.md

Exportul net sau așa-numita balanță comercială a Republicii Moldova are o tendință de scădere continuă. În perioada analizată, exportul net a scăzut de la 20,87 miliarde lei până la 38,07 miliarde lei, de circa 2 ori s-a înrăutățit situația și așa nefavorabilă.

După raportul dintre export și import, balanța comercială a Republicii Moldova este deficitară (pasivă), deoarece valoarea exportului este mai mică decât cea a importului. Echilibrarea acestei balanțe se poate face prin folosirea rezervelor valutare proprii sau prin credite externe rambursabile.

O valoare negativă a balanței comerciale externe va conduce la o diminuare deloc neglijabilă a principalului agregat macroeconomic ceea

ce implică necesitatea stimulării exportului ca modalitate eficace de asigurare a creșterii economice.

Un alt indicator important ce atestă relațiile economice internaționale și favorizează direct creșterea economică în țară îl constituie investițiile străine.

Investițiile reprezintă suportul material al dezvoltării economice, situându-se la baza diversificării și creșterii calitative a tuturor factorilor de producție. Existența și dezvoltarea firmelor este de neimaginat în lipsa investițiilor. Neglijarea aspectelor referitoare la investiții sau proasta investire conduc, mai târziu sau mai devreme, la același deznodământ: pierderea competiției cu firmele rivale și părăsirea domeniului de afaceri.

La abordarea noțiunii de investiții trebuie avut în vedere cele două înțelesuri atribuite: unul larg și unul limitat. În sens larg, investiția este etichetată ca o activitate conștientă ce constă în vederea obținerii unor satisfacții materiale și morale. Înțelesul limitat etichetează investiția ca o activitate conștientă ce constă în a aloca și întrebuința unele resurse bănești disponibile în vederea obținerii de profit.

La momentul actual, crearea unui climat investițional favorabil, perfecționarea instrumentelor de atragere a investitorilor străini și autohtoni, precum și promovarea produselor autohtone întru creșterea competitivității economiei reprezintă priorități fundamentale în activitatea Ministerului. Elaborarea, promovarea și implementarea unei politici economice comprehensive în domeniul atragerii investițiilor și promovării exportului este în strânsă legătură cu o creștere economică bazată pe inovații și investiții. Contribuția investițiilor la creșterea competitivității întreprinderilor și la facilitarea transferului tehnologic, crearea de noi locuri de muncă și stimularea comerțului exterior au fost elementele de bază considerate în procesul elaborării și implementării politicilor de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor.

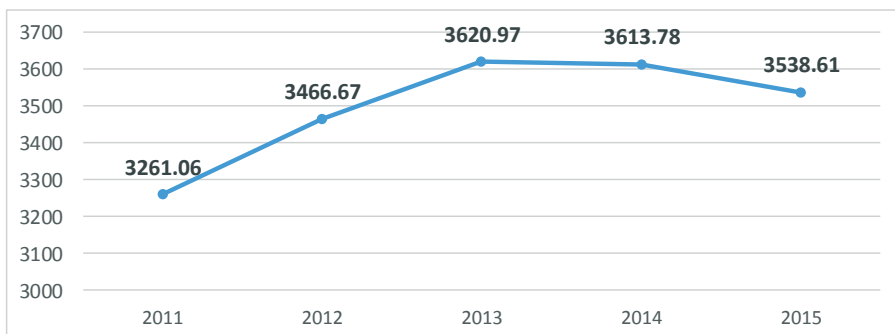
Conform datelor publicate de către Banca Națională a Moldovei, pe parcursul anului 2015, fluxul net al investițiilor străine directe în economia națională au constituit 182,5 mil. USD, în scădere cu 18,1 mil. USD, față de anul precedent. La fel, a scăzut și Stocul de investiții străine directe în economia națională cu 147,7 mil. USD, comparativ cu anul 2014.

O contribuție semnificativă au avut-o cele 7 zone economice libere (ZEL), care constituie o atracție pentru investitorii străini și autohtoni, activitatea cărora fiind orientată preponderent spre producția industrială cu valoare adăugată înaltă, destinată exportului. În rezultatul acțiunilor întreprin-

se din momentul lansării activității acestora, volumul total al investițiilor în zonele economice libere a însumat 285,3 mil. dolari SUA, dintre care în anul 2016 au fost investite 55,2 mil. dolari SUA. Volumul total al vânzărilor nete ale producției industriale în perioada respectivă a constituit 4,5 mld. lei sau cu 10,4% mai mult față de anul precedent. Volumul total al investițiilor în Portul Internațional, pe întreaga perioadă de activitate a acestuia, conform situației din 1 octombrie 2016, a constituit 67,9 mil. dolari SUA, inclusiv 4 mil. dolari SUA pentru perioada de gestiune.

În contextul implementării politicilor de atragere a investițiilor și stimulare a exporturilor întreprinderilor autohtone și cu participarea străină, prin intermediul Organizației de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO), pe parcursul anului 2016 au fost atrase și/sau extinse 5 proiecte investiționale, create peste 1000 locuri de muncă, semnate peste 91 contracte de export, dintre care 40 valorificate prin livrări la export. De asemenea, în perioada de gestiune, MIEPO a organizat, finanțat și asigurat participarea agenților economici autohtoni la 22 târguri și expoziții internaționale, 23 misiuni de faceri a companiilor străine în Republica Moldova etc.

În următoarea figură este prezentată evoluția ISD în Republica Moldova în perioada 2011 – 2015.

**Figura 3. Evoluția ISD în Republica Moldova
în perioada 2011 – 2015, milioane USD**

Sursa: elaborat de autor în baza datelor www.eco.md

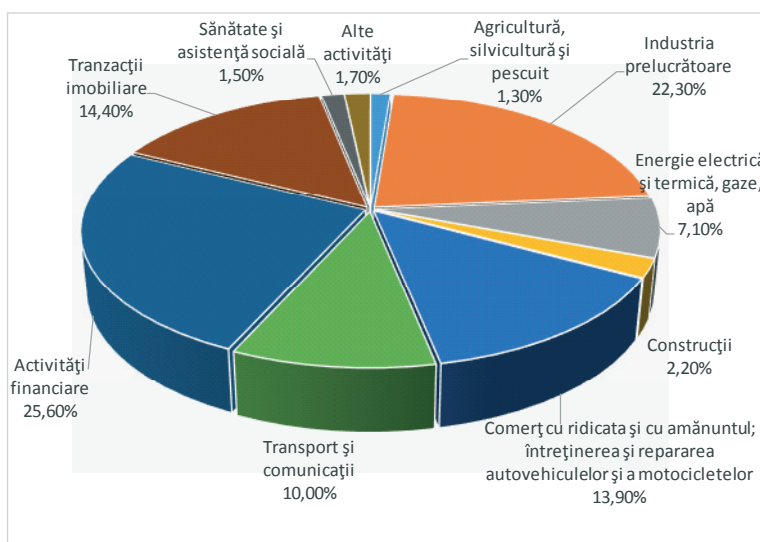
ISD în Republica Moldova în perioada 2011 – 2015 au o tendință de creștere, sporind în perioada analizată de la 3261,06 până la 3538,61 milioane USD, ceea ce constituie o creștere de 8,5%, fiind destul de modestă.

Nivelul ISD diferă considerabil de la un domeniu economic de activitate la altul. Structura ISD pe domenii de activitate în Republica Moldova în anul 2015 este prezentată în figura 4.

În distribuția geografică a capitalului social acumulat, statisticile de la 30 iunie 2015 arată că investitorilor din țările UE le-a revenit ponderea majoritară – 52,5%. Investitorii din țările CSI au deținut o pondere de 11,2% din totalul capitalului social acumulat, cei proveniți din alte țări dețin investiții în proporție de 36,3%.

Cu toate acestea, în ceea ce privește originea investițiilor, pe primul loc este Rusia, de unde au venit aproape 800 mil. de dolari potrivit datelor de la finele anului trecut, în descreștere cu circa patru milioane de dolari față de stocul înregistrat la sfârșitul lui 2013. De remarcat însă că cota investițiilor rusești în stocul total al ISD a crescut de la 24% la 25,8%.

Figura 4. Structura ISD pe domenii de activitate în Republica Moldova în anul 2015

Sursa: elaborat de autor în baza datelor www.eco.md

În clasament urmează Olanda, cu peste 353 mil. de dolari, în scădere cu circa 180 mil. dolari. Pe locul trei a revenit Cipru, datorită unei creșteri cu circa o treime a stocului ISD, până la 266 mil. de dolari.

Pe primele zece poziții după ponderea deținută în totalul investițiilor

străine la 31 decembrie 2014 se mai regăsesc Franța, Spania, Germania, România, Italia, Marea Britanie și SUA.

Principali factori de producție și active oferite de Republica Moldova investitorilor străini, stipulate în proiect sunt forța de muncă, facilitățile industriale și costurile utilităților publice, stimulente fiscale, infrastructura și logistica de transport ș.a.

Principalele sectoare cu potențial pentru export și atragere a investițiilor străine directe vor fi industriile prelucrătoare și serviciile. Printre acestea sunt industria textilă, automotivă, serviciile de consultanță și IT.

Climatul investițional nu este un atu pentru Republica Moldova, fapt pe care îl denotă atât poziția Moldovei în ratingurile internaționale, cât și comparația directă a indicatorilor macroeconomici și de performanță privind atragerea ISD între țări.

Ca urmare a crizei mondiale, fluxurile de investiții orientate în economia națională au scăzut brusc. Criza economică și financiară a redus puternic încrederea investitorilor străini în capacitatea de relansare a economiilor în tranziție, printre care se află și Republica Moldova. La multe proiecte de investiții s-a renunțat, fie au fost amânate.

Analiza SWOT în domeniul atragerii investițiilor și promovării exporturilor din Republica Moldova atestă că există puncte tari și oportunități care pot susține atragerea investițiilor, însă, totodată, există și un șir de puncte slabe și amenințări care împiedică dezvoltarea acestora și este necesar de întreprins măsuri în vederea reducerii acestora și diminuării impactului lor negativ asupra economiei naționale și asupra creșterii economice din țară.

Rezultatele investigației. Creșterea economică reprezintă o creștere a capacității de producție a unei țări, determinate de sporirea indicatorilor macroeconomici și în special a produsului intern brut și al venitului național.

Noțiunea de „creștere economică” nu trebuie confundată cu noțiunea „dezvoltare economică”. Dezvoltarea economică a unui stat reflectă totalitatea transformărilor calitative și cantitative ce se produc în structurile social-economice și științifice, pe când creșterea economică, de regulă, întruchipează latura cantitativă a activităților economice. Creșterea economică și dezvoltarea economică luate în ansamblu reprezintă noțiunea de progres economic și social.

Creșterea economică poate fi negativă, pozitivă sau zero. Creșterea economică pozitivă reprezintă sporirea cantitativă a rezultatelor econo-

micii naționale, în care sunt incluse atât oscilațiile conjuncturale, cât și relațiile economice temporare. Creșterea economică zero reflectă situația în care rezultatele macroeconomice absolute și populația totală sporesc în același ritm, nivelul rezultatelor pe locuitor rămânând constant. Creșterea economică negativă presupune situația în care rezultatele macroeconomice pe locuitor au o tendință de diminuare.

Asupra creșterii economice influențează două grupe de factori:

1. Factorii direcți la care se referă următoarele categorii:

- creșterea forței de muncă – cuprinde sporul „natural” demografic, migrația internațională a populației și rata de ocupare a forței de muncă;
- creșterea stocului de capital – presupune sporirea investițiilor nete, sporind stocul de resurse productive în țara respectivă;
- progresul tehnic – se manifestă în forma unor tehnologii noi de producție, a unor echipamente îmbunătățite, invenții sau perfecționări profesionale;
- resursele naturale – factor ce depinde de amplasarea teritorială a țării respective;
- sistemul informațional – contribuie în mare măsură la reducerea costurilor de producție și la utilizarea mai profitabilă a resurselor naturale;
- sistemul de reparație a bunurilor economice – se află în corespundere cu proprietatea asupra factorilor de producție.

2. Factorii indirecți cu acțiune imediată asupra creșterii economice includ:

- dimensiunea cererii agregate și capacitatea de absorbție a pieței interne;
- eficiența sistemului financiar-bancar;
- rata economiilor și rata investițiilor;
- mediul ambiant;
- conjunctura pieței mondiale;
- coraportul export/import;
- competitivitatea produselor;
- politica bugetară și fiscală a statului.

Datorită politicii economice practicate pe parcursul ultimilor ani, anume politica monetară a fost cea care a trasat liniile directoare pentru celelalte tipuri de politici, cum ar fi: politica fiscală, bugetară, a venitu-

rilor, a întreprinderilor etc., influențând, în mod decisiv întreg procesul tranziției.

În scopul asigurării creșterii economice ar fi necesar de perfecționat unele politici economice, sporind astfel eficiența reformelor structurale și instituționale, în baza utilizării unei serii de măsuri, precum ar fi:

- liberalizarea și consolidarea pieței valutare prin participarea tuturor băncilor ca dealeri și unificarea cursurilor de schimb;
- crearea și dezvoltarea pieței primare și secundare a titlurilor de stat (obligațiuni, bonuri de tezaur);
- înlocuirea tuturor subvențiilor (pentru industrie, infrastructură și agricultură) sub forme de facilități financiare speciale de refinanțare oferite de către Banca Națională;
- dezvoltarea și consolidarea pieței creditului prin eliminarea controlului formal sau asupra ratei dobânzii, ce limitează concurența, îmbunătățirea calității și diversificarea serviciilor bancare oferite;
- crearea condițiilor pentru trecerea la convertibilitatea deplină a monedei naționale;
- consolidarea situației financiare a băncilor prin majorarea capitalurilor proprii, pentru a evita un posibil faliment cauzat de volumul mare de credite neperformante acordate;
- schimbarea modului în care sunt folosite veniturile etc.

Perfecționarea politicilor economice în concordanță cu situația economică existentă și promovarea lor în strictă conformitate, ar putea asigura o creștere semnificativă al nivelului indicatorilor macroeconomici principali, asigurând o creștere economică considerabilă a țării în ansamblu.

Republica Moldova, are de promovat politici economice eficiente, îmbinând reformele instituționale în special cele legate de formarea prețurilor pe piața muncii, piața capitalului, piața moneră, piața bunurilor și serviciilor etc. cu modernizarea lor ulterioară. Republica Moldova are de implementat așa-numitul proces de „ajungere din urmă” – reducerea decalajului care este în același timp un obiectiv specific unei țări cu un venit pe locuitor scăzut. În așa mod, miza alăturării la Uniunea Europeană vizează o modernizare de ansamblu a societății, care ar permite o creștere economică susținută și reducerea decalajelor față de țările dezvoltate din Europa.

Pentru anul 2017 se prognozează o creștere economică de 6% conform scenariului de bază și circa 4% conform scenariului pesimist. Deși

este o prognoză, la prima vedere, contra-intuitivă și superioară celei a Guvernului, FMI sau a Băncii Mondiale, aceasta este argumentată de trei factori de creștere care erau inhibați în 2015-2016 și care urmează să impulsioneze creșterea economică pentru următorii 2 ani [6]:

1. Relansarea creditării. Volumul creditelor noi acordate urmează să crească cu circa 15-16% în 2017, după ce pe parcursul ultimilor 2 ani băncile au acumulat importante volume de lichidități care s-au transpus în reducerea ratelor dobânzilor la depozite și credite. Aceasta urmează să stimuleze consumul, dar în special activitatea investițională.

2. Relansarea creșterii remiterilor cu circa 5% în 2017 urmează la fel să contribuie la creșterea consumului cu ritm superior creșterii din 2016.

3. Deblocarea finanțării pentru investițiile publice urmează să impulsioneze formarea de capital fix odată cu demararea proiectelor investiționale care au fost blocate în 2015-2016. Factorul catalizator în acest sens îl joacă Memorandumul de finanțare cu FMI, care a dus la relansarea dialogului cu alți parteneri de dezvoltare ai țării.

Ca și în anii precedenți, creșterea economică rămâne mai curând nesustenabilă. Principalii factori care urmează să impulsioneze economia în 2017 menționați mai sus tind să fie de scurtă durată: relansarea creditării și a remiterilor va avea loc după 2 ani de scădere, iar creșterea investițiilor publice va avea loc din contul celor amânate anul trecut. În plus, modelul de creștere economică va continua să fie unul bazat pe consum și însoțit de deteriorarea balanței de plăți, care în 2017 ar putea depăși 5% din PIB.

Concluzii. Creșterea economică exprimă acele modificări ce au loc, într-un anumit orizont de timp și într-un spațiu, în sporirea dimensiunilor rezultatelor macroeconomice, în strânsă legătură cu factorii lor determinați. Există o multitudine de factori care intervin direct sau mediat în creșterea economică, aceștia clasificându-se sau grupându-se după mai multe criterii. Creșterea economică este condiționată de resursele potențiale existente și de modul cum sânt utilizate acestea.

Creșterea economică constă în sporirea rezultatelor activității economice la nivel macroeconomic și depinde foarte mult de relațiile economice internaționale promovate de țară.

Referințe bibliografice

1. Gribincea A., Golovataia L., Brovca G., Economia mondială și securitatea economică, Editura Print-Caro, Chișinău, 2014, 338 p.
2. Mășu Ș., Puterea economică în istoria lumii, Editura RAO, București, 2014, 571 p.
3. Rusu Gh., Trofimov V., Șevciuc V., Stabilizarea și creșterea economică, Editura CEP USM, Chișinău, 2007, 200 p.
4. Zaman Gh., Geamănu M., Eficiența economică în condițiile dezvoltării durabile, Editura Fundației România de Măine, București, 2014, 191 p.
5. <http://www.statistica.md>
6. <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca>
7. <http://www.eco.md>
8. <http://www.bnm.md>

INTERCONEXIUNEA DINTRE PIAȚA MUNCII ȘI MIGRAȚIA INTERNAȚIONALĂ. CAZUL ALGERIEI

Farida NEMIRI YAICI, *doctor, conferențiar universitar,*
Universitatea din Bejaia, Algeria

(Farida_nemiri@yahoo.fr)

Ludmila GOLOVATAIA, *doctor în științe economice, conferențiar*
universitar, IRIM

(golovataya4@gmail.com)

Rezumat

În acest articol este supusă analizei interacțiunea dintre migrația internațională și piața muncii în Algeria. Obiectivul investigației este: evidențierea interdependenței dintre migrația algeriană și indicatorii pieții muncii. Analiza datelor statistice pune în evidență două rezultate. Primul ne arată particularitățile structurii demografice a populației, responsabilă de presiunea permanentă de pe piața muncii, în urma căreia se intensifică sau se diminuează volumul migrației forței de muncă, pentru pregătirea căreia statul algerian a cheltuit resurse importante. Al doilea rezultat indică capacitatea redusă a economiei țării de a crea locuri de muncă, ce ar răspunde așteptărilor celor care este în căutarea acestora.

Cuvinte-cheie: migrația internațională, activitatea imigranților, demografia economică, piața muncii

CZU: 331.5(100): 314.74(65)

JEL: F22, J61, J10, J40

ВЗАИМОСВЯЗЬ МЕЖДУ РЫНКОМ ТРУДА И МЕЖДУНАРОДНОЙ МИГРАЦИЕЙ: СЛУЧАЙ АЛЖИРА

Аннотация

В этой статье делается попытка прояснить взаимосвязь между международной миграцией и рынком труда в Алжире. Целью работы является выявление взаимосвязи между алжирской миграцией и основными показателями рынка труда. Анализ имеющихся данных выявил два результата. Первый указывает на особенности демографической структуры населения, которая ответственна за постоянное напряжение на рынке труда, вследствие чего происходит миграция рабочей силы, на подготовку которой Алжирское государство потратило не малые средства. Вторым результатом указывает на низкую способность экономики страны создавать рабочие места, отвечающие ожиданиям тех, кто ее ищет, вследствие чего также происходит миграция рабочей силы.

Ключевые слова: международная миграция, работа иммигрантов, экономическая демография, рынки труда.

Введение. Повсюду в мире всегда существовали миграционные потоки. Часто драматические или трагические события (нищета, голод, безработица, преступность, войны, гонения, стихийные бедствия) порождаются обстоятельствами, которые вынуждают народы эмигрировать. Миграция, как предмет университетских исследований, является междисциплинарной темой. Она исследуется историками, юристами, географами, демографами, социологами и экономистами. Изучая один и тот же предмет, представители каждой из этих дисциплин используют свои методы и инструменты анализа. В 1970-х годах экономическая миграция снова вызвала интерес исследователей в экономике и экономической социологии. Именно экономисты увязали международную миграцию с социально-экономическим развитием стран и выявили способы влияния миграции не только на принимающие страны, но и на страны происхождения мигрантов.

Международная миграция не является автономным явлением. Она не происходит без причин, но всегда в результате некоей трансформации, которая затрагивает государство, как на национальном уровне, так и в его международных отношениях. [Saskia, 2002, стр. 11]. Более конкретно, причины трудовой миграции носят демографический и экономический характер. Ей присущи специфические мотивы и по-

следствия на рынке труда. В 2000 году в Алжирской эмиграции произошла диверсификация, изменились причины миграции, да и страна назначения. Потенциальные кандидаты становятся все моложе, мужчины или женщины, имеющие уровень образования и определенные компетенции, приобретенные в стране происхождения. Эти изменения в современной алжирской миграции отличаются от миграции 1990-х годов, которая была вызвана отсутствием безопасности в некоторых районах страны. Очевидно, что изменение демографической структуры населения, а также структуры трудоспособного населения на рынке труда, в результате которого сохраняется безработица и неспособность экономики создать долгосрочную занятость, были факторами, вызывающими дрейф в моделях традиционной миграции в Алжире. Исходя из имеющихся статистических данных, в этой статье делается попытка прояснить связь между международной миграцией алжирского населения и ситуацией на рынке труда¹

С этой целью, исследование начинается с анализа доступных данных по алжирской международной миграции, с тем чтобы понять новые миграционные тенденции в Алжире (раздел 1), затем делается попытка прояснить существующую взаимосвязь между миграцией и ситуацией на рынке труда в Алжире (раздел 2).

1. Некоторые данные об алжирской международной миграции: к новым тенденциям

Современная история миграции в Алжире восходит к началу 20-го века. Сначала навязанная французской колонизацией, алжирская миграция в 1940-ых годах стала экономической, когда Франция открыла двери иммигрантам, чтобы помочь своим фабрикам функционировать и ускорить развитие индустрии. Эта динамика усилилась, дополнившись в 1950-х годах воссоединением семей (семейная эмиграция, известная, как второе поколение), достигнув своего пика в

¹ Эти события происходят в период нахождения страны на самом дне экономического кризиса, когда активирована социальная позиция в борьбе с безработицей, поощряется занятость и регулируются предложения работы. В период с 2013 по 2015 год падение цен на нефть составило более 50%. Валютные резервы сократились на 50 млрд. долл. США, общий платежный баланс снизился на 27,537 млрд. долл. США, а общие сбережения - на 2621,7 млрд. долл. США. Одновременно, общий индекс цен увеличился на 4,78%, а уровень безработицы снизился с 9,8% в 2013 году, до 11,12% в 2015 году.

1970-х годах и затем пошел процесс возвращения в страну и выхода на пенсию. Отсутствие безопасности в некоторых регионах страны в 1990-ых годах вызвали новую волну миграции населения, а начиная с 2000 г. миграция вновь стала носить экономический характер, включая выезд на учебу. Таким образом, возникает причинно-следственная связь и, вместе с тем, и тонкое изменение с течением времени.

Итак, как мы можем описать новые тенденции алжирской миграции? В чем причины вызывающие ее потоки? Каковы последствия ее уменьшения? И, как она связана с алжирским рынком труда?

По данным Организации Объединенных Наций объем алжирских мигрантов, выраженный в процентах от общей численности населения, снизился с 1,1% до 0,6% в период между 1990 и 2015 годами².

Несмотря на это падение, в странах ОЭСР число эмигрантов в возрасте 15 лет и старше остается весьма значительным, то есть 1 527 700 человек в 2013 году.

На самом деле, очень сложно отразить реальный масштаб этих миграций, из-за несовершенного характера сбора информации и неполноты доступных статистических данных. Более того, по данным Национального экономического и социального совета (NESC), за тот же 2013 год, алжирская община за рубежом выросла более чем на 2 миллионами человек, которые зарегистрированы в различных консульских учреждениях, то есть 4,4% алжирского населения [NESC, 2016, стр. 26]. Эти данные свидетельствуют о значимости алжирской общины, созданной за рубежом, из которых 90% - в Европе и 80% - в Франции³.

Очевидно, что алжирская эмиграция во Франции явно отличается от стран ОЭСР. Франция является основной принимающей страной алжирских мигрантов, то есть более 80% эмигрантов в 2013 году. В столице Франции, например, доля иммигрантов, родившихся в Алжире, весьма велика, она составляет 13,3% от общей численности иммигрантов, намного больше иммигрантов тунисского, марокканского и турецкого происхождения.

---

² В целом, во всем североафриканском регионе миграция замедлилась, число мигрантов уменьшилось с 1,7% в 1990 году до 1% в 2015 году. Только в Ливии иная ситуация, число ее мигрантов в 2015 году составило 12,2%, тогда как в 1990 году она составляла 10,4%.

³ Согласно тому же источнику, этот объем, безусловно, более важен, поскольку алжирские мигранты не регистрируются автоматически в Алжирских Консульствах за рубежом

Таблица 1. Доля мигрантов (%) от общей численности населения (1990-2015 годы)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Северная Африка	1,7	1,3	1,1	1,0	0,9	1,0
Алжир	1,1	0,9	0,8	0,7	0,7	0,6
Египет	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5
Ливия	10,4	10,4	10,6	10,8	10,9	12,3
Марокко	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Тунис	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,5

Источник: Организация Объединенных Наций, 2016 год.

<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Таблица 2. Эмигранты, родившиеся в Алжире в 2013 году

	Все страны (страны -члены ОЭСР - Организация экономического сотрудничества и развития и другие)			Страны-члены ОЭСР		
	Мужчины	Женщины	Все	Мужчины	Женщины	Все
Старше 15 лет						
Мигранты (тыс.)	784.6	744.0	1 528.6	780.9	741.8	1561.8
15-24 лет (%)	5.5	5.8	11.3	5.4	5.7	11.1
25-64 лет (%)	68.3	67.8	136.1	68.3	67.8	136.1
Старше 65 лет (%)	26.2	26.4	52.6	26.3	26.5	52.8

Источник: Организация Объединенных Наций, 2016 год.

<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Миграция алжирского происхождения находится в фазе диверсификации с точки зрения страны назначения. Такая диверсификация стала возможной благодаря сокращению издержек международной миграции и миграционной политики, начатой в некоторых странах ОЭСР, таких как Канада. Например, в Канаде объем иммигрантов алжирского происхождения в период с 1990 по 2000 год умножился в пять раз, с 3 600 человек до 17 500 человек [Boukllia, 2012, с. 8]. Речь идет об избирательной иммиграционной политике, которая поощряется новой системой управления иммиграцией в Канаде и предназначенная для квалифицированных людей с опытом работы, называемой «экспресс-вход».

Дискуссии о влиянии международных миграций на рынок труда принимающей страны, а также и на рынок труда страны происхождения, никогда не решаются. В пост-промышленных странах старение населения стимулирует спрос на иммиграцию и их рабочую силу, однако снижение темпов экономического роста в принимающих странах, вероятно, будет противодействовать этой тенденции. В странах происхождения рабочей силы международная миграция может восприниматься как положительное явление, которое может снизить социальное напряжение и давление на рынок труда посредством денежных переводов от своих бывших граждан из-за рубежа. Таким образом, международная миграция имеет важные экономическое значение, такое как перевод денежных средств, мобильность компетенций, утечка мозгов, а также санкционированные инвестиции страны происхождения⁴.

График 1. Число алжирских мигрантов по странам назначения в 2013 году.

Источник: Организация Объединенных Наций, 2016 год.
<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Проблема иммиграции в Алжире

Вопрос об иммиграции в Алжире все еще очень сложно определить. Проблема количественной оценки иммигрантов остается практически невозможной задачей. Основываясь на данных ОЭСР, которые дают оценку количества мигрантов с точки зрения присутствующих в принимающей стране, а не с точки зрения потока,

⁴ Более того, эта тема была зарегистрирована в повестке дня Генеральной Ассамблеи по миграции и развитию с 2006 года. В докладе Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 6 августа 2016 года успех азиатских стран в 1990-х годах приписывался им за счет активного и организованного возвращения диаспоры, которое поддерживается ныне, и представляет интерес стран, а также желание обобщить все миграционные профили.

вышедшего из страны происхождения, объем иммигрантского населения в 2013 году составил 160 000 человек⁵. В течение нескольких лет, Алжир принимает миграционные потоки, идущие из стран Африки к югу от Сахары.

Musette⁶ утверждает, что миграция с юга от Сахары, в частности, из Мали и Нигера, всегда существовала. В основном это мигрирующие торговцы и сезонные рабочие, которые шли на север, чтобы поработать там в течении сезона, по окончании которого они возвращались домой. Однако в последнее время миграция с юга от Сахары усугубляется из-за политической нестабильности, ухудшения климата, и в целом, от отсутствия безопасности в этом районе, что вынудило «маятниковых» (нерегулярных) мигрантов перебраться во многие регионы юга Алжира. Часто эти мигранты вовлечены в незаконную трансграничную торговлю и используют Алжир в качестве транзитного пункта, ожидая своего прибытия к испанским берегам через Марокко.

Что касается экономической иммиграции, Musette & Khaled [2012, стр. 3] выделяют два движения из-за границы в Алжир: регулярные и нерегулярные. Первая из них - приграничная миграция, идущая либо с юга (Нигер и Мали), либо из стран Центрального Магриба. Ее участники - экономические мигранты, которые, благодаря требованию Алжира в области технического сотрудничества (Франция, Германия и арабские страны) направляются в поисках работы за рубеж.

Таким образом, этот вид иммиграции имеет определенные последствия на рынке труда. Трудящиеся-мигранты в большинстве случаев занимают несвойственные им рабочие места, где не требуется квалификация, в различных секторах экономики, в целом, в зависимости от циклических колебаний экономики. Независимо

---

⁵ После обретения независимости Алжир ратифицировал многие конвенции и протоколы Организации Объединенных Наций в целях получения инструментов правового регулирования международной миграцией. В 1962 году: Конвенция Международной организации труда 1949 года. В 1963 году: Конвенция о беженцах 1951 года. В 1967 году: Протокол о торговле людьми 1967 года. В 1975 году: Конвенция Международной организации труда о трудящихся-мигрантах. 1993 год: Конвенция о правах детей 1989 года. В 2004 году: Протокол о торговле людьми 2000 года. В 2004 году: Протокол против контрабанды мигрантов. В 2005 году: Конвенция Организации Объединенных Наций о трудящихся-мигрантах 1990 года.

⁶ Интервью профессора С. Musette, предоставленное Алжирскому изданию Algeria-Watch. http://www.algeria-watch.org/fr/article/pol/migration/question_migration.htm

от того, находятся ли они в составе работников или поставщиков услуг, временная миграция рабочей силы более уязвима и находится в зависимости от рабочих контрактов.

2. Взаимосвязь между рынком труда и международной миграцией

Существует очевидная корреляция между международной миграцией алжирского населения и демографическим дисбалансом с другой стороны и ухудшением ситуации с занятостью с одной стороны.

Демография и рынок труда в Алжире

Алжирское население характеризуется своей молодостью. В 2015 году люди в возрасте до 30 лет составляли более 55% от общей численности населения, лица в возрасте до 15 лет составляли 29%, а группа в возрасте до 5 лет составляла 11,71%. Таким образом, в структуре алжирского населения все большее значение продолжает иметь более молодой возраст.

Доля людей в возрасте старше 60 лет составляет 8,72%. Люди в экономически активном возрасте (15-59 лет) остаются доминирующей группой; оно составляет 62,47% в общей структуре населения. Что касается демографической скорости зависимости, то она составляет 61,40%. Понятно, что при такой структуре населения демографические, экономические и социальные диспропорции могут иметь прямые последствия для рынка труда и международных миграций. В Алжире подвергаются давлению лица в возрасте до 15 лет; демографическая скорость зависимости этой категории составляет 49,04%, тогда как демографическая скорость зависимости тех, кто старше 60 лет, составляет 12,07%. Это давление будет продолжаться в среднесрочной перспективе. Этот процесс еще не завершен. Релевантный анализ состоит в том, чтобы увидеть динамику рабочего населения с точки зрения потоков входа и выхода деятельности. Интерес представляют две группы, незадействованные на рынке труда лица в возрасте (15-24) и уходящие с него лица в возрасте (60-64). Например, в 2000 году на 10 потенциальных уходящих с рынка труда работников было 54 потенциальных работников. В 2015 году эти цифры изменились следующим образом: на 58 потенциально входящих на рынок работников 10 уходящих. Сравнение весов этих двух групп говорит о существующем давлении на рынок труда.

Таблица 3: Динамика числа абитуриентов на 10 уходящих с рынка труда человек в Алжире

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2014	2015
(15-24) лет	1976	2416	3665	5108	6586	6933	6814	6665
(60 -64) лет	489	630	750	1082	1218	2014	1564	1145
(15-24)/ (60-64)	40	38	49	47	54	34	43	58

[ONS, 2015]. <http://www.ons.dz/-population-et-demographie-.html>

2.2. Неспособность алжирской экономики создать долгосрочную занятость, сохранение безработицы и миграция квалифицированных работников

Необходимым условием снижения уровня безработицы является стабильный и достаточно высокий экономический рост. С 2000 года уровень безработицы снизился с 30% в 2000 году до 11% в 2015 году. Но этому способствовало исключительно увеличение доходов государства, что было вызвано ростом цен на углеводороды, и позволило не только инвестировать в проекты по созданию рабочих мест, но и поддержать особенно щедрую социальную политику занятости.

2.2.1. Неспособность алжирской экономики создать долгосрочную занятость и сохранение безработицы

В действительности уровень безработицы, рассчитываемый Национальным офисом статистики (ОНС) недооценивается⁷. Если мы рассмотрим работы, созданные в рамках одних только экономических показателей, мы видим, что они фактически связаны только с половиной числа рабочих мест, созданных в 2014 году. Падение уровня безработицы напрямую не связано с реальными показателями экономики. Если исключить из статистики временные работы и социальную занятость, то уровень безработицы будет гораздо более тревожным. В 2015 году этот показатель достиг почти 18%, когда официальный показатель оценивался в 11,2%.

Исходя из данных (таблица 4), мы понимаем, что степень безработицы сильно недооценивается. Поэтому сохранение безработицы является причиной, которая вызывает миграцию. Это действи-

⁷ Этот уровень основывается на определении Международного бюро труда (МОТ), согласно которому лицо, нанятое на работу, которое на определенную контрольную дату имело доход от любой работы, включая лиц, занимающих временные рабочие места, работу по интеграции или социальную работу.

тельно так, потому что это долгосрочная безработица. Фактически, большая часть, оказавшихся без работы первый раз, людей с высокой квалификацией являются кандидатами на миграцию.

Таблица 4: Занятость экономически активного сектора населения

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Экономическая занятость (1)	292177	403401	410425	555829	724536	673302	721100
Insertion employment (2)	221589	292307	321984	707028	275935	185136	161534
Социальная занятость (3)	407579	414918	328570	448791	510596	539169	557645
Всего (4)	923353	1112635	1062989	1713659	1513077	1399620	1442293
Доля экономического сегмента (1/4%)	32	36	39	32	48	48	50

Источник: Национальный экономический и социальный совет (2015 год)

Последняя официальная статистика⁸ показывает, что существует множество причин чрезмерной безработицы на рынке труда в Алжире. Эта ситуация имеет определенные последствия для международной миграции молодежи. Действительно, в 2015 году, выпускники высших учебных заведений, оказавшись без работы, составляли 21% незанятого населения. Выпускники профессиональных училищ и техникумов составляли 23,3%, то есть в сумме - 43,3% для двух категорий. Более того, к долгосрочным безработным (те, кто ищет работу в течение одного года или более) относятся 71,2% безработного населения, а в среднем, только один из четырех безработный человек ищет работу менее года (25,8%).

2.2.2 Квалифицированные мигранты в Алжире

Миграция квалифицированных людей, обычно называемая «утечкой мозгов» представляет собой серьезную проблему для та-

⁸ Это рабочие места, созданные в рамках Национального агентства занятости (ANEM): Национального агентства по поддержке занятости молодежи (ANSEJ), Национального фонда страхования по безработице (CNAC) и Национального агентства по вопросам занятости (ANSE) по микрокредитованию (ANGEM). Интеграция рабочих мест создается в рамках профессиональной помощи интеграции (DAIP) и касается социальной занятости DAIS, TUPHIMO, IAIG.

ких развивающихся стран, как Алжир. Действительно, согласно исследованию, проведенному совместно с Международной организацией труда (МОТ) и Исследовательским центром по прикладной экономике в целях развития (CREAD), отмечается постепенный отток квалифицированных работников из Алжира в страны ОЭСР. С 5% в 1990 году, эта цифра выросла до 16% в 2000 году, и далее продолжает расти, достигнув 22% в 2010 году [КНЕС, 2016, с. 26].

Таблица 5: Алжирские аспиранты мигрировавшие в различные страны в 2013 году.

Франция	21 052
Объединенные Арабские Эмираты	239
Испания	208
Саудовская Аравия	187
Великобритания и Северная Ирландия	186
Всего	21 872

United Nations, 2016. <https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Франция, остается на сегодняшний день, привилегированным пунктом назначения для алжирских студентов: приведенная выше таблица отражает распределение алжирских аспирантов, в 2013 году, по странам назначения. Кроме того, другие данные (таблица в приложении) показывают, что в целом, выпускники алжирских ВУЗов подтвердили свои университетские дипломы перед выездом за границу. Эта категория студентов составляет 54,3%, а в Марокко и Тунисе - 44,2% и 31,2% соответственно. Это эмигранты, получившие докторскую степень в области медицины, составляют самую большую часть людей, которые получили диплом до их отъезда (73,3%). Такая же картина наблюдается и среди с неоконченным высшим образованием - бакалавр +2 года ВУЗа, Очевидно, что человеческий капитал склонен к миграции, особенно учитывая, что речь идет о компетенциях и знаниях, которые легко перевозить. Те, кто придерживается другого подхода, - это студенты, которые продолжают учебу с целью получения степени доктора философии (в других областях, кроме Медицины) и профессиональные магистры. В этом случае миграция может рассматриваться, как стратегия увеличения человеческого капитала и развития знаний, полученных ранее.

Выводы

Анализ взаимосвязи между международной миграцией и рынком труда оказывается сложной и беспорядочной задачей. В этой работе мы попытались показать два существенных суждения в случае Алжира. Первое связано с демографическим дисбалансом из-за избытка предложения рабочей силы. Ключевым результатом этого анализа является то, что демографический компонент играл и продолжает играть первостепенную роль в динамике рабочей силы в Алжире, что создает серьезное давление на рынок труда. Рост этой проблемы является причиной и источником большого искушения выехать за пределы страны, в частности, среди молодых выпускников, охотно покидающих университеты. Определенно, эта динамика не является единственной причиной такого дисбаланса, поскольку в результате изменений в структуре деятельности из-за прихода женщин на рынок труда произошли значительные изменения. Более позднее появление на рынке труда молодых людей и более ранний уход с него могут также удерживать напряженность на рынке труда. Последствиями эмиграции в стране являются «утечка мозгов» и уход квалифицированных рабочих, чья подготовка дорого обходится алжирскому государству.

Второй результат вытекает из неспособности экономики создать долгосрочную занятость. Здесь анализ выявил парадокс, появившийся в результате недооценки безработицы в период 1999-2015 годов. Небольшое снижение безработицы не сопровождалось устойчивым экономическим ростом и созданием долгосрочной занятости. Эта ситуация, несомненно, являлась следствием политики в области занятости, сочетающей активные программы, но пассивные меры, направленные на поощрение занятости и борьбу с безработицей в ущерб производительности и долгосрочной занятости.

Если мы проанализируем соотношение между экономикой и международной миграцией, то напрашивается вывод о том, что происхождение данной проблемы заключается в низкой способности экономики обеспечить долгосрочную занятость, которая отвечала бы требованиям и ожиданиям претендентов. Наконец, экспатрианты представляют собой форму богатства в принимающих странах, т.к. мигранты, как правило, являются динамичными людьми, которые приспосабливаются и готовы работать даже в трудных условиях.

Таблица 6: Распределение мигрирующих из Среднего Магриба во Франции выпускников высшего образования в зависимости от времени окончания (%).

Приложение 1

	Алжир		Марокко		Тунис	
	До	После	До	После	До	После
Ученные степени	45.7	54.3	55.8	44.2	68.1	31.9
Парамедицинские и социальные	24.3	75.7	25.1	74.9	38.8	61.2
Лиценциат	25.2	74.8	66.9	33.1	57.6	42.4
Инженерия	31.3	68.7	73.3	26.7	95.3	4.7
Бизнес школы	28.6	71.4	100	0	100	0
докторанты в здравоохранении	26.7	73.3	96.2	3.8	79.6	20.4
Другие докторанты	88.2	11.8	100	0	96.4	3.6
профессиональные магистры	86.8	13.2	93.7	6.3	87.9	12.1

Данные Национального экономического и социального совета 2016 года и обследования занятости в 2012 году, INSEE 2014.

Библиография

1. Boukha Hassane, R. (2012). Migration en Algérie; nouvelles tendances, notes d'analyse et de synthèse – Migrations méditerranéennes et subsahariennes: évolutions récentes. Module démographique et économique, CARIM-AS/22012/1, European University Institute.
2. Kouaouci, A. (1994). Elément d'analyse démographique, Alger, Algérie, Office des publications universitaires.
3. Leridon, H. & Toulemon, L. (1997). Démographie approche statistique et dynamique des populations, Paris, France, édition Economica.
4. Musette, M. S. & Khaled N. (2012). L'Algérie, pays d'immigration? Hommes et migration Revue française de référence sur les dynamiques migratoires, revues.org édition électronique, URL : <http://hommes.igrations.revues.org/1884>.
5. Piguet, E. (2013). Les théories des migrations. Synthèse de la prise de décision individuelle Revue Européennes des Migrations Internationales, édition électronique, <https://remi.revues.org/6571>
6. Saskia, S. (2002). Les migrations ne surgissent pas du néant, revue le monde diplomatique, mars – avril 2002, Lausanne, Suisse, édition page deux.
7. Tapinos, G. (1985). Eléments de démographie: analyse, déterminants socio-économique et histoire des populations, Paris, France, édition Armand Colin.
8. CNES (2016). Rapport national sur le développement humain 2013-2015. Quelle place pour les jeunes dans la perspective du développement humain en Algérie ? Réalisé en coopération avec le Programme des Nations Unies pour le développement, Alger, Algérie, édition ANEP.

DREPT NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL EUROPEAN

EVOLUȚIA CONCEPTULUI EDUCAȚIA ȘI FORMAREA PROFESIONALĂ PRIVIND STATUTUL JURIDIC AL FUNCȚIEI PUBLICE

Galina POGONET, *doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM*
(pogonet_galina@mail.ru)

Rezumat

Scrierea prezentului articol îl consider important din perspectiva a două aspecte: primul aspect ține de faptul că astăzi, mai mult ca întotdeauna, într-o societate caracterizată printr-o dinamică acerbă a modificărilor structurale, dar și importanței acestor schimbări, a centrat omul, din acest considerent ridică noi sarcini educației cărora aceasta trebuie să le facă față; al doilea aspect fiind, în contextul evoluției explozive din toate domeniile [6, p.69-72] din ultimii 25 ani, căile care au schimbat o determinare profundă, vizează sfera educării și formării profesionale a salariaților.

Cuvinte-cheie: *educație, formare profesională, statutul juridic, funcție publică*

CZU: 37.01:369.361:35.08

Introducere. Primele reflecții ale fenomenului educației le aparține filosofilor antici. Platon (427-347 î.e.n.) a descris explicit, în „Phaedo”,

„Protagoras”, „Meno”, și în special în „Republica” (textele clasice ale filosofiei educației) legătura dintre strategia politică și educație.

Dimensiunile esențiale de reflecție ale filosofiei platoniene asupra educației sunt finalitățile educației, natura cunoașterii, rolul și arta dascălului, relația școală-cetate. Dintre toate operele sale (43 de cărți și 13 scrisori), *Politeia* și *Legile* tratează cel mai mult problema educației. Platon schițează în „*Politeia*” nu atât un stat ideal cât un profil uman ideal, realizabil numai într-un stat ideal, prin selecții repetate, concepute pe criterii aptitudinale și prin educație. Scopul educației devine astfel, a da corpului și sufletului perfecțiunea de care sunt capabile prin naștere. Polisul trebuie condus numai de oamenii superiori, educați (aristoi – cei mai buni).

Metode aplicate. În contextul celor relatate, în prezentul articol, am considerat oportun efectuarea unei cercetări minuțioase prin metode analitico-logice, comparative, sistemice și prospective a repertoriului normativ privind consfințirea problematicii evoluției conceptului privind educația și formarea profesională privind statutul juridic al funcției publice. Metoda analizei logice (analiza deductivă, inductivă, generalizare, specificare etc.), utilizată pe larg în conținutul cercetării și, în special, la efectuarea sintezei opiniilor diferiților autori privind problematica cercetată asupra legilor autohtone în speță. Metoda analizei comparative s-a utilizat îndeosebi la compararea actelor normative și doctrinei diferitor state în materia vizată. Metoda analizei sistemice este indispensabilă pentru cercetarea normelor juridice naționale și internaționale de ordin instituțional, material și procedural. Metode prospective sunt folosite pentru a descrie tendințele existente în domeniul problematicii privind consfințirea evoluției conceptului educație și formării profesionale cu privire la statutul juridic al funcției publice, inclusiv prin prisma unificării practicii naționale în coraport cu cea internațională.

Rezultatele cercetării. Platon considera democrația periculoasă: acederea la guvernare a oamenilor ignoranți, de regulă săraci, needucați și invidioși pe cei înstăriți. Asemenea oameni nu vor reuși să folosească puterea politică pentru binele comun și vor deveni victime ale demagogilor (lideri informali ai demosului). Platon considera că democrația conduce, în final la despotism. Demagogii influențează oamenii politici, speculează ignoranța și nevoia lor de îmbogățire și provoacă războiul civil și anarhia.

După ce polisul intră astfel în criză și necesitatea ordinii devine strin-

gentă, demosul se va grupa în jurul unei persoane suficient de puternice pentru a pune capăt anarhiei. Ori asemenea persoane, consideră Platon, devin de regulă despoți sau tirani. Trăind în preajma lui Socrate până la moartea acestuia, Platon a întemeiat la Atena, în anul 387 î. Hr., cel mai important centru de cultură al Greciei antice, care și-a continuat activitatea până în 529 î.e.n. Este vorba de Akademia, închinată memoriei eroului legendar Akademos. [23, p.104]

Akademia îndeplinea un rol triplu: instruire, educație (în special civică) și cercetare. Aici, filosoful a predat în mod gratuit lecții, timp de 30 de ani. Comenius a fundamentat teoretic principiul educației universale, la care se raportează astăzi toate politicile educației. „Pansophia”, filosofie a educației elaborată de Comenius, a pledat pentru o educație pentru toți, indiferent de gen, clasă socială sau rasă. [7, p. 69].

John Locke a ilustrat, prin propria sa operă, conflictul care se poate stabili la nivelul ideatic, între politică și educație. Teoria sa politică este în favoarea drepturilor individuale la proprietate, drepturi câștigate prin muncă și nu doar prin moștenire. Orice autoritate legitimă, inclusiv monarhia trebuie să respecte drepturile individului la proprietățile sau privilegiile dobândite prin merite proprii. Mai mult decât atât, J. Locke situează individul mai presus de societate. [14, p. 44]

J.J. Rousseau, care a pledat pentru avantajele politicii educaționale de reîntoarcere la natură, de izolare socială a copilului ca soluție de apărare atunci când societatea este coruptă sau periculoasă pentru o ființă umană inocentă. „Emil”, 1762, nu ar putea evolua într-o lume tarată, care nu a atins idealul social ilustrat de Rousseau în „Contractul social”, 1762. În „Emil” autorul își desfășoară teoria sa politică despre educație, în timp ce în „Contractul social” își exprimă filosofia politică asupra societății. [18, p. 373]

În aspect teoretic, prin educație se înțelege un fenomen social general, permanent și continuu, în cadrul căruia se face un transfer de valori spirituale, politice, morale, științifice, juridice, culturale, religioase, în scopul formării și dezvoltării personalității omului. [5, p. 31]

În altă formulare, educația presupune un ansamblu de măsuri aplicate în mod sistematic în vederea formării și dezvoltării însușirilor intelectuale, morale sau fizice, în special, ale copiilor și tineretului.

Evident, cu idei, teze, poziții și argumente au intervenit în timp și alți mari gânditori, filosofi, politologi, sociologi, juriști etc., care au reușit să elucideze și alte importante aspecte ale fenomenului educației, dar aici ne

vom opri deoarece expunerea acestui aspect nu ține de obiectivele tezei înaintate spre cercetare. Dar, în continuare, se iscă necesitatea urmării traseului de delimitare conceptuală a educării și formării profesionale a salariaților.

În opinia autorului roman Petrescu I., formarea profesională reprezintă ansamblul proceselor prin care salariații își însușesc într-un cadru organizat, cunoștințe, aptitudini, deprinderi și comportamente necesare exercitării unor ocupații specifice întreprinderii. [16, p. 212]

Așadar, formarea profesională implică un ansamblu de măsuri sau acțiuni care permit unei persoane să posede competența necesară pentru a putea face față în mod eficient executării unei operații sau îndeplinirii unei sarcini de muncă, prezente sau viitoare, corespunzătoare cu obiectivele urmărite de manager.

După cum consemnează pe bună dreptate autorul Casanova F., formarea profesională poate fi definită ca: „activitate de educație orientată spre a asigura cunoștințele și deprinderile necesare pentru o performanță profesională și de muncă relevante, dar și spre asigurarea exercitării participării cetățenești de către lucrători, care are atât o componentă teoretică, cât și una practică, dar cu o mai mare influență a practicii în comparație cu alte tipuri de educație, care are o puternică dimensiune tehnologică, bazată pe nevoia de a rămâne la zi cu schimbările ce intervin în procesele tehnologice, are un aspect legat de muncă, pentru că îi pregătește pe oameni pentru a se implica în diverse relații de muncă.” [2, p. 37]

Potrivit lui Darek Celinski, citat de Lock D. în lucrarea Manual Gower de management, abordarea unei strategii corecte în ceea ce privește educarea profesională a angajaților va conduce la satisfacerea tuturor cerințelor de instruire apărute în organizații, astfel încât: să nu se înregistreze nici-un fel de reclamații din partea clienților în legătură cu vreun produs sau serviciu furnizat de întreprindere; în toate subdiviziunile întreprinderii, activitatea să se desfășoare la termen, fără întârzieri sau timp pierdut; să se folosească judicios și corect materialele, utilajele și echipamentele întreprinderii, cu scopul eliminării abuzurilor; să se asigure că toți angajații respectă și aplică în practică regulile de siguranță și securitate a muncii în vederea evitării accidentelor de muncă din cadrul întreprinderii; să se obțină creșterea eficienței și productivității subdiviziunilor, în particular, și a întreprinderii, în general, an de an și cu valorile specificate în planul global. [13, p. 596]

În lucrarea *Tratat de management*, scrisă de autorul român Burduș

E., [1, p. 834] se menționează că procesul de educare a salariaților este caracterizat printr-o multitudine de trăsături specifice și anume: educarea este complexă și variată, acoperind o gamă largă de elemente, precum cunoștințele, aptitudinile, ideile, convingerile, valorile, atitudinile și deprinderile; educarea poate fi individuală și colectivă în cadrul grupurilor și întreprinderilor; educarea poate fi declanșată în orice experiență (succes sau eșec); educarea este, în mod egal, un proces și o consecință; educarea poate fi conștientă sau inconștientă; educarea poate fi planificată sau neplanificată.

Autorul Pașa E. ne menționează că în procesul de educare și formare profesională a salariatului, se pot obține rezultate favorabile în dezvoltarea spiritului creativ al salariaților, precum și în însușirea unor competențe mai mari, ceea ce le-ar permite îndeplinirea unor sarcini mult mai complexe și mai dificile. Sau, în condițiile societății informaționale, dezvoltarea competenței profesionale și a spiritului creativ se poate realiza printr-un proces continuu de actualizare și îmbogățire permanentă a cunoștințelor teoretice și abilităților în muncă, rezultate din educarea și formarea profesională. [15, p. 22-25]

Cercetătorul român Iris M. prezintă concepția sa referitoare la educarea și formarea profesională a salariatului în felul următor – „dobândirea cunoștințelor și competențelor pe parcursul întregii vieți reprezintă o condiție fundamentală pentru dezvoltarea individuală și profesională, pentru creșterea capacității de ocupare și adaptare, iar necesitatea de a moderniza sistemele de educație și formare profesională în vederea înlăturării barierelor dintre diversele contexte de învățare și a creșterii accesului și participării la învățare constituie premise fundamentale pentru societatea contemporană”. [12, p.109]

După cum ne menționează pe bună dreptate Stana G., „pornind de la o ofertă de forță de muncă cu anumite caracteristici cantitative și structural-calitative, formarea profesională prin sporul de competențe, de cunoștințe teoretice, cunoștințe și deprinderi practice, tehnici de muncă pe care îl determină, prin noile norme de comportament pe care le promovează în conformitate cu cerințele concrete din economia României și cu nivelul Uniunii Europene, determină creșterea capacității de adaptare a forței de muncă, creează noi posibilități de ocupare/reocupare a acesteia pe piața muncii”. [19, p. 48] Total de accord cu această afirmație este autorul român Dorneanu V., care consideră că „prin intermediul unei politici adec-

vate, formarea profesională reprezintă incontestabil modalitatea cea mai sigură și cea mai puțin costisitoare, pe termen lung, de flexibilitate a ofertei de forță de muncă, de ajustare structurală rapidă a acesteia la evoluțiile conjuncturale ale cererii. Ori consemnăm aici că, prelungirea duratei de școlarizare, sporirea ratei de cuprindere a tineretului în școli de tip superior, promovarea alternanței școală - activitate economică sînt dispozitive larg utilizate de flexibilitate numerică a ofertei de forță de muncă.

O apreciere originală este dată conceptului de „educare și formare profesională” de către autoarea Uța Lucia, care ne explică faptul că conceptul de „formare profesională” are cel puțin două accepțiuni: în sens restrîns, prin formare profesională se înțelege dobîndirea cunoștințelor și calificărilor necesare pentru ocuparea unui post. În sens mai larg, însă, formarea profesională cuprinde două etape: formare inițială și formare continuă. Formarea inițială semnifică dobîndirea cunoștințelor cerute de lege pentru ocuparea unui anumit post, iar formarea continuă semnifică perfecționarea aptitudinilor de a profesa pe funcția respectivă și actualizarea cunoștințelor în acord cu noutățile momentului. [22, p. 274]

În lucrarea semnată de autorii A. Athanasiu, M. Volonciu, L. Dima, O. Cazan, se consemnează faptul că educarea și formarea profesională a salariaților imprimă complexul de activități orientate către promovarea eficientă a personalului unei organizații, urmărindu-se atît realizarea obiectivelor acesteia, cît și satisfacerea nevoilor personalului. Aici suntem de acord cu afirmația dată, deoarece suntem de părere că orice activitate poate fi desfășurată cu o eficacitate maximă numai cu condiția, că organizația respectivă este asigurată la timp cu un potențial de cadre eficiente din punct de vedere cantitativ, structural și pregătit calitativ.

De exemplu, ca impact major se prezintă necesitatea educării și formării profesionale a cadrelor din sfera relațiilor externe. Aici, autorul Поздняков С. Menționează că persoanele care sunt abilitate în mod permanent să îndeplinească funcțiile externe ale statului necesită o educare și pregătire prealabilă de o înaltă calitate, complexă și multiaspectuală. [24, p. 45] Este cunoscut – cadrele care urmează să activeze în domeniul relațiilor externe, pe lîngă alte calități, au nevoie de o bună cunoaștere a limbilor străine, istoriei, politologiei, geografiei, relațiilor internaționale, dreptului constituțional, dreptului internațional, dreptului antreprenorial, sistemului informațional. Iată de ce autorul este de părere că educarea și formarea profesională respectivă a specialiștilor în

domeniul relațiilor internaționale are loc în cadrul sistemului de învățământ național general sau specializat.

În plan paralel, consemnăm necesitatea definirii termenului de competență, ca un factor ce reiese din succesul activităților de educare și formare profesională. Astfel, competenței i-au fost atribuite diverse accepțiuni, nefiind precizată o definiție unanim acceptată. Examinată prin definițiile ei, competența este deseori prezentată în literatura de specialitate drept: capacitate de realizare a ceva dificil [4, p.14]; ansamblu de comportamente [4, p. 27], obiective terminale de integrare [4, p. 24], integralitate de cunoștințe, capacități (în sens îngust) și atitudini. [17, p.19]

Observăm că sensurile termenului de competență s-au diversificat, uneori s-au schimbat, pe măsura folosirii în diverse domenii. Drept rezultat, semnificațiile termenului s-au intersectat, uneori s-au suprapus cu semnificațiile unor concepte din aceeași zonă de referință: performanțe, cunoștințe, capacități, abilități, rezultate ale educării și formării profesionale. Definirea și precizarea competențelor salariatului este un demers care presupune o cunoaștere foarte bună atât a domeniului de formare profesională, cât și a specificului conceptului competență profesională.

Sintagma competența profesională corespunde unor acțiuni complexe, sprijinite pe mobilizarea și utilizarea eficace a unei varietăți de resurse. Competența profesională nu este o formă de algoritm memorizată și practică în mai multe reprize, ci o capacitate de acțiune mult mai flexibilă și adaptabilă la diverse contexte și situații problematice.

Acest concept este foarte apropiat de cel de potențial, prin care se subînțelege capacitatea potențială a individului în relație cu o anumită situație problemă de a integra cunoștințe și abilități.

Referindu-se la competențele profesionale, G. Le Boterf consideră că evoluțiile contextelor și organizațiilor de muncă, dezvoltarea noilor tehnologii de informare și comunicare, precum și evoluția cercetărilor asupra proceselor învățării și funcționării cognitive, conduc în mod necesar la un concept de competență: care nu se limitează la deprinderi punctuale, ci ia în calcul capacitatea de a gestiona situații profesionale din ce în ce mai complexe. A fi competent nu înseamnă doar a ști să execuți o operație, ci și a ști să acționezi și să reacționezi într-un context particular, a ști să faci față imprevizibilului și ineditului; care răspunde la întrebarea: ce înseamnă a acționa cu competență? A acționa cu competență nu constă doar în a dispune de „resurse” (cunoștințe, deprinderi,

cultură, calități profesionale, resurse psihologice etc.), ci înseamnă și știința de a le combina și de a le mobiliza în situații de lucru; care să facă diferența între „a reuși” și „a înțelege”. A fi competent nu înseamnă doar a fi capabil a reuși într-o activitate, ci și a fi, de asemenea, capabil a înțelege pentru ce și cum ai reușit (sau ai eșuat); care să ia în calcul că a fi competent nu înseamnă doar a fi capabil de a acționa într-un singur context, ci de a fi, de asemenea, capabil de a transfera sau de a transpune competența în alte contexte.

Luând în considerare multitudinea de definiții cu referire la educarea și formarea profesională a salariaților, precum și a unor concepte adiționale, cum ar fi cel de competență, prezente în literatura de specialitate, și cele relatate deja, putem formula propria noastră definiție: educarea și formarea profesională a salariatului este un proces de învățare, care presupune acumularea de cunoștințe, rafinarea de competențe, concepte, reguli sau schimbarea atitudinii și a comportamentelor în vederea îmbunătățirii performanțelor oamenilor la locul de muncă și în viața de zi cu zi.

Aici constatăm că în Republica Moldova în care schimbarea se întâmplă dramatic și în mod regulat, formarea este imperios necesară pentru a oferi abilitățile și cunoștințele necesare pentru a activa competent la locul de muncă.

În contextul abordării noastre, se impune necesitatea clarificării noțiunii și categoriilor de salariați din sectorul public, cărora le este aplicabil regimul general al educării și formării profesionale. Astfel, se impune remarca conform căreia, în condițiile revenirii la economia de piață, subiecte ale dreptului muncii sunt participanții la funcționarea pieței muncii, la activitatea în sfera muncii salariate: salariații, adică persoanele fizice apte de muncă și reprezentanții lor, de regulă, sindicatele; patronii, adică persoanele fizice sau juridice, care folosesc munca salariată și reprezentanții lor, de regulă, patronatele; colectivele de muncă; organele administrației publice, inclusiv cele de supraveghere și control; organele jurisdicției muncii.

Astfel, constatăm pe bună dreptate, că salariatul, ca subiect al dreptului muncii, este înzestrat cu o calitate specifică numită statut juridic, care îi permite să participe la relațiile din cadrul raporturilor juridice concrete, legate de activitatea socială de muncă, să fie desigur implicat în activitățile de educare și formare profesională.

Conform dispozițiilor art. 1 din Codul Muncii al Republicii Moldova,

salariat este considerat persoana fizică (bărbat sau femeie) care prestează o muncă conform unei anumite specialități, calificări sau într-o anumită funcție, în schimbul unui salariu, în baza contractului individual de muncă. [3]

Și aici, pentru a fi mai concisi, este necesar să distingem categoriile de salariați din sectorul public, ceea ce ne va permite să extindem obiectul dreptului muncii cu privire raporturile juridice de muncă a salariaților. La fel, considerăm importantă divizarea salariaților din sectorul public, componente ale dreptului muncii din Republica Moldova, a cărei *summa divisio* este constituită de dreptul comun al muncii privitor la raportul juridic de muncă al salariaților, fundamentat pe contractul individual de muncă reglementat, în principal, pe dispozițiile Codului muncii și, pe de altă parte, de dreptul special al muncii, care include raporturile juridice de muncă ale angajaților din sectorul public, cu o referire specială la salariații din organele Administrației Publice.

Astfel, salariații din organele Administrației Publice reprezintă totalitatea categoriilor de angajați, care au diferite poziții în ierarhia administrativă, diferite responsabilități, sunt angajați în baza diferitor sisteme de management al resurselor umane, caracteristice numai domeniului administrativ, și au diferită acoperire legislativă. După cum ne menționează Cojocaru S., când vorbim de salariații din autoritățile administrației publice avem în vedere în primul rând funcționarii publici, care sînt titularii unor funcții permanente, în condițiile legii, în cadrul unei administrații publice și cărora li se aplică regimul prevăzut de dreptul constituțional și dreptul administrativ. Sunt împărțiți în diferite categorii, fiecare având responsabilitățile și îndatoririle sale în dependență de locul ce-l ocupă în scara ierarhică administrativă. De aceea, pe parcursul lucrării vom folosi termenul de educare și formare profesională a funcționarilor publici.

Astfel, după cum este menționat în literatura de specialitate, încadrarea noțiunii de funcționar public în categoria de salariat, se realizează prin următoarele argumente:

- atât raportul juridic născut prin încheierea contractului individual de muncă, cât și raportul de serviciu au o natură contractuală, având la bază un acord de voință al părților;
- prestarea muncii și salariul constituie obiect, respectiv cauză, atât în cazul contractului individual de muncă, cât și în cazul raportului de serviciu; [20, p. 23]
- executarea contractului individual de muncă, ca și executarea func-

ției publice presupune o relație de subordonare a persoanei fizice (salariat/funcționar public) față de angajator, respectiv față de autoritatea (instituția) publică; [21, p. 20-21]

- funcționarul public nu este un terț, un beneficiar al serviciului public, ci este integrat acestuia. Investit în funcția publică, el exercită atribuțiile de putere statală în numele autorității (instituției) din care face parte, realizând competența atribuită acesteia; [5]

- drept urmare, autoritatea (instituția) în serviciul căreia se află și îi este subordonat, se comportă față de el ca un veritabil angajator.

- în doctrina recentă de drept al muncii, dimpotrivă, se susține că „raporturile de serviciu ale funcționarilor publici nu sunt altceva decât raporturi tipice de muncă”.

- un alt autor – de referință – în 2007 a fost de părere că raporturile de serviciu ale funcționarilor publici, deși, indiscutabil, sunt raporturi juridice de muncă, nu mai puțin însă locul lor firesc se află în dreptul administrativ, în cadrul dreptului muncii, ele fiind „numai ca repere comparative față de raporturile de muncă ale salariaților”. [20, p. 25]

Dincolo de controversele doctrinare, apreciem că se observă și în Republica Moldova o tendință de liberalizare a funcției publice în direcția contractualizării acesteia. La fel, se impune tot mai mult accentul pentru profesionalizarea funcționarilor publici, fiind din ce în ce mai mult valorificată instituția educării și formării profesionale a funcționarilor publici. Iată de ce, este important pentru demersul nostru științific să demonstrăm că munca în administrația publică este îndeplinită de oameni anume pregătiți, care au câștigat în timp un prestigiu datorită misiunii fundamentale pe care o îndeplinesc, aceea de a servi intereselor cetățenilor unui stat. În acest context, personalul administrației publice (personal contractual și funcționari publici) este răspunzător de efectele deciziilor luate și de punerea lor în aplicare.

În contextul dat, putem face trimitere la art 37 alin (1) din Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008, în care se menționează că funcționarul public are dreptul și obligația de a-și perfecționa, în mod continuu, abilitățile și pregătirea profesională. Conform alin (2) din aceeași Lege nominalizată, fiecare autoritate publică va asigura organizarea unui proces sistematic și planificat de dezvoltare profesională continuă a funcționarului public, care include: aprofundarea și actualizarea cunoștințelor, dezvoltarea

tarea abilităților; modelarea atitudinilor necesare funcționarului public pentru exercitarea eficientă a atribuțiilor funcției.

Considerăm extrem de importantă diferențierea care trebuie făcută între categoriile de personal din administrația publică, întrucât fiecare dintre acestea realizează funcții specifice administrației publice.

Concluzii

Astfel, în temeiul afirmațiilor de mai sus, vom prezenta cu titlu de sistematizare, categoriile de funcționari publici din Republica Moldova ca titulari ai raportului juridic de muncă din sfera publică, și cărora le este aplicabil regimul educării și formării profesionale.

Astfel, conform nivelului atribuțiilor titularului, funcțiile publice se clasifică în următoarele categorii:

- funcții publice de conducere de nivel superior. Funcționarii publici de conducere de nivel superior realizează managementul nivelului superior în autoritățile publice. [10]

Categoria funcționarilor publici de conducere de nivel superior include persoanele care sînt numite în una din următoarele funcții publice de conducere de nivel superior: [10] secretar de stat al ministerului, adjunct al conducătorului autorității administrative; conducător și adjunct al conducătorului aparatului autorității publice - Parlamentul, Președintele Republicii Moldova, Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Procuratura Generală, Curtea de Conturi, Centrul Național Anticorupție, Oficiul Avocatului Poporului.

- funcții publice de conducere. Categoria funcționarilor publici de conducere include persoanele numite, în condițiile Legii nr. 158-XVI din 04.07.2008, în una din următoarele funcții publice de conducere: [12]

a) conducător și adjunct al conducătorului organului din subordinea ministerelor și altor autorități administrative;

b) conducător și adjunct al conducătorului subdiviziunii interioare a autorității publice;

c) conducător și adjunct al conducătorului serviciului desconcentrat al autorității publice;

g) conducător și adjunct al conducătorului serviciului descentralizat, organizat în unitatea administrativ-teritorială și în unitatea teritorială autonomă cu statut special;

h) secretar al consiliului satului (comunei), sectorului, orașului (municipiului), raionului și secretar al preturii;

- i) prețor și viceprețor al sectorului municipiului Chișinău;
- j) șef al secretariatului instanței judecătorești;
- k) șef al Aparatului Comisiei Electorale Centrale;
- l) custode principal de fonduri.

• funcții publice de execuție. Categoria funcționarilor publici de execuție include persoanele numite, în condițiile Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008, în alte funcții publice decât cele prevăzute la art. 8 și 9 (Legea nr. 158-XVI din 04.07.2008).

Aceste categorii de funcții publice sunt repartizate în baza Clasificatorului unic al funcțiilor publice (aprobat prin Legea nr. 155 din 21.07.2011 [11]), următoarelor autorități ale Administrației Publice, și anume:

- Secretariatul Parlamentului, Aparatul Președintelui Republicii Moldova;
- Cancelaria de Stat (inclusiv oficiile teritoriale);
- Autoritățile publice autonome (aparatură centrală și subdiviziunile teritoriale);
- Secretariatul Curții Constituționale și autoritatea judecătorească;
- Organele centrale de specialitate ale administrației publice și alte autorități administrative centrale (aparatură centrală și subdiviziunile teritoriale);
- Autoritățile din subordinea organelor centrale de specialitate ale administrației publice și din subordinea altor autorități administrative centrale (aparatură centrală și subdiviziunile teritoriale);
- Autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea și cele ale municipiului Bălți;
- Autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi.

Personalul auxiliar și contractual este investit cu funcții secundare și provizorii din administrația publică, care, activând pe baza contractului individual de muncă, cu durata determinată sau nedeterminată, este supus regimului prevăzut de dreptul muncii. Personalul auxiliar și contractual este supus unui regim juridic de drept al muncii, însă, în realizarea atribuțiilor de serviciu trebuie să cunoască și să respecte principiile ce stau la baza administrației publice.

În sensul strict al cuvântului, personalul public este titularul unei activități permanente, dar care poate fi menținut un timp mai mult sau mai puțin îndelungat în administrație și, de asemenea, poate să-și consacre doar o parte din activitatea sa.

Argumentând clasificarea făcută mai sus, vom stipula că în administrația

statului nu există funcții publice care să nu solicite nici un fel de pregătire profesională și/sau în domeniul managementului. Competența profesională și cea în domeniul managementului public sunt absolut necesare pentru obținerea eficienței la nivelul sistemului administrativ prin previzionarea corespunzătoare a evoluțiilor viitoare, organizarea activității, gestionarea resurselor, motivarea angajaților și controlul modului de desfășurare a proceselor.

Referințe bibliografice

1. Burduș E., *Tratat de management*, Editura Economică, București, 2005, p. 834.
2. Casanova F. *Vocational Training and Labor Relations*, Montevideo: CINFERFOR, 2003, p. 37.
3. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154-XV din 28.03.2003. În: *Monitorul Oficial al R. Moldova* nr.159-162/648 din 29.07.2003. <http://lex.justice.md/md/326757/>
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 14.
5. Gray L. *Marketing education*. Maidenhead: Open University Press, 1991. p. 31.
6. Gribincea A. și alții. *Globalizarea și impactul ei asupra tehnologiilor informaționale*. În: *Economie și sociologie*. Chișinău, 2003, nr. 2, p. 69-76.
7. Hurley D. et. al. *Top 10 State policy issues for higher education in 2009*. AAS-CU State Relations and Policy Analysis Research Team, 2009, p. 69.
8. Iorgovan A., *Tratat de drept administrativ*. vol.1, București: Editura All Beck 2005, p. 584.
9. Iris M. *Formarea profesională continuă, motor al dezvoltării economice și sociale*. În: *Colloquium politicum*, Anul II, nr. 1, ianuarie-iunie 2011, p. 109-124.
10. *Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial* nr. 230-232/840 din 23.12.2008. <http://lex.justice.md/md/330050/>
11. *Legea pentru aprobarea Clasificatorului unic al funcțiilor publice* nr. 155 din 21.07.2011. În: *Monitorul Oficial* nr. 164-165/480 din 04.10.2011. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340410&lang=1>
12. *Legea pentru modificarea și completarea Legii nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public* nr. 98 din 28.05.2010. În: *Monitorul Oficial* nr.117-118/359 din 09.07.2010. <http://lex.justice.md/md/335149/>
13. Lock D. (coordonator), *Manual Gower de management*, Editura Codecs, București, 2001, p. 596.
14. Locke J. *Traite du gouvernement civil*. Paris: Flammarion, 1984, p. 44.
15. Pașa F., *Creșterea competenței profesionale*. În: *Revista „Tribuna economică”* nr. 44/2005, p. 22 – 25.
16. Petrescu I., *Managementul personalului întreprinderii*, Editura Expert, București, 2003, p. 212.
17. Roegiers X. *Manuel scolaire de developpement de competences dans l'enseignement*. BIEF, Departement de science de l'education de l'URL, 1998, p. 19.

18. Rousseau J.-J. Du contrat social ou Principes du droit politique. Une édition produite à partir du texte publié en 1762. Paris: Union Générale d'Éditions, 1963. 373 p.
19. Stana G. Formare profesională - reconversie profesională în România. În: *Legea și viața*, 2012, nr. 6, p. 48.
20. Ștefănescu I. T., *Tratat de dreptul muncii*. București: Editura Wolters Kluwer, 2007, p. 23, p. 25.
21. Țiclea Al., *Competența soluționării litigiilor de muncă în cazul funcționarilor publici*. În: *R.R.D.M.* nr. 1/2006, p. 20-21.
22. Uța L., *Dreptul muncii. Salarii, sporuri și concedii, formare profesională. Practica judiciară*. București: Editura Hamangiu, 2010, p. 274.
23. Гриб В.В. *Взаимодействие органов государственной власти и институтов гражданского общества в Российской Федерации: конституционноправовые аспекты: монография. 2-е изд., доп и перераб.* Москва: Издательство «Юрист», 2011. 400 с., p. 104.
24. Поздняков С. *Внешнеполитическая деятельность и международные отношения*. - Москва: Изд-тво Наука, 1986. С. 45.

ARME DE FOC - DIAGNOSTICARE CRIMINALISTICĂ

Sergiu CERNOMOREȚ, *doctor în drept, IRIM*
(cernomor2004@mail.ru)

Mihail DULGHIERU, *șef Secție examinări și
evidențe balistice CTCEJ al IGP al MAI*
(mihai_d@mail.ru)

Rezumat

Importanța și necesitatea indubitabilă a expertizelor balistice este determinată direct de gravitatea infracțiunilor; or, armele de foc sunt utilizate la comiterea infracțiunilor grave, deosebit și excepțional de grave.

În acest articol sunt abordate anumite aspecte ale expertizei balistice la examinarea armelor de foc, în special:

- care sunt criteriile după care se ghidează expertul balist pentru a atribui obiectele la categoria de arme foc;

- ce este și cum se determină starea de funcționare și utilitatea pentru trageri a armelor;

- determinarea utilității pentru trageri a armelor de foc confecționate artizanal.

Cuvinte-cheie: *armă de foc, armă artizanală, examinare balistică, expert-criminalist, stare de funcționare, utilitate pentru tragere*

CZU: 343.98

Introducere. În ultima decadă a secolului XXI în Republica Moldova se atestă o creștere a infracțiunilor cu aplicarea armelor de foc, traficul de arme și muniții, precum și cazuri de confecționare artizanală a armelor de foc.

Conform informației Ministerului Afacerilor Interne în anul 2015,

cu aplicarea armelor de foc, explozivelor și grenadelor au fost săvârșite 75 infracțiuni, inclusiv 30 de cazuri de huliganism, 15 cazuri de vătămări intenționate, 5 cazuri de tâlhării și 4 cazuri de omor [10]. În această statistică însă nu sunt incluse cazurile în care au fost depistate arme de foc și muniții păstrate ilegal, deși suntem convinși că numărul acestora este destul de mare.

Pe parcursul anului 2016, în cadrul Centrului Tehnico-Criminalistic și Expertize Judiciare al Inspectoratului General de Poliție au fost efectuate peste 500 de examinări balistice.

Urmărirea penală în toate cauzele în care sunt implicate armele de foc nu poate fi finisată, deopotrivă nici cauzele penale nu pot fi expediate în instanța de judecată, fără efectuarea expertizelor balistice care ar elucida circumstanțele în care au fost aplicate armele de foc, iar în unele situații, nici pornirea urmăririi penale nu este posibilă fără concluziile expertizei balistice.

În literatura de specialitate există mai multe definiții ale conceptului de armă de foc, abordări realizate ținând cont de mai multe criterii, cum ar fi: etimologic, militar, criminalistic sau legal.

Printre autori care definesc conceptul de armă de foc îl menționăm pe Komarineț B.M., care definește arma de foc ca „... mijloc de aruncare în care încărcătura primește mișcare direcționată din contul energiei obținută de la arderea pulberii” [7, p. 65]. La rândul său, autorul român Lăcrămioara Bălan definește arma de foc fiind „... un mecanism, un instrument care servește la atac sau apărare și folosește pulberea explozivă” [2, p. 37].

Autorii autohtoni Iurie Odagiu, Lilian Luchin și Constantin Rusnac, definesc arma de foc fiind „... un dispozitiv tehnic destinat lansării proiectilelor, al cărei principiu de funcționare are la bază forța de expansiune dirijată a gazelor provenite din detonarea unei capse ori arderea unei încărcături” [1, p. 74].

Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește arma de foc - „armă care folosește pulberea explozivă la aruncarea unui proiectil (pușca, tunul etc.)” [11].

Legea Nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, definește arma de foc drept „o armă portabilă cu țevă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alică, un glonț ori un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie. Se consideră că un obiect poate fi transformat

pentru a arunca o alicie, un glonț sau un proiectil, prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă are aspectul unei arme de foc și, ca urmare a construcției sale ori a materialului din care este confecționat, poate fi transformat în acest scop” [9].

Studiind definițiile menționate supra, dar și reieșind din experiența practică în domeniul balisticii judiciare, din punct de vedere criminalistic, propunem următoarea definiție a armei de foc: „arma de foc este un mecanism de propulsare (aruncare), în care proiectilul primește mișcare direcționată de la energia obținută în urma arderii pulberii”.

Reieșind din definiția armei de foc, pentru ca un obiect să fie atribuit la categoria armelor de foc, acesta trebuie să satisfacă cerințelor următoarelor criterii [3, p. 13]:

Criteriul armurier - obiectul este destinat pentru lovirea țintei și are capacitate suficientă de nimicire.

Criteriul de foc - obiectul folosește energia obținută în urma arderii pulberii pentru propulsarea proiectilului.

Criteriul de siguranță - obiectul oferă posibilitatea utilizării multiple și în siguranță pentru trăgător.

Astfel, în timpul examinării balistice, expertul va stabili dacă obiectul sau arma supusă cercetării satisface în totalitate și concomitent cele trei criterii indicate supra.

Criteriile de mai sus determină și o anumită construcție a armelor de foc, care ar permite satisfacerea cerințelor expuse.

Pentru ca un obiect să satisfacă cerințele criteriului armurier, și anume de a lovi ținta și a avea capacitate suficientă de nimicire, este necesar ca acesta constructiv să cumuleze trei elemente de bază caracteristice oricărei arme de foc [5, p. 37]:

- țeava sau un element ce o înlocuiește, care oferă proiectilului o mișcare direcționată;

- mecanismul de închidere, care în momentul împușcăturii închide canalul țevii la retezătura din spate;

- mecanismul de dare a focului, care declanșează împușcătura.

Prezența acestor trei elemente constructive este o condiție necesară pentru atribuirea obiectului la categoria armelor de foc, iar pentru realizarea destinației este necesar ca proiectilul să aibă suficientă capacitate de a lovi și nimici ținta, care se determină de energia cinetică pe care proiectilul o primește în armă.

Pentru armele de foc industriale este suficient ca expertul să determine prezența tuturor elementelor constructive de bază pentru a fi atribuită la categoria armelor de foc. Verificarea dacă proiectilul are suficientă energie cinetică pentru nimicire nu este necesară, deoarece producătorul din start a proiectat și confecționat arma dată pentru lovierea și nimicirea țintei.

Însă, în cazul armelor artizanale, pentru ca obiectul să fie atribuit la categoria armelor de foc, este obligatorie determinarea capacității de nimicire a proiectilului, care este determinată de energia cinetică specifică ce o capătă în urma tragerii [6, p. 78]. Energia cinetică specifică se determină în baza formulei

$$E_s = \frac{EE}{SS}, \text{ unde } E = \frac{mv^2}{2}, S = \frac{\pi R^2}{2}$$

E - energia proiectilului, J

m - masa proiectilului, kg

R - raza secțiunii transversale a proiectilului

v - viteza proiectilului măsurată la distanța de un metru de la gura de foc, m/s.

Dacă în rezultatul calculelor expertul obține E_s mai mică de $0.5 \frac{J}{mm^2}$, atunci proiectilul nu posedă capacitatea suficientă de nimicire și expertul concluzionează că, obiectul dat nu se referă la categoria armelor de foc.

Vice-versa, în cazul în care, în rezultatul calculelor expertul obține E_s egală sau mai mare $0.5 \frac{J}{mm^2}$, atunci proiectilul posedă capacitatea suficientă de nimicire și expertul concluzionează că, obiectul dat se referă la categoria armelor de foc.

Pentru obținerea unor date veridice, este necesar de a efectua mai multe trageri și măsurarea vitezei și calcularea energiei cinetice specifice a proiectilului pentru fiecare tragere, după care se calculează media aritmetică, iar rezultatul obținut stă la baza formulării concluziilor.

Astfel, generalizînd cele expuse supra, la examinarea armelor de foc expertul-criminalist formulează concluzia că, obiectul examinat se referă la categoria armelor de foc sau obiectul prezentat nu se referă la categoria armelor de foc.

În cazul armelor supuse examinărilor balistice, după stabilirea apar-

tenenței la categoria armelor de foc, cu indicarea tipului, modelului și calibrului acesteia, următoarea etapă a examinării balistice o constituie verificarea stării de funcționare și a utilității pentru tragere a armei.

Conceptul de stare de funcționare a armei de foc poate fi definit diferit în dependență de domeniul de activitate legat cu armele de foc.

Întreprinderile producătoare de arme de foc operează cu termenul de stare tehnică a armei de foc, ceea ce presupune corespunderea tuturor caracteristicilor constructive și proprietăților balistice a armei cu cerințele standardelor de stat și condițiilor tehnice ale producătorului.

Aceste standarde includ în sine și cerințe referitoare la calitatea prelucrării pieselor, calitatea metalului utilizat, prezența a anumitor vopsele sau lacuri pe suprafețele exterioare ale armei (brunare, lăcuire), ș.a. Așadar, stabilirea stării tehnice a armei depășește competența expertului-criminalist, fiind necesare cunoștințele specialiștilor din alte domenii, de exemplu stabilirea mărcii oțelului utilizat la confecționare, calitatea prelucrării exterioare a pieselor etc [3, p. 65].

Defectele ce pot apărea în perioada exploatării armei, de exemplu ștergerea stratului de vopsea sau a stratului de lac de pe suprafața armei, determină faptul că arma nu satisface cerințelor standardelor de stat, deci arma nu este în stare tehnică bună. Totuși, arma dată satisface cerințele de funcționare a armurierilor militari, efectuarea tragerilor fără rateu, în siguranță și cu precizie de tragere.

În criminalistică, de-a lungul anilor s-au formulat diferite opinii referitoare la starea de funcționare a armei, începînd de la corespunderea totală cu cerințele standardelor, pînă la simpla posibilitate de a efectua împușcături.

Generalizarea opiniilor doctrinare a permis definirea conceptului de stare de funcționare a armei. Astfel, starea de funcționare a armei, este acea stare în care toate elementele, dispozitivele și mecanismele care asigură efectuarea tragerilor fără rateu și în siguranță, trebuie [4, p. 92]: să fie prezente și la locul destinat; să nu aibă defecte esențiale; să interacționeze între ele conform construcției, unde, prin defect esențial se înțelege acel defect care împiedică piesa să-și îndeplinească funcția sa.

În sens criminalistic, arma poate fi în stare de funcționare, avînd și unele defecte care nu influențează funcționarea normală a armei, de exemplu crăpături ale patului sau a plăselelor mânerului.

Așadar, în sens criminalistic, se consideră că, arma nu este în stare de

funcționare dacă sunt prezente defecte esențiale sau lipsesc piese care asigură efectuarea tragerilor sau exploatarea normală a armei [ibidem].

Este de menționat faptul că starea de funcționare se soluționează doar pentru armele industriale. Pentru armele artizanale această întrebare nu se soluționează deoarece nu există documentație tehnică referitoare la cerințele pe care trebuie să le întrunească arma și care ar stabili care este interacțiunea corectă a pieselor.

Stabilirea utilității pentru trageri a armei de foc are o valoare informativă mult mai mare decât starea de funcționare a armei, deoarece faptul că arma nu este în stare de funcționare nu înseamnă că ea nu este utilă pentru trageri. Mai ales că, întrebarea despre utilitatea pentru trageri poate fi soluționată atât pentru armele industriale, cât și pentru cele artizanale.

Așadar, în sens criminalistic se consideră că, arma de foc este utilă pentru trageri dacă poate efectua trageri multiple.

În dependență de starea în care se află, arma de foc poate fi complet utilă pentru trageri sau poate fi utilă pentru trageri separate.

Arma este complet utilă pentru trageri, dacă ea este utilă pentru trageri în regimul prevăzut de construcție. Însă, arma este utilă pentru trageri separate dacă:

- este utilă pentru trageri doar în unul din regimurile de efectuare a tragerilor prevăzute de construcție (pentru armele automate cu regimuri combinate de efectuare a tragerilor);
- este utilă pentru trageri într-un regim care nu este prevăzut de construcție (pistol semi-automat efectuează trageri în regim automat);
- este utilă pentru trageri nesistematice, cu rateuri și întârzieri;
- este utilă pentru trageri cu efectuarea anumitor manipulări sau operațiuni. De exemplu, în cazul uzării pragului de armare, cocoșul nu se fixează în poziția armat, dar tragerea poate fi efectuată prin deplasarea manuală a cocoșului în spate și eliberarea bruscă a acestuia.

Astfel, noțiunile de stare de funcționare și de utilitate pentru trageri, în complex, caracterizează starea armei examinate. Reieșind din cele expuse, expertul-criminalist poate formula una din urătoarele concluzii:

- arma de foc este în stare de funcționare și utilă pentru trageri;
- arma de foc nu este în stare de funcționare, dar este utilă pentru trageri;
- arma de foc nu este în stare de funcționare, dar este utilă pentru trageri separate;
- arma de foc nu este în stare de funcționare și nu este utilă pentru trageri.

Este de menționat că, formularea concluziei că, arma de foc este în stare de funcționare dar nu este utilă pentru trageri, este incorectă deoarece dintr-o armă în stare de funcționare oricând pot fi efectuate trageri în regimul prevăzut de construcție.

În cele din urmă, considerăm că formularea unor concluzii corecte, coerente și cu expunere logică în cadrul expertizelor balistice, este factorul decisiv pentru recunoașterea acestora în calitate de probe, deoarece organele de drept nu au cunoștințe profunde în domeniul balisticii judiciare. Astfel, în cadrul examinării cauzelor penale, părțile în procesul penal se bazează, în mare parte, doar pe concluziile din expertiza balistică, fără a analiza esența examinărilor din partea descriptivă a raportului de expertiză.

Stabilirea stării de funcționare și în special a utilității pentru trageri a armelor de foc este uneori de o necesitate strictă, iar în cazul armelor artizanale este imposibil de stabilit apartenența la categoria armelor de foc, fără a determina utilitatea pentru trageri.

Examinarea armelor în cadrul expertizelor balistice efectuată cu respectarea criteriilor de atribuire a obiectelor la categoria armelor de foc, expuse în literatura de specialitate, asigură veridicitatea concluziilor și prin urmare, contribuie la stabilirea adevărului.

Referințe bibliografice

1. Iurie Odagiu, Lilian Luchin și Constantin Rusnac. Cercetarea la fața locului. Chișinău, 2013.
2. Lăcrămioara Bălan. Balistica Judiciară. Ed. Lumen, 2014.
3. Stalimahov A., Sumaroka A., Egorov, A. Suharev. „Судебная баллистика”. Saratov, 1998.
4. Андреев А.Г., Жигалов Н.Ю., Латышов И.В. Судебная баллистика и Судебно-баллистическая экспертиза. Волгоград: ВА МВД России, 2003. 164 с.
5. Б.П. Смагорински. Криминалистическая экспертиза. Выпуск 2. Судебно-баллистическая экспертиза. Волгоград: ВА МВД России, 1996. 226 с.
6. В.А Ручкин, А. А. Шнайдер Криминалистика. Серия 6. Судебная баллистика. Саратов: Издательство Министерства внутренних дел Российской Федерации, 2005. 204 с.
7. Комаринец Б.М. „Криминалистическое отождествление огнестрельного оружия по стреляным гильзам”, Moscova, 1955.
8. Федоренко В.А. Актуальные проблемы судебной баллистики. Москва: Издательство «Юрлитинформ», 2011. 208 с.
9. <http://lex.justice.md/md/345127/> (accesat la 11.01.2017).
10. <http://www.statistica.md/libview.php?l=ro&id=168&id=5098> (accesat la 11.12.2016).
11. <https://dexonline.ro/definitie/arma>. (accesat la 11.01.2017).

CONFINȚIREA PROBLEMATICII CONTROLULUI CONSTITUȚIONALITĂȚII LEGIILOR ÎN SISTEMUL POLITICILOR PUBLICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Tatiana DABIJA, *doctor în drept, IRIM*
(dabijatiana@mail.ru)

Rezumat

Controlul constituționalității legilor, drept una din atribuțiile cele mai importante ale Curții Constituționale, a constituit o preocupare constantă a instituțiilor statului. Această preocupare s-a materializat în încercarea de a reglementa, reforma și moderniza procesul de realizare a controlului constituționalității legilor.

Este firesc faptul, că nu întotdeauna problematica controlului constituționalității legilor era vizată direct de către politici publice. De cele mai dese ori, s-a acționat indirect, acționând primordial asupra reformelor instituționale sau altor aspecte cu caracter indirect.

Totuși, există suficiente exemple, care atestă preocuparea pentru a stipula în mod direct o anumită reconsiderare a unor aspecte ce vizează controlul constituționalității legilor.

Cuvinte-cheie: *Curtea Constituțională, controlul constituționalității legilor, democrație, suveranitate, constituție, sistem de drept, justiție națională*

CZU: 342.2:35(478)

Introducere. Printre cele mai importante politici publice, cu impact asupra exercitării controlului constituționalității legilor, identificăm:

Strategia de reformă a sectorului justiției: 2011-2016 [9]. În contextul reformei justiției, sunt preconizate un șir de reforme ce vizează direct Curtea Constituțională a Republicii Moldova. Astfel, în cadrul

Pilonului VI – „Respectarea drepturilor omului în sectorul justiției”, este introdus Capitolul 6.1. – „Consolidarea rolului Curții Constituționale”, care a indicat asupra unor domenii specifice de intervenții:

1. Revizuirea componenței și a criteriilor de selectare a judecătorilor Curții Constituționale [9, Domeniul 6.1.1 din Cap.6.1, p. 63];

2. Revizuirea procedurilor de examinare a sesizărilor înaintate Curții Constituționale [9, Domeniul 6.1.2 din Cap. 6.1, p. 63];

3. Revizuirea spectrului de subiecți cu drept de sesizare a Curții Constituționale [9, Domeniul 6.1.3. din Cap. 6.1, p. 63];

4. Consolidarea capacităților profesionale ale colaboratorilor Curții Constituționale, care să asigure o calitate înaltă a verificării actelor legislative [9, Domeniul 6.1.4. din Cap.6.1, p. 63].

În baza Strategiei a fost adoptat un Plan de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 [3], care prevede încă o acțiune ce ar putea avea efect direct asupra procesului de realizare a controlului constituționalității legilor de către Curtea Constituțională – „Elaborarea proiectului de lege cu privire la Curtea Constituțională și a Codului jurisdicției constituționale (în variantă nouă)”, activitate ce urmează a fi realizată în anii 2015-2016 [4, Domeniul 6.1.1. pct. 3].

Din câte putem observa, în perioada imediat următoare, Curtea Constituțională va trece printr-o perioadă caracterizată de reforme și modernizare, care în ultimă instanță nu au cum să nu afecteze modul de organizare și desfășurare a procesului de control al constituționalității legilor.

Metode aplicate. În contextul celor relatate, în prezentul articol, am considerat oportun efectuarea unei cercetări minuțioase prin metode analitico-logice, comparative, sistemice și prospective a repertoriului normativ privind consfințirea problematicii controlului constituționalității legilor în sistemul politicilor publice din Republica Moldova. Metoda analizei logice (analiza deductivă, inductivă, generalizare, specificare etc.), utilizată pe larg în conținutul cercetării și, în special, la efectuarea sintezei opiniilor diferiților autori privind problematica cercetată asupra legilor autohtone în speță. Metoda analizei comparative s-a utilizat îndeosebi la compararea actelor normative și doctrinei diferitor state în materia vizată. Metoda analizei sistemice, indispensabilă pentru cercetarea normelor juridice naționale și internaționale de ordin instituțional, material și procedural. Metode prospective, folosite pentru a descrie tendințele existente în domeniul problematicii privind consfințirea pro-

blematicii controlului constituționalității legilor în sistemul politicilor publice din Republica Moldova, inclusiv prin prisma unificării practicii naționale în coraport cu cea internațională.

Rezultatele cercetării. Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2014 [5]. Anul 2014 a fost un an extrem de important pentru Republica Moldova, cu evenimente politico-juridice de natură să marcheze existența cetățenilor pentru multe decenii înainte. Avem în vedere alegerile parlamentare din 30 noiembrie și evident – evenimentul de anvergură – semnarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană. Toate acestea, dar și alte evenimente rămase oarecum în umbră, au lăsat o amprentă asupra Planului de acțiuni ale Guvernului pentru anul 2014.

Cât despre Planul de acțiuni al Guvernului pentru anul 2014, în cadrul Pilonului III – „Edificarea statului de drept”, Capitolul „Justiția”, a fost inclus compartimentul „Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Printre obiectivele de guvernare, este prevăzută „...consolidarea rolului Curții Constituționale...”, iar indicatori de impact ar servi „...cercul subiecților cu drept de sesizare a Curții Constituționale extins și capacitățile personalului sporite”.

Astfel, în măsura sub Nr. 208, este prevăzută o acțiune concretă ce vizează „Eficientizarea activității Curții Constituționale prin revizuirea criteriilor de selectare a judecătorilor și a procedurilor de examinare a sesizărilor” [3, act. 208].

Respectiv, la modul concret se cere elaborarea proiectului de lege pentru modificarea Constituției privind componența și criteriile de selectare a judecătorilor la Curtea Constituțională.

Deși executor al acestei măsuri este Ministerul Justiției al RM, credem că este necesară implicarea activă a angajaților Curții Constituționale, mai cu seamă în ceea ce privește revizuirea procedurilor de examinare a sesizărilor.

Realizarea măsurii respective a fost preconizată pentru trimestrul IV, dar din diferite motive așa și nu a fost realizată.

Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018 [11]. Cu regret, constatăm că subiectul Curții Constituționale și în speță controlul constituționalității legilor de către Curtea Constituțională, nu constituie un domeniu prioritar. Astfel, în tot cuprinsul Programului de activitate al Guvernului întâlnim doar o singură mențiune cu referire la Curtea Constituțională. Este vorba de Capitolul V „Justiția și drepturile

omului”, compartimentul B „Reformarea organelor procuraturii, excluderea influenței politice și creșterea transparenței activității acestora”, care se referă la implementarea priorității a Concepției de reformă a procuraturii, inclusiv prin:

a) adoptarea noii Legi a procuraturii în termene proximale după primirea avizului Comisiei de la Veneția, care să asigure:

- revizuirea modului de sesizare a procuraturii de către instituțiile publice și funcționari în scopul limitării influenței externe asupra instituției și a procesului de gestionare a cauzelor penale (neadmiterea discuțiilor în format politico-administrativ, a solicitării de către terți a informațiilor și luarea de măsuri pe cauze penale concrete, în conformitate cu hotărârile Curții Constituționale și legislația procesuală).

Acordul de Asociere a Republicii Moldova la Uniunea Europeană [10]. Probabil, că nu există suflare omenească în Republica Moldova, care să nu cunoască de faptul, că Parlamentul a ratificat Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte.

O lecturare atentă a celor peste 1800 de pagini a Acordului de Asociere, nu a relevat o sarcină clară și directă de modernizare și compatibilizare pentru Curtea Constituțională a Republicii Moldova.

Totuși, indirect, Curtea Constituțională va trebui să țină cont de anumite repere prevăzute expres de Acordul de Asociere. Avem în vedere, în primul rând, dezideratele ce reies din conținutul Titlului III al Acordului - „Libertate, Securitate și Justiție” [10, art.12-20 din Acord]. Astfel, Curtea Constituțională, în procesul de control al constituționalității legilor este invitată să vegheze asupra statului de drept din Republica Moldova. În virtutea prevederilor art.12 – „Statul de drept” din Acordul de Asociere, țara noastră urmează să acorde o importanță deosebită promovării statului de drept, inclusiv independenței sistemului judiciar, accesului la justiție și dreptului la un proces echitabil.

Totodată, printre preocupările Republicii Moldova și implicit a Curții Constituționale trebuie să se regăsească funcționarea eficientă a instituțiilor în domeniul asigurării respectării legii și al administrării justiției [10, art.12 alin. (2) din Acord], iar respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale va ghida toate activitățile în domeniul libertății, al securității și al justiției [10, art.12 alin.(3) din Acord].

De fapt, studiul conținutului Acordului de Asociere a RM la UE a

identificat o preocupare a Curții Constituționale pentru viitorul apropiat. Este vorba de stabilirea unor relații de colaborare cu Curtea Europeană de Justiție, studiul legislației, practicilor și precedentelor acesteia.

Textul Acordului de Asociere relevă situația când Curtea Constituțională va trebui să țină cont de unele aspecte ale activității Curții Europene de Justiție, inclusiv pe dimensiunea controlului constituționalității legilor.

Vom exemplifica cele menționate prin a face referință la dispozițiile Acordului. În acest context, au fost identificate mai multe prevederi relevante, precum:

1. În procesul apropierii legislative de acquis-ul Uniunii, în materialul achizițiilor publice, se ține seama în mod adecvat de jurisprudența corespunzătoare a Curții de Justiție a Uniunii Europene [10, cap.8, art.273 alin. 2 din Acord].

2. Ajutoarele de stat se evaluează pe baza criteriilor care decurg din aplicarea normelor în materie de concurență aplicabile în UE, în special a articolului 107 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene și a instrumentelor de interpretare adoptate de instituțiile UE, inclusiv jurisprudența relevantă a Curții de Justiție a Uniunii Europene [10, cap.10, art. 340 alin.(1) din Acord].

3. În cazul în care un diferend privește o chestiune de interpretare a unei dispoziții din dreptul Uniunii (cu referire la capitolul 3 (Bariere tehnice în calea comerțului), capitolul 4 (Măsuri sanitare și fitosanitare), capitolul 5 (Regimul vamal și facilitarea comerțului), capitolul 6 (Dreptul de stabilire, comerțul cu servicii și comerțul electronic), capitolul 8 (Achiziții publice) sau capitolul 10 (Concurență) al titlului V (Comerț și aspecte legate de comerț)) Comisia de arbitraj nu decide în această chestiune, ci solicită Curții de Justiție a Uniunii Europene să se pronunțe asupra chestiunii respective. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene este obligatorie pentru Comisia de arbitraj [10, cap.14, secț.3, art.403 alin.(2) din Acord].

4. Autoritățile din Republica Moldova iau toate măsurile adecvate pentru a recupera fondurile UE plătite în mod necuvenit. În cazul în care Comisia Europeană execută fondurile UE în mod direct sau indirect prin încredințarea sarcinilor de execuție bugetară unor terți, o decizie luată de Comisia Europeană, care impune o obligație pecuniară unor persoane, altele decât statele, este executorie în Republica Moldova în conformitate cu următoarele principii: (a) executarea este reglementa-

tă de normele de procedură civilă în vigoare în Republica Moldova. Decizia se învestește cu formulă executorie, fără a îndeplini nici o altă formalitate în afara verificării autenticității deciziei, de către autoritatea națională pe care Guvernul Republicii Moldova o desemnează în acest scop și o face cunoscută Comisiei Europene și Curții de Justiție a Uniunii Europene; (c) executarea poate fi suspendată numai printr-o decizie a Curții de Justiție a Uniunii Europene [10, Titlul VI cap.2 art.430 alin. (4) din Acord]. Executarea se efectuează în conformitate cu normele de procedură ale Republicii Moldova, iar legalitatea hotărârii de executare este supusă controlului Curții de Justiție a Uniunii Europene [236, Titlul VI cap. 2 art.430 alin. (5) din Acord].

Un alt aspect, reglementat de Acordul de Asociere și de care va trebui să țină cont Curtea Constituțională a Republicii Moldova în procesul exercitării al controlului constituționalității legilor, ține de obligativitatea transpunerii legislației și practicilor UE în sistemul de drept al RM. În acest sens, Acordul operează cu o gamă largă de situații precum: 1) Apropierea treptată, prin care se înțelege, că Republica Moldova urmează să realizeze apropierea treptată a legislației sale de dreptul Uniunii Europene [10, art.448 din Acord]. 2) Apropierea dinamică, care acordă prerogative Consiliului de asociere de a revizui și actualiza periodic anexele Acordului [10, art.449 din Acord]. 3) Monitorizare, prin care se înțelege evaluarea continuă a progreselor înregistrate a punerii în aplicare și asigurarea respectării măsurilor care fac obiectul Acordului [10, art.450 din Acord]. 4) Evaluarea apropierii, care presupune, că Uniunea Europeană evaluează apropierea legislației Republicii Moldova de dreptul Uniunii. Acest lucru include aspectele legate de punerea în aplicare și asigurarea respectării legislației. [10, art.451 din Acord]. 5) Aplicarea cu titlu provizoriu, ceea ce înseamnă, că până la intrarea în vigoare a Acordului de Asociere (care, printre altele, urmează a fi ratificat de către fiecare dintre cele 28 de state-membre ale Uniunii Europene), Uniunea Europeană și Republica Moldova convin să aplice parțial și cu titlu provizoriu dispozițiile Acordului [10, art.464 din Acord].

De menționat că, întru realizarea dezideratelor stipulate de Acordul de Asociere, a fost adoptată Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016 [6].

În conformitate cu Planul respectiv, ministerele și alte autorități administrative centrale au convenit că vor asigura, conform competențelor, întreprinderea măsurilor necesare în vederea realizării integrale și în termenele stabilite a acțiunilor incluse în plan și vor prezenta Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene trimestrial, până la data de 10 a lunii următoare, rapoarte privind procesul de implementare a obligațiilor ce le revin [6, art.2].

La rândul său, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene va prezenta Guvernului raportul privind executarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană la data de 15 iulie și 15 decembrie a fiecărui an de raportare [6, art. 4].

Planul prevede un șir de măsuri, fiind o foaie de parcurs pentru Republica Moldova pentru următorii ani, cu un volum de peste 450 de pagini. Printre compartimentele abordate sunt: Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate [6, Titlul II]; Justiție, libertate și securitate [6, Titlul III]; Cooperarea economică și alte tipuri de cooperare sectorială [190, Titlul IV]; Comerț și aspecte legate de comerț [6, Titlul V]; Asistența financiară și dispoziții antifraudă și de control [6, Titlul VI].

Cu referire la problematica ce ține de Curtea Constituțională și implicat atribuția de control al constituționalității legilor, Planul național de acțiuni specifică doar o singură măsură. Astfel, în Titlul II „Dialogul politic, reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate”, prevederea Acordului de Asociere „Reforma internă”, drept una din prioritățile agendei de asociere este indicată: „...Clarificarea competențelor Curții Constituționale și procedurilor de desemnare a membrilor acesteia, în cooperare strânsă cu Comisia de la Veneția...”. Măsurile de implementare a acestui obiectiv țin de: „...Elaborarea proiectului de modificare a Constituției Republicii Moldova în partea ce ține de competența și criteriile de selectare a judecătorilor Curții Constituționale...” [6, Titlul II, pct.2.1.].

O altă măsură ce ține de implementarea prevederilor Acordului de Asociere, este prevăzută de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 988 din 10.12.2014 cu privire la instituirea părții moldovenești a Consiliului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană [7].

Prin această hotărâre, așa cum reiese din denumirea ei, s-a instituit

partea moldovenească a Consiliului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană în componența membrilor Guvernului, funcția de copreședinte fiind exercitată de Prim-ministru [7, art.1].

În rândurile ce urmează, intenționăm să evidențiem rolul important pe care l-a avut Curtea Constituțională a Republicii Moldova în ceea ce privește securizarea legală a parcursului european al Republicii Moldova. Se are în vedere Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr. 24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM-UE), (Sesizarea nr.44a/2014) [8].

La originea cauzei s-a aflat sesizarea prin care Frațiunea parlamentară a Partidului Comuniștilor din Republica Moldova a pretins, în special, că prevederile contestate afectează suveranitatea, independența, neutralitatea, interesele economice și financiare ale Republicii Moldova, fiind contrare articolelor 1, 7, 8, 9 alin. (3), 11 și 126 din Constituție.

În acest moment de răscruce a Republicii Moldova, Curtea Constituțională a demonstrat atașamentul față de principiul supremației constituției, dând dovadă de competențe și profesionalism înalt în controlul constituționalității subiectului sesizat.

Printre altele, Curtea a relevat că, prin actul de constituire a statului, Republica Moldova și-a exprimat dorința de a stabili relații politice, economice, culturale și în alte domenii de interes comun cu țările europene, cu toate statele lumii, fiind gata să procedeze la stabilirea de relații diplomatice cu acestea, potrivit normelor de drept internațional și practicii existente în lume în această materie [8, art. 58]. În Declarația de Independență sunt incluse elementele care au fost considerate esențiale în definirea identității constituționale a noului stat și a populației acestuia: aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, identitatea lingvistică, democratizarea, statul de drept, economia de piață, istoria, normele de morală și de drept internațional, orientarea europeană, asigurarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase [8, art. 61].

Curtea stabilește tranșant că Declarația de Independență a marcat

ruptura cu spațiul valoric totalitar sovietic și reorientarea noului stat independent spre spațiul valoric democratic european. Aspirațiile Republicii Moldova de a stabili relații în toate domeniile de interes comun cu țările europene și orientarea spre spațiul valoric democratic european au fost consfințite în actul de constituire a statului [8, art. 62]. Astfel, în sensul Declarației de Independență și articolului 1 din Constituție, orientarea spre spațiul valoric democratic european este un element definitoriu al identității constituționale a Republicii Moldova [8, art. 63].

La fel, Curtea menționează că la 24 martie 2005 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Declarația cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor de integrare europeană a țării. Conform acestei Declarații, dezvoltarea de mai departe a Moldovei nu poate fi asigurată decât prin „promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrare europeană” [8, art. 69].

Examinând prevederile Acordului de Asociere, Curtea constată că acesta promovează asocierea politică și integrarea economică între Republica Moldova și Uniunea Europeană pe baza unor valori comune, precum respectarea și promovarea principiilor suveranității și integrității teritoriale, a inviolabilității frontierelor și a independenței Republicii Moldova, democrația, respectarea drepturilor omului și a libertăților [8, art. 121]. Respectiv, scopul și obiectivele Acordului sunt în deplină armonie cu prevederile articolului 1 alin. (3) din Constituție, care stabilește că Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate [8, art.122].

Cu referire la aspectul comercial, Curtea menționează că Acordul de Asociere cuprinde o importantă componentă comercială, Zona de Liber Schimb Complex și Cuprinzător/Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), care presupune liberalizarea graduală a comerțului cu bunuri și servicii cu Uniunea Europeană, reducerea taxelor vamale, barierele tehnice și netarifare, abolirea restricțiilor cantitative și armonizarea legislației Republicii Moldova în domeniu cu cea a UE [8, art.154]. Uniunea Europeană este cel mai important partener comercial al Moldovei, acoperind circa 45% din comerțul extern al țării. O integrare economică mai aprofundată prin intermediul DCFTA va reprezenta un impuls puternic pentru creșterea economiei țării. Fiind un element principal al Acordului de Asociere, DCFTA constituie platforma ce va crea oportunități

de afaceri în Moldova, va ameliora climatul investițional și va promova o modernizare economică reală și integrarea în UE a bunurilor și serviciilor [8, art.155]. În același context, Curtea apreciază drept neîntemeiată critica autorului sesizării referitoare la cotele discriminatorii prevăzute în domeniul exportului și importului cu Uniunea Europeană [8, art.157].

Ca rezultat al examinării sesizării respective, Curtea a hotărât de a respinge sesizarea, stabilind tranșant că se recunosc drept constituționale prevederile Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte și Legea nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte.

Controlul constituționalității legilor prin prisma dispozițiilor Proiectului Constituției Republicii Moldova

În decembrie 2009, prin Decretul Președintelui interimar al Republicii Moldova a fost instituită Comisia pentru reforma constituțională, care a avut misiunea de a elabora un proiect al unei Constituții al RM. Din componența Comisiei au făcut parte cei mai de vază specialiști-savanți în domeniul dreptului constituțional. Ceva timp mai târziu, în primăvara anului 2010 Comisia a prezentat Parlamentului Proiectul noii constituții, care a și fost înregistrat pe pagina web a legislativului [12].

Așa cum unul din obiectivele cercetării constă, printre altele, în formularea propunerilor de lege-ferenda, este absolut firesc, că ne-am îndreptat atenția spre acest Proiect. Aceasta cu atât mai mult, cu cât interesul nostru este ghidat de două aspecte importante: 1) în ce măsură Proiectul aduce îmbunătățiri în domeniul controlului constituționalității legilor și 2) în ce măsură studiul prezent poate aduce îmbunătățiri Proiectului respectiv.

Proiectul Constituției include Titlul IV, Capitolul I cu denumirea „Justiția Constituțională”, înglobând articolele 120-126, prin care sunt stabilite principiile de bază de activitate a Curții Constituționale.

Astfel, în textul art.120 [12], Proiectul consacră scopul Curții Constituționale: „...asigură realizarea principiului separării puterii de stat și garantează responsabilitatea statului față de persoană...”. Propunem completarea articolului cu mențiunea „asigurarea funcționalității statului de drept și a democrației”. Prin respectiva completare se vor face referință la cei 3 piloni care reprezintă valorile Uniunii Europene:

drepturile omului, democrația și statul de drept. Ca să ilustrăm justetea afirmației, vom face referință la Raportul Secretarului General al Consiliului Europei privind „Starea democrației, drepturile omului și statul de drept în Europa” în anul 2014 [2, p.5]. Suplimentar, vom aduce drept argumente încă 2 rapoarte. Este vorba de Raportul privind Indicele statului de drept [13], care înglobează toate statele lumii și Raportul privind drepturile omului și democrația în lume [3].

Referitor la structura Curții Constituționale, prin art.121 se propune o componentă a Curții de 9 persoane, specificându-se, că una și aceeași persoană nu poate deține decât un singur mandat. În principiu, această modalitate corespunde întru totul practicilor europene fiind mai aproape de varianta Germaniei a Curții Constituționale.

În domeniul atribuțiilor Curții Constituționale, sunt propuse câteva novele. Astfel, Curtea Constituțională, pe lângă legile și hotărârile Parlamentului, decretele Președintelui Republicii Moldova, hotărârile cu caracter normativ ale Guvernului, exercită controlul constituționalității și a ordonanțelor cu caracter normativ ale Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, până la ratificarea acestora de către Parlament [12, art.125 alin. (1), pct. a)]. Totodată, Curtea Constituțională este înzestrată și cu atribuția de a rezolva excepțiile de neconstituționalitate sesizate de instanțele judecătorești [12, art.125 alin. (1), pct. g)].

Alte modificări-completări relevante activității Curții Constituționale sub aspect de control al constituționalității legilor, de asemenea, au fost identificate în textul Proiectului Constituției.

Considerăm, că unele reglementări ce urmează a fi adoptate, ar putea avea impact pozitiv asupra procesului de control al constituționalității legilor exercitat de către Curtea Constituțională.

Printre aceste modificări, evidențiem în mod special:

1. „...Tratatele internaționale ratificate de Parlament sunt parte componentă a dreptului intern...” [12, art. 9 alin.(1)].

2. Un articol nou introdus în proiectul Constituției va avea un impact direct asupra hotărârilor și deciziilor Curții Constituționale a Republicii Moldova. Prin art.10 „Politica de integrare europeană” se stabilește expres, că „...În scopul promovării stabilității, bunăstării, modernizării și asigurării securității țării sub aspect politic, economic și social, Republica Moldova își orientează politica sa externă și internă spre integrare în

organizațiile și în organismele internaționale, prioritară fiind integrarea în Uniunea Europeană” [12, art.10 alin.(1)]. Iar „...În procesul de integrare în organizațiile și în organismele internaționale, Republica Moldova poate delega acestora unele competențe prin legile de ratificare a tratatelor de aderare”. Acest fapt deschide calea spre importul precedentelor constituționale din Uniunea Europeană și transpunerea lor adaptată în cadrul sistemului de drept al Republicii Moldova [12, art.10 alin. (2)].

3. Un interes sporit prezintă art. 78 „Promulgarea legilor”, care instituie procedura controlului prealabil al constituționalității legilor. Proiectul Constituției consacră controlul prealabil în formula în care Președintele Republicii Moldova înainte de promulgare poate cere controlul constituționalității legii, care se va efectua în termen de 30 zile. Iar în cazul în care Curtea Constituțională va declara legea, sau o parte a ei, neconstituțională, Președintele o remite Parlamentului spre reexaminare [12, art.78 alin. (3)]. Pe de altă parte, în cazul în care Parlamentul își menține hotărârea adoptată anterior, sau dacă Curtea Constituțională în termenii stabiliți confirmă constituționalitatea legii, Președintele este obligat să promulge legea în termen de 3 zile [12, art.78 alin. (4)].

Considerăm, că toate aceste novele aduse procesului de control al constituționalității legilor de către Proiectul Constituției, în cazul adoptării lor, vor aduce îmbunătățiri substanțiale în domeniul reglementat.

Totodată, asigurarea unui control eficient al constituționalității legilor presupune introducerea și altor modificări în textul Constituției Republicii Moldova. Unele dintre aceste modificări vor fi expuse în cadrul compartimentului „Concluzii generale și recomandări”.

Cel puțin, acum reiterăm poziția noastră precum, că scopul Curții Constituționale trebuie să conțină referințe la asigurarea democrației și statului de drept (de rând cu protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor).

Până la urmă, succesul oricărei reforme legale depinde de mai mulți factori. Suntem într-un acord cu opinia precum, că „...oricât de democratică ar fi legea fundamentală a unui stat, realizarea expresă a dispozițiilor sale depinde în mare măsură de o serie de factori (de ordin politic, social, economic ș.a.)” [1, p. 269].

Concluzii

În urma examinării mai multor aspecte legate de activitatea Curții Constituționale, în special a celei din domeniul controlului constituționalității

legilor, venim cu un șir de concluzii de natură să profileze o imagine clară a subiectului abordat:

1. Controlul de constituționalitate a legilor și asigurarea supremației Constituției sunt puse în seama unei autorități publice competente și anume a unui organ special - Curtea Constituțională. Deci, CC a RM este unica autoritate de jurisdicție constituțională din republică. Prin structura, împuternicirile și funcționarea sa, Curtea Constituțională valorifică atât tradițiile juridice ale țării, cât și experiența în domeniu al unor state europene.

2. Curtea Constituțională a Republicii Moldova este formată preponderent din membri cu o pregătire profesională excelentă: în principal, oameni de știință specializați în materia dreptului constituțional. Ei se bucură de un grad ridicat de independență și de un prestigiu social. Curtea a efectuat și continuă să efectueze sarcina utilă privind o mai bună aliniere a sistemului de drept național la standardele europene și în special la prevederile Convenției Europene a Drepturilor Omului. Cu toate acestea, modul de organizare și realizare a controlului constituționalității legilor ar trebui să fie o preocupare constantă, în special prin prisma provocărilor interne și externe.

3. Pentru a face față problemei volumului sporit de cauze, care cu timpul se va accentua și mai mult, dar și întru excluderea cazurilor de paritate de voturi (cazul „vaccinării” fiind unul relevant), propunem extinderea numărului judecătorilor Curții Constituționale până la 9.

4. Considerăm absolut necesar instituirea procedurii verificării constituționalității normelor Regulamentului Parlamentului, prin modificarea Legii cu privire la Curtea Constituțională.

5. Studiind practica europeană de executare a hotărârilor și deciziilor curților constituționale, desprindem unele idei, pe care Curtea Constituțională a Republicii Moldova le-ar putea prelua întru eficientizarea procesului de executare a hotărârilor sale. Spre exemplu, acordarea unui termen extins Parlamentului pentru a executa hotărârea sau așa cum am văzut în cazul Germaniei – să indice termenul, în interiorul căruia, actul normativ declarat neconstituțional, totuși să continue a fi aplicat și a naște raporturi juridice, dacă prin abrogarea lui imediată se lezează și mai mult drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor.

6. Pornind de la faptul, că Republica Moldova a ratificat Acordul de Asociere la Uniunea Europeană, acord care prevede anumite reperi

și realizări, inclusiv pe dimensiunea respectării statului de drept și a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Guvernul Republicii Moldova ar urma să-și perfecteze o agendă privind transpunerea în practică a acestor valori. În cuprinsul politicilor publice guvernamentale, trebuie să se regăsească neapărat și Curtea Constituțională a Republicii Moldova, responsabilă de anumite activități pe dimensiunea atribuțiilor sale. Avem în vedere, în primul rând, studierea minuțioasă a practicii Curții Europene de Justiție, a precedentelor sale, a legislației care îi reglementează activitatea. Aceasta cu atât mai mult, cu cât din dispozițiile Acordului de Asociere reiese clar nevoia unei colaborări strânse dintre Curtea Constituțională a Republicii Moldova și Curtea Europeană de Justiție.

7. Transpunerea în practică a prevederilor Acordului de Asociere va permite accelerarea reformelor, modernizarea Republicii Moldova și va contribui la consolidarea democrației, a statului de drept și a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor.

8. Considerăm absolut necesar, ca scopul Curții Constituționale să conțină referințe la mențiunea „asigurarea democrației și statului de drept” (de rând cu protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor).

9. Curtea Constituțională a Republicii Moldova, în procesul de control al constituționalității legilor, ar trebui să fie conștientă de faptul, că odată cu aderarea la Uniunea Europeană, s-ar putea să apară unele limitări ale suveranității naționale și respectiv, unele puteri-competențe să fie transferate către instituțiile Uniunii Europene. Ca urmare, sistemul de drept național, inclusiv și prioritar Constituția Republicii Moldova, prin textul ei amendat ar trebui să ofere această perspectivă și deschidere pentru transpunerea precedentelor izvorâte din aplicarea legislației europene, în special în cazul unui conflict dintre legislația UE și cea națională. Evident, că și Curtea Constituțională, urmează să-și identifice algoritmul activității sale atunci când va realiza controlul constituționalității legilor Republicii Moldova, în sensul, ca să găsească soluția de a intercala eventual practica Uniunii Europene de aplicare a legislației europene.

Referințe bibliografice

1. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 2013. 416 p.
2. Jagland Th. State of Democracy, Human Rights and The Rule of Law in Europe. Viena: Council of Europe, 2014. 72 p.
3. Drepturile omului și democrația în lume: Raportul privind acțiunea UE în 2011. Serviciul European de Acțiune Externă. Bruxelles, 2012. 318 p. http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2011_hr_report_ro.pdf (vizitat 05.12.2013).
4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 6 din 16.02.2012 privind aprobarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 109-112 din 05.06.2012. Art. nr. 371.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.164 din 05.03.2014 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anul 2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.60-65 din 14.03.2014. art.Nr.182.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.297-309 din 10.10.2014. art. Nr. 851.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 988 din 10.12.2014 cu privire la instituirea părții moldovenești a Consiliului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 366-371 din 12.12.2014. art. Nr. 1070.
8. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr.24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM-UE), (Sesizarea nr.44a/2014). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.333-338 din 07.11.2014. art.Nr.40.
9. Legea Republicii Moldova Nr.231 din 25.11.2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 Nr. 231 din 25.11.2011. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1-6 din 06.01.2012. Art. nr. 6.
10. Legea Republicii Moldova Nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.185-199 din 18.07.2014. art.Nr.442.
11. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018. http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1_program-guvern_2015-2018_0.pdf (Vizitat 24.02.2015)
12. Proiectul Constituției Republicii Moldova în varianta din 24.03.2010. http://old.parlament.md/img/pdf/constitutia_pr.pdf (vizitat 22.01.2014).
13. Raportul privind Indicele Statului de Drept – 2014. The World Justice Project Rule of Law Index – 2014. Full Report. 228 p. http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/files/wjp_rule_of_law_index_2014_report.pdf (vizitat 15.03.2014).

DREPTUL APLICABIL CONTRACTELOR COMERCIALE INTERNAȚIONALE

Ion BURUIANA, *doctor în drept, conferențiar universitar, IRIM*
(ionburuiianac@yahoo.com)

Rezumat

Un contract comercial reprezintă o relație juridică, care abordează întrebarea despre legea aplicabilă. Din motiv că diferite țări au legi diferite, iar conținutul și efectul acestora pot varia foarte mult, este ca într-un contract să se menționeze un set de legi ce vor governa aplicarea ei. În caz contrar, dacă termenii contractuali devin relevanți mai târziu în cadrul unui litigiu între părți, va exista riscul unei bătăi preliminare risipitoare în legătură cu întrebarea: care set de legi ar trebui folosite pentru a interpreta obligațiile părților. Astfel, în practica juridică internațională ne confruntăm cu o problemă deosebit de importantă în cazul în care un contract poate fi legat de mai multe locuri. De exemplu, părțile se pot afla în țări diferite, iar locul de desfășurare poate fi o țară terță. În astfel de cazuri există mai multe sisteme juridice cu relevanță potențială pentru contract, făcând tot mai necesar să se decidă în mod expres ce sistem de lege va governa. O clauză de lege aplicabilă face acest lucru prin stabilirea în mod expres a alegerii părților privind legea care va fi aplicată.

Cuvinte-cheie: dreptul aplicabil, contract comercial, arbitru, legea contractului

CZU: 347.74

Introducere. Părțile contractante au facultatea și nu obligația în privința alegerii dreptului aplicabil contractului lor, de aceea ele pot să facă această alegere sau nu. De regulă, părțile aleg dreptul aplicabil printr-o clauză contractuală care se mai numește și pactum de lege utenda. În cazul în care părțile n-au făcut o alegere a dreptului aplicabil contractului lor, atunci această misiune îi revine organului de jurisdicție (arbitraj sau instanță de judecată). Organul de jurisdicție va trebui să cerceteze voința

tacită, prezumată și ipotetică a părților, pentru a desprinde astfel intenția acestora privitoare la determinarea legii aplicabile contractului.

Rezultatele investigației. În cazul în care Convenția europeană asupra arbitrajului comercial internațional de la Geneva din 1961 este aplicabilă, art.7 intitulat Dreptul aplicabil a stabilit o regulă de conflict convențională, conform căreia părțile au o autonomie de voință foarte largă în privința determinării dreptului aplicabil fondului litigiului. Utilizând astfel expresia părțile sunt libere să determine dreptul pe care arbitrul îl va aplica fondului litigiului se are în vedere că părțile se pot referi atât la o lege națională, care ar îndeplini funcția de *lex causae*, cu toate consecințele inerente acesteia, cât și numai la unele reguli de drept din cadrul unei legi naționale. În același text, se prevede că, în lipsa indicării de către părți a legii aplicabile, arbitrii vor aplica legea desemnată de norma conflictuală pe care ei o vor considera cea mai potrivită în speță.

Așadar, când părțile n-au ales dreptul aplicabil contractului, arbitrul primește, alături de misiunea de a judeca și un mandat de la părțile în litigiu de a fixa legea în virtutea căreia va pronunța sentința. Astfel, se învederează o dublare a personalității arbitrului: arbitrul-mandatar alege norma conflictuală și în calitate de arbitru, la rîndul său, determină legea materială aplicabilă fondului litigiului, desemnată de norma de conflict. [2] Dacă este foarte deficil de a descoperi voința părților, arbitrii procedează la localizarea obiectivă a contractului. În această privință sunt utilizate mai multe criterii. Locul de încheiere a contractului este un indiciu important pentru determinarea dreptului aplicabil contractului, în cazul în care părțile n-au făcut o alegere în acest sens. Legea locului încheierii contractului prezintă unele avantaje, în sensul că poate fi mai ușor cunoscută de către părțile contractante. Mai mult, deseori locul încheierii contractului coincide cu o executare parțială sau chiar integrală a contractului.

Există dificultăți în privința locului încheierii contractului între absenți, care se determină în raport cu sistemul, conform căruia se stabilește momentul încheierii contractului. Dreptul comparat cunoaște patru teorii, privind determinarea momentului încheierii contractului:

a. teoria declarațiunii acceptării, potrivit căreia contractul se consideră încheiat în momentul în care voința destinatarului a fost manifestată în sensul acceptării ofertei;

b. teoria expedițiunii, conform căreia contractul se consideră încheiat în momentul când destinatarul a expedit acceptarea ofertei;

c. teoria recepțiunii, potrivit căreia contractul se consideră încheiat când acceptarea ofertei ajunge la ofertant.

d. teoria informațiunii, conform căreia contractul se consideră încheiat în momentul în care ofertantul ia cunoștință de acceptarea ofertei..

Prin urmare, în cazul contractului între absenți, adică prin corespondență, legea forului este cea care arată momentul și locul încheierii contractului. Această lege depinde de sistemul adoptat la încheierea contractului prin corespondență. În cazurile în care legea locului încheierii contractului învederează, ca fiind improprie, atunci se aplica legea locului executării (*lex loci executionis*). Aplicarea legii locului de executare se impune îndeosebi, în privința modului de executare a contractului. Aplicarea legii locului executării nu este indicată în situația în care există o pluritate de locuri de executare sau când locul de executare este nedeterminabil. Astfel, în contractele sinalagmatice există, cel puțin două locuri de executare, iar contractele cu obligațiile de non facere, datorită naturii lor, nu pot fi localizate. În această privință, în doctrină s-au propus următoarele soluții:

a) să se caute elementul esențial, obiectul tipic sau principal al operației care va indica în care țară contractul are legătura cea mai efectivă și semnificativă și, în consecință, să se aplice legea acestei țări.

b) în cazul în care nu se poate decide, care este principalul loc de executare, atunci se va aplica legea locului încheierii contractului.

Dacă organul de jurisdicție care este sesizat să soluționeze litigiile apărute dintr-un contract internațional nu reușește să determine dreptul aplicabil în baza criteriilor menționate, se recurge la indicii intrinseci și extrinseci ale contractului.

Dreptul pozitiv și jurisprudența au stabilit următorii indicii intrinseci ai contractului:

a) indicii, privind persoana contractanților, dintre care, cetățenia, domiciliul comun și reședința comună.

b) indicii, privind obiectul contractului dintre care, locul situațiunii imobilelor adică *lex rei sitae*, moneda în care urmează să se facă plata prețului etc.

c) indicii, privind forma contractului. Astfel de indicii, care servesc la localizarea contractului, sunt limba în care este scris contractul, intervenția unui funcționar public etc.

Indicii extrinseci au o legătură mai slabă cu contractul care, de re-

gulă, se materializează ulterior încheierii contractului. Acestea pot fi următorii: referirea în timpul procesului la legea unei anumite țări; referirea părților la uzanțele comerciale dintr-o anumită țară etc.

În jurisprudența engleză, în cazul în care legea aplicabilă fondului litigiului nu poate fi dedusă din împrejurările contractului, judecătorul acționează imaginându-și cum ar fi procedat la momentul încheierii contractului o persoană rezonabilă. Deci, se face o interpretare în favorem contractus, potrivit regulei *ut magis valeat quam pereat*; prin urmare, se caută o soluție astfel încât contractul să-și producă efectele caracteristice, deoarece încheierea oricărui contract se face în vederea efectelor pe care urmează să le producă. Art. 1611 al Codului Civil prevede că dacă părțile nu au ales legea aplicabilă contractului se aplică legea cu care contractul prezintă legăturile cele mai strânse. Acest articol prevede unele circumstanțe cu titlu de prezumții de legături pentru a indica legea aplicabilă. Aceste prezumții care se referă la prestația caracteristică sunt următoarele:

a) contractul al cărui obiect este un bun imobil, precum și contractului de administrare fiduciară a bunului se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se află bunul.

b) contractului de antrepriză în construcție și contractului de antrepriză pentru efectuarea lucrărilor de proiectare și cercetare se aplică legea statului în care se creează rezultatele prevăzute în contract.

c) contractului de societate civilă se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se desfășoară această activitate.

d) contractului încheiat la licitație sau pe bază de concurs se aplică legea statului pe al cărui teritoriu se desfășoară licitația sau concursul.

Domeniul de aplicare a legii contractului. Fie că legea aplicabilă contractului a fost aleasă de către părți (*lex voluntatis*), fie că a fost determinată ca urmare a localizării contractului, *lex contractus* reglementează condițiile de fond și efectele contractului cu unele excepții la care ne vom referi în cele ce urmează. Nu încapă nici o îndoială, că atât consimțământul, cât și calitățile acestuia trebuie să fie supuse legii contractului. În ceea ce privește viciile de consimțământ, în literatura de specialitate s-a menționat că ar trebui să fie supuse legii personale a părților respective. Dar, deoarece viciile de consimțământ afectează un element esențial al contractului, este firesc ca acestea să fie cîrmuite de *lex contractus*.

Obiectul și cauza contractului sunt supuse de asemenea, legii con-

tractului potrivit căruia se va aprecia caracterul ilicit și sancționarea acestuia. Legea contractului determină persoanele obligate prin contract potrivit regulii relativității efectelor contractului. Astfel, această lege arată valabilitatea stipulației pentru altul și efectele produse de contract în privința terților și avînzilor- cauză. Forța obligatorie a contractului este de asemenea guvernată de legea contractului.

În ceea ce privește interpretarea contractului, atît interpretarea voinței părților, cît și determinarea naturii juridice a contractului (care, de altfel, este o problemă de interpretare) se face potrivit *lex contractus*. Deoarece executarea implică operații diverse, în privința unora dintre acestea se aplică alte legi, deși aplicarea legii contractului rămîne predominantă și în privința executării. Dacă s-ar aplica legea locului de executare, atunci în cadrul contractelor cu o pluritate de obligații ar urma să se aplice diferite legi ale țărilor unde se execută aceste obligații, ceea ce ar crea unele incertitudini. Legea locului de executare a fost reținută numai pentru a reglementa unele modalități și acte de executare.

Solidaritatea și indivizibilitatea sunt guvernate de legea contractului, iar cauțiunea, care este prevăzută într-un contract distinct, va fi supusă legii proprii. Moneda de plată este supusă legii locului de plată (*locus solutionis*). Rezoluția pentru neexecutare și *excetio non andimpleti contractus* sunt guvernate de legea contractului. În ceea ce privește răspunderea contractuală, de regulă, numai condițiile de fond ale acesteia sunt guvernate de legea contractului, iar condițiile de formă, sunt cîrmuite de legea locului unde se face sau de *lex fori*. Legea contractului este aceea care va determina cazul fortuit, forța majoră și alte cauze a exonerării de răspundere. [4] Stingerea obligațiilor contractuale este în principiu supusă legii contractului. Cît privește compensația, este necesar de a face unele precizări. Compensația convențională trebuie să fie supusă legii contractului. Aceeași soartă urmează și compensația legală. Însă, compensația judiciară este cîrmuită de legea forului. Prescripția acțiunii în răspundere contractuală, fiind un mod de stingere a obligației, este, de asemenea, supusă legii contractului.

Lex mercatoria. În literatura de specialitate se susține că părțile contractante pot să aleagă nu numai unele sisteme de drept naționale în calitate de *lex contractus*, ci și pe *lex mercatoria*. O problemă care este foarte puțin abordată în literatura de specialitate este aceea de a ști dacă *lex mercatoria* este un adevărat sistem de drept. Vom încerca, din punct

de vedere teoretic (adică, la nivelul teoriei generale a statului și dreptului), să scoatem cât de cât în relief această problemă. Aceasta se impune datorită faptului că dezbateră majoră se duce privitor la posibilitatea existenței unei *lex mercatoria* ca un sistem de drept viabil. Deci, pentru a ști dacă *lex mercatoria* constituie un sistem de drept, este necesar de a defini această noțiune. În linii generale, un sistem poate fi definit ca o complexitate de elemente în interacțiune pentru studierea cărora trebuie să se țină seama de numărul lor, de specia lor și de relațiile dintre ele. Dacă ne referim la un sistem juridic național, în raport cu alte sisteme naționale, atunci el (sistemul național) se consideră complet și închis, însă *lex mercatoria* este un sistem incomplet în comparație cu un sistem juridic național, ea nu conține reguli referitoare la chestiunile extra-contractuale (capacitatea contractanților, validitatea consimțământului, prescripția etc.). Aplicarea *lex mercatoria* trebuie combinată cu legea națională, care are funcția să o completeze. [5]

Conținutul unei *lex mercatoria* este format din cutume, uzanțe utilizate în afacerile comerciale internaționale și chiar de practici și obișnuințele stabilite între părți. Multe regulamente de arbitraj internațional, convenții internaționale și texte legislative din sistemele naționale nu fac nici o deosebire între cutume și uzanțe, fie datorită faptului că sunt considerate ca sinonime, fie ca nu se riscă de a preciza diferența. Dacă părțile aleg un sistem de drept național ca lege aplicabilă, iar arbitrul internațional constată că o dispoziție supletivă a dreptului național ales este contrară unei uzanțe de comerț internațional, atunci el trebuie să dea prioritate acesteia din urmă, adică să aplice această uzanță pentru soluționarea litigiului în cauză, refuzând aplicarea regulii de drept interpretativă, sau supletivă națională, care este contrarie. Aceasta favorizează explicația că aplicarea prioritara a uzanțelor comerciale internaționale, în raport cu legea națională este o regulă care provine dintr-o ordine juridică anatională. Astfel, se ajunge la concluzia că *lex mercatoria* este un sistem de drept cutumiar, constituind o ordine juridică de bază a arbitrajului comercial internațional. Nu încapă nici o îndoială, că uzanțele comerciale sunt reguli transnaționale, și nu doar practici urmate în general de către participanții la comerțul internațional într-un anumit sector de activitate. [3]

Această interpretare nu poate fi admisă, deoarece, în primul rând, se neglijează voința părților, care este principiul suprem al arbitrajului comercial

internațional. Pentru explicarea acestui fapt este nevoie de a scoate în relief diferența între uzanțe și cutume și care se face în funcție de scop, forța juridică, proba, posibilitatea unui control din partea instanțelor supreme; conflictele între uzanțe și conflictele între uzanțe și lege (civilă și comercială).

În literatura de specialitate, deseori se întâmplă că unii autori, exprimându-se prin intermediul termenului de cutumă comercială internațională, rețin în realitate conceptul de uzanțe convenționale. În linii generale, diferența cutumei în raport cu uzanța se efectuează conform naturii acestora, cutuma fiind o veritabilă regulă de drept, cu caracter obligatoriu, iar uzanța ține de interpretarea completivă a unui contract fondat, care se bazează pe o prezumție de voință a părților. Exemplu de cutume înaintate pentru justificarea *lex mercatoria* ca sistem de drept cutumiar sunt următoarele:

a). prezumția de solidaritate pasivă, adică între debitorii contractuali, care este contrară dispozițiilor codului civil, potrivit căruia solidaritatea nu se prezumă, ci trebuie să fie stipulată în mod expres.

b). refacerea sau readaptarea contractului în vânzările comerciale, pentru o executare parțială în vederea evitării rezoluției contractului (contrară dispozițiilor art. 1020 a C.civ.).

c) punerea în întârziere (fără formalitățile prevăzute în dreptul comun).

Ținem să menționăm că în toate cazurile de cutume contra legem, adică contrară dispozițiilor dreptului pozitiv, nu este vorba decât de reguli consacrate și integrate de jurisprudență, care contravin legii suplative de la care se poate întotdeauna deroga prin convenția părților. Chiar dacă e vorba de o cutumă contrară legii civile imperative, derogarea de la această lege se explică prin faptul că ea corespunde exigențelor comerțului și constituie o particularitate a dreptului comercial. Această derogare este o soluție în favoarea negocierii sau mai degrabă în favoarea comerțului internațional. Uzanțele comerciale internaționale nu pot fi socotite cutume datorită faptului că ele nu sunt imperative și deci, nu pot avea caracter obligatoriu de vreme ce ele pot fi înlăturate prin voința părților. Așadar, termenul de uzanțe comerciale trebuie să fie interpretat în sensul practicilor care sunt în mod general urmate de participanții la comerțul internațional. În consecință, în conținutul unei *lex mercatoria* nu există cutume, ci numai uzanțe convenționale, ceea ce ne face să conchidem că *lex mercatoria* nu prezintă un sistem de drept.

Pentru a susține existența unei *lex mercatoria*, s-a elaborat o listă de reguli care ar putea să facă parte din conținutul acesteia, precum:

- Un principiu general și anume, contractele trebuie executate prima facie, potrivit condițiilor lor: pacta sunt servanda, accentul pus pe această maximă, în literatura de specialitate, sugerează că este privită nu atât de mult ca una din regulile unei lex mercatoria, ci ca principiul fundamental al întregului sistem.

- Primul principiu general este calificat, cel puțin față de anumite contracte pe termen lung, printr-o excepție înrudită cu rebus sic standibus. Interacțiunea principiului și a excepției mai are pînă să fie elaborată în întregime.

- Primul principiu general poate fi supus, de asemenea conceptului de abuz de drept și unei reguli, potrivit căreia contractele și clauzele necinstite și nerezonabile nu trebuie executate.

- Un contract trebuie executat cu bună credință. Un contract obținut prin mituire, sau alte mijloace necinstite este nul sau, cel puțin neexecutat. De asemenea, dacă contractul creează o tranzacție fictivă, menită să realizeze un obiectiv ilegal.

- Unei entități nu îi poate permite să evite executarea obligațiilor sale, prin negarea propriei calificații de a face un acord obligatoriu de arbitraj sau susținînd că acordul este de neexecutat din lipsa unor formalități procedurale cărora le este supusă entitatea.

- Interesul de controlare al unui grup de societăți este privit ca o contractare în numele tuturor membrilor grupului, cel puțin, în măsura în care se referă la un acord ce trebuie arbitrat. Dacă intervin greutăți neprevăzute în executarea contractului, părțile trebuie să negocieze cu bună credință și să le depășească, chiar dacă nu conține o clauză de revizuire.

- Acordurile cu clauza de aur sunt valabile și pot fi executabile. În unele cazuri poate fi implicată fie o clauză de valoare, fie o clauză de revizuire pentru „dificultăți”.

- Una din părți are dreptul să se considere eliberată de obligații, dacă cealaltă a comis o încălcare, dar numai dacă aceasta este importantă.

- Nici unei părți nu i se poate permite să antreneze prin propria sa acțiune o neexecutare a unei condiții procedînd propria obligație.

- Un tribunal nu este legat de caracterizarea contractului prezentat de părți.

- Daunele pentru încălcarea contractului sunt limitate la consecințele previzibile ale încălcării.

- Acea parte care a suferit o încălcare a contractului trebuie să ia

măsurile rezonabile pentru a atenua pierderea (the mitigation).

- Daunele pentru nelivrare sunt calculate prin referirea la prețul de plată al mărfurilor și prețul la care cumpărătorul a achiziționat bunuri echivalente ca înlocuire.

- O parte trebuie să acționeze prompt, pentru a pune în vigoare drepturile sale, deoarece alternativa este pierderea lor prin abandonare. Aceasta poate fi un caz al unei reguli mai generale și anume: că fiecare dintre părți trebuie să acționeze în mod insistent pentru a-și salvagarda propriile interese.

- Un debitor poate, în anumite circumstanțe, să prezinte revendicările sale pentru a stinge sau diminua pasivul său către creditor.

Contractele trebuie interpretate potrivit principiului *magis ut valeat quam ut pereat*. Altfel spus, când o clauză este susceptibilă de două sau mai multe înțelesuri, ea se interpretează mai degrabă în sensul în care să producă un efect juridic decât în acela în care nu ar produce nici unul.

Concluzii. Cu acest prilej, menționăm remarcabila lucrare, elaborată în cadrul Institutului Internațional pentru Unificarea Dreptului Privat (UNIDROIT) care a publicat un ansamblu de principii referitoare la contractele comerciale internaționale. [3] În preambulul studiului, aceste principii sunt destinate să se aplice, dacă părțile acceptă ca contractul lor să fie guvernat de către principiile generale a dreptului, *lex mercatoria* sau alte expresii similare. În aceste principii sunt reflectate concepte care se găsesc în majoritatea sistemelor juridice, posibil în toate sistemele de drept. Ele sunt destinate să furnizeze un ansamblu de reguli special adaptate necesităților participanților la comerțul internațional. Prin urmare, aceste principii pot contribui într-o mare măsură la elaborarea unui drept comun al comerțului internațional (*jus commune mercatorium*).

Referințe bibliografice

1. Tudor Radu Popescu, Ion Flonder. *Contracte de comerț internațional*. Constanța 2000, p. 4.
2. Tudor Radu Popescu, *Dreptul comerțului internațional*. Editura București, 1983, p. 273.
3. Giudita Condero-Moss, *International Commercial Contracts, Applicable Sources and Enforceability*, 2014, p. 273.
4. Henri Batiffol, *Les conflits de lois en matiere de contrats*, Library du Recueil Sirey 1938, p. 79.
5. Relph H. Folsom and Michael W. Gordon, *International Business Transactions*, volume 1, Practitioner Treatise Series, p. 137.

REFORMA ADMINISTRAȚIEI MINISTERIALE: PRIORITATE NAȚIONALĂ A STATULUI ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII EUROPENE

Valeriu GUREU, *master în drept, IRIM*
(valeriugureu@mail.ru)

Rezumat

Necesitatea efectuării reformelor instituționale în cadrul administrației ministeriale poate fi exprimată multidimensional: prin aspecte juridice, economice, sociologice, tehnologice și instituționale, care la rândul lor, se află într-o dinamică unică și interacțiune permanentă.

În condițiile actuale, administrația ministerială, în accepțiunea sa de activitate, este formată din ansamblul activităților juridice și materiale, ce au drept scop realizarea interesului general al societății, fiind axată pe diferite domenii legate de sfera social-culturală, social-economică, administrativ-politică, inclusiv și cea legată de relațiile externe, avînd totodată și criteriul responsabilității, în vederea organizării și executării în concret a legii potrivit și în corespundere cu anumite standarde ce țin de mecanismul procesului decizional, iar în situația noastră Republica Moldova deja este determinată de a-și continua parcursul pro-european prin lansarea procesului de reorganizare structurală și managerială a Guvernului, fapt în care de aceste reforme instituționale vor beneficia în special ministerele de ramură.

Cuvinte-cheie: *reformă instituțională actuală, administrație ministerială, managementul resurselor umane, leadership organizatoric, prioritate națională, strategie națională, administrație eficientă, proces decizional, sistem de ajustare, standard european, suport adecvat, bunăstare socială, administrație europeană*

CZU: 354.1(478)

Introducere. Uniunea Europeană în condițiile actuale în care Republica Moldova își menține parcursul pro-european, propune obiective noi, clare

și transparente, pentru un stat de drept, fapt care pot aduce anumite rezultate pentru și în vederea implementării reformelor instituționale, în special și pentru administrația ministerială. Deși, în privința administrației ministeriale, au fost identificate elemente ale unei potențiale schițe de model european de guvernare, instituțiile politice, juridice și administrative ale statelor membre și-au păstrat identitatea și caracteristicile anterioare aderării, ulterior simplificând cristalizarea reformelor în administrația publică centrală.

Scopul reformei constă în instituirea unui sistem modern și eficient al administrației publice centrale, în conformitate cu principiile de bună guvernare din țările-membre ale UE, chiar dacă la momentul actual Uniunea Europeană trece printr-o perioadă de tranziție destul de dificilă potrivit guvernării sale politice, în special ce ține inclusiv și de menținerea tuturor statelor în cadrul UE, care s-au integrat de-a lungul acestei perioade, deși UE în 2017 deja a pierdut un partener strategic prioritar din punct de vedere economic și politic cum este Marea Britanie. Reforma instituțională într-un stat de drept, presupune atingerea cu cheltuieli optime a unor performanțe în administrația publică centrală, care ar permite să se țină cont în prim-plan, de interesele și drepturile cetățenilor, în vederea îndeplinirii condițiilor stabilite pentru creșterea economică durabilă și continuă.

Executivul, printre obiectivele majore, urmărește inclusiv și îmbunătățirea calității a gestionării resurselor financiare ale statului, inclusiv și pentru sistemul achizițiilor publice transparente din partea ministerelor, care la etapa actuală sunt puse în discuție tot mai frecvent, mai ales că, anul 2017 este considerat anul lansării reformelor instituționale în practică pentru Republica Moldova.

Metode aplicate. Specificul sistemului de reforme instituționale pentru administrația ministerială este reglementat prin intermediul unor serii de reforme instituționale la nivel de ministere, în cadrul procesului integrării europene a statului. În acest context, a fost utilizată metoda istorică pentru reflectarea factorilor evolutivi istorici ce s-au identificat pentru majoritatea statelor europene, care au pledat pentru anumite reforme în administrația ministerială, fiind propuse ulterior măsuri reale de implementare a reformelor respective în scopul asigurării unui mecanism de administrare eficient și adecvat ce ar favoriza statul în procesul integrării în cadrul UE.

Prin metoda comparativă, autorul reflectă importanța majoră a reformelor ministeriale atât pentru sistemul dreptului în general, cât și pentru administrația ministerială în special, reflectate în teoria și practica dreptului administrativ,

utilizând diverse opinii ale cercetătorilor de profil, care s-au remarcat cu lucrările sale pe parcursul dezvoltării relațiilor sociale de administrare în sectorul public: A. Negoită, M. Preda, E. Albu (România), S. Cobăneanu, E. Bobeica, V. Rusu, Maria Orlov, Ștefan Belecciu, Ion Osoianu (Republica Moldova).

Prin intermediul metodei de constatare au fost stabilite criteriile de constatare a cadrului normativ juridic național care reglementează procesul implementării reformelor instituționale în practică, la nivelul grupului de ministere cu tendințele reale asigurate prin prisma mecanismelor administrative transparente, în procesul integrării statului în cadrul UE.

Rezultatele investigației. Sistemul managementului finanțelor publice definește modalitatea prin care resursele sînt alocate administrației pentru a asigura respectarea disciplinei fiscale și a priorităților strategice, precum și utilizarea eficientă a banilor, ținîndu-se cont de următoarele momente cum sunt: respectarea disciplinei bugetare, menținerea cheltuielilor în limitele bugetare, promovarea priorităților strategice, alocarea și utilizarea resurselor în domeniile care contribuie în cea mai mare măsură la realizarea obiectivelor guvernamentale, valorificarea fondurilor, utilizarea resurselor în mod eficient și efectiv în cadrul implementării priorităților strategice, fapt în care deja s-au realizat anumite succese.

Pentru atingerea acestor obiective s-a impus necesitatea de a elabora o strategie de reforme în sistemul administrației publice centrale, ce are drept scop identificarea măsurilor pentru asigurarea modernizării administrației publice centrale în baza reorganizării ministerelor prin spectrul reducerii respective a numărului de ministere, sporirii eficacității procesului decizional asigurat în cadrul acestor autorități, îmbunătățirii managementului resurselor umane și a finanțelor publice pentru fiecare minister în parte, deoarece în condițiile actuale semnificativ înțrînim o serie de dificultăți majore ce apar în cadrul procesului decizional legat de domeniile: economic, socio-cultural, politico-administrativ.

După cum afirmă autorul Ion Osoianu, inițierea și desfășurarea reformei administrației publice în Republica Moldova s-a făcut posibilă grație democratizării societății la începutul anilor 1990. O influență substanțială asupra organizării și funcționării administrației publice a avut-o și factorul extern, exprimat prin afirmarea Republicii Moldova în relațiile cu statele lumii și cu organisme internaționale, dar și prin necesitatea de racordare a administrației publice la standardele europene. [3, p. 3]

Un aspect important al reformei administrației publice după cum susțin

autorii Marius Profiroiu, Tudorel Andrei, Dragoș Dinca, Radu Carp, îl constituie managementul reformei în procesul de aplicare a acesteia. Un risc important în realizarea reformei administrației publice este aglomerarea sarcinilor cotidiene, ramânând astfel puțin timp pentru a căuta noi soluții la disfuncționalitățile apărute. În consecință, pentru ca reforma administrației publice să aibă succes este necesar ca un număr mare de grupuri țintă, (în particular persoane-cheie de la nivele de conducere și decizie) să-și exprime sprijinul și angajamentul în recunoașterea necesității schimbărilor și în implementarea acestor schimbări. [4, p. 6]

Situația actuală a problemei ce ține de reforma actuală a administrației ministeriale include reorganizarea și îmbunătățirea managementului resurselor umane, fapt în care în cadrul AAPC serviciile, resursele umane, de regulă nu sînt autonome, specialiștii responsabili de lucrul cu personalul îndeplinesc, de regulă, doar lucrul tehnic.

Ca rezultat, funcțiile ce țin de serviciile resurselor umane se îndeplinesc parțial, ceea ce nu contribuie la dezvoltarea potențialului colectivului de muncă și au un impact negativ asupra performanțelor organizației. Sistemul motivațional al funcționarilor publici din perspectivele actuale pentru majoritatea autorităților ministeriale este imperfect. Nivelul și modul de calculare a salariului nu sînt stimulatorii și doar 11% din funcționari consideră că salariul constituie venitul de bază – fiind factorul existent de bază pentru eventuala reformă instituțională în domeniul administrației ministeriale. Sistemul de salarizare existent pentru funcționarii publici este, în cea mai mare parte, lipsit de flexibilitate, stabilind condiții și restricții dure condiționate de funcția deținută; este lipsit de transparență, iar multitudinea de sporuri, adaosuri, suplimente diminuează semnificativ esența stimulatorie a acestor plăți; nu favorizează atragerea în serviciu a cadrelor tinere, cu o pregătire modernă; nu ține cont de performanțele profesionale individuale; diferențierea salariului între funcții cu responsabilități diferite este neesențială – în cele din urmă rezultatul ține și de creșterea semnificativă a corupției în cadrul administrației ministeriale.

Rezultă că, administrația ministerială trebuie să fie inovativă, flexibilă și eficientă, operațiunile din cadrul ei să fie publice și transparente, iar mecanismul de responsabilitate să permită obținerea imaginii pozitive a acesteia. În vederea îndeplinirii condițiilor stabilite pentru creșterea economică durabilă continuă, Guvernul, printre alte obiective, urmărește și îmbunătățirea calității a gestionării resurselor financiare ale statului.

Un rol semnificativ în acest context îi revine și Strategiei privind Reforma Administrației publice pentru anii 2016 – 2020, prin care strategia este fundamentată pe viziunea că în anul 2020 administrația publică din Republica Moldova va fi eficientă, eficace și responsabilă la toate nivelurile, va servi doar intereselor cetățenilor, utilizând eficient resursele financiare și va aplica proceduri transparente și conforme standardelor europene, devenind astfel un catalizator important al dezvoltării continue și durabile a țării. [8, p. 7]

Situația actuală în sistemul managementului finanțelor publice definește modalitatea prin care resursele sînt alocate și administrate pentru a asigura respectarea disciplinei fiscale și a priorităților strategice, precum și utilizarea eficientă a banilor după cum urmează: respectarea disciplinei bugetare, menținerea cheltuielilor în limitele bugetare, promovarea priorităților strategice, alocarea și utilizarea resurselor în domeniile care contribuie în cea mai mare măsură la realizarea obiectivelor guvernamentale (legătura între procesul bugetar, Cadrul de Cheltuieli pe Termen Mediu și programele naționale), valorificarea fondurilor, utilizarea resurselor în mod eficient (rezultate relativ înalte la costuri relativ scăzute) și efectiv (obținerea rezultatelor scontate) în cadrul implementării priorităților strategice (cum este prevăzut în SCERS, spre exemplu).

În vederea eficientizării unui mecanism de administrație ministerială eficient a fost creat pe lângă Aparatul Guvernului - Unitatea de coordonare a reformei administrației publice, Oficiul de suport administrativ pentru asistență la implementarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, revenindu-i funcția de bază de a contribui la administrarea de către Unitatea RAP a mijloacelor financiare ale FF, organizarea de tendere privind acordarea serviciilor de consultanță, achiziționarea publică a bunurilor conform regulilor stabilite de către instituțiile financiare internaționale – FMI, BERD, Banca Mondială.

Un suport adecvat în domeniul gestionării și promovării conceptului privind reformele administrației ministeriale actuale le-a constituit și aprobarea Regulamentului-cadru al unității de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice, totodată, stabilind modul de organizare și funcționare a subdiviziunilor din cadrul autorităților publice centrale de specialitate. Unitatea de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice are scopul de

a contribui la eficientizarea activității autorității administrației publice prin: asigurarea coordonării activității de elaborare a politicilor sectoriale, examinarea multilaterală a impactului social, economic, financiar, asupra mediului etc. al politicilor elaborate, crearea și consolidarea unui sistem eficient și durabil de interacțiune a procesului de elaborare a politicilor cu procesul bugetar, consolidarea capacităților de planificare strategică, analiză, monitorizare și evaluare a politicilor.

Suplimentar la acest suport s-a adoptat începând cu 2007 și Planul de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, astfel, Ministerele, aflate în procesul de elaborare sau modificare a regulamentelor privind organizarea și funcționarea acestora, se vor conduce de Structura - tip a Regulamentului privind organizarea și funcționarea organului central de specialitate al administrației publice.

Pentru Uniunea Europeană nu a existat preocuparea impunerii unor modele instituționale statelor membre, ci a colaborării și cooperării instituțiilor Uniunii Europene cu instituțiile naționale similare, care au constituit drept modele pentru grupurile de state aflate în proces de reforme instituționale. În acest context, s-ar considera că instituțiile Uniunii Europene joacă și vor juca în continuare un rol prioritar și pentru organizarea și funcționarea administrației ministeriale în special, în perioada unei posibile negocieri a aderării Republicii Moldova în cadrul UE. Cu alte cuvinte, Uniunea Europeană nu acționează, prin instituțiile sale, decât pentru îndeplinirea sarcinilor care pot fi abordate în comun într-o manieră mai eficientă decât ar face-o statele acționând în mod separat, precum și pentru îndeplinirea sarcinilor care, prin dimensiunea efectelor lor, depășesc frontierele naționale.

Realizarea sarcinilor privind nevoile comunităților naționale și locale, acțiunea instituțiilor administrative naționale și, respectiv locale, va rămâne în continuare ca primordială în raport cu instituțiile comunitare, care vor acționa în subsidiar, în condițiile și situațiile indicate anterior mai sus. Atenția care este acordată activității și structurilor administrației ministeriale de puterea politică, de mass-media și de opinia publică, în general, nu este un fapt întâmplător. Puterea politică cunoaște, mass-media constată și opinia publică simte că administrația ministerială reprezintă instrumentul cel mai important în administrarea treburilor statului care au drept scop ordinea de drept și bunăstarea socială la nivelul întregii țări.

Potrivit Planului detaliat de implementare a Strategiei de reformă a ad-

ministrației publice centrale pentru anul 2007, s-a constatat că pe parcursul anului 2006, Grupul de experți din cadrul Aparatului Guvernului, în comun cu conducerea Aparatului Guvernului, ministerele și alte autorități administrative centrale au depus în acea perioadă, eforturi considerabile întru realizarea acțiunilor expuse în Planul de implementare a Strategiei. În vederea optimizării instituționale și funcționale a administrației publice centrale a fost efectuată analiza funcțională a 159 de autorități și organe publice la nivel central, precum și a 24 servicii publice desconcentrate.

Concluzii. Drept urmare, administrația ministerială are responsabilitatea cvasitotală în ceea ce privește realizarea sau irealizarea scopului fundamental al statului: ordinea de drept și bunăstarea socială a colectivității, pentru care s-a imprimat această analiză funcțională. Lipsa de performanță a societății noastre din perioada celor 27 ani de tranziție la economia de piață, cade în sarcina puterii politice actuale, prin intermediul administrației ministeriale, atât pentru soluțiile propuse din perspectivele viitoare, cât și pentru modul de realizare a scopurilor și obiectivelor majore ce i-au fost stabilite. În cele din urmă, se constată inclusiv și faptul, că adoptarea actelor normative legat de sectorul administrației ministeriale, în perioada ultimilor ani poartă un caracter formal, pe motivul că legile nu sunt implementate pe deplin în cadrul autorităților publice centrale și locale de specialitate, fiind și o totală lipsă de transparență decizională din partea demnitarilor publici, deși putem afirma că la etapa actuală Guvernul Republicii Moldova a întreprins măsuri semnificative în ceea ce privește optimizarea numărului de ministere de la 16 la 9 [11] și reorganizarea respectivă a aparatului său central de conducere atât pentru ramura sa, cât și pentru fiecare minister în parte.

Analiștii politici, observatorii europeni, precum și specialiștii în domeniul administrației publice sunt de părerea că, Republica Moldova trebuie să depună mari eforturi pentru implementarea reformelor în cadrul administrației ministeriale, problemă legată nu numai de optimizarea personalului administrativ din cadrul fiecărui minister în parte, dar și de reperfecționarea acestui personal conform abilităților profesionale potrivit competenței și nivelului înalt de pregătire profesională, apti de a face față cerințelor potrivit leadershipul-ui organizațional ca proces de formare și manifestare a liderilor în contextul comunităților profesionale de învățare la diferite nivele, dictate de întreaga comunitate conațională ce pledează pentru un vector pro-european.

Referințe bibliografice

1. Albu Emanuel, Administrația ministerială în România, Ed., All Beck, București: 2004.
2. Alexandru Ioan, Administrația Publică, Teorii, realități, perspective, Ediția a II-a, Ed., Lumina Lex, București: 2001.
3. Osoianu Ion, Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării strategiei de integrare europeană și a Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE, Chișinău: 2004, 30p.
4. Profîroiu Marius, Tudorel Andrei, Dinca Dragoș, Carpîl Radu, Reforma administrației publice în contextul integrării europene, Institutul European din România – Studii de impact III, În: http://beta.ier.ro/documente/studiideimpactPaisIII_ro/Pais3_studiu_3_ro.pdf. 72p.
5. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la aprobarea componenței nominale și a Regulamentului Comisiei guvernamentale pentru reforma administrației publice centrale Nr.362 din 10.04.2006, (Monitorul Oficial al R.Moldova nr.59-62/404 din 14.04.2006).
6. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la aprobarea Planului detaliat de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale pentru anul 2007, nr.54 din 18 ianuarie 2007.
7. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la Oficiul de suport administrativ pentru asistență la implementarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, nr. 1018 din 05.09.2006 (Monitorul Oficial nr. 146-149/1103 din 15.09.2006).
8. Hotărârea Guvernului RM din 12 mai 2016 Cu privire la Strategia privind Reforma Administrației publice pentru anii 2016-2020, În: http://www.edu.gov.md/sites/default/files/str_2016-2020_2.pdf, 64p. (vizitat 28.08.2017).
9. Hotărârea Guvernului RM nr.710 din 23 iunie 2006 Cu privire la aprobarea Regulamentului-cadru al unității de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor din cadrul organului central de specialitate al administrației publice, (Monitorul Oficial nr. 98-101/756 din 30.06.2006).
10. Hotărârea Guvernului RM Privind aprobarea Planului de acțiuni privind realizarea strategiei de reformă a administrației publice centrale în anul 2008 nr.59 din 25 ianuarie 2008.
11. Reforma Guvernului în Moldova, În: https://sputnik.md/trend/reforma_guvern/ (vizitat 28.09.2017).

SEMNIFICAȚIA DOCTRINARĂ ȘI LEGALĂ A NOȚIUNII „EROARE JUDICIARĂ”

Vasilisa MUNTEAN, *judecător, Judecătoria Chișinău,
Republica Moldova*

Rezumat

În cadrul cercetării se efectuează o analiză din perspectivă doctrinară și legală a conceptului de eroare juridică. Autorul oferă o definiție proprie a conceptului abordat și evidențiază principalele cauze și condiții de apariție a erorilor judiciare.

Cuvinte-cheie: *eroare judiciară, instanță de judecată, judecător, proces penal, hotărâre*

CZU: 343.159

Introducere. Activitatea instanțelor de judecată, în calitate de organe statale delegate cu atribuții de înlăptuire a justiției, este guvernată de un singur scop: apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor. Realizarea acestui scop se manifestă prin pronunțarea unor acte judecătorești legale.

De regulă, examinarea unei cauze se finalizează cu adoptarea unei hotărâri, prin care instanța se expune referitor la temeinicia rechizitoriului înaintat de parte a acuzării ori a pretențiilor formulate de către reclamant. În calitatea sa de act jurisdicțional, hotărârea judecătorească trebuie să întrunească anumite condiții de valabilitate referitor la legalitatea și temeinicia acesteia.

Modul în care este reglementată desfășurarea procesului penal și pregătirea profesională a celor care concurează la înlăptuirea justiției, exclud, în principiu, riscul producerii unor erori judiciare. Având însă în vedere că actul de justiție este opera unor oameni și că orice activitate

umană este supusă greșelii, este posibil ca și în procesul înfăptuirii justiției penale să se producă, uneori, erori judiciare [7].

Art. 53 alin. (2) din Constituția R.M. [21] stabilește că statul răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești. Reieșind din conținutul acestei norme constituționale, putem concluziona că temeiul apariției dreptului la repararea prejudiciului cauzat prin erori judiciare este admiterea erorii în activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești.

Ce înțelegem prin eroare? Eroarea este o falsă reprezentare a realității faptelor. Dacă să ne referim la problema care ne interesează, prin eroare judiciară înțelegem pedepsirea sau aplicarea constrângerii procesual penale față de o persoană nevinovată de săvârșirea infracțiunii. Autorul rus T. Beker menționa că oricât de bine ar fi fost pregătiți judecătorii, oricât de responsabilă și de atentă ar fi fost atitudinea lor față de executarea obligațiilor, oricum ei nu sunt garantați împotriva abaterilor și erorilor [10]. Existența erorilor judiciare sabotează întreaga activitate jurisdicțională, contribuind astfel la știrbirea imaginii întregului sistem judecătoresc. Mai mult ca atât, hotărârea nu poate fi considerată ca fiind una corectă și echitabilă, iar protecția judiciară – completă și eficientă, în cazul în care a fost admisă o eroare judiciară [15, p. 6].

În literatura de specialitate, în privința semnificației noțiunii eroare judiciară nu există unanimitate de păreri. Conform opiniei doctrinarilor din Federația Rusă, eroarea judiciară reprezintă o greșeală admisă de către instanța judecătorească, manifestată prin încălcarea normelor de drept procedural și/sau de drept material, care vine în contradicție cu scopul procesului civil, în urma căreia actul justiției devine ilegal [13, p. 19]. Conform unei alte păreri, eroarea judiciară reprezintă unul dintre obstacolele care stau în calea scopului procesului civil [11]. Astfel, autorul I. M. Zaițev include în categoria erorilor judiciare orice încălcări pe care le admit judecătorii la diferite etape de examinare a cauzei [13]. Într-o altă opinie, se susține că definirea noțiunii eroare judiciară necesită a fi succintă, pentru a nu crea dificultăți în procesul de înțelegere a esenței [9].

Apreciem că suntem în prezența erorii judiciare, ori de câte ori o persoană a fost condamnată definitiv pentru o faptă prevăzută de legea penală, ca infracțiune, indiferent dacă pedeapsa aplicată, ori măsura educativă privativă de libertate a fost pusă sau nu în aplicare, sub condiția ca o asemenea

hotărâre să fie ulterior desființată sau anulată prin intermediul căilor extraordinare de atac (revizuirea), iar în rejudicare să se pronunțe o hotărâre definitivă de achitare a persoanei în cauză, pentru un fapt nou sau recent descoperit, care dovedește că s-a produs o eroare judiciară. [1]

Cercetătorul rus A. A. Ustiugov ajunge la concluzia că eroarea judiciară se manifestă prin eșecul de a ajunge la scopul procedurii. Eroarea judiciară se distinge printr-o serie de caracteristici: 1) devine vizibilă din momentul pronunțării hotărârii judecătorești; 2) poartă caracter intenționat; 3) constatarea și înlăturarea erorii judiciare se face de către un subiect împuternicit, în ordinea unei proceduri speciale; 4) natura specifică a probelor; 5) survine independent de vinovăția judecătorului care a adoptat hotărârea [16].

Motivele apariției erorilor judiciare pot fi diverse, precum: sarcina excesivă asupra judecătorilor, criza de personal, nivelul insuficient de instruire și educație a judecătorilor, lipsa unui grafic adecvat de lucru al judecătorilor, ceea ce conduce la o analiză pripită și superficială a cazurilor, nivelul inadecvat de salarizare a judecătorilor, dotarea tehnico-materială insuficientă a instanțelor judecătorești, deficiențele existente în mecanismul de selecție a candidaților la funcția de judecător cu accent pe dimensiunile morale și etice, complexitatea sporită a unor cauze penale și contravenționale [14, p. 45], lipsa de specializare a judecătorilor în domeniile penal și contravențional, lipsa de uniformizare a practicii judiciare, actualizarea permanentă a legislației, imperfecțiunea dreptului procedural și contradicția multora dintre prevederile sale, existența unor termene de efectuare a acțiunilor procedurale, examinarea superficială de către instanța de fond a cauzelor complexe, cu scopul de a finaliza mai rapid examinarea acestora, calitatea slabă a serviciilor poștale, atitudinea iresponsabilă a unor judecători etc.

Unii autori au divizat motivele apariției erorilor judiciare în motive de ordin obiectiv, cum sunt: volumul de lucru, imperfecțiunea legislației și motive de ordin subiectiv: nivelul de pregătire și calitățile morale ale magistraților, atitudinea superficială în exercitarea atribuțiilor de serviciu etc. [12]

În literatura de specialitate din România, eroarea judiciară este definită ca fiind situația care se manifestă prin condamnarea sau arestarea pe nedrept a unei persoane nevinovate, ca urmare a unor greșeli intervenite în procesul de înfăptuire a justiției penale [6]. Eroarea judiciară poate proveni din necunoașterea unor fapte sau împrejurări esențiale de către instanța de judecată, folosirea unor probe denaturate (prin mijlo-

cirea unor activități infracționale), corupția organelor judiciare care au cercetat sau judecat cauza, existența unor hotărâri contradictorii [17].

Într-o altă definiție, eroare judiciară este greșeala comisă la judecarea unei cauze, constând în greșita stabilire a faptelor, ceea ce a avut ca urmare, în procesul penal, condamnarea definitivă sau arestarea pe nedrept a unei persoane nevinovate sau exonerarea de răspundere a unei persoane vinovate de săvârșirea unei infracțiuni [14, p. 43]. Erorile judiciare sunt greșeli de judecată săvârșite de judecători sau procurori în cursul unei proceduri judiciare. Erorile judiciare constituie temei pentru exercitarea căilor ordinare sau extraordinare de atac. Ele pot genera și o obligație de îndemnizare corespunzătoare a victimelor [3]. S-a menționat și opinia că eroarea judiciară se referă la un anumit viciu procedural, care este atât de fundamental, încât invalidează în întregime hotărârea judecătorească definitivă și odată cunoscut, poate să determine o altă soluție judiciară diametral opusă celei afectate de acest viciu [24].

Erorile judiciare se împart în: erori procesuale, care există atunci când prin sentința judiciară nu se soluționează sarcina de bază a procedurii penale, ce se referă la faptul infracțiunii și la persoana ce a săvârșit-o, și erori penale, ce țin de calificarea faptei incriminate și stabilirea pedepsei [8].

Pentru a determina în prezența căror condiții acțiunile persoanelor cu funcții de răspundere din cadrul organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată pot fi calificate ca erori judiciare, se propune de a utiliza două criterii interdependente: etic și juridic. Esența primului criteriu se referă la echitate, principiu suprem care guvernează raporturile dintre oameni și care se răsfrânge și asupra coraportului stat-cetățean, societate-personalitate. Fiind după natura sa o categorie etică, echitatea iese în afara relațiilor morale și constituie un început pentru drept, legalitate, justiție [2, p. 213].

În opinia cercetătorului I. Caraman, una din condițiile primordiale ale apariției erorilor judiciare reprezintă conduita participanților la proces, în special al părților care deseori manifestă o lipsă de bună-credință în exercitarea drepturilor sale procedurale și urmăresc inducerea în eroare a judecătorului, pentru a obține o hotărâre favorabilă. Pentru combaterea oricăror abuzuri din partea părților litigante, este necesară o bună pregătire teoretică și practică a judecătorilor [2, p. 212-213].

Constatarea și înlăturarea erorilor judiciare poate fi efectuată prin utilizarea căilor de atac (apel, recurs, revizuire) de către participanții la proces. Există însă situații în care căile de atac nu își au efectul scontat.

Astfel, în opinia autorului V. Daghie, de multe ori, hotărârile pronunțate în urma utilizării căilor de atac, nu sunt cu nimic mai bune decât cele atacate, iar uneori hotărârile greșite le înlocuiesc pe cele corecte, trecând irevocabil în puterea lucrului judecat [4].

Prezintă interes că în Codul de Procedură Penală [20], Codul de Procedură Civilă [19] și în Codul contravențional [18], legiuitorul utilizează trei sintagme apropiate ca înțeles: „eroare judiciară”, „eroare de drept” și „viciu fundamental”.

În Codul de Procedură Penală, noțiunea „eroare judiciară” este utilizată de două ori, dar fără ca legiuitorul să explice semnificația acestui termen. Prima referință la noțiunea eroare judiciară o găsim în art. 23 din Cod, intitulat „Asigurarea drepturilor victimei în urma infracțiunilor, abuzurilor de serviciu și erorilor judiciare”. Deși în denumirea articolului nominalizat sintagma eroare judiciară există, în conținutul articolului legiuitorul nu mai face trimitere la noțiunea respectivă.

În cea de-a doua situație, termenul eroare judiciară este utilizat în contextul indicării temeiurilor de rejudecare a cauzei. Astfel, potrivit art.435 alin.(2) lit.(c) din Codul de Procedură Penală, la examinarea recursului, dacă se constată că eroarea judiciară nu mai poate fi corectată, instanța de recurs poate dispune ca pricina să fie rejudecată în instanța de apel.

O situația aparte se constată în Codul contravențional al R.M., care exclude din uz sintagma „eroare judiciară” și operează în mod exclusiv cu noțiunile viciu fundamental care a afectat hotărârea de încetare a procesului contravențional (art.380 alin.(1)) și eroare de drept (art.466). Astfel, potrivit art.380 alin.(1) din Cod, reluarea procesului contravențional care a încetat poate avea loc doar în cazul descoperirii unor noi circumstanțe sau în cazul depistării unui viciu fundamental, care a afectat hotărârea de încetare a procesului contravențional.

Termenul eroare de drept este utilizat în art.466 lit.(a)-(l) din Codul contravențional. Potrivit normei vizate, hotărârile judecătorești contravenționale emise de instanțele de fond, pot fi atacate cu recurs, pentru a se repara erorile de drept. Efectuând o examinare a temeiurilor prevăzute la art.466 lit.(a)-(l) din Codul contravențional, putem constata că acestea sunt foarte variate și au drept consecință, transmiterea dosarului la rejudecare, din cauza existenței erorilor de drept. Cu titlu de exemplu, menționăm câteva dintre erorile de drept: nu au fost respectate dispozițiile privind competența; ședința de judecată nu a fost publică; cauza a

fost judecată fără citarea legală a unei părți; hotărârea atacată nu cuprinde motivele pe care se întemeiază soluția; nu au fost întrunite elementele constitutive ale contravenției; contravenientul a fost sancționat pentru o faptă neprevăzută de cod; s-au aplicat sancțiuni în alte limite decât cele prevăzute de lege; contravenientul a fost supus anterior răspunderii contravenționale pentru această faptă; faptei săvârșite i s-a dat o încadrare juridică greșită; a intervenit o lege mai favorabilă contravenientului; Curtea Constituțională a declarat neconstituțională prevederea legii aplicate etc.

Cu regret, Codul contravențional nu reglementează procedura de despăgubire în cazul depistării unor vicii fundamentale. În aceste condiții, s-ar crea impresia că din punct de vedere formal, legiuitorul a exclus posibilitatea înaintării acțiunilor în despăgubire pentru viciile de procedură (erorile judiciare) depistate în procedurile contravenționale. Totuși, luând în considerație prevederile art.382 alin.(6) și art.384 alin.(6) din Codul contravențional, care face trimitere directă la aplicarea normelor legislației procesual-penale cu ocazia examinării cauzelor contravenționale, conchidem că dreptul la despăgubire pentru viciile de procedură în procesele contravenționale este posibilă, prin aplicarea directă a dispozițiilor Codului de Procedură Penală. Concluzia respectivă este consolidată și de evoluția jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în care nu se face o distincție între procedurile contravenționale și cele penale, dar se indică asupra faptului că ambele proceduri necesită a fi guvernate de garanțiile unui proces echitabil (*Fomin vs. Moldova*, nr.36755 din 11.10.2011, *Guțu vs. Moldova* nr.20289 din 07.09.2007 etc.).

Mai multe detalii privind corelația dintre noțiunile eroare judiciară și eroare de drept găsim în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.9 din 30.10.2009 „Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală” [22]. Deși Curtea Supremă de Justiție nu definește noțiunea care ne interesează, totuși, putem deduce că în vizunea instanței supreme, noțiunile eroare judiciară și eroare de drept ar fi în raporturi de sinonimie. Astfel, conform pct.31 din HPCSJ nr.9 din 30.10.2009, în situația în care instanța de recurs stabilește o eroare de drept comisă de instanța de fond, va arăta în ce constă caracterul ilegal al activității instanței de fond, prin ce se exprimă încălcarea de lege comisă, precum și mijloacele privind repararea ei prin analiza materiei reglementării și jurisprudenței. Dacă decizia atacată este insuficient motivată, dar soluția este legală, instanța de recurs va corecta această eroare judiciară.

În Codul de Procedură Penală al R.M. legiuitorul preferă a opera cu o noțiune de alternativă, numită viciu fundamental în cadrul procedurii precedente care a afectat hotărârea pronunțată. Astfel, în art.6 pct.44 din Cod, expresia viciu fundamental în cadrul procedurii precedente care a afectat hotărârea pronunțată este definită ca fiind o încălcare esențială a drepturilor și libertăților garantate de Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, de alte tratate internaționale, de Constituția R.M. și de alte legi naționale. Cu alte cuvinte, un viciu se numește fundamental, deoarece se referă la încălcarea unor drepturi fundamentale ale persoanei în cursul desfășurării procedurilor judiciare.

În lumina Codului de Procedură Penală, descoperirea unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente constituie temei pentru aplicarea căilor extraordinare de redeschidere a procedurilor penale finalizate, atât la etapa de urmărire penală, cât și la etapa judiciară. Astfel, constatarea unui viciu fundamental la etapa de urmărire penală poate constitui temei pentru reluarea urmăririi penale (art.287 alin.(4)), punerea repetată sub învinuire, punerea sub o învinuire mai gravă sau stabilirea unei pedepse mai aspre pentru aceeași persoană în comiterea aceleiași fapte (art.22 alin.(3)).

Descoperirea unui viciu fundamental acordă persoanei posibilitatea de a ataca o hotărâre devenită irevocabilă. În conformitate cu art.453 alin.(1) din Codul de Procedură Penală, hotărârile irevocabile pot fi atacate cu recurs în anulare, în scopul reparării erorilor de drept comise la judecarea cauzei, în cazul în care un viciu fundamental în cadrul procedurii precedente a afectat hotărârea atacată.

În doctrina de specialitate s-a menționat că viciu fundamental este o încălcare cu caracter procedural, care poate sau nu să afecteze o hotărâre sau o soluție judecătorească, dar nu neapărat pe fondul cauzei. Un viciu poate evolua într-o eroare judiciară, atunci când afectează fondul cauzei. De exemplu, constituie viciu procedural folosirea probelor obținute în mod coercitiv, prin acte de tortură și care poate afecta echitatea procesului, dar nicidecum fondul cauzei, adică soluția întregului proces [24]. Există un viciu fundamental și în situația în care hotărârile instanțelor ierarhic inferioare conțin grave erori de drept, prin faptul că nu cuprind motivele pe care se întemeiază soluțiile pronunțate, încalcă prevederile art.2 și 6 ale Convenției Europene a Drepturilor Omului, afectează drepturile părții vătămate [5].

Menționăm că noțiunea eroare judiciară există și în legislația procesual-civilă, dar fără a fi definită în mod expres. Astfel, în conformitate cu

art.445 lit.(c) din Codul de Procedură Civilă, eroarea judiciară constituie temei pentru instanța de recurs de a trimite pricina la rejudecare.

O reglementare mai amplă a modului de reparare a prejudiciului cauzat prin erori judiciare și de urmărire penală este redată în Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești nr.1545 din 25.02.1998 [23]. În Lege, legiuitorul întrebuintează expresia acțiuni ilicite ale organului împuternicit să examineze cazurile cu privire la contravenții, ale organului de urmărire penală sau ale instanței de judecată, cu titlu de echivalent pentru noțiunea eroare judiciară. Art.3 alin.(1) al Legii nr.1545 din 25.02.1998 stabilește lista acțiunilor ilicite pentru care prejudiciu material și moral poate fi reparat: reținerea ilegală, aplicarea ilegală a măsurilor preventive sub formă de arest, declarație de a nu părăsi localitatea sau țara, tragere ilegală la răspundere penală, condamnare ilegală, confiscare ilegală a averii, supunere ilegală la muncă neremunerată în folosul comunității etc.

În sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului (Convenția) și în jurisprudența dezvoltată pe marginea sa, noțiunea de eroare judiciară, ca regulă generală, este asociată materiei penale. Ea decurge din ideea de eroare de fapt săvârșită de instanța care, fiind chemată de a se pronunța asupra temeiului unei acuzații penale, pronunță condamnarea unei persoane nevinovate.

Concluzii și recomandări. Generalizând cele expuse, ajungem la concluziile că:

1) Eroarea judiciară este un concept strâns legat de fondul cauzei. În legislația națională, eroarea judiciară nu are o reglementare coerentă. Atât Codul de Procedură Penală, Codul contravențional, cât și Codul de Procedură Civilă se rezumă la reproducerea secvențială a sintagmei eroare judiciară, dar fără a acorda acestei noțiuni o definiție corespunzătoare. Pe de altă parte, Legea nr.1545 din 25.02.1998 enumeră o serie de încălcări a drepturilor fundamentale în cadrul procesului penal, în legătură cu aplicarea măsurilor speciale de constrângere (arestul, rețineri, percheziții etc.) și a măsurilor speciale de asigurare (sechestrări, percheziții, ridicări etc.), dar nu se referă la încălcările de ordin procedural, care să afecteze fondul cauzei. În consecință, ajungem la concluzia că în legislația națională, nu există o delimitare clară în privința încălcărilor procedurale care s-ar atribui la categoria erori judiciare.

2) Între conceptele eroare judiciară și eroare de drept există diferențe. Astfel, eroarea judiciară este o încălcare gravă, categorică, care afectează fondul cauzei și modifică soluția întregului proces de judecată. De exemplu, nu s-a ținut cont de expirarea prescripției pentru tragere la răspundere penală și persoana a fost condamnată.

Eroarea de drept se manifestă prin acțiuni preliminare, care pot influența buna desfășurare a procesului de judecată, dar nu afectează soluția finală. Spre exemplu, constituie o eroare de drept necitarea unei părți în proces, aplicarea eronată a unei măsuri preventive sau nerespectarea dispozițiilor privind competența. Erorile de drept nu sunt într-atât de grave, ca să modifice soluția finală a procesului. Ele pot fi corectate prin casarea (retractarea) hotărârii de instanța superioară și nu tot timpul au ca consecință acordarea dreptului la repararea prejudiciului.

Eroarea judiciară nu trebuie confundată cu eroarea materială admisă în conținutul actului judecătoresc, mecanismul de corectare al căreia este prevăzut de art. 249 din Codul de Procedură Civilă.

3) Conchidem că la temelia apariției erorii judiciare se află o circumstanță de fapt, numită viciu fundamental și care din cauza gravității sale, poate să influențeze decisiv hotărârea instanței de judecată. La prima vedere, fiind necunoscut, acest viciu cu caracter fundamental afectează fondul cauzei și cu greu poate fi depistat.

În scopul uniformizării terminologiei juridice, recomandăm modificarea dispozițiilor Codului de Procedură Penală și a Codului contravențional, prin substituirea expresiilor: viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea pronunțată prevăzută (art.6 pct.(44) din Codul de Procedură Penală), viciu fundamental în cadrul urmăririi precedente care a afectat hotărârea respectivă (art.287 alin. (4) din Codul de Procedură Penală) și viciu fundamental, care a afectat hotărârea de încetare a procesului contravențional (art.380 din Codul contravențional), cu sintagma eroare judiciară.

4) După natura sa juridică, instituția reparării prejudiciului cauzat prin erori judiciare ține de dreptul civil. Faptul că prejudiciul apare în cadrul derulării procedurii penale, nu afectează natura juridică a acestei instituții. Natura juridică civilă a raporturilor care apar în procesul reparării prejudiciului cauzat persoanelor prin erori judiciare este determinat de faptul că aceste raporturi sunt patrimoniale, apar din inițiativa persoanei vătămate și sunt reglementate de norme ce se conțin în legislația civilă.

Metoda de reglementare a relațiilor sociale privind repararea prejudiciului cauzat prin erori judiciare este dispozitivă, deoarece aceste raporturi pot lua naștere numai din inițiativa persoanei reabilitate.

Referințe bibliografice

1. Barac L. Câteva considerații cu privire la procedura reparării pagubei materiale sau a daunei morale în caz de eroare judiciară sau în caz de privare nelegală de libertate ori în alte cazuri, 25 iunie 2017, www.juridice.ro/382615/ (vizitat 13.08.2017).
2. Caraman I. Erorile judiciare și puterea lucrului judecat (res judicata) // Conferința științifică națională cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 28-29 septembrie 2016. Rezumatul comunicărilor, Volumul I, Chișinău: CEP USM, 2016, p. 213, p. 212-213.
3. Ciuncan D. Dicționar de procedură penală. București: Universul juridic, 2015, p.101.
4. Daghie V. Căile de atac de reformare în procesul civil. București: Național, 1997, p.11.
5. Furdui S. Sinteză de soluții motivate cu privire la judecarea recursului în cazul semnalării unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, ce afectează hotărârea pronunțată. În: Revista Națională de Drept, 2012, nr. 5, p. 28.
6. Olteanu A. Analiza cazurilor de revizuire în reglementarea procesual penală, http://old.mpublic.ro/jurisprudenta/publicatii/analiza_cazurilor_de_revizuire.pdf (vizitat 14.08.2017).
7. Popescu G. Repararea pagubei materiale sau a daunei morale în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod nelegal. În: EIRP Proceedings. Danubius University of Galati, 2011, p. 229.
8. Salas D. L'erreur judiciaire. Paris: Dalloz, 2015, p. 45.
9. Анишина Д.И., Файзулина Г.С. Судебная ошибка в гражданском судопроизводстве: понятие, проблемы, предупреждение. În: „Журнал Наука. Общество. Образование” (Federația Rusă), 2017, nr. 3, p. 67.
10. Беккер Т. А. Установление истины как основа предотвращения судебных ошибок в уголовном производстве: автореферат диссертаций кандидата юридических наук. Томский государственный университет, 2017, p.17.
11. Блазомирская И.В. Исправление судебной ошибки в гражданском процессе как составная часть права на судебную защиту // Журнал. Историческая и социально-образовательная мысль (Federația Rusă), 2014, nr. 6, p. 222.
12. Майорова Л.В., Назаров А. Д. Следственные и судебные ошибки, связанные с неправильным применением уголовного закона и нарушениями его запретов. În: Сибирский юридический вестник (Federația Rusă), 2016, nr. 3, p. 28.
13. Скрипина С.В. Понятие, виды и причины судебных ошибок в гражданском процессе. În: Отечественная юриспруденция (Federația Rusă), 2017, nr. 5, p. 64.
14. Степанова Н.А. Классификация ошибок, допускаемых при производстве по уголовным делам. În: Юридическая наука и правоохранительная практика (Federația Rusă), 2016, nr. 1, p. 45, p. 43.

15. Терехова Л.А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты. Москва: Wolters Kluwer, 2007, p. 6, p.19.
16. Устюгов А.А. Судебные ошибки: проблемы, интерпретации, понятия // Молодой ученый (Federația Rusă), 2013, nr. 5, p. 556-557.
17. Юрова К.И., Аликумов В.В. Виды следственных и судебных ошибок в уголовном процессе. În: Журнал „Инновационная наука” (Federația Rusă), 2016, nr. 5, p. 32.
18. Codul contravențional al R.M. nr.218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 3-6.
19. Codul de Procedură Civilă al R.M. nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.111-115.
20. Codul de Procedură Penală al R.M. nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110.
21. Constituția R.M. din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.
22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.9 din 30.10.2009 „Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală”, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=46 (vizitat 12.08.2017).
23. Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, nr.1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 50-51.
24. Studiu cu privire la crearea mecanismului național de remediere și compensare pentru erorile judiciare și vicii de procedură, <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/12/Studiu-eroare-judiciara-.pdf> (vizitat 13.08.2017).

INTERNATIONAL POLITICAL DISCOURSE: RELEVANT PROBLEMS

MIGRATION CRISIS AND EUROPEAN SOLIDARITY

Valentin BENIUC, *doctor habilitate in Political Sciences, university professor, IRIM*
(irim@irim.md)

Abstract

In this study, the problems and the difficulties faced by the EU are currently being resolved, the results of the June 24, 2018 Summit on Migration, attended by representatives of 16 states, are appreciated. The author updates Pierre Vimont's findings in "Migration to Europe: Overcoming the Solidarity Crisis". The author also looks at the Schengen Agreement as legal support for the liquidation or diminution of customs and border control within the EU and the Dublin III Regulation adopted in 2013. In conclusion, it is mentioned that the migration and solidarity crisis in the United Europe is deepening because of the structural and functional incoherence of the EU, the excessive bureaucracy of the administrative and decision-making process and the lack of new Community rules that would meet the regulatory requirements of the created situation.

Keywords: migration, migration crisis, solidarity, Schengen Zone, the EU

CZU: 314.74 (075.8)

When the delegated powers between member countries and EU decision-making bodies through excellence denote that the internal affairs of states, including the issue of migration regulation, are within the sphere of their own sovereignty, the migration crisis in the European Union has proved to be a serious test for European solidarity.

The Algorithm of Refugee Assignment suggested by the European Commission in June 2015 provoked deep divergences and functional disagreements between member countries on the one hand, and between Brussels and these countries on the other, and the crisis worsened even more when the refugee distribution scheme became, from a legal point of view, mandatory for all EU members.

In this context, the group of Visegrád countries - the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia have firmly rejected the binding nature of this decision, even organizing a national referendum (October 2015) with the substantive question - either accepting or not accepting the location of foreign migrants on their territory.

Trying to reduce the intensity of divergences that have arisen, the Council of the European Union adopts (February - March 2016) a package of actions to overcome the crisis, which in the experts' opinion was unexpected [7]. In fact, until this decision-making action, Brussels avoids discussing the issue of migration challenges and the consequences that later turned out to be very negative for the prospect of EU development.

Apart from the exposed factors, which cause chronic disagreements in the European Union, the premise of a migration crisis was clearly outlined at the incipient phase of its emergence. According to the data presented by the United Nations Department of Economic and Social Affairs, every tenth migrant of the 258 million registered at the end of the XX - beginning of the XXI centuries had refugee status, their number increasing by 49% in the last decade [10]. Migration processes in the European space, reflected in the materials published by the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) in the "International Migration Monitoring 2016", show the vertiginous increase in the number of refugees, which triples in three years. If in 2013 their number was 556880, and in 2014 this figure increased to 782782 refugees, then in 2015 their number was equal to 1534106 people, including Syria, Afghanistan, Iraq, Iran, Pakistan, Eritrea, Nigeria, Kosovo, Syria being the country most emigrated. Over the same peri-

od of time (2013-2015), the share of refugees in Syria increases from 47747 to 372367 persons seeking their country of residence within the EU [8]. The most desirable country in this regard is Germany, followed by France and Sweden. The year that represents a real migration eruption is 2015, when it has reached more than 1 million of migrants in the European Union countries. According to Eurostat and OECD data, the wave of migrants amounted to about 1.3 million people; other estimates put a number equal to 1.8 million refugees in the international statistical circuit. Only in Germany since the beginning of the migration crisis, more than 1.3 million claimants for refugee status have arrived [10].

For a deeper understanding of the migration phenomenon and the migration crisis in Europe, we will briefly discuss the premises underlying these processes, which, in the author's opinion, are of a socio-economic, military-political and organizational nature. In the category of socio-economic premises, the demographic explosion in the countries of Africa and the Middle East can be attributed to the economic capacities of these countries to provide the population with jobs, to eradicate poverty, to stagnate social inequality, which ultimately have prompted the proliferation of extremist movements. The lack of economic prospects in the country of origin has spurred a massive social mobility - migrants called "economic" - moving to the EU countries where many of their relatives were already seated, concentrated in real colonies of migrants and political refugees.

With reference to the military-political premise, we mention the wars and military conflicts in Iraq, Syria, Libya, Yugoslavia, Ukraine; ethnic and religious conflicts in Nigeria, Yemen, Pakistan; the excessive expansion (by the end of 2017) of the territories occupied by the Islamic State.

The category of causes of organizational failure and incapacity to mobilize anti-crisis resources are under-funding of refugee camps in Turkey, Lebanon, Jordan, which have caused migrants' insufficient nutrition, such as the introduction of water and electricity payments, the lack of elementary conditions for children's training; the opening of new migration corridors, which have maximized the movement towards the European Union through the Mediterranean - Greece - Macedonia - the rest of the EU countries. The Macedonian government's decision (June 2015) on offering three-day visas has enabled migrants to cross the country towards the EU, which has caused a real breakthrough at the border with the EU Member States.

Despite the fact that the leaders of the member countries have agreed to close the migration route in the Balkans; securing the EU's perimeter borders, concluding an agreement with Turkey, which is the main migratory corridor between the Middle East and the EU, the migration crisis continued to deepen, especially because of the escalation of social-political tensions in member countries, whose population remains concerned with the inability of their own governments to secure them at the level of demands, life, social stability and integrity of national traditions.

Lately, in the EU Member States, altercations and street conflicts between the local population and refugees are increasingly occurring. Sexual offenses by migrants on the New Year's Eve in 2016 in the cities of Cologne, Hamburg, Stuttgart, Zurich, Salzburg have prompted a wave of protests in Germany, Switzerland, Austria and other European Union countries [3], with anti-immigration connotation, protesters emphasizing authorities' inability to guarantee the security of their own citizens.

Along with anti-immigration protests, there is a gradual increase in organizations and extreme movements, not only against migrants but also against authorities, who in their opinion do not cope with crises. One of the most influential right-wing movements in this regard is the German PEGIDA, created in Dresden (December 2014), which managed to organize a series of mass anti-immigration protests. The movement has now spread far beyond Saxony, having a profound penetration not only across Germany but also in some EU countries [2]. In addition, in a number of European countries, the work of the left-wing parties was expanded: Wilders Freedom Party - The Netherlands; Sweden Democrats' Party; The Zorile Party - the Czech Republic. A special place in the European movement against foreign migrants is attributed to the Marine Le Pen National Front - France [5].

The European Commission described the crisis as the deepest one after the Second World War and predicted the collapse of the EU as a political project if total border control was not established [6].

These internal processes have a negative impact on relations between EU members. The so-called EU Ministerial Summit of June 24, 2018 devoted to migration issues, attended by leaders of 16 member countries, took place against a backdrop of a new escalation of the migration crisis after Italy and Malta refused to get into the ports its marine vessel "Aquarius", which contained 360 migrants saved by the shipwreck [6]. It

is worth mentioning that at this summit - prelude to the Summit on June 28-29, 2018, the Visegrád Group countries refused to participate, which, together with Austria, strongly opposed the proposal made by Italy and Greece as all EU countries to become recipients of foreign migrants.

In his article "Migration to Europe: overcoming the crisis of solidarity", Pierre Vimont mentions three factors that negatively influenced the ability of Europeans to "decipher" the premise of a migration disaster that was felt in 2011 and to assess the situation created after 2015: 1) the nature of the run-up and the explosive momentum of the events did not allow Brussels to see from the outset the political nature of the crisis; 2) the migratory eruption in Europe manifested itself in an unusual essence, characteristic of the Syrian crisis, which, in the author's opinion, provoked this migratory wave; 3) European populists have firmly ruled against interference in domestic affairs in the Middle East [8].

We are using a slight critical note, and we mention that Pierre Vimont would have been right if the EU did not have a strong capacity for expertise and financial support in this regard. In our view, there are much more relevant factors underpinning this crisis, which, in turn, appear as a form of manifestation of fundamental phenomena in the structure and functionality of the EU.

First of all, we mention that the contradiction, which can be defined as an antagonist, between the national interest of the EU member states and the European one expressed by Brussels, will inevitably produce systemic disagreements and crises in response to challenges that encroach the integrity of the national interest of the states that constitute the European Union. In this sense, Brussels's administrative enforcement and excessive formalization of "good faith" relations in the EU, its approximation to the formula of a state - a classic empire, by definition will result in chronic crisis manifestations in various spheres of activity.

Secondly, the lack of institutional clarity in the EU, the contradiction between the national and European general management systems, the impossibility of forming a verticality of power (as a metaphorical one), direct to crisis and chronic inability of effective actions to react in a crisis situation, cause its hyperbolization impulses.

Thirdly, institutional gaps, EU structural and functional incoherence, excessive bureaucracy of the administrative and decision-making process, the clientele interests of some EU components vis-à-vis other

---

states outside the Union, produce a strong erosion of the entire Union / community, decreasing its immune system against systemic seizures.

Further analyzing the underlying causes of the European migration crisis, we mention that since times, the mass displacements of people looking for a better life were caused by two reasons of essence: firstly, they leave from the weak developed countries to the prosperous ones, in the hope of decent work and remuneration, advanced social security and guarantees, qualified medical treatment, foreseeable future, career ascent, etc.; secondly, whole families flee from wars, seeking refuge in states protected by domestic or inter-state military conflicts. Migration routes expose people to some risks that often outweigh those that existed in their own country. At first glance, it is irrational to start in the unknown place with the risk of life, but migratory motivations are also built from the perspective of the inability of developed countries to secure the sovereignty and inviolability of their own borders. In this sense, two European documents are relevant, which, through their liberalism and legal imperfection, willingly or unwillingly contributed to the formation of the new migration routes and implicitly to the crisis in the European Union.

One of these documents is the Schengen Agreement, which forms the basis of Schengen legislation and which, in essence, represents the core value of the European Union through the maximum simplification, virtually abolishing border control within the EU. Border control is set up only at the borders of the Schengen area, represented by 26 countries, 22 of which are members of the European Union. It is worth mentioning that the United Kingdom, Ireland, Romania, Belgium, Cyprus and Croatia are not part of the Schengen Zone. On the other hand, Iceland, Norway, Switzerland, Liechtenstein, not being a member of the EU, are part of the Schengen Zone [11].

The deficiency of this legal act is to simplify the penetration of EU internal borders, not only for the inhabitants of the signatory countries but also for all those who are currently in their territory, including refugees from Africa, the Middle East or the Balkan countries.

The second document - the Dublin Regulation (Dublin III - 2013), establishes the legal responsibility of the signatory countries for the pre-treatment of refugee status. According to the established rule, the responsible person for the fate of the refugees becomes the first EU member state, in which the refugee was mentioned. Namely in this state, the

refugee will make the respective steps to the concerned bodies, including taking fingerprints. In the event that he leaves the given territory, other EU members can deport him, turning him back to the country of the first contact. In this respect, the Regulation places the countries on the border of the Schengen Zone in a discriminatory condition, creating serious dissents and disagreements in the relations between the border states - Italy, Greece, Hungary and the ones behind them. According to OECD data, the share of refugees who visited Hungary only increased over a year and a half by more than 13 times [9]. In this respect, the proposal by French President Emanuel Macron to create “closed centers” in the Schengen zone borders for migrants who are waiting for their preoccupation with refugee status has been qualified by Italian Interior Minister Matteo Salvini as insulting that he will not allow his country to become “a refugee camp for Europe” [6].

The succinctly critical approach of these two documents, which have been overcome by the European migration crisis, does not question the European Union’s outstanding success in the integration processes expressed through the free movement of the population in the EU and the creation of the Eurozone. However, the lack of proper rules that would regulate the effective control of the EU’s perimeter frontiers may lead to a rapid erosion of the most successful integrationist project, the blocking of new integrationist initiatives and their reversal towards profound institutional degeneration.

Naturally, the new regulations will be based on the basic stipulations laid down in the 1949 Geneva Convention on the Rights of Refugees, which is one of the basic human rights, and this is also enshrined in the Universal Declaration of Human Rights (1948); The Convention on the Status of Refugees (1951) and the 1967 Protocol. Article 33 of the Convention prohibits the forced return of refugees to the country of origin. In addition, the stipulations are duplicated in the UN Declaration (1967) [1].

Instead of concluding, we will mention the necessity of principle, to ponder as thoroughly the premises, causes and consequences of this crisis; to issue and adopt a general European strategy and a concrete program of action that would strengthen all the European Union’s economic, financial, organizational and intellectual resources to overcome the crisis. In this context, it is necessary to diminish the contradictions between the interests of the country and the general-European ones;

to contribute with the great international actors to political, economic and social stabilization in the countries from which these masses of emigrants come to Europe. In addition, it is necessary to adopt new Community rules, which would meet the regulatory requirements of the created situation.

Bibliographical references

1. CONVENȚIA DE LA GENEVA PRIVITOARE LA PROTECȚIA PERSOANELOR CIVILE ÎN TIMP DE RĂZBOI DIN 12 AUGUST 1949. <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-IV.pdf>; Emitent: Organizatia Națiunilor Unite Publicat în: Broșura din 10 decembrie 1948. DECLARAȚIA UNIVERSALĂ A DREPTURILOR OMULUI din 10 decembrie.1948.http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declaratia_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf; Convenția privind statutul refugiaților. Documentul fundamental al activității noastre. 19.12.2016. <http://www.unhcr.org/ro/194-conventia-privind-statutul-refugiatilor.html>

2. Pegida. <https://rationalwiki.org/wiki/PEGIDA>

3. Аношина Ирина. Кёльнский синдром. Москва, 28.06.2018. http://expert.ru/russian_reporter/2016/03/kyolnskiy-sindrom/

4. Пьер Вимон. Миграция в Европе: преодоление кризиса солидарности. 11.02.2017. <https://inosmi.ru/politic/20170211/238711277.html>

5. Пискун Анастасия Владимировна. ПРИЧИНЫ ЕВРОПЕЙСКОГО КРИЗИСА И СПОСОБЫ ЕГО РЕШЕНИЯ. <http://web.snauka.ru/issues/2016/02/64943>

6. Лидеры ЕС экстренно встретились для обсуждения проблем миграции. Опубликовано 24.06.2018. <http://ru.rfi.fr/evropa/20180624-lidery-es-vstretilis-dlya-obsuzhdeniya-problem-migratsii>.

7. Новые планы Еврокомиссии по решению миграционного кризиса. 08.04.2016. <https://www.dw.com/ru/новые-планы-еврокомиссии-по-решению-миграционного-кризиса/a-19171595>

8. Мигранты в Европе: количество и статистика за 2017-2018 года. <http://emigranto.ru/spravochnaya/emigraciya/migranty-v-evrope.html>.

9. Миграционный кризис в европе: причины, масштабы, перспективы. 23.04.2018. <http://alpoos.ru/zagranpasport/migratsionnyj-krizis-v-evrope-prichiny-masshtaby-perspektivy.html>.

10. ООН назвала число мигрантов в мире. 19.12.2017. <https://mir24.tv/news/16283067/oon-nazvala-chislo-migrantov-v-mire>

11. Шенгенская зона. http://www.meeting.lv/incoming/shengen_zone.php

EUROPEAN INTEGRATION SOCIAL DIMENSION: THEORETICAL AND CONCEPTUAL APPROACH

Ludmila ROSCA, *doctor habilitate in Philosophy,*
university professor, IRIM
(roscaludmila@mail.ru)

Abstract

The study addresses a relevant topic for the Moldovan society in the face of self-determination with regard to regional integration. EU integration is a policy choice for the Moldovan state; a cultural mission for the institutions responsible for young people's training and educating; hope for citizens employed abroad. At each stage of European integration: the nearby technical assistance and cooperation, association and integration, Moldovan society has concrete goals reflected in the documents signed by the heads of state institutions. Achieving this is possible only through assimilation of European values, awareness of the EU founding states' experience. Undecided Moldovans referring to involvement in political decision-making process often change political situation in the country. To convince them that the European model of European integration is viable and advantageous it is necessary to duplicate employees' efforts in promoting European values, in teaching various courses at European Studies.

The experience of European countries in guaranteeing social rights by helping the person to meet basic necessities is a priority objective in agenda of teachers and researchers of political, social, economic processes. The author notes that the social dimension of European integration is reflected in social policy objectives, which over the years have been reformulated, updated. The given thesis is justified by the content of the European Social Charter, amended for three times over three decades (1965 -1995).

European institutions have found that the state intended for postindustrial society lies in its ability to protect, to support a person, to help adapt to the conditions dictated by the market economy. The laws of the market economy limit and often exclude state involvement in the management of business processes. Also in conditions of

globalization and market economy vulnerable groups, who lost, for various reasons, their ability to work or have lost their jobs require assistance and social protection. To fulfill their obligations towards citizens, European states have developed different models of interaction with the private sector of national economies, civil society, known as the British, Scandinavian, continental, corporate, Mediterranean models, assessed as component parts of the European Social Model. By applying comparative study to analyze the experience of European countries, the author manages to elucidate the specificity of each model and to formulate recommendations for the Moldovan political class.

Research methodology: Big opportunities in defining and decoding European integration process content, the phenomenon of social assistance and protection and their content analysis, comparative study, synergistics. The application of historical method allowed the author to follow developments of programs of assistance and social protection content.

Keywords: *European integration, EU social policy, social security, the Community, the European social model*

CZU: *316.334.3(478):[061.1EU+327]*

Introduction. The Universal Declaration of Human Rights proclaims fundamental political, social, economic and cultural rights. By adopting the Declaration..., the UN recommends that Member States guarantee them through national law and apply them in practice, that is, to honor their promises to citizens. Knowing fundamental rights, guaranteed by the contemporary state, a rule of law, the citizen learns that he has the right to social security, to work, to protection against unemployment, to fair and satisfactory working conditions, to a remuneration capable of ensuring an existence corresponding to human dignity to every individual and his family. In the absence of necessary resources, the state must provide necessary social services to counteract negative consequences arising from unsatisfactory functioning of the labor market or other public policies such as health, education, defense of individuals' security. The priority issue for Europe as a whole is to program and support the projects required by the two world trends: economic globalization and political regionalization. Globally, economic globalization has focused on market liberalization, increased competitiveness, labor market flexibility, the cancellation of state subsidies, and the reduction of funds previously made available to the welfare of the state. At the crossroads of the two millennia, in the Western European states, economic pragmatism and ignoring social problems of the citizens led to the increase

of the number of the unemployed up to 20 million, and the poor - 50 million. Strengthening European institutions leads to the updating of social issues and their reflection in community documents. These are: healthcare, education, elimination or poverty alleviation, which over the last decades have been seen as the objectives of social policies, and the state is taking on wider functions in these areas.

In the field of social policy, public policies, the primary needs of the target groups are selected: retirees, disabled people, students, chronic patients, etc. It is known that in the process of consolidation of the European Community, economic interests and objectives have always been a priority. The Treaty of Rome (1957), which established the European Economic Community, describes the need for a Single European Market (SEM), in which competition and free trade are suggested as basic principles. Thus, the social aspects were from the first Treaty passed into a secondary plan. However, with the re-launch of integration in the mid-1980s, concerns for the social dimension intensified and culminated in the elaboration of the Social Charter signed in December 1989 by the absolute majority of the Member States of the Community. The European Charter of Fundamental Rights is of great importance for the European Union (EU) evolving and, consequently, for the trade union movement and for community social policies. For the first time since the creation of the European Economic Community in 1957, the Charter sets out in a single text all the social, economic, civil and political rights that all European citizens can benefit from. It is also the only text of this type at international level. These are rights, principles and inalienable values, which the EU institutions must take into account when building and implementing European legislation. The 1990s marked a new development of social policy at supranational level, with the most notable success being the inclusion of this area in the basic Treaties of the European Union from Maastricht (1992) and Amsterdam (1997).

In the "White Paper on Social Policy" adopted by the European Commission in 1994, the European Social Model is given a normative basis. As a scientific notion, the European social model is defined by several common community values, including actions for democracy, personal liberty, social dialogue, equal opportunities for everyone, solidarity and social security expressed against the disadvantaged individuals in society. In Annex 1. The European Social Agenda adopted at the Nice

European Council in December 2000 stipulates: the European social model - characterized in particular by a system that offers a high level of social protection, the importance of social dialogue and services of interest which cover vital activities for social cohesion - is based on the diversity of social systems of the Member States - on a common foundation of values. These are: political pluralism, non-discriminatory policy, tolerance, solidarity and equality between women and men, a high level of employment, sustainable and non-inflationary growth, economic competitiveness, quality of life and the environment.

The theoretical approach to community social policy allows such scholars as Anthony Atkinson, Sandrine Cazes, V. Naumescu, Tudor Stefanescu, George Poede to highlight four phenomena, which must necessarily be placed at the base of social policy programs: workers' free movement, social tourism and dumping, economic efficiency and social cohesion [2, p.18-19].

The free movement of workers (the term "workers" refers to all categories of workers, regardless of their field and level of qualification) reflects the fundamental principle of the free movement of persons in the European Union. The practical implementation of this principle implies the need to transfer workers' rights beyond national borders, so that people who engage in another country do not lose the social security they enjoyed in their country of origin. We recall that Articles 48-51 of the Treaty of Rome stipulate that workers who move from one country to another will benefit from the existing social rights in the host country. The basic social rights of workers are a basis for minimum common provisions for all EU Member States [5]. This study has a high up-to-date BREXIT condition, when, on the one hand, the member states of the European community are more concerned about their citizens in the UK, and on the other - the British executive wants social assistance for their citizens who work and live in the territory of the European states. Negotiations between the European Union and the UK will be difficult, as there are many complex problems that can only be solved mutually.

Social dumping and social tourism. The inequalities in the social assistance provided by the developed European member states in the northwest of the continent as a result of the free movement of workers have forced the EU institutions to decipher the content of the following phenomenon: social dumping and social tourism. Developed states have

taken concrete steps to regulate the wave of workers coming from the southern regions of Europe. Through their representatives in the European Commission, their leaders have exerted pressure to adopt a reasonable social policy at Community level. The free movement of workers was discussed at several European Round Table (ERT) sessions [5].

Particular importance is given to migrant workers in the European countries, so the European Social Charter guarantees certain rights, both to facilitate access to work and to protect them and their families against certain forms of discrimination once they are employed. The social security of emigrant workers presupposes the observance of the principles of equality, cumulating - the emigrant worker can benefit in one country from the same social benefits (illness, disability, old age, unemployment, death) as in the country of origin; exportability - social benefits can be paid to other EU countries. At the same time, prohibitions on double benefits are applied - not anyone who has contributed to the social security scheme in two or more Member States during the same period can benefit from similar services.

Economic efficiency has been a serious argument for the development of community social policy. In George Poede's opinion, set forth in the Social Policies, we read: On the scale of the state, European countries are not only free democrats but also states of redistribution, i.e. states of welfare, trying to help disadvantaged people - who have lost the ability to work, for various reasons: sickness, unemployment, etc. At the scale of society, besides providing individual opportunities to achieve happiness, European societies promote solidarity between individuals, which also strengthens social cohesion [6].

From O. Bismarck, J-M Keynes and L. Erhard, the concept of market economy system, geared to the social problems of the community, is correlated with the need for an agreement between state, business and society. At the end of the XIXth century, Otto von Bismarck laid the foundations of a health insurance system (1883), followed by an accident insurance. Insurance programs for old age and invalidity occur. The German system will become a model for social policy programs for many European countries. The typical representative of the State of Welfare is John Maynard Keynes. The fundamental idea is that redistribution of national wealth through social transfers is profitable for economic growth. In his Theory of Labor, Interest and Currency Theory,

Keynes expects a broad expansion of state functions, which implies an economic policy (interest rate action to encourage investment and public spending in the form of public works that create employment, stimulating “effective demand” by wages) and a social policy (social transfers in the form of benefits).

The European social model has also experienced critical situations, but has demonstrated its viability in time, due to the competence of the leaders of the political and economic institutions that reacted to the problems, reviewing their attitudes, approaches and even activity plans. In the 1990s, the European institutions supported the idea of developing a new model that would respond to new conditions and challenges. The process of elaboration of the new European social model has gone awry, only the experience of the Member States has to be generalized and the new political, economic and social reality connected. Just one aspect all European states have unanimously appreciated: the contemporary man must not be left alone in front of the market, which presents risks and challenges daily, especially those who have lost their ability to work even temporarily. Leaders of European states believe that people with disabilities should be in the hands of state institutions and civil society. Compulsory social assistance must be accessible, legally justified. The elaboration of the new European social model is initiated with the generalization of the achievements of the Keynesian model, successfully applied in 1945-1975.

Key features of Keynesian model are: Correlation of socio-economic development objectives with the engagement of all members of the community. Let us remember the principle of Utopian society: Whoever does not work does not eat; or of the communist society: From each after the capacities, to each according to necessity. The principle of the Keynesian model has contributed to the development of the economies of the European states and of the Community economy as a whole, because in the early postwar years the economic system was not functional because it did not reach human resources. Social policy in the Keynesian model has been instrumental in ensuring health, service, and social protection subsystems. Receiving the guaranteed state support, which often replaced the salary, but in most cases, it was an important supplement, the citizens regained life expectancy lost in the years of the war. Life expectancy is an enlightening factor of individual and social life. Thus, the results of the Keynesian model, determined by the economic

growth indicators, can be explained. In the study, there are important achievements in the field of industry, the consumption increase and the total employment of adults in the workplace.

The scholars have provided the German state authorities with studies on poverty correlated with social assistance systems. On the basis of these, the Federal Law was adopted in 1962 on the granting of social assistance guaranteeing a financial supplement to all residents who did not have sufficient resources to reach a minimum socio-cultural subsistence. The guaranteed amount represents the German poverty level. It was determined by reference to the revenue deemed necessary to meet the essential needs considered normal and was based on household budget surveys. Reporting to a daily consumer basket raises the issue of social perceptions of needs. The analyst should consider the goods that are in the composition of the basket and their prices. The list of normal goods is set by the German Association for Public and Private Assistance - *Deutscher Verein für Öffentliche und Private Fürsorge* - and transmitted to the Government. The real cost of living is fixed by the land government.

Britain's experience in the field of social assistance and social protection gives us the opportunity to observe the evolution of social assistance offered by the British state over four decades, starting with 1948, when the assistance allowance, known as national assistance, was adopted, replaced in 1966 by supplementary benefit, and since 1988 income support guarantees everyone a minimum standard of living, except for those who have a job. [1].

In the Republic of Moldova, poverty is the most important scourge, which allows the rise of negative states in society. People are poor because they do not have earnings and other income opportunities, growth and social participation, access to public services, quality education and quality health services, etc. Reducing real incomes of the population, rising of spending, against a backdrop of rising unemployment and rural poverty, are the real outbreaks of inequality in society and the sustainable development of the country as a whole. Lack of income, extreme poverty, especially in rural areas, is characterized by a low accessibility of services to the population, such as public health and utilities, including digital ones, which in turn create inequalities and discrepancies. Lack of income also reduces opportunities for access to education, as well as the pursuit of a professional (re) qualification or even an entre-

preneurial idea. All this leads, in the medium and long term, to an increase in labor migration, which generates labor market turbulence [3]. The National Human Development Report for 2015-2016 provides the leaders of the Republic of Moldova with a broad analysis of poverty, its causes and its negative consequences.

Social cohesion. In the Treaty of Rome, art. 130 a, states that “the Community will develop and accentuate actions that will lead to increased economic and social cohesion”. The phenomenon of social cohesion aims to diminish the impact of technological progress, so that citizens of the EU Member States perceive themselves as the direct beneficiaries of the results of EU enlargement and European integration. In the Maastricht Treaty, Article 2 specifies that the Union will suggest and suggests future objectives to promote economic and social progress that is fair and sustained ... by strengthening economic and social cohesion; The Union will have its own desires; a high level of employment and social protection, the raising of living standards and quality of life, economic and social cohesion between Member States. [9]. The European Treaties of Maastricht and Amsterdam place economic and social cohesion in the “*acquis communautaire*”.

The significance of the European social cohesion institutions encourages scientists to investigate the phenomenon, its implications in the life of the person, the social group and the human community. At the theoretical level, the phenomenon of social cohesion is approached by the political philosophy, by the philosophy of European integration. Emile Durkheim first used the term social cohesion. Social cohesion means a way of organizing society, characterized by a relationship of interdependence sustained by the loyalty and solidarity of its members. The components of social cohesion are: strengthening social relations, recognizing and respecting values by all social groups, adopting a common model of interpretation of values / processes / events / acts, experiencing a common identity and the same objective of the community, trust manifested by each member / social group in relation to other people. The concept of social cohesion reshapes the existence of values / feelings on the basis of which the membership in a social group is defined; the capacity of human society to ensure equality between its members and to prevent marginalization of any citizen; the capacity of the individual’s participation in the decision-making process to respect the principles of democracy and

to demonstrate its effectiveness; the ability of society to mediate conflicts beyond resources and power and to tolerate controversies; the ability of society to mediate political diversity.

The theoretical and conceptual analysis of the phenomenon of social cohesion allows us to distinguish some controversy. For example, Jenson highlights 5 dimensions in the concept of social cohesion: belonging, participation, legitimacy, recognition, inclusion. O'Conner believes that social cohesion covers three aspects: values, identity, culture defining a particular community; differences, divisions, inequalities and inequities, cultural diversity, geographical divisions; associations and networks, infrastructure, values and identity. Woolley distinguishes 3 ways of defining social cohesion: as an absence of social exclusion; as societal-based interactions and connections, as shared values, and communities of interpretation centered on a group identity. Social exclusion can be conceptualized as a failure of the democratic and legal systems that promote civic integration; the labor market that promotes economic integration; welfare, which promotes the social integration of the person, family, and community that promotes interpersonal integration.

Understood as an individual attribute, social exclusivity is defined as the inability to participate in social life (socio-political disadvantage) and a low level of well-being (economic disadvantage). Estimated as a societal characteristic, social exclusion refers to a deterioration in social cohesion caused by the way institutions regulate the distribution of goods in a society. Marginalization and social exclusion are social and economic processes and are less dependent on cultural and normative factors. These are the first symptoms of the polarization of society and the occurrence of cracks in its structure, which form and develop system inequalities with limited access to various public and social services, including employment, qualified education, health services and utilities. Marginalization represents the peripheral social position of individuals or social groups who face unequal opportunities for different social positions because they are poor. Paradoxically, but these individuals are poor because they do not have a job, a stable income, they do not have housing in their possession [3]. In this context, the concept of social cohesion is in relation to the quality of life.

The concept of quality of life is developed and promoted in the XXth century. Attempts to theorize the phenomenon we encounter with ancient

Greeks: Plato and Aristotle. Plato insisted that people can only be happy in a well-organized city. By this, Plato launched a new subject of scientific and philosophical debates on the role of the state in creating individual well-being. In Aristotle's work we find the first thorough analysis of the concept of good life. Eudaimonia - translated forcibly as happiness, Aristotle raises it to the rank of supreme human value, which is not a psychological state but a human action in order to live in harmony with its own self that is to update its potential. In Aristotle's view, the concept of good living is multidimensional and presupposes the existence of more goods: material welfare, health, friends, and good luck, to a degree sufficient to allow the practice of moral and intellectual virtues [7].

In specialized literature, three ways of interpreting the connections between the two concepts and social phenomena are highlighted:

1. While social cohesion is an attribute of a society, it is recognized and identified in its members' behavior, attitudes and ways of assessing its members.

2. Social cohesion elements of society can have a direct impact on the quality of life of the individual.

3. Social cohesion affects the quality of an individual's life in all its aspects. In Ralph Darendoref's opinion, a cohesive society "... offers opportunities to all its members in a network of acceptance, values and institutions. Such a society is one of inclusion".

Robert Dahl's theory addresses social cohesion in a plurality of interest groups. Individuals join or leave groups as they manage to promote similar interests, coalitions appear or disintegrate to the extent that reaching goals or failures causes them to change their strategy [4]. Social cohesion is first assured by the multiple membership that places the individual in a plurality of groups. Secondly, decision-making processes seem to favor no single or individual group, but allow groups that lose the political battle to reconfigure their interests in different ways, through different institutions and different coalitions to win another time. The third way to ensure social cohesion is the belief in democracy, which is characteristic of the social majority. Robert Dahl highlights the peculiarities of cohesive societies, underlining:

- The existence of shared values and feelings of belonging to a group of people;

- The ability to ensure equality between its members and prevent marginalization of any citizen;

- Creating favorable conditions for the participation of different elements of the political system (parties, trade unions, governments, etc.) in decision-making;

- The ability to mediate conflicts and tolerate controversies;

- The ability to mediate political diversity, acceptance of pluralism of opinions.

The specialized literature highlights three ways to think / approach the relationship between phenomena / concepts: social cohesion and quality of life:

1. While social cohesion presents an attribute of a society, it recognizes and identifies itself with the behavior / attitudes and ways of evaluation of its members.

2. Social cohesion elements of society can have a direct impact on the quality of life of the individual.

3. The third way of thinking about the relationship, according to which the social cohesion of a society affects the quality of life at individual and group level, is to interpret.

At present, the European Union, the European Fund for Regional Development (EFRD), the European Social Fund (ESF), the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGF) financially support several programs aimed at achieving social cohesion and security. Social security is an important aspect of social policy and an indispensable condition of social cohesion. Since social consciousness is emerging, people are concerned about their securing and securing their families against risks and dangers. In contemporary world, risks and challenges have been diversified so that the social reality required the creation and development of new forms of social protection, such as social security, based on wider solidarity. According to J.H. Richardson, the essential aim of social security is to “provide community or collective support to persons being in a situation when they are temporarily or permanently deprived of sufficient resources for subsistence or basic medical care” [8]. The collectivity collects from its members, as far as possible in proportion to their contributory capacity, contributions that feed into aid, security and pensions funds for the benefit of those members and their families.

Conclusion. The theoretical approach to all elements of social integration allows us to assess the steps taken by the European states, by each state that has declared its intention of adherence, joining the

European Union. The political analysis of social dimension of European integration allowed us to see that the role of the state in the market economy changes with the functioning of the free market laws: competition and the demand-supply ratio. The state of social welfare guaranteed some minimum standards on income, food, health, education and housing, provided to every citizen as social rights. Within the welfare state, social security is a model of social insurance against the risks of industrial life: occupational accidents, occupational diseases, unemployment, old age. An important characteristic of the state of social welfare is manifested by the growth of the public sector in the economy, by a shift of the monetary masses from the productive sphere to that of social policies and programs, by the increase of the ratio between the public expenditures related to the gross domestic product and the occurrence of a current government deficit that correlates with an increase in tax deductions related to gross domestic product.

At the post-industrial stage, the state has fewer means, possibilities, to implement social policy programs in practice. There are ways to maintain efficiency, but they can only be activated under conditions of economic, political pragmatism, meritocracy, transparency, rationality, efficiency. It is also important to assess the role of civil society, which is increasingly involved in the redistribution of social transfers, in controlling practical implementation of social policies. These changes have been determined by the characteristics of contemporary society: deepening and expanding globalization, regional integration, structural reorganization of the economy, aging population, changing the way of life. Constantly, in the contemporary world, there remains the goal of social policy of the European Union, about which Anthony Giddens (2005) wrote the European social model that combines economic dynamics with social justice.

Bibliographical references

1. Atkinson Anthony, Sandrine Cazes - Mesures de la pauvreté et politiques sociales: une étude comparative de la France, de la RFA et du Royaume-Uni, revue de l'OFCE, Paris, Presse de la Fondation nationale des sciences politiques, nr. 33, octobre 1990, p. 122.
2. Victoria Bucătaru, Victor Chirilă, Ghid European. – Chișinău: Cartier, 2013, 224 p., P.18-19.
3. Complexitatea inegalităților și disparităților în dezvoltarea umană./Raportul

Național de dezvoltare umană pentru anii 2015-2016. Republica Moldova. – Chișinău 2016, 108 p., P.7.

4. Dahl Robert, *Analysis of Influence in Local Communities/Social Science and Community Action East Lanciug*, 1960.

5. *Le Monde Diplomatique*, iulie, 1998.

6. Poede George, *Politici sociale*, site-ul web al CES: <http://www.etuc.org/r/287>.

7. Roșca Ludmila, *Filosofia. Ghidul afacerii de succes*. – Chișinău: Print-Caro, IRIM, 2013, 324 p., P. 296-318.

8. Richardson John Henry, *Economic and Financial Aspects of Social Security: An International Survey*, London, George Allen&Unwm, 1960, apud *THE AMERICAN POLITICAL SCIENCE REVIEW*, American Political Science Association. 2003, disponibil pe <http://0/links.jstor.org/journals>

9. Ștefănescu Tudor (coord.), *Politicile Sociale ale Uniunii Europene*, Institutul European din România, București, 2002.

10. site-ul web al CES: <http://www.etuc.org/r/287>.

HYBRID WAR: CONCEPTUAL APPROACH

Vasile SIMILEANU, *PhD, associate professor,*
Academy of Economic Studies of Bucharest, Romania
(simileanuvasil@gmail.com)

Abstract

Relationships between the geographic space and the policy of a region have been archaically imposed before the scientific concept crystallizes. Some archaic ideas have survived and have been taken over by various political, geographic or humanist research schools. Geopolitics, Geostrategy and, more recently, GeoIntelligence have adapted to new areal, regional or global challenges.

Together with the danger of nuclear escalation, the hybrid war has returned to the forefront of the worst threats to the West, after the “rate” of the Russia-NATO dialogue. NATO member states, in addition to the rights conferred by the Alliance, also have duties and, indirectly, are part of areal, regional or global threats. It is important to identify the level of knowledge and understanding of hybrid warfare mechanisms, on the following coordinates: notions and concepts, institutions capable of counteracting it and security.

As we have shown in many analyses published over the years, geopolitical research is of particular interest in studying with insistence the conditions that determine the evolution of a nation in a certain geographic space, comprising two distinctive aspects of meaning and importance. The first is the relations with the states in the more distant geographic area, and the second is the economic, political, cultural, ethno-confessional and military-strategic relations area conditioned by a certain collaboration.

Keywords: *hybrid war, cybersecurity, the Overton window, Stockholm syndrome, psychotronic war, digital war, information war*

CZU: 327+327.56(100)

Introduction. Together with the danger of nuclear escalation, the hybrid war has returned to the forefront of the worst threats to the West, after the “rate” of the Russia-NATO dialogue. NATO member states, in

addition to the rights conferred by the Alliance, also have duties and, indirectly, are part of areal, regional or global threats.

As a result of the study of the specialized literature in Romania, we have found that most of the studies on the hybrid war have a historical-descriptive character, without aiming, using scientific research techniques, the concrete identification of the way in which the activity of the Russian structures of “generating” hybrid aspects is perceived at the level of civilian population and the effectiveness of the military strategies adopted by the institutional actors to counteract it.

Given the insufficiency of the sociological and institutional approach of the new forms of development of a hybrid type of military conflict in the literature, we consider it necessary to explore the epistemological gap between the historical and descriptive approach of the hybrid war and the involvement of the specialized structures in the knowledge, prevention and combat of its effects. Mutations in the international security environment need new approaches to the implementation of educational models in the field of national security appropriate to paradigm shifts. Therefore, the institutional analysis of international and national organizations empowered to counteract the hybrid war, it is necessary to identify that model that can function as a reference for Eastern European states.

It is important to identify the level of knowledge and understanding of hybrid warfare mechanisms, on the following coordinates: notions and concepts, institutions capable of counteracting it and security.

Defining the concept. Conflict methods have changed and now involve widespread use of political, economic, informational, humanitarian and other non-military measures. Hybrid war is a military strategy that uses political conflicts and crises combined with conventional wars, irregular warfare, and cyber warfare combined with other methods of influence, such as fake news, diplomacy, and electoral interventions abroad [21]. By combining kinetic operations with subversive efforts, the aggressor intends to avoid attributing or rewarding [9]. Hybrid war can be used to describe flexible and complex dynamics of combat space, which requires a very adaptable and resilient response [1]. There is a variety of terms used to refer to the concept of hybrid war: hybrid warfare, hybrid threats, hybrid influence or hybrid adversary (such as nonlinear war, non-traditional war or special war). American military bodies tend to speak in terms of hybrid threats, while academic literature speaks of a hybrid war.

In 2008, the US Army Chief of Staff defined the hybrid threat as an opponent incorporating “diverse and dynamic combinations of conventional, irregular, terrorist and criminal capabilities” [12]. The United States Joint Force Command defines a hybrid threat as “any adversary who simultaneously uses and adapts a mix of conventional, irregular, terrorist, and crime-related assets or activities in the operational combat space. Rather than a single entity, a hybrid threat or challenge may be a combination of state and / or non-state actors [12]. In 2011, the US Army defined a hybrid threat as the diverse and dynamic combination of regular forces, irregular forces, criminal elements, or a combination of these forces and elements, all unified to obtain mutually beneficial effects [12]. NATO uses this term to describe “opponents with the ability to simultaneously use conventional and unconventional means to achieve their goals” [10]. Former US Army chief General George W. Casey spoke of a new kind of war that will become more and more common in the future: “A hybrid of unregulated war and conventional war”.

In the opinion of the European Center for Excellence for Combating Hybrid Threats, inaugurated in 2017, “hybrid threats are methods and activities that target vulnerabilities of opponents” where “the range of methods and activities is wide”. The term “hybrid war” has been popularized in the lexicon of military theory to describe the 2006 conflict between Israel and Hezbollah [14]. In Germany, Virchow Rudolf (Haeckel’s former professor) and Adolf Bastian supported an understanding of the culture opposite to the biology, claiming that such breeds and cultures are hybrids, consisting of various loans with diverse origins and being in a continuous change. By taking this approach, war, as an integral part of a race and a culture, can be hybrid, which is also demonstrated in several historical periods. We are currently discussing hybridization in politics, conflict, energy, and even the hybridization of life forms. It is clear, we are going through another time, but what is very important is the harmful side of this hybridization. If for the environment and man the other forms of hybridization are beneficial, in terms of how conflicts are going, it is - in essence - a harmful one!

At the time when “the nations have already taken the monopoly of violence” (Toffler), in the space of asymmetric conflicts, violence is the main feature of the actions taken. It is worth mentioning that Alvin Toffler, in his Powershift paper, emphasized in the early 1990s: “The capac-

ity for hyper-violence, which once only a few nations concentrate, is now dispersed democratically but dangerously. At the same time, the nature of violence itself undergoes profound changes, becoming increasingly dependent on intensive technologies of knowledge, such as microelectronics, advanced materials, optics, artificial intelligence, satellites, telecommunications and simulations, and evolved software” [22].

According to Carl Builder (Rand Corporation), “The momentum of Change is moving towards enhancing low intensity fighting capabilities with new and improved technologies - sensors, space-based communications, non-lethal and robotic weapons. This suggests that the new form of war, the Third Wave, may prove as powerful against the small-scale guerrillas and opponents, carrying a First Wave war as well as the Iraqi-style armies, owned by the Second Wave [13].

Mahda E. argues that “A hybrid war is a confrontation between states where one of these states tries to subordinate the other through various means: economic, informational, historical memory. That is, it is a war in which military action is not a priority but merely a catalyst” [17].

In Chivvis’s view, hybrid warfare refers to Russia’s use of a diverse range of subversive tools, many of which are non-military. Moscow is acting in favor of its nationalist interests by using hybrid war to divide and weaken NATO, to undermine pro-Western governments, create pretexts for war, to annex territories and to secure in its own terms access to the European economic space [6].

We believe that hybrid war is a multimodal asymmetric conflict. This asymmetry was put into practice in the early 1980s by the Communist leadership of Romania as an atypical form of conflict carried out by military structures in a complex mix of non-military means, generically called “the war of the whole people”. Since then, military and non-military asymmetries have been analyzed by military strategies on both sides of the Iron Curtain, and after the dismantling of the USSR and the dissolution of the communist bloc in the new alliances. But let us get back. An aggressor outside the national territory conducts hybrid war by using a mix of techniques and means specific to military and non-military actions to determine the usage of the military and government forces of the target state. By specific actions, which we will continue to analyze, the aggressor will limit his own losses, but will be successful on open fronts. These fronts are represented by multiple targets (state actors, non-state actors:

EU-NATO, transnational companies, banking institutions, etc.), which will suffer fractures of security strategies, going through destruction.

Classical theories of warfare are increasingly challenged, even though its essence has remained constant. It is very interesting to research what is changing in military strategy and art on the philosophy of military conflict. How do the conflicts of the 21st century differ from classical conflicts, from other historical periods, when the general objectives are the same? In the new international context, driven by the hegemonic rise of global geopolitical actors - state or non-state, the military conflicts of this century are influenced by new processes and paradigm shifts such as globalization, the dynamics of diplomatic relations, information internationalization, high population migration, natural and financial resources management. All these are new challenges and “new weapons” that can be used against an enemy potential. At the same time, we approach military conflicts according to new principles such as CI, 3D, 4G, multidimensional actions, non-linear and circular manifestations and psychological actions in which we will see that classical military resources and non-military capabilities are used, which translates us to the hybrid zone of the current conflict.

The classic war waged in trenches is long gone. Now the frontal is global, and can be a part of the conflict anyway, simply because you become a “tool” manipulated by social networks or fake-news from media networks. The use of this spectrum in the non-military area has the effect of eroding the trust of the population in certain state structures, stating the civil-military separation, challenging the government, condemning the lawfulness and giving high trust to the illegalities committed by different persons, state organizations or static state or non-state actors. Many times, social psychosis is sensitive to hybrid attacks and generates internal instability without the enemy firing a gun. The translation of the “indoctrinated” population from various unstable spaces into highly developed areas with high security, grafted on the information explosion, has the effect of destabilizing host states and ultimately imposing new “traditions, customs and cultural standards, which would not have been accepted by the native population. If traditional conventional fighting forces were represented by national or non-conventional armies (represented by alliances), they were respecting the laws of war, we are currently confronted with “irregular militarized organizations”

that are abstracted from the laws of war and are not subject to state or international authorities.

Thus, NATO military analysts have developed analyses on hybrid conflict developments in 2005, defining hybrid war as a sum of hostile actions with minimal but flexible military components, with different multimodal asymmetric manifestations. These multimodal asymmetries were used by the Russian Federation - which has as a national strategy offensive defense, with military actions going outside the national territory - examples being hybrid actions taken in the territories of frozen conflicts, but also in Ukraine and Syria. In fact, through the strategies applied in Georgia, Moldova and Ukraine, Russia has demonstrated that it will use any methods and means to achieve the Kremlin objectives.

In the design of the hybrid war, General Gharasimov shows that it goes in all environments and in all contexts initiated by a hostile state of Russia, Moscow making use of military and non-military means that will have repercussions on political, economic, informational, humanitarian and non-military plan. In this sense, the Kremlin is legitimate to use forms of penetration through the corruption of the political environment in the target states, the creation of dictatorships in the states concerned, the organization of social unrest, instability and anarchy - through the use of influence vectors - for the obvious purpose of requiring reallocation of influence and control spheres of the Great Planetary Ocean!

From this point of view, we can state that at the base of the hybrid war we will find the factors, with a decisive role in its development:

a. Economic factors

The basis of every war has always been the economic factors. The impossibility of solving contradictions related to the failure to solve their own economic situation has often led to the use of force, which was followed by the conquest of the territory (or part of it), the industrial-economic objectives of rivals (competitors or opponents). At the same time, a paradoxical legality is observed: in an overwhelming majority, the states with unstable economy and a low level of production were the initiators of the military conflicts [19].

b. Political factors

History proves that military conflicts often arise as a result of the tendency of certain political circles to change socio-political order, leadership, etc. In connection with this, good understanding in society and good neighborly relations with neighboring states are very important.

c. Social factors

The experience of armed conflicts and local wars makes it possible to talk about increasing the role of social factors related to the relationships of people (groups, parties, movements) in society. They depend largely on the state system and are characterized by the degree of social strain. These factors depend on the level of preparedness for conflict between different social groups, the population of the region, to improve their living conditions.

d. Military factors

Purely military factors, which are defined by the training and endowment of the armed forces of the state, by its ability to solve the problems with the help of force, are of course very important. The essence of the problem is to reveal each of these factors' degree of influence on a concrete case of worsening the political-military situation. Correct evidence of conflict sources allows for a right view of alleviating contradictions, studying the conflict situation in time and solving it, and then turning it into a peaceful one.

Thus, the military conflict is an exclusive form, as a result of the measures taken for resolution, and a supreme one, according to the level of social tension of an interdepartmental (inter-regional) and international conflict. As any social phenomenon, it is characteristic of certain peculiarities, which must be taken into account when analyzing the content and trying to systematize the structure and the main stages of its evolution.

Hierarchy of the hybrid war. In the hybrid conflict we are dealing with a new hierarchy of the forces involved, determined by:

- independent hierarchical structure, capabilities, subordination and internal organization. In this respect, RAND considers that hybrid forces have specialized subunits (cohesive, trained and adapted to a certain operational area, with a discipline and internal hierarchy, equipped with commando weapons and with conventional capabilities recognized by international law) [4, p.43];

- hybrid forces consisting of military forces with a hierarchical structure of command with those of independent forces. They have limited access to conventional weaponry, dual-purpose technologies and act on the opponent's territory with specific methods that produce convergent effects to exhaust the enemy, induce an apathetic state in combat forces, political and administrative organizations, state leadership, etc. [13, p. 29].

- actions taken by state armed forces that can adapt their internal

structure and combine conventional army elements with paramilitary, guerrilla, moderate terrorism and even criminal actions;-

- for some actions, mercenaries, fighters and paramilitary fighters and terrorist organizations can be used to support them logistically and financially.

Hybrid war aims at acquiring territories without resorting to military or conventional force; creating a pretext for conventional military action; using hybrid measures to influence the policies of other states; using economic blackmail to gain more economic influence. Depending on the missions performed by the military forces, the following features are predominant for the current development stage of the “global village”:

- they are persistent and long-lasting;

- they focus on the involvement of the population in influencing the political decision of the target state;

- we have to deal with optimized and hyper-specialized troops in conducting actions in the geographic, political-ideological, economic-social, ethno-confessional spectra;

- they have autonomous organization and are not subordinated to the state. They benefit from ultra-sophisticated technologies and are generously funded by the state;

- because hierarchy, command and control networks are variable, they can adapt from conventional to hybrid (terrorism, organized crime, guerrilla, special action);

- they are adapted to switch from conventional operating techniques to asymmetric ones, in relation to the opponent's action / reaction;

- they take specific actions in the cultural, ethno-confessional and media fields, launching actions to challenge the rule of law by “implanting” a coherent, population-based ideological discourse;

- they use social networks, the Internet and Intelligence services to adapt their actions to maximize results on an “unseen front” that they effectively control.

An important aspect in knowing the secrets of the hybrid war focuses itself on Stockholm Syndrome, described by the following theses: some states become captive of the challenges caused by the evolution of the hybrid war. This captivity can be compared to Stockholm Syndrome, which can be manifested on the following levels:

- Russia threatens a state with nuclear military repression and, more importantly, this is perceived as possible;

- These states are captive (Ukraine, Georgia, the Republic of Moldova), so survival depends on the evolution of the frozen conflicts that keep it in captivity;

- Russia's strategies in some states involve a very real level of isolation, the only points of view and interpretations of the situation being the aggressor's, and these, irrational ones, may distort judgments about the accuracy of information: (Crimea), the determination of negative messages to the EU or some EU Member States (Romania, Poland, the Baltic States), and against the US-NATO binomial;

- the goodwill manifested by the aggressor to divert non-pro-Russian strategies [20].

In hybrid actions, violence is manifested through new forms, such as:

- asymmetric and asynchronous methods of fighting - taken from other conflicts that have been successful in some areas - used with skill;

- the use of top technologies (IT, drones, etc.) that can provide unanticipated circumstantial advantages to established military power actors;

- the use of the initiative, limited targets, special communications, known field objectives, sufficient time for deployment and training of combat positions;

- the use of civilian resources and industrial-technical objectives, weapons of mass destruction and munitions and forces for special operations;

- using subversion and combined terrorism;

- using the advanced command and control potential, training, maintenance, Intelligence resources and research-recognition, to hold supremacy;

- the use of terror and military violence, to destroy the rule of law;

- non-military operations other than war;

- the development of cross-border crime networks with implications for national security;

- Trafficking in human beings (ISIS = sexual slaves, Ukraine = exchange of prisoners);

- Blocking the capital market (setting up BRICS bank, Chinese stock exchange games);

- Encouraging corrupt governments (social and economic effects);

- Cyber Attacks - bank fraud, identity theft, damage to governmental and military structures, population damage;

- Activation and support actions of pro-Russian NGOs and pro-Russian environment in states considered vectors by Russian Intelligence structures;

- Infiltration of ISIS (through controlled migration) and Russian agents (via business);
- Maintaining frozen conflicts;
- Maintaining instability in Iraq, Afghanistan, Syria, Lebanon and Palestine;
- Political and religious fanaticism, obstruction, repression;
- Political diversion, segregation, fragmentation of states.

Conclusion

The new asymmetric manifestations affect East European security by:

- Russia's activation of the Anaconda Strategy as a result of the coordination of the extreme right-wing parties in Europe (Jobyk - Hungary, Attika - Bulgaria, the Golden Dawn - Greece, Patria - the Republic of Moldova, Serbia and Belarus.

- Russian military effort to control the Black Sea's northern shore and expand its control over the mouths of the Danube and Dobrogea to reach Istanbul for the construction of the 3rd Rome and to stop the Danube Strategy.

- Attracting Romania, Bulgaria, Serbia and Greece to the sphere of Russian influence, with the support of Hungary.

- The support given by Moscow to the "Moldovanist" trend and to the federalization plan of the Republic of Moldova.

- In the NATO Secretary General's report, Europe has invested for defense in 2016 - about 5.2 times more, basically 419% more than Russia. If we add the USA and Canada, NATO has spent \$ 921.4 billion - 19.8 times greater than Russia's expenditure [25].

- The International Institute for Strategic Studies estimates that the Russian military budget has fallen from \$ 64.5 billion in 2014 to \$ 46.6 billion in 2016 - largely due to a reduction in its weak earnings in the petro-economy and exports of energy [16].

Bibliographical references

1. Auditors Find DoD Hasn't Defined Cyber Warfare". Information Week Government. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexus.gov.com.
2. Alvin și Heidi Toffler, Război și antirăzboi, București, ed. Antet, 1995.
3. Arma psihotronică – Занезное войне абозрение, Rusia, nr. 4, aprilie 1993.
4. C. O. Bowers, „Identifying Emerging Hybrid Adversaries“, în Parameters, U. S. Army War College; Spring 2012, Vol. 42 Issue 1.
5. Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., Vella, S., Economic Vulnerability and Resilience. Concepts and Measurements, University of Malta, Economics Department http://events.um.edu.mt/resilience2007/papers/briguglio_cordina.pdf

6. Chivvis, C.S. "Understanding Russian "Hybrid Warfare" and What Can be Done About It." The RAND Corporation² Before the Committee on Armed Services United States House of Representatives March 22, 2017.

7. R. J. Clapper. Securitatea critică domină societățile războiului informațional, Signal, SUA, vol. 49, nr. 7, martie 1995.

8. Defense lacks doctrine to guide it through cyberwarfare. nexgov.com.

9. Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?. NATO Review.

10. Jasper Scott; Moreland, Scott (2014-12-02). "The Islamic State is a Hybrid Threat: Why Does That Matter?". Small Wars Journal. Small Wars Foundation. Retrieved 2015-08-05.

11. Adrian Petruț. De la normal la paranormal, Dacia, 1993.

12. Fleming Brian P. (2011-05-19). «Hybrid threat concept: contemporary war, military planning and the advent of unrestricted operational art» (pdf). United States Army Command and General Staff College. Archived from the original on 2015-08-05. Retrieved 2015-08-05 «hybrid threats - Hybrid CoE». Hybrid CoE. Retrieved 2018-01-31.

13. F. G. Hoffman, Conflict in 21 century: The rise of Hybrid wars, Arlington, Virginia, Potomac Institute for Policy Studies, 2007, p. 232.

14. Hybrid War: A Definition and Call for Action, <http://yris.yira.org/comments/2323>

15. Martin Libicki, What is Information Warfare?, National Defense University Press, ACIS, Washington, D.C, 1995.

16. The Military Balance 2016, The Annual Assessment of Global Military Capabilities and Defence Economics, 09 February 2016. Pentru mai multe detalii accesează: <https://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2016-d6c9>

17. Radio Europa Liberă, interviu realizat de Liliana Barbăroșie, 17 mai, 2016. <https://www.europalibera.org/a/27738877.html>.

18. Rona Thomas, Special Report on R.I., Computer Security Journal, vol. 11, nr. 2, SUA, 1996.

19. Vasile Simileanu, Gheorghe Nicolaescu, Războiul informațional, Editura Top Form, București, 2004.

20. Sethi Ramit (2001). Kidnapping of the mind: The Stockholm Syndrome examined. Disponibil la: <http://www.stanford.edu/~ramit/papers/Ramit%20Sethi%20-%20Stockholm%20Syndrome.pdf>.

21. Standish, Reid (2018-01-18). «Inside a European Center to Combat Russia's Hybrid Warfare». Foreign Policy. Retrieved 2018-01-31. [...] hybrid warfare: the blending of diplomacy, politics, media, cyberspace, and military force to destabilize and undermine an opponent's government.

22. Alvin Toffler, Powershift. Puterea în mișcare, București, Editura Antet, 1995.

23. <http://www.af.mil/lib/corner.html>

24. <http://www.adpc.net/v2007/Programs/EWS/CCR/downloads/CRConceptsandPracticesofResilience.pdf>

25. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_06/20170629_170629-pr2017-111-en.pdf.

PERIODIZATION OF THE HISTORIOGRAPHY FORMATION OF THE ARMED CONFLICT IN CHECHNYA

Nikolai MALISHEVSKY, *PhD in Political Science,*
Peoples' Friendship University (RUDN), Russian Federation
(sss77@bk.ru)

Abstract

The article deals with the problems of historiography of the armed conflict in the Chechen Republic. That study highlights the scientific and objective truth, comparing it with the comments of the contemporaries. In terms of methodological aspects it is an interesting work for specialists in the fields of history and political science. The author urges us to meditate on the objective truth and subjective opinion, based on perception of events.

Keywords: *historiography, sources, the Chechen conflict, memoirs, biographies, monographies*

CZU: 930 (47+57):327.5

At the end of the XXth century, the Russian state again faced the problem of the Northern Caucasus. The conflicting potential of the region, which goes back to the distant past, laid down by the previous events, resulted in a conflict on the territory of the Chechen Republic, whose relations with the federal center, unlike other regions that also faced political and economic difficulties, acquired the form of armed confrontation.

The analysis of sources and historical literature about the conflict in Chechnya shows that interest in its events appeared right after its beginning and is preserved for a quarter of a century. The search for

new sources, the publication of documents, memoirs, the publication of studies in foreign languages, scientific conferences are continuing, during which various concepts are discarded as not being justified or are transformed, improved and supplemented.

At the same time, despite the more than twenty-year history of the study of events, an analysis of the corresponding set of sources shows that many aspects of the topic are neglected by scientists, and a number of questions require detailed elaboration, concretization, and rethinking. First of all, this refers to the periodization of both the events of the conflict itself and its beginning, and the development of the historiography of the problem.

According to the author, three chronological periods can be distinguished in the development of the historiography of the conflict in Chechnya:

- 1) initial (“sketch” - preparatory),
- 2) counter-terrorism operation (“memoirs”)
- 3) post-conflict (“neutral”).

The first was characterized by considerable research activity with a relatively low degree of scientific and theoretical generalization of the material; the second - by a decrease in interest in investigating the causes of the conflict and at the same time the emergence of evidence of direct participants in a memoirist nature; the third - by a cyclical revival of interest in the topic from the side of historical science.

The armed conflict in Chechnya began not because of the troop entry of the Federal forces in late 1994, but much earlier. The initial period of the armed conflict in Chechnya (1991-2000) consists of two stages, each of which includes two phases of military operations (the first and second Chechen campaigns), each of which can again be divided into: a) latent and b) dynamic (“active”).

The latent phases of both stages are characterized by the presence of identical signs: external (acts of terrorism committed by separatist supporters on the territory of Russia in 1991-1994 and 1997-1999; participation of Chechen illegal armed formations in conflicts with neighbors in Ingushetia-1992 and Dagestan-1999) and internal (armed confrontation inside Chechnya - in 1991-1994 - anti-Dudayev, in 1997-1999 - “anti-Wahhabi”). The conflict began with the political crisis in Chechnya, which in the second half of 1991 launched a latent phase of the armed conflict. At the same time, and parallel to the formation of the armed Chechen opposition, the conflict took the form of armed

confrontation and hostilities between different groups of Chechnya's population, represented by opponents and supporters of D. Dudayev's regime. The first, which controlled the situation in a number of regions of the Chechnya Republic (ChR), was oriented toward the federal center, among the latter, which controlled the other part of the republic and the capital of Grozny, separatist sentiments prevailed.

In the first phase of the initial period that preceded the FF entry in Chechnya (1991-1994), military operations and terrorist attacks by representatives of pro-separatist illegal armed formations already took place in the republic and in the territory of the Russian Federation. The political confrontation that has grown since the second half of 1991 led to the hostilities of varying degrees of intensity between Chechens - future opponents (separatists) and allies (anti-Dudaev opposition) of the federal forces in Chechnya by 1993. Prior to this, as the conflict developed, which gradually attracted more and more actors, the parties used similar methods: street demarches, agitation, and fighting.

Future opponents of the Federal forces have already practiced military actions since 1991, accompanied by human casualties such as the seizure of departmental buildings and terrorist acts. Information about this is found in the publications of that time [9, p. 435-436; 21, p. 282-301], which indicates their importance for understanding the "dynamization" of the latent phase through open hostilities between Chechen illegal armed groups, oriented on the one hand - to the leadership of the separatists, and on the other hand - to the federal center, to expand the scale of these hostilities after FF entering the republic and their transfer in a plane of opposition of separatist formations and the federal center.

With the FF units' entry in Chechnya (1994), the conflict as a whole and the fighting in particular took on more complex and dangerous forms, the evolution of which was dictated by the goals and conditions for the implementation of the corresponding "active" phase of the fighting. Some of them were intergroup (consolidating) in nature (membership in the militia, illegal armed groups), participation in others was limited to the age-related and professional specifics of Chechnya's population group, which acted on the side of the federal center or separatists (for officials it was an attempt to establish a management system, for adolescents - sabotage, information, armed struggle, for women - medical assistance, etc.).

The textual sources of the first stage of the armed conflict in Chechnya

(1991-1996) are characterized by the absence of accurate references, the choice of the bulk of documents depending on the author's national affiliation [2, p. 3], which was due to the objective (the degree of documents' availability of federal and separatist origin to the opposite side, the level of methodology for sources researching) and subjective factors (authors' political preferences and life positions) [3, 4, 10, 13, 36, 46]. As a result, in the first group of publications, where a significant part of Western and Chechen authors can be conditionally included, pro-separatist journalism, memoirs and interviews of participants in illegal armed formations outweigh [6, p. 3; 25, p. 15]. In Russian-language publications there are official materials, periodicals of that time and interviews of officials and public figures [47, p. 3]. The principle of evaluation, which is the basis of Russian-language publications of a liberal nature, is similar to the underlying publications of the first group.

The second stage of the initial period of the armed conflict in Chechnya (1997-2000), like the first one, includes two phases: latent and active. Beginning with the conclusion of the Khasavyurt peace agreements, it is characterized by the desire of researchers to identify the causes and prospects for the resolution of the conflict, and historiographically it was noted by a decline in interest in the problems during the latent phase, which resulted in a reduction in the number of thematic publications. In 1997-1999, a number of works were published, including scientific research, books of eyewitnesses of military actions, journalists, etc. [1, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 20, 22, 27, 30, 34, 41]. Unfortunately, most of these publications are devoted to an analysis of certain aspects of the conflict in Chechnya and questions of historiographical comprehension of this plot of Russian history are at best incidentally considered.

In 2000s, with the beginning of the second period ("counterterrorism operation"), the historiography of the armed conflict in Chechnya, which was inertially trapped in obsolete methodological dogmas and conclusions, was on the verge of qualitative changes. The scale and contradictoriness of the events in Chechnya objectively gave rise to difficulties in their study. Therefore, for a long time (2000-2009) there was accumulation of facts, their systematization and generalization. The sources that became available, including memoirs [5, 18, 19, 29, 33, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45] required a critical comprehension of already published works (this process of deepening and expanding scientific search, giving material to the formation new views and concepts, continues to this day).

The historiographic analysis of the publications of the third (post-conflict) period (2009 to the present) demonstrates the existence of a stable scientific and public interest in the problem of armed conflict. This topic and its related problems are present in the periodicals [23, p. 204-249; 24, p. 146-155], publications of a monographic nature, and remain relevant for the scientific community [14, 17, 26, 28, 31, 32, 35, 42]. Nevertheless, so far, no fundamental monograph on the historiography of the armed conflict in Chechnya has been published in the Russian Federation, and national motives are in the center of the concept in the republic itself. In connection with the almost complete absence of works devoted to the historiography of the conflict in Russian historical thought, it seems expedient to refer more often to works in which the general principles of the historiography of post-Soviet Russia are explored, the stages of the development of historical science in modern Russia and the process of institutionalization of historical knowledge are covered.

An important role in covering the topic can also be played by overcoming the fragmented development of documentary resources. Despite the significance and importance of events, the potential of archives is not used enough. Accordingly, an in-depth study of the documentary base of archives and their information potential is scientifically necessary and logical in the disclosure of problems. The most important in the preparation of historiographical works are documents reflecting the process of formation and development of scientific ideas about the history of the conflict, including regulations and decisions of state bodies on the development of historical science or the publication of specific scientific works.

Very useful and specific historiographical sources can be documents that directly captured the events of the conflict and, first and foremost, official government sources, including decisions of various government agencies, reports from the battlefields, office records, the correspondence of the commanders and responsible officials of the military departments, the logs of military operations, headquarters' incoming and outgoing papers, reports on logistics of the troops, etc., the study of which allows the historiographer to independently argue the point of view in scientific controversy, to judge the mechanism of the functioning of the army organism and its nature of interpretation in historical works.

In general, the problems facing the Northern Caucasus region require avoiding ideological costs that begin where the multi-valuedness, the

multidimensionality and inconsistency of reality are deliberately ignored. A propaganda-ideological approach that uses relevant publications not to reveal trends, regularities, key phenomena, etc., but with political goals of justifying the right to power of separatist elements, thereby giving it a legitimate look and legitimacy and consolidating this power as the supreme elimination of memory about the common past, to make a return to it as an impossible one. That is why it is necessary to develop a scientific approach within the framework of historiography that promotes the expansion of knowledge about the multidimensionality, diversity and contradictoriness of reality and the anticipation / prevention of escalation of conflicts through the creation of a conventional history of the region.

Bibliographical references

1. Абубакаров Т.Т. Режим Джохара Дудаева: правда и вымысел: Записки дудаевского министра экономики и финансов. М.: ИНСАН. 1998. 189 с.
2. Автурханов У. Россия никогда бы не оставила Чечню суверенным государством // Смена. 1995. №3.
3. Алироев И., Сайдулаев М. Чеченцы! Кто они? М.: 1999. 167 с.
4. Аслаханов А. Демократия преступной не бывает. М.: Ин-т массовых коммуникаций, 1994. 191 с.
5. Аслаханов А. «Я всегда защищаю народ»: Кн.-альбом. М.: Аванти, 2002. 185 с.
6. Батуев В.З. Яндарбиев: «Чечня субъект Аллаха» // Аргументы и факты. 1996. №40.
7. Валиев В., Валиева А. Мужество сквозь юность пронесли: [О погибших в Чечне анапчанам]. Краснодар: Северный Кавказ, 1998. 165 с.
8. Гакаев Д. Чеченский кризис: истоки, итоги, перспективы. М.: Изд-во ЧКЦ, 1999. 160 с.
9. Гродненский Н. Вторая чеченская: [история вооруженного конфликта]. М.: Русская панорама, 2010.
10. Дудаев Д. К вопросу о государственно-политическом устройстве Чеченской Республики. Грозный, 1993. 12 с.
11. Зорин В. Дневник не для себя (1989-1999) в 2 т. Кн. 1: Чечня: кремнистый путь к миру / [послесловие В. Михайлова]. М.: Виоланта, 1999. 381 с.
12. Информационная война в Чечне: Факты. Документы. Свидетельства, ноябрь 1994 – сентябрь 1996 / Фонд защиты гласности. Сост.: О. Панфилов. М.: Права человека, 1997. 631 с.
13. Кадыров Р. Избранные статьи и речи. ГУП «Книжное Издательство», 2008. 415 с.
14. Казенин К. Элементы Кавказа. Земля, власть и идеология в северокавказских республиках. М.: Издательский дом «Регнум», 2012. 176 с.

15. Карпов Б. Смирнов О. Внутренние войска: Кавказский крест. М.: Война и мир, 1997. 304 с.
16. Кольев А. Чеченский капкан. М.: Препринт, 1997. 204 с.
17. Куликов А., Рунов В. Кавказский лабиринт. М., 2011. 424 с.
18. Куликов А. Куликово поле. М.: ПоРог, 2006. 624 с.
19. Куликов А. Тяжелые звезды. М.: Война и мир букс, 2002. 568 с.
20. Курочкин В. Миссия в Чечне [Предисл. С. Ковалева]. М.: Поматур, 1997. 172 с.
21. Литвинова Т. Политический кризис в Чечне (1991-1993 гг.) в зеркале республиканской прессы // Кавказский сборник. Т. 4 (36). М.: 2007.
22. Маканин, В.С. Кавказский пленный: Сборник. М.: Панорама, 1997. 476 с.
23. Малишевский Н. Англоязычная историография вооруженного конфликта в Чечне // Проблемы национальной стратегии. №5 (32). 2015.
24. Малишевский Н. Классификация источников по истории вооруженного конфликта в Чечне конца XX века // Вестник РУДН, серия История России. 2014. №4.
25. Масхадов А. Интервью журналу «Новое время». // Новое время. 1996. №38.
26. Мусайханов С. Исламский фактор в военно-политических процессах в Чеченской Республике (1991-2011 гг.): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук: специальность 09.00.14 Философия религии и религиоведение. М., 2012. 32 с.
27. Неизвестный солдат кавказской войны, 1994-1996: потери российских войск: погибшие, пропавшие без вести, пленные: [доклад] / Правозащитный центр «Мемориал». Москва: Звенья, 1997. 189 с.
28. Первая чеченская. Вторая чеченская / [сост. Н. Гродненский]. Минск: Букмастер, 2012. 477 с.
29. Пуликовский К. Украденное возмездие. М.: ОЛМА Медиа Групп, 2010. 287 с.
30. Россия и Чечня (1990-1997 гг.): документы свидетельствуют. М.: АО «РАУ-Университет», 1997. 264 с.
31. Рунов В. Все кавказские войны России. Самая полная энциклопедия. М.: Яуза, 2013. 608 с.
32. Рунов, В. Чистилище Чеченской войны. М.: Эксмо: Яуза, 2010. 249 с.
33. Садулаев, Г. Я – чеченец. Екатеринбург: Ультра. Культура, 2006. 279 с.
34. Сайдуллаев М. Философия возрождения Чечни. М.: 1998. 95 с.
35. Северный Кавказ: взгляд изнутри: вызовы и проблемы социально-политического развития: доклад / А. Матвеева и др. Москва: Институт востоковедения РАН, 2012. 172 с.
36. Сосламбеков Ю. Политическое Заявление // Чечня (Нохчи-Чо) взгляд изнутри. М.: Авторская редакция, 1995. 100 с.
37. Темышев М. Почему Россия и Ичкерия не Америка? 2001. 135 с.
38. Трошев Г. Моя война. Чеченский дневник окопного генерала. Москва: ВАГРИУС, 2001. 379 с.
39. Трошев Г. Чеченский излом: дневники и воспоминания. М.: Время, 2009. 414 с.
40. Трошев Г. Чеченский рецидив: Записки командующего. М.: Вагриус, 2003. 380 с.
41. Усманов Л. Непокоренная Чечня. М.: Парус, 1997. 414 с.

-
42. Ханалиев Н. У. Северный Кавказ: новый взгляд. М.: Логос, 2014. 231 с.
43. Хасбулатов Р. Большая стратегическая игра. Кремль и российско-чеченская война. М: Грааль, 2003. 508 с.
44. Хасбулатов Р. Война в Чечне и международное гуманитарное право. М.: Грааль, 2003. 48 с.
45. Хасбулатов Р. Размышления о войне и мире. Кремль и российско-чеченская война. М.: Грааль, 2003. 397 с.
46. Хасбулатов Р. Чечня: мне не дали остановить войну: Зап. миротворца. М.: МП «Палея», 1995. 80 с.
47. Чертинов В. Гантамиров Б.: «В Москве не хотели, чтобы мы победили» // Смена. 1995. №3.

IDEOLOGY AND GEOPOLITICAL CONDITIONS OF FORMATION OF THE UKRAINIAN STATE IN THE PERIOD OF THE NATIONAL REVOLUTION OF THE MIDDLE - THE SECOND HALF OF THE XVII

Ivan TERLYUK, *PhD in Historical Sciences, associate professor,
Institute of Jurisprudence and Psychology National University
«Lviv Polytechnic», Ukraine
(i.terlyuk2406@gmail.com)*

Abstract

The evolution of ideology and the influence of the geopolitical factor in the possibility of realizing national statehood in Cossack Ukraine are traced. Political and legal peculiarities and legal sources of formation of the pro-Russian, pro-Polish and pro-Turkish models of the national statehood of the then Ukrainian formed under the influence of the geopolitical factor were discovered. It is noted both on the most pro-Ukrainian “Turkish” model of the realization of the idea of the Ukrainian Cossack statehood.

Keywords: *Ukrainian national statehood, Hetmanate, Ruin*

CZU [321.01] (477) «16»

Introduction. Not so long ago, the former Polish president, O. Kwasniewski, describing the current political situation in our state, stated, “Ukraine is now in this moment of history, when it has more tasks than ever needed for the agreement of the main political forces”. And the inability of political leaders to agree on joint actions for the sake of develop-

ment and the European future of the country called the main weakness of today's Ukraine [6]. Indeed, in Ukrainian history there have been repeated periods of peculiar decisive moments, when society, facing the choice of its further path of political development, relied on the political elite, which, as it turned out, did not always justify expectations. It was also not uncommon in the history of Ukraine and its statehood that a political choice, as today, meant a potential affiliation with certain, often opposing, socio-political systems. In the Cossack's Ukraine of the second half of the seventeenth century, in particular, the period of the Ruins became a dramatic period. At that time, internal and civil confrontation, which had some terrible consequences, became more and more widespread: it led to the destruction of the foundations laid by hetman Bohdan Khmelnytsky, national statehood and the trampling of the blizzards of civil society.

The purpose of the article is to trace the evolution of ideology and the influence of the geopolitical factor on the possibility of realizing national statehood in Cossack's Ukraine. To reveal the political and legal features and legal sources of the formation of each of the models of national statehood of the then Ukrainians, formed under the influence of the geopolitical factor.

Applied methods. The author used general sciences (analysis, synthesis) and special-scientific methods. The main methodological benchmarks in the work was the observance of the principle of historicism and the attraction of dialectics and synergetics as philosophical methods of research. The principle of historicism involves taking into account the contextuality of all processes and phenomena, and the theory and principles of dialectics and synergetics allow us to compare the individual stages of the development of any phenomenon, to highlight the essential characteristics of each stage and to show the trends and conditions of development based on causation.

Research results. Liberation War of the Ukrainian people in the middle of the XVII century under the leadership of Hetman B. Khmelnytsky had all the signs of the national revolution. The main content of the revolution was to solve two problems: the creation of an independent communal state in the ethnic boundaries of Ukraine and the establishment of a new socio-economic system based on which the small (farmer-type) Cossack land ownership should lie.

Having initiated the Cossack-Hetman state, the revolution gave rise

to a qualitative stage in the development of the idea of the Cossack's statehood as a Ukrainian state idea. Since the main reason for the revolution was the loss of the Ukrainians' freedoms of previous legal rights, the Cossacks tried to solve the problem of renewal of the Cossack liberties in the first place in line with the policy of the Cossack autonomy. They were the leading force of the liberation struggle, who acted as the bearer of the statehood of the Ukrainian people.

V. Smoliy and V. Stepankov, in support of the thesis of the policy of Cossack's autonomy, in particular, point to the fact of the negotiations of the first half of March 1648 with the envoys of Crown Hetman M. Potocki. Then, under the leadership of B. Khmelnytsky, the Cossacks put forward demands for the withdrawal of the Polish troops from the territory of Zadnjprovia and Ukraine, the liquidation of the "Rzecz Pospolita" administration, the right "to conclude treaties with foreigners and foreign monarchs and to do everything that would only want their will and desire" [11, p. 70]. The aforementioned researchers also note that the idea of autonomy B. Khmelnytsky sought to convey to the population of the Cossack's region. Thus, according to one of the sources, speaking from Zaporozhye in a campaign, he appealed to the people with universal call-ups to rise to the struggle, promising to take away "all Ukraine from the poles" [4, p. 30].

A rethinking of the results and lessons of the struggle allowed B. Khmelnytsky during the first half of 1649 to lay the foundations of the Ukrainian national state ideology, which was based on the principles of building a national, independent, and, essentially, constituent state, the heir of Kievan Rus [12, p. 58-71]. In particular, the emphasis on the political independence of Ukraine and ethnic statehood is a crosscutting idea in all the talks, speeches and actions of the hetman. Thus, in realization of the conceived B. Khmelnytsky saw from now on the main purpose of his activity ("I will take away from the human captivity the all Rus people! First, I fought for my harm and injustice, now I will fight for our orthodox faith. Help me in that all over Lublin, in Krakow, and I will not depart from it, because this is our right hand so that <...> [Polish misters], having destroyed the cotton swords, and did not hit the Cossacks. I will not go abroad by war; I will not lift the swords to the Turks and Tatars. And having become on the Vistula, I will say further to the streets: sit, keep silent.") [1, p. 108-109]. The Ukrainian state was considered the successor

of Kiev Russ, in particular, because of the following fact. During negotiations with the Poles, B. Khmelnytsky assumed the conclusion of peace with the Rzeczpospolita only if it was recognized by the government of the independence of the Cossack's Ukraine at the borders that "possessed the pious the great princes" [1, p. 153].

However, due to the policy of autonomy, it was possible that an independent Ukrainian state could only take into account the geopolitical traditions and conditions of the monarchical Europe of the early modern times. Hence, the revival of the idea of the Ukrainian monarchy was an important segment of Hetman Bohdan Khmelnytsky's then Ukrainian state ideology and state-legal views. By the way, we believe that a priori the idea of establishing a monarchy in Ukraine could be perceived contemporary Europe as logical, since it took over the principle of "no land without a monarch". It was considered that the existence of the state is impossible without a monarch, and so long as land remained without the king, they were perceived by neighboring countries as a draw [8, p. 166-167]. The truth is, except when any monarch takes his crown under his protection, these lands are protected. Therefore, researcher Y. Pazynich reasonably believes that the situation Khmelnytsky could claim rights to the legitimacy of nation building under its name after the separation of the Ukrainian lands from Poland because he was not princely family. However, he could not declare himself a monarch, since self-indulgence would not be recognized by the universal church, and this would cause a negative attitude of all the monarchs in Europe. Therefore, it was clear that B. Khmelnytsky's attempt to turn Ukraine into a monarchy [9, p. 121]. Consequently, the hetman's monarchical views are, at least, evidence of his seriousness in relation to the prospects of Ukrainian statehood.

Among the gentry, the information about B. Khmelnytsky's intentions to restore the Ukrainian state and declare itself a monarch began to spread under the influence of the first Hetman's demands [7, p. 225]. It was reported on June 8, 1648 p. by Holm bishop of Pomeranian subcommittee: "He already calls himself a prince of Kiev and Rus, moving further, wants to establish a center of war under Vladimir"[4, p. 44].

Researchers pay attention to the beginning of the process of assertion in the minds of different layers of a view of Hetman's power, as on power given from God. Thus, the colonels, in their correspondence with the border guards of Moscow, titled Khmelnytsky: "By God's

mercy, the great ruler of Bohdan Khmelnytsky”, and Metropolitan Sylvester Kosov calls him “our land chief and lord” [10, p. 112-113]. In this incarnation, B. Khmelnytsky was perceived also outside Ukraine. T. Chukhlib drew attention to the fact that the Patriarch of Paisias of Jerusalem named B. Khmelnytsky as “the illustrious princeps”, and the Dutch artist V. Gondius in 1651, in the inscription of Latin, under the most reliable portrait of B. Khmelnytsky, also called him “Ukrainen dux ». The researcher recalled that in European countries, the Latin word “dux” meant “ruler”, “prince”, “duke”, etc. [14, p. 74, 76].

B. Khmelnytsky himself directly or indirectly expressed his opinion about his power not as the power of an elected hetman, but the autocratic power of the ruler of the Ukrainian state (principality). Already in February 1649, when he spoke to Polish commissars in Pereyaslav, he without hints declared: “It is true that evil and small man, but God gave me that to be the sole ruler and ruler of Russian ...”. Ukrainian lands called “their principality”: “I have enough now ...in Ukraine, Podillya and Volhynia <...> in the land and in my principality in Lviv, Holm and Galich, where Russian soil reaches and the Russian language comes in.” And when it came to the actions of the Hetman’s administration in Kiev, he emphasized: “I can dispose of this region. Kyiv is my city; I am the mayor of Kiev “[1, p. 116-117]. At the same time, before the introduction of the political practice of the princely title did not happen. According to T. Chukhliba, this would violate the internal political situation in the rebellious Ukraine, since the main slogans of the speech were directed against the princes and gentry, and would equalize foreign policy gains in view of his desire to attract the Tsar of Moscow to his side [14, p. 76-77].

We are close to the reasoning that B. Khmelnytsky’s real steps towards the establishment of his own dynasty (Moldavian hiking trips for the dynastic marriage of his eldest son Timosh with the daughter of the ruler of the Moldavian principality Vasyl Lupula - Rosand) and the attempt to consolidate the domestic monarchy in the form of hereditary Hetman (Yuri Khmelnytsky) in the eyes of the great hetman had to legitimize his power on the outside and become a guarantee of recognition of the Ukrainian state as a subject in European politics.

As you know, the state concept of B. Khmelnytsky’s successor, Ivan Vygovsky, was based on the idea of returning to the conditions of the Zboriv contract with the expansion of the rights of the Cossack-Het-

man state. After a short protectorate near Moscow, I. Vygovsky (as B. Khmelnytsky) sought to establish an hereditary Hetmanate, he began to defend the idea of the Grand Rus Principality, made an attempt to introduce it into the life of the Commonwealth. This idea was used as a theoretical basis during the compilation of the 1658 Gadyatsky treatise. However, according to I. Vyhovsky, the monarchy should have been limited: the right to veto the gentry was liquidated, and the decision of this or that question had to be resolved by the votes of the majority. It was also about the formation of the Zaporozhye Voivodeship.

In the development of the Cossack's statehood in Ukraine in the period after hetmans B. Khmelnytsky and I. Vygovsky, there was a struggle between supporters of the "western", that was, the pro-Polish and "oriental" pro-Moscow orientations. And after the separation of Ukraine between Russia and Poland, under the conditions of the Andrusov Treaty (1667), the "Turkish" component was added to the ideology and practice of the Cossack state formation. In fact, the latter, in our opinion, has a good reason to represent the pro-Ukrainian orientation.

The current ***Russian political practice regarding Ukrainian state formation*** is clearly illustrated by "hetman (or contractual) articles", documents of state-legal and international-legal nature (according to D. Doroshenko, peculiar constitutions of Ukraine [5, p. 297]). They determined the arrangement of the Left-Bank Hetmanate and the order of its relations with the Moscow state during the period of the rule of a particular hetman.

The legal basis for the conclusion of such agreements was the "March Articles" by B. Khmelnytsky and the royal letters that supplement them. The treaty was considered "eternal", but because of that time the personification of interstate relations with the election of each new hetman was confirmed every time.

Some of the drawbacks of the Ukrainian-Russian agreement of 1654 (not quite clear in the legal sense of the formula for the "transition of Hetman and Zaporozhian Army to the hands of the Tsar of Moscow"), some of its provisions promoted the tsarist government of in its use as a legal basis for an offensive on rights and freedoms the Ukrainian state and its people. This directly affected the content of the "Hetman's articles", which during the second half of the XVII century found a steady tendency to restrict the sovereignty of Hetman Ukraine. The result of this trend was a change in the form of relationship between the Zaporo-

zhian Army and the Moscow kingdom. The Ukrainian state of vassal was transformed into an autonomous state with respect to Moscow.

First of all, restrictions on Ukrainian sovereignty were in relation to Hetman's power [12, p. 90-93].

For example, the first after the "March" so-called "(The Second) or the Pereiaslav Articles (1659) forbade the hetman (Y. Khmelnytsky) to pursue an independent foreign policy without the consent of the General Council to appoint or dismiss colonels and general officers. In order to strengthen control over the activities of the hetman government in Ukraine, the contingent of the royal troops has considerably increased.

Providing food Moscow troops in Ukraine and returning to the Moscow proprietors of the peasants fled oblige Hetman administration "Baturin Articles" (1663) hetman Ivan Briukhovetsky. The «Moscow Articles» made by him (1665) further enhanced the military-administrative and financial dependence of the hetman and the Zaporozhian Army from the Moscow government. Ukrainian cities and lands passed under the direct authority of the Moscow Tsar. The right to free Hetman's choice was limited: the elections were to take place only with the permission of the king and in the presence of the Moscow ambassadors; the number of Moscow troops in Ukraine increased; collection of taxes from the Ukrainian population (except for the Cossacks) since then relied on the Moscow voivods, and so on.

The following, Hetman Demyan Mnogohrishny's "Glukhiv Articles" (1669), in spite of the insignificant acts of the tsarist government, were also aimed at limiting the state rights of Ukraine (on the borders of the Left Bank) by the Moscow government and reaffirming the prohibition of the Hetman's government to pursue foreign policy. Moreover, Hetman Ivan Samoylovych, after the conclusion of the Konotop Articles (1672), had no right to deprive the senior officer of positions or to punish without the consent of the officers' council or the sentence of a military court.

New provisions that greatly restricted the Hetman's political rights included the "Kolomats'kyi articles" (1687) of Hetman Ivan Mazepa. Thus, they for the first time denied the state character of Hetman's power and the Hetmanate's state status, forbidding to use for its characteristic such legal definition as "Little Russia's Hetman Region." Instead, it was said that he belongs to a single state with the Great Russian Territory. They also, for the first time, noted that the Hetman and the senior officer were obliged to "associate the Little Russian people with all

sorts of measures and ways to unite the Great Russian people”, to promote marriages between Russians and Ukrainians, and others like that. The hetman’s right to dispose of military lands was limited. In addition, the hetman had no right without the royal decree to deprive the senior officer of executive posts, and the elder - to eliminate the hetman, etc.

If the dynamics of interstate changes recorded in the hetman’s articles reveals the essence of Russian ideology concerning Ukrainian state formation as a gradual but steady restriction of the sovereign rights of the Hetman state of the Zaporozhian Army, then in the environment of the new Cossack’s elite of the right Bank *the idea of finding a political compromise* acquires, namely: the organic implementation of the Cossack Hetmanate in the sociopolitical structure of the Rzecz Pospolita, even at the expense of a certain restriction of its prerogative [12, p. 94-101].

Extremely valuable material for the reconstruction of such a vision by the then leaders of the Cossacks, the model of existence of the Cossack Hetmanate in the political structure of the Commonwealth contains the introduction of a well-known historian V. Gorobets “Instruction to the Warsaw Valley Sejm ...” (1664) [2, p. 40-61].

The document issued on behalf of Hetman Pavlo Tetery accommodates 75 points, which are set out in 35 pages of text. “Instruction ...” concerned practically all political, social and cultural aspects of the Russian Orthodox population. In particular, he touched on military aspects, put forward the requirements of cultural and educational character, offered a solution to the religious issue, as well as measures to ensure public peace. However, perhaps the most important thing was a special view on the settlement of social relations and the internal structure of the projected Hetmanate.

Issues related to the political, legal and institutional arrangement of the Hetmanate, the document is devoted almost the most attention. In particular, this concerns the definition of the model for the organization of hetman elections.

The Cossack’s elder, in an effort to break the practice of free re-election of the hetman, linked him with the holding of the valley Sejm and the permission of the king. The instruction emphasized that the hetman should be elected not “to the affection of the military”, as it was before, but to a certain period prescribed by law until the next holy Sejm. After the end of the work, the Duma of the Zaporizhzhya Army had to arrive to be authorized by the king and the states of the Commonwealth

Commissar to find out the opinion of the elders and the Cossack public regarding the change of the hetman. The commission was given permission to conduct the election (election) council on behalf of the king, and the monarch necessarily approved the results of the elections. In the case when the reelection took place in the absence of the royal commissar and previously set deadline, that is, before the end of the work of the Diet, their results were declared invalid and re-election was intended. The model of Hetman electing organization was copied to some extent on the lower levels of the regiments and hundreds.

In general, the implementation of the proposed measures, according to the authors of the project, was to ensure the state of peace and well-being. In the end, the possibility of the Seimas adopting the project of the Cossack's Hetmanate P. Tetery was not high. The Polish political elite did not want to recognize the right of Ukrainians to their national state. Nothing new has been added to Ostrovsky's articles (1670) for the prospect of building up the national statehood of Cossack Ukraine and subsequently concluded, albeit in other geopolitical circumstances, between the Polish government and Hetman M. Khannenکو.

The most important attempts *to implement the "Turkish" component in the ideology and practice of the Cossack state building* took place under the Hetmanate of Peter Doroshenko ("The Sun of Ruins"). He became hetman (elected in August 1665 at the Council in Chyhyryn by the Hetman of the Right Bank Ukraine, and from June 8, declared by the hetman of Ukraine on both sides of the Dnieper) in a critical situation, when the state was practically dismembered into three parts (the Livoberezhna and Right-bank Hetmanate, Zaporozhye). Thus created unbearable difficulties on the way of consolidation of Ukrainians's land within the nation state. Therefore, Hetman Pyotr Doroshenko began to seek ways to rapprochement with Turkey [12, p. 101-107].

The orientation of P. Doroshenko to Turkey reflects his Articles-request to the Turkish sultan (1668), according to which the Cossack Hetmanate legally appears under the protectorate of Turkey and the Crimea, however, in essence, an entirely independent state. That is, it is a military alliance with flags, and no more. The Turks undertook not to interfere in the affairs of the faith, as well as in the choice or removal of the Hetman, whose power would have to be alive.

The document refers to the provision of faith to Ukrainians who are un-

der other rulers. The territory of the Hetmanate is marked: seen in the ethnographic boundaries of the Vistula, Przemysl, Sambir to Sevsk and Putivl (catholicity - I.T.). At the same time, Hetman sets the task “that others be freed from the loneliness that they hold and under the yoke of the poorest,” all of whom P. Doroshenko wanted to attract “to our power” [13, p.465-466]. Those who do not want this would be expected to declare their opponents.

Despite of the oath and promise of fidelity to the Ottoman Empire, Hetman Pyotr Doroshenko in his articles-requests to the Turkish sultan set himself the goals. Firstly, to secure the Ukrainian lands against attacks and any presence of the Tatar horde and ensuring the freedom of the Cossacks in the choice of the hetman. Secondly, the protection of the Christian faith, and the subordination of the Kievan Metropolitanate to the Patriarch of Constantinople. Thirdly, the preservation of the Cossack administration and legal proceedings, as well as the Russian dialect as a “natural language”; protection of the ownership of the Zaporozhian Army.

The broader state-legal concept of P. Doroshenko was to create a free Ukraine based on friendly relations with all neighboring states [3, p. 100-104]. In this regard, he is in talks with both Turkey and the Crimea, and with Russia-Moscow and Poland. Despite the subject of negotiations, P. Doroshenko`s position, aimed at protecting national interests, has always remained unchanged.

The foregoing gives grounds for the general **conclusions**:

The political and legal ideology of the Ukrainian statehood during the years of the National Revolution of the middle - second half of the XVII century, in particular during the Khmelnytsky period, was based on the principles of the development of a national, independent and, most importantly, a state power. The formulated position on the catholicity of the Ukrainian state became the basis of the Ukrainian national ideology, its decisive component in the liberation struggles of the Ukrainian people over the next several centuries.

The need for foreign legitimization of the state to recognize it as a monarchical Europe led to an attempt to revive / introduce a monarchy, the bearer of which was Hetman B. Khmelnytsky, and later - for the same reason, the activity of many Ukrainian hetmans was aimed at advocating the need to establish a monarchical form of government in Ukraine.

In the first years after the death of B. Khmelnytsky, despite the conviction of certain thinkers (Y. Nemirich) about the advantages of a re-

publican form of government, the monarchy was considered a priority form of the implementation of the Ukrainian state idea. The need for the latter lay at the heart of Hetman I. Vyhovsky's projects. We believe that the realization of the hetman's monarchy was potentially a chance to preserve the then Ukrainian statehood. He wanted to some extent deviate from the principles of a democratic republic (a purely Ukrainian phenomenon unique in the history of medieval Europe), and after B. Khmelnitsky to turn Ukraine into a mixed aristocratic-democratic republic or an aristocratic, like the Grand Principality of Lithuania, close to the limited monarchical hetman's rule. Thus, Ivan Vyhovsky wanted to create from Ukraine a state of European model under the protection of the Polish king with all (except for free relations with other states) as a sign of a sovereign state.

In the conditions of the Ruin, the determining factor in implementing the idea of the Ukrainian Cossack statehood was a geopolitical factor. Ukraine has disappeared as a sovereign subject of international relations. The Cossack hetman first collapsed into two warring political formations with pro-Russian and Propolis orientations of the Cossack's elder. The pro-Russian model of the Cossack statehood developed in line with the gradual and steady limitation of sovereign rights (Hetman's articles). While proponents of prophetic orientation (Hetman P. Petery's project, and later M. Hanenko's article) would rather refuse ideas of political autonomy of the Cossack Hetmanate and revive the requirements of the status autonomy of the Cossacks. Instead, the most pro-Ukrainian "Turkish" model of the implementation of the idea of Ukrainian Cossack statehood did not have the chance to be realized due to its rejection of its Ukrainian national consciousness in the first place.

Bibliographical references

1. Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы. В 3 т. - М.: Издательство Академии Наук СССР, 1953. - Том 3. 1651-1654 годы. - 646 с.

2. Горобець В. Козацький гетьманат у соціополітичній структурі Речі Посполитої : проект устроєвої моделі гетьмана Павла Тетері з року 1664 / В. Горобець // Молода нація.- №1.- К.: Смолоскип.- 2000.-С.40-61.

3. Дашкевич Я. Протурецька орієнтація в Україні XVI - XVIII століть / Я. Дашкевич // Наука і культура. Україна. - К., 2005. - Вип.33. - С. 99-105.

4. Документы об освободительной войне украинского народа. 1648–1654 гг. /

АН УССР. Ин-т истории; Архивное упр. при Совете Министров УССР; Редкол.: П.П. Гудзенко и др. – К.: Наук. думка, 1965. – 827 с.

5. Дорошенко Д.І. Нарис історії України Д.І. Дорошенко. – Львів: Світ, 1991. – 574 с.

6. Квасьневский назвал главную слабость Украины // Хвиля. 01.06.17. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://hvylya.net/news/digest/kvasnevskiy-nazval-glavnyyu-slabost-ukrainyi.html>

7. Див., зокрема: Крип'якевич І.П. Богдан Хмельницький / (Видання друге, виправлене і доповнене). – Львів: Світ, 1990. – 408 с.

8. Макачук В.С. Історія держави і права зарубіжних країн [Текст] : навч. посіб.: Курс лекцій / В.С. Макачук ; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. - К.: Атіка, 2000. – 416 с.

9. Пазиніч Ю.М. Історико-політичні аспекти українського державотворення в другій половині XVII–XVIII ст. / Ю.М. Пазиніч // 300 років Конституції гетьмана України Пилипа Орлика: проблеми становлення і розвитку українського державотворення: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції / Львівська міська рада, Львівський державний університет внутрішніх справ, Міжнародна асоціація істориків права. – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 119-123.

10. Полтавець С. Українська політична думка середини XVII століття / Сергій Полтавець / за редакцією В.В. Кривошеї. - К., Світогляд, 2009. – 170 с.

11. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. - К.: Либідь, 1993. – 624 с.

12. Терлюк І. Я. Козацька доктрина української національної державності: українська державна ідея другої половини XVI – початку XIX століть: монографія / І.Я. Терлюк. – Львів: Ліга-Прес, 2017. - 216 с.

13. Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. - Т. III. Книга перша (Третя чверть XVII ст.) / Упор., передмова В. Шевчука. - К.: Дніпро, 2001. – 504 с.

14. Чухліб Т.В. Проект «козацького князівства» – історична альтернатива політичного устрою Гетьманщини? / Т.В. Чухліб // Український історичний журнал. – 2014. – №4. – С. 71-93.

THE CORROSION OF STATES' NATIONAL SOVEREIGNTY WITHIN THE EUROPEAN UNION

Nicolai AFANAS, *master in Political Sciences, PhD student, IRIM*
(n.afanas@yahoo.fr)

Abstract

Sovereignty cannot be approached as an absolute political or legal notion. In the context of globalization processes that take place at regional and local level through integration, states accept the restriction of their freedom of action and, ultimately, their own internal and external political autonomy. If the legal dimensions of sovereignty are relatively determined, its political aspects are less defined. In reality, the concept of sovereignty affirms legal equality and political independence of states. Integration processes on the European continent affect the sovereignty of the state and freedom of action at external side by surrendering national prerogatives to supranational structures and international organizations.

Keywords: *state, sovereignty, regionalization, integration, political institutions, national interest, the European Union (EU), independence*

CZU: 321.011:342.3(UE)

Introduction. The end of bipolarity in international relations reinforced the role of international structures and affected the importance of the state. The state remains an actor in international relations, but with a limited number of competencies. As a legal-political entity, the European Union does not constitute what a state is, possibly a complex state in the classical sense of the term (federation or confederation). But it is not an international (intergovernmental) organization. It is less than a state entity and more than the international organization; and more

precisely it is said to have elements from both the first and the second. [4, pp. 65-75] The EU cannot be placed in any of the existing or known patterns so far, being a *sui generis* institution, an atypical and new actor in contemporary international society.

In a general opinion, the EU is at least the first in the category of international organizations with their typology. It is an association of states, made for a specific purpose, constituted in a distinct and independent entity by the states that make it up - with its own legal order, established on the basis of a multilateral international treaty - its constitutive act, has its own organized bodies in a certain organization and functioning structure, and which has been given legal personality.

Methods and applied material. But the EU is not an international organization in the classical sense of the concept - an intergovernmental one. It is a supra-state organization, with substantial elements of supra-statehood, of unknown scale so far and changing its essence of the association of states, even if the institutional framework in which it was transposed is one of an international organization; supra-statality is given by the pooling of sovereigns - by transferring the sovereignty attributes from states to the EU, to their merging, and by the nature and content of the relations it has with its member states (with which it shares the attributes of sovereignty - by making acts of governing society and replacing them), as well as with third states (becoming a partner in relations with them instead of the states they represent). But the EU also includes some specific elements that the unions of states (confederations and federations) have. [2, p. 98]

As a result, the EU is more than a mere association of states - which is the international organization, forming a structure similar to that of a union of states, with elements that we find either in a federation, or in a confederation, but which cannot be identified as such; based on the system of an international organization, the EU aims to integrate societies from participating States into a single economic, social, political and legal space; it is constituted and functions in its own system, given the “creation of an ever closer union among the peoples of Europe”; it establishes an internal market, an economic union. The relationship between the EU and its Member States is designed to take into account the ultimate goal it has, and for that, the Union is endowed with legal personality and having “competences” to achieve their common goals. For

this, the EU has a structure and competencies similar to those of organizations (because there is no other legal entity than it was accepted at that time), but in its content, its elements remind us of a system of states' grouping. There is a sharing of authority and governance between the EU and its Member States; they participate in EU activity and decide on the role, including its existence, but their participation is reduced in the communitarised segment. The EU has legal personality, possesses a certain legal capacity that is necessary and has its own legal order; it outlines its identity on the international stage, and asserts its values and interests. It has its own operating structure according to the suggested purpose; as a legal subject, the EU maintains relations with states and other international legal subjects, concludes treaties, participates in international life, conducts a wide range of external actions, a common foreign and security policy, etc. Another pillar of legal sovereignty is the equality of rights of states in international relations, introduced by Vattel through *Le droit de gens*, first published in 1758.

Achieved results and discussions. European integration is a gradual process of a sectorial nature, since the Member States have assumed their responsibilities as a permanent member with the aim of gaining momentum and entanglement following accession. This always implies transfers of competences from states to supranational bodies / authorities, and their authority is becoming more and more powerful. "Integration is not only a simple exercise of joint performance of power but it goes much further, aiming at the fundamental restructuring of society and attitudes". [1, pp. 236-238] However, this controversy is overcome nowadays. Indeed, until after the Second World War, being defined as the supreme state of power, national sovereignty was necessarily unique, absolute, and therefore indivisible (because of the impossibility of having more supreme powers simultaneously). In this situation, any harm to sovereignty is equivalent to its disappearance. It must be understood, however, that sovereignty is neither an immutable legal institution, nor absolute power. Naturally, sovereignty is an evolutionary notion, its evolution accompanying that of the entities it designates. Therefore, sovereignty must now be regarded as divisible, allowing the transfer of competences to an international (or supranational) organization or institution. It undergoes profound mutations in the context of European integration, without losing its role.

As Le Galés draws attention, the transformations that the state goes

through with Europeanization, an acute process of internal differentiation and fragmentation, does not mean the weakening of the state, and its remodeling must not be confused with the flaw of authority it holds. Even if it assumes that the state maintains its functions of “high policy” in the field of defense and foreign policy, these functions also change their essence. On the one hand, global terrorism can no longer be countered with classical military means, and its combating increasingly emphasizes international collaboration. As regards the relationship between popular sovereignty, national sovereignty and state sovereignty, one can first notice that the way in which the respective syntaxes are used both in constitutional texts and in doctrine is most often a sign of equality between the first two - “sovereignty of the people” and “national sovereignty” - sometimes all three being considered synonymous. Under these circumstances, a discussion of the above-mentioned distinctions appears to be necessary, without hoping, however, that our conclusion will be unanimous. [5, p. 265]

Even if the theory of popular sovereignty and the theory of national sovereignty have special consequences such as voting, ruling, revocation of mandate, forms of democracy, etc., it is generally accepted that the differences between them have diminished as universal voting has been introduced, the distinction between monarchs and republics has nothing to do with the political regime, the forms of direct or semi-direct democracy can also be found alongside of representative democracy. A retrospective reminds us that the idea of a US federation launched at the beginning of the XXth century failed precisely because the predicted system could not be achieved without seriously damaging state sovereignty as it was then conceived. Under these circumstances, the project set out in the statement made by Foreign Minister Robert Schuman in Paris on May 9, 1950, renewed the way to address the issue of European construction, in fact expressing Jean Monnet’s idea, his spiritual father: European construction cannot be achieved at once, but over time, by sector. As Professor Guy Issac says of the Shuman plan, which, in his view, was just a simple method of restoring stability and order in the “center” of the earth. [11]

This transposed project has in fact triggered an economic integration by sectors. The practice of European collaboration and integration, however, went exactly in the direction desired by dreamers and designers of a European federation, which has been facilitated without

any hesitation and doubts. The time elapsed since then worked in two directions, one of which reflects the other:

1) progressive practical achievements in the field of economic integration, which made integration in other areas including the political one possible

2) ideas, concepts of state sovereignty, which have changed for half a century - sharply from one state to another - in favor of limiting the decision-making power of states to the benefit or profit of bodies created by integration, thus limiting sovereignty.

We notice that what seemed shocking immediately after the Second World War became a reality over the years, a normative reality produced by political practice, negotiations between the European states and a reality of the practical functioning of the Community institutions, whose decisions become mandatory for the Member states both *de jure* and *de facto*. It is the reality of jointly exercising sovereignty attributes by national states and community structures created by integration, generally regarded as a limitation of sovereignty, a fact unacceptable when the Council of Europe was created as a simple cooperation mechanism between sovereign states. An idea admitted gradually, mostly after 1986, is reflected in the new constitutional texts, which express, in a special way from one state to another, a new conception of state sovereignty. This conception brings together two imperatives, which seem contradictory at a first glance, to one coherent element:

1) the existence of states as distinct, sovereign entities within the EU

2) the stand-alone existence of the EU with its own decision-making power.

Gradually and conditionally, the necessity of limiting the sovereign power of the integrated states (the delegation of sovereign powers, the joint exercise of state sovereign powers, etc.), new rules emerged in the constitutions of many EU states, which directly or indirectly, precisely consider this issue. [3, pp. 3-7] An overview of the fundamental laws of the fifteen countries that are part of the EU highlights the fact that only four do not include references to sovereignty under the conditions of European integration, the others laying down rules in this respect. With regard to the latter, it should be noted that in some we encounter express (direct) references, stating, as the case may be, that the state can transfer some attributes of sovereignty (some competencies) to the European institutions or accept their joint exercise. We even encounter the categorical claim of limiting state sovereignty. In others, regulating how to integrate

into the EU, how to ratify treaties in this area, participating in the constitution of community institutions, etc., they indirectly admit the idea of jointly exercising the sovereign attributes of national states. [11]

In constitutions containing texts on state sovereignty in the conditions of EU integration, the way of regulation and the terminology used differs from one state to another, reflecting, in our opinion, a nuance in the position the state takes on the issue of limiting sovereignty. We will therefore encounter syntagms, “transfer of sovereignty”, “delegation of sovereignty”, “transfer of competences”, etc. We will also meet the recognition of the “limitation of the state’s sovereignty” necessary for integration, the categorical assertion that “the powers necessary for the construction of the EU will be exercised in common or the possibility of entrusting the exercise of legislative, executive and judicial powers to some international law institutions. Finally, there are constitutions that provide for “giving up the decision-making power” of national bodies in favor of the community, under certain conditions. If such constitutions contain express references to the “state” of state sovereignty in the conditions of European integration, there are no such norms in other fundamental laws, but from the interpretation of the texts, the position of the respective state can be liberalized in the issue of the division of sovereignty competences (or their exercise) between EU and national institutions.

By going through the constitutional texts to which we have referred, we will observe, besides the diversity of positions adopted by states regarding national sovereignty under the conditions of European integration, a common concern for firmly embedding the conditions in which states accept the idea of jointly exercising their attributes or limiting sovereignty. Thus, for example, in the Basic Law of Germany, after the principle of the “transfer of sovereignty rights” is stated, Article 23 states the ways for its fulfillment - the adoption of a law by the Bundesrat with the revision of the Constitution [7], as well as the conditions under which the federation’s institutions can compete to achieve EU tasks. In the Constitution of Denmark (art. 20), recognizing the possibility of delegating the powers that belong to the national bodies to international authorities, there are also conditions, among which we will remember as essential ones. These are the idea of limiting this possibility and the idea of delegation, a law voted with 5/6 of the number of deputies, so with a procedure as complicated as the revision of the constitution. In this respect, it is stated that the

delegation can only be done “to an extent that has to be determined, so specified by law, to better meet the limits in which the state may renounce the exercise of sovereign attributes.

A similar concern arises from the texts of Title XV of the French Constitution, where the condition of reciprocity is introduced, a condition that we encounter in other fundamental laws, as in Italy (art. 11) and in Portugal (art. 7, paragraph 6). Thus, Article 88-1 states that “the Republic participates in the European Communities and the EU, constituted by states that have freely decided, by virtue of the treaties they have concluded, to jointly exercise some of their competences” (s.n.). Article 88-2 states that France shall, subject to reciprocity and in accordance with the EU Treaty, “consent to the transfer of competences necessary for the establishment of the European Economic and Monetary Union” and the adoption of rules on the free movement of persons and other related areas. In other fundamental laws, the conditions of “transferring” power or “giving up” the power of decision-making of states in favor of the European Communities are even more robust or detailed.

Finally, the Constitution of Portugal states that [8]:

1) in the case of a decision-making process concerning the assignment, the measures taken in this case must comply with the organic law procedure or be approved by 5/6 votes and 3/4 members

2) in cases other than those referred to in paragraph 1 (waiving of decision-making power), the Riksdag may take the decision to surrender the judicial and administrative duties which are not directly based on the Constitution, to other state or international organization, by 3 /4 votes if the attribution to which the state waives involves “the exercise of authority”.

Analyzing the above texts, we first note the concern that the Swedish Constitution regulated, on the one hand, the parliamentary power to give up the power of decision in certain areas, making a limited list of situations in which that power cannot be surrendered, and, on the other hand, its competence to surrender certain tasks in the administrative and judicial fields. If in some fundamental laws, the state sovereignty issue is regulated in the conditions of European integration, in others it is made clear that the exercise of certain attributions reserved by the constitution to the legislative, executive and judicial powers can be temporarily entrusted to some international law institutions (art. 49 of the Luxembourg Constitution).

Finally, given that the treaties establishing the European Communities and then the EU contain precise rules on the attributions of the European institutions and the binding nature of the acts they adopt for the Member States (establishing the precise framework for the relations between these countries and the EU) in some constitutions there is no direct reference to state sovereignty under the conditions of integration, and it is done in another way. For example, the Constitution of Ireland expressly states that the state can ratify the Treaty of Maastricht, the Treaty of Amsterdam, etc. In our opinion, such a process presents the disadvantage of requiring repeated revisions, whenever the state has to adhere to a new treaty. [17] From the analysis of the cited texts one can easily find one thing: no matter how the problem of the relations between the EU and each member state was solved, in terms of legal regulation, namely the problem of exercising attributions related to the state's sovereignty by the Community institutions, in all of these countries, the idea of limiting sovereignty was accepted in one way or another, as this category was understood in the classical doctrine of constitutional law. In all these constitutions - in some more than in others - a new conception of state sovereignty is reflected, a conception that makes integration possible, and especially its continuation in depth.

Some constitutions provide for the "transfer of sovereign rights", while others, as the case may be, "delegation of sovereignty attributes", "the transfer of sovereignty competences", "restrictions on the exercise of national sovereignty", "the transmission of the sovereignty attributes' exercise", "jointly exercising sovereign powers", "giving up the power of decision-making"(sovereign power) and "limiting sovereignty". To be able to draw a substantiated logical conclusion, returning to the source is inevitable, as the partial considering of the second question is inevitable in the attempt to respond to the first. Let us remember, therefore, that Jean Jacques Rousseau affirmed that sovereignty belongs to the people, the governors being entrusted only with their pursuit, that sovereignty is inalienable, the governors being merely executors of the general will. If we were to impose this truly democratic principle, we would say that the division of sovereignty is not possible, but only the division of its exercise or, to rigor, the alienation (delegation) of exercise of sovereignty attributes. This view is, as we have seen, reflected in some constitutional texts. [9] Moreover, in some constitutions, it can

only be “temporary”, thus making it possible to alienate the exercise of certain attributes of sovereignty.

Let us also remember that, in the theory of national sovereignty, the people appear as an abstract entity - “the nation” - which is a moral person distinct from the individuals who compose it, with its own will. Beyond the differences between these two theories - popular sovereignty and national sovereignty - and especially those on the nature of the parliamentary mandate - representative or imperative, as the case may be - we hold on to an important issue for the matter that interests us: both consider inalienable sovereignty. In these circumstances, the conclusion that is needed is that, in the case of the states integrated into the European Union, we cannot speak of the “sharing of sovereignty”, although the idea is encountered relatively frequently, but we can speak of - 1) the delegation of powers to exercise certain attributions of sovereignty of the Member States, or 2) their joint exercise with the institutions of the European Union. The sovereign rights of the states, the nations, which are ultimately the author of the European constitutions, cannot be alienated. In this respect, we need to specify that the one who can adopt a constitution may at the same time amend or abrogate it. Referring to the constitutions of national states, the father of the popular sovereignty doctrine admitted the revision, saying it is against the nature of the social body to impose laws that it cannot revoke. However, he said, it is neither against nature nor against reason that he can revoke these laws with the same solemnity he has established. Therefore, it seems right for us, at least theoretically, to admit that the integrated states remain the holders of the right of sovereignty.

Asserting the idea that the happiest “formulations” are those already mentioned and which essentially rely on the distinction between the “right of sovereignty” and the “exercise” of this right, only the latter being estranged, we would like to make a point, namely on the special nature of certain tasks belonging to the institutions of the European Union. It is about those competencies that are specific to political entities that are born through the integration of national states and which are not taken up - even as “exertion” - from them. Exclusive competences of the European Union are determined by other functional requirements than those that led to the formation of national states. In the light of what has been said, we could distinguish between three situations:

1) the one in which the European Union carries out tasks as a result of the alienation of sovereignty exercise by the Member States;

2) the one in which the European Union exercises some sovereign powers with the Member States;

3) the one in which the European Union exercises specific attributions that are not normally met in the national states. [13]

Regarding “the relationship between the categories of “sovereignty of the people”, “national sovereignty” and “state sovereignty” - first reference should be made to the two theories, namely the sovereignty of the people and national sovereignty, which we have done above, only in general terms. Secondly, we must see the constitutional texts. Considering sovereignty, we observe that in almost all constitutions we meet the principle of the sovereignty of the people or, as the case may be, of national sovereignty or both (but in a confused form), whereas the principle of state sovereignty, in the form of a “categorical assertion”, we meet only in two of the fifteen constitutions: in the Constitution of Finland, in the preamble and in art. 1, and in the Constitution of Ireland, in Article 5. Other two fundamental laws - of Luxembourg and of Portugal - enshrine only “external sovereignty”, asserting the independence of the two states. Without any hesitation and doubts, it cannot but be inferred from the economics of the texts of the other constitutions, which entrust the state bodies with all the powers - to make laws, to execute them and to apply them through the settlement of litigations - we definitely have to deal with sovereign states. [14]

EU Member States are in a dual position in the international community: the first comes from the status of EU Member State, which is a special quality - exceptional, and the second, that stems from the membership of the international community - a general, usual one. As a result, their ambivalent status, at the same time, relates to the two distinct legal orders - Community and international, but the priority belongs to the Community one (*lex specialis derogat generali*) and is outlined as such. In fact, as the EU is constituted and operates in accordance with the rules of international law, the status of the Member States is constantly related to them. Nevertheless, the Member States are not only participating in the EU or in a bilateral relationship with it; participation is much more, because each is part of the EU, (the competence of the EU is exercised over the territory of the participating states - article 49 C). EU foreign policy is the summation (totality) of

the foreign policy of the transformed / reformulated Member States to get into the pattern of an international organization.

If we take into account the broad scope of the EU's foreign policy, "Common Foreign and Security Policy competence includes all areas of foreign policy as well as EU security issues, including the gradual definition of a defense policy" - Article 11 paragraph [18, pp. 136-140]. The policy, which is at the same time of its Member States, also engaging them, and that in their foreign policy Member States can only engage in actions which are not incompatible with this EU foreign policy (being obliged to refrain from any measure which would jeopardize the achievement of the Union's objectives - Article 3a). It appears as obviously as possible that there is a reduction in the scope of the foreign policy relations they may have with non-EU countries, relations with the EU being the most important segment of the foreign policy of these states, only in the their direct links with other states of the world. The status of the EU Member States ceases to be a general and unitary one. The first is their position vis-à-vis the EU and the other, in relation to the international community as a whole, even though in both assumptions within the EU, as a whole, they are bound to respect the rules of international law. These distinct posts also lead to a hierarchy of the importance of the relations they have - priority is given to community relations [19, pp. 389-392].

As an EU Member State, each is organically linked by the Union and the other Member States. Relations with the European family (the Union and the Member States) are paramount. Together, they are part of the EU structure, have special relations (extensive, profound, preferential and governed by EU rules), and this is clearly reflected in the commitments it assumes and the volume of relations between them (not only between states, but also at the level of their citizens). Transferring sovereignty attributes to the EU - governance, imparting within this structure of the Member States, leads to the establishment of certain relations that are of a special nature - an associative one, with reciprocal arrangements to strengthen relations between them. The limitation of their actions is given by a dual coordinate - they result from the requirement of respecting both the rules of international law (as members of the international community) and those of the EU (as members of the EU). The set of obligations and links makes this category of relations have a special status regime (compared to federated states in a federation).

In the matter of relations with non - EU Member States, the Member States of the EU as a whole, like any other state, is a member of the international community and is bound to respect the rules of international law, but with a predetermined condition, that stems from membership of the EU. As a result, with the other states, they will have, by way of disposal, only those relations which have not been rewarded by the EU and only to the extent that they are compatible with its position as a Member State. They will not be able to conclude any treaty with these states (those which fall within the competence of the EU are excluded, and the others must not be incompatible with Community rules and provision is made for procedures in the event of incompatibility between treaties). Romania has been forced to review a series of agreements - economic ones - to take into account EU membership. They may have relations with any other state, but must take into account its obligations under the EU's Common Foreign and Security Policy; positions vis-à-vis another state agreed in the EU are also those of the Member States; participation in international organizations is marked by the obligation of a certain behavior, etc. [15]

The functions of the diplomatic missions of the Member States are adapted to the fact that the EU has its own policy on relations, and this policy also belongs to the Member States; persons with European citizenship are entitled to diplomatic protection from other States other than their own state. To the extent that no common policy has been agreed upon in a matter, each Member State is free to adopt its own position: in the issue of Kosovo's recognition, each State has adopted its own position; the fact that the "progressive design of a common defense policy" is envisaged does not exclude the possibility for a Member State to have its own defense policy ("does not prejudice the specific character of the security and defense policy of certain Member States" - art. 28 A) and, we add, that this cannot only be about the NATO alliance but about another military alliance. The way the EU's mechanisms are designed and will work, confirms the role of the Member States' foreign ministries: the Common Foreign and Security Policy is implemented by the High Representative and the Member States, using the national and Union means (Article 12 paragraph 3); The External Service for Foreign Policy - led by the High Representative, cooperates with the diplomatic services of the Member States, including seconded staff of

national diplomatic services (Article 13a); The High Representative and the Ministers for Foreign Affairs of the Member States coordinate their activities within the Council (Article 16); The European Defense Agency - under the authority of the Council, is open to all Member States (Article 28 D) and so on. [6, p. 20]

As regards the relationship between popular sovereignty, national sovereignty and state sovereignty, one can first notice that the way in which the respective syntaxes are used both in constitutional texts and in doctrine is most often a sign of equality between the first two - “sovereignty of the people” and “national sovereignty”, sometimes all three being considered synonymous. Under these circumstances, a discussion of the above-mentioned distinctions appears to be necessary, without hoping, however, that our conclusions will be unanimous. Even if the theory of popular sovereignty and the theory of national sovereignty have special consequences such as voting, ruling, revocation of mandate, forms of democracy, etc., it is generally accepted that the differences between them have diminished as universal voting has been introduced, the distinction between monarchs and republics has nothing to do with the political regime, the forms of direct or semi-direct democracy can also be found alongside of representative democracy. [12]

Regarding state sovereignty, we believe that we must start from the observation that in the specialized language, as in the common language, the notion of state is used concurrently in two ways: in a broad sense, “an organized society having an autonomous government” and in a narrow sense, an organizational system that manages the sovereign leadership of a society (of a population stabilized on a certain territory), holding for this purpose both the monopoly of creation and the monopoly of the application of the law. If the notion of state is used in a broad sense, there is no question of the relationship between the three syntagms unless we admit that we can generally signify equality (at least equality of situations) between the sovereignty of the people and national sovereignty. If, however, we use the notion of state in a narrow sense, we will need to clarify who the “sovereign” is, the people or the organizational system that is leading it. In this respect, however, we can resort to constitutional texts. *De jure*, “all powers come from the nation, from the people”. The political institutions in their entirety - as a state in a narrow sense - are sovereign if they are legitimate, if they respect the status of the nation,

that is, the constitution. As soon as the rules of the political game are brutally violated, the people manifest themselves as sovereign; the “apparatus” leading them may be removed. At such a crossroads - as for example in December 1989 in Romania - the transition from one state to another, from one political regime to another, is, of course, the sovereign manifestation of the will of the people. The respective state, as the holder of sovereignty, disappears. Another one comes to take its place. But the people ... remain. “Our beautiful ideas of sovereignty as far as the truth is concerned” - we must admit that it is more rhetorical, because there is no government and there is no constitution in which the sovereignty of the people, as the case may be, of the nation is not asserted. In this regard, we must make it clear that all or most of the Member States of the European Union have been concerned about the fate of “state sovereignty” under the conditions of integration, and the new constitutional rules may be interpreted in this respect, while Community documents do not reflect such concern, referring in particular to the “national identity” of the Member States and not to the sovereignty of the State.

If we admit - and we believe we have to do this - that the principle of the sovereignty of the people must be the basis of all “political constructions” - from the lowest to the level of the institutions of the European Union, then it must be accounted for in the light of at least three requirements:

1) creating staged organizational forms or integrating aptly expressed states and translating as faithfully as possible the will of the people or peoples of the integrated states,

2) creating and improving existing forms of representation so that it is as faithful as possible;

3) recognizing the right of the people, peoples, in the case of steady integration, to intervene in the ways of direct or semi-direct democracy in the key issues of the nation or of the integrated nations. [16]

We conclude from the current practice of both the European Union and the Council of Europe, that the “globalization” of human rights, on the one hand, and the limitation of the “rights” of the state, its powers, on the other hand are imposed on us. However, this constraint must first be seen as a consequence of the sovereign manifestation of the European Union’s will, which is the only way to achieve and improve integration in as many fields as possible. Secondly, if we do not lose sight of the fact that “any power comes from the people, from the na-

tion”, we will have to ignore the phenomenon we are talking about, not as a sharing of state sovereignty, nor as its limitation, but in another way, which in our opinion holds the dignity of the peoples and the truth. Everything that has been and will be perfected in terms of European integration implies the joint exercise of the attributes of state sovereignty and the exercise of such attributes by the institutions of the European Union as a result of their delegation by the national states. In this way, we assert the truth: the integrated nations remain sovereign; they will decide whether to advance on the path of integration to federalization or whether they will act in a different sense. “Sovereignty” is a natural right. It is an impregnable and inalienable right. This right may be “temporarily” confiscated, but the holder may at any time claim it.

Regarding state sovereignty, we believe that we must start from the observation that in the specialized language, as in the common language, the notion of state is used concurrently in two ways: in a broad sense, “an organized society having an autonomous government” and in a narrow sense, an organizational system that manages the sovereign leadership of a society (of a population stabilized on a certain territory), holding for this purpose both the monopoly of creation and the monopoly of the application of the law. If the notion of state is used in a broad sense, there is no question of the relationship between the three syntagms unless we admit that we can generally signify equality (at least equality of situations) between the sovereignty of the people and national sovereignty. If, however, we use the notion of state in a narrow sense, we will need to clarify who the “sovereign” is, the people or the organizational system that is leading it. In this respect, however, we can resort to constitutional texts. *De jure*, “all powers come from the nation, from the people”. The political institutions in their entirety - as a state in a narrow sense - are sovereign if they are legitimate, if they respect the status of the nation, that is, the constitution. As soon as the rules of the political game are brutally violated, the people manifest themselves as sovereign; the “apparatus” leading them may be removed. [10, pp. 86-91]

Bibliographical references

1. Arion C., *Suveranitate și integrare europeană. Reflecții asupra implicațiilor constituționale*. Iași: Polirom, 2001. 461 p.
2. Aureescu B., *Noua suveranitate*. București: All Beck, 2005. 369 p.

3. Beniuc V., Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. Chișinău: IRIM, 2006. 160 p.
4. Borș V., Railean V., Republica Moldova și integrarea economică europeană. Chișinău: CEP USM, 2000. 247 p.
5. Budeanu A., Duțescu O., Suveranitate națională și integrare europeană: evoluția valențelor conceptului de suveranitate// Suveranitate națională și integrare europeană. Iași: Polirom, 2001. 461p.
6. Constantin V., (coord.), Documente de bază ale Comunității și Uniunii Europene. Iași: Polirom, 2002. 520 p.
7. Constituția Republicii Federative Germane//: <http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz/index.html> (vizualizat la 12 ianuarie 2018)
8. Constituția Republicii Portugheze// http://www.wipo.int/wipolex/es/text.jsp?file_id=179476 (vizualizat la 9 ianuarie 2018)
9. Constituția Marelui Ducat de Luxemburg// <http://www.data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-constitution-20161020-fr-pdf.pdf> (vizualizat la 14 ianuarie 2018).
10. Grete T., Identitate europeană. București: Cartea Românească, 2006. 250 p., p. 86-91.
11. Integrarea europeană și suveranitatea de stat// <http://193.226.121.81/default.aspx?page=publications/buletin/3/vrabie> (vizualizat la 16 ianuarie 2018).
12. Le problème de la souveraineté dans le contexte de l'intégration européenne// <http://www.arches.ro/revue/no08/no8art03.htm> (vizualizat la 10 ianuarie 2018).
13. Roșca L. Dreptul comunitar și dreptul internațional în procesul integrării lumii contemporane// Materialele Conferinței științifico – practice internaționale „Probleme de prevenire și combatere a delicvenței juvenile, traficului de ființe umane și migrației ilegale”, Chișinău: APȘM, 2004. 498 p.
14. Мещерякова О.М. Суверенитет государств — членов европейского союза и Лиссабонский договор// . http://europa.eu/about-eu/index_ro.htm (vizualizat la 12 ianuarie 2018).
15. Sută N., Integrarea economică europeană. București: Economică, 1999. 172 p.
16. Современные подходы к проблеме суверенитета в европейских исследованиях// <http://evolutio.info/content/view/1406/215/> (vizualizat la 11 ianuarie 2018).
17. Tratatul de la Amsterdam, semnat la 2 octombrie 1997, în vigoare din 1 mai 1999// <http://www.europeana.ro/comunitar/tratate/tratatul%20de%20la%20amsterdam%20text.htm> (vizualizat la 9 ianuarie 2018).
18. Ținca O. Drept comunitar general. București: Didactică și Pedagogică, 2002. 377 p.
19. Weber R. Un concept românesc privind viitorul Uniunii Europene. Iași: Polirom, 2001. 439 p.

REPRESENTATIVE DEMOCRACY VS PARTICIPATORY DEMOCRACY: A COMPARATIVE STUDY

Valentina URSU, *PhD student, IRIM*
(valentina.ursu@moldtelecom.md)

Abstract

This article analyzes two phenomena - participatory democracy and representative democracy in the context of historical changes based on a comparative study. As a result of the investigation, the author concludes that theoretical conceptions focused on participatory democracy provide support to the society in the conditions of transition to the democratic model, by the development of conditions of social affirmation, participation in the decision-making process, development of policies that affect their life, especially directly and not through their elected representatives (as in the case of representative democracy). Active citizenship, generated by civic culture, and participatory democracy define the principles of claiming and securing the rights of the poor and the excluded, the formation of effective national systems that sufficiently reflect the particularities of contemporary processes. Participatory democracy can thus transform the individual from a private citizen, only concerned with his problems, into a public citizen, attentive, thoughtful, who cares about what is happening around him.

Keywords: *participatory democracy, representative democracy, society, transition, decision-making process, citizen*

CZU: 321.7

Introduction. Democracy, in any of its conceptualizations, represents much more than free elections, these being the fundamental feature of this form of government. The existence of governance with and for people requires a partnership approach between the citizens and the elected in whom they have invested their trust, with the contemporary extension

to civil servants and administrative institutions as state representatives. In democratic societies, trust is achieved through honesty, transparency by the elected, and especially the opportunity for people to play an important role in the governance process, and even in daily work.

In the 60s-70s of the XXth century, there is a widespread dissemination of knowledge about the peculiarities of participatory democracy. The representative theory implies certain conditions that contribute to the fulfillment of the model described by the normative definitions of democracy. In this context, democracy is a way of organizing social life, in which the principle of respect for human dignity is adopted. According to the model, democracy must be implemented in the family, at school, at university, in the production sector, in the activity of political parties, in state institutions.

The applied methods are comparative, dialectical, synergistic analysis. The comparative analysis of the three forms of democratic organization of society - democracy, representative democracy, participatory democracy, allows us to highlight the specific features of each and to evaluate the conditions of implementation in social practice. Dialectic analysis as the theory of development allowed us to study the democratic regime in historical evolution, to observe the transition from one form of democracy to another. Synergy opens the possibility to know the vector of the development of contemporary society, oriented towards the democratization of social life, to the deepening and diversification of democratic relations.

Research results. In contemporary society, there is no field outside of politics that would allow democratic principles to be respected. Participatory democracy allows all citizens to actively engage in the political process, not only in the adoption of decisions by referendum or national assemblies, etc., but also to participate in the elaboration of strategy for the development of society, public policies, in carrying out the adopted decisions. Citizens must control the extent to which the adopted laws work, the extent to which human rights and fundamental freedoms are respected, decisions are made, and the promises kept. Active citizenship, generated by civic culture and participatory democracy, organizes the principles of claiming and securing the rights of the poor and the excluded. In other words, needs can change into action, becoming expressed needs. In this way, increasing and widen-

ing the citizen's participation area educates individuals to be efficient, democratic citizens, and empowers them. Participatory democracy can transform an individual from a private citizen, only concerned with his problems, into a public citizen, attentive, thoughtful, who cares about what is happening around him.

Representative democracy is a democratic political regime in which citizens delegate the power of the people - the "sovereign" - to representatives they choose from their ranks to handle public affairs. Elections legitimize the right of representatives to decide in the place and on behalf of the people, without consulting them, for a limited time, after which new elections must be held. The first modern democratic states that adopted the model of representative democracy are Great Britain and the United States, where the separation of powers in the state and the election of leaders has taken place [3]. Theoretically, an even more powerful social control instrument was introduced in the representation principle. The very choice of people to represent others has created new members of the elite. The need to run in the next elections ensures that representatives will have honest novels and will continue to support the interests of the citizens they represent. However, this has never prevented the absorption of representatives in the architecture of power. The distance between the representatives and the citizens they represent has grown everywhere. The form of representative government - was, in short, an industrial technology to ensure inequality. It is pseudo-representative [10, p. 96].

Representative democracy is a limited and indirect form of democracy. It is limited by the fact that the popular participation in the government is periodic and short-lived, being restricted by the electoral scrutiny set up once in a few years. It is indirect because people do not exercise their own power but select those who will govern in their name. This form of government is democratic only to the extent that representation establishes effective and reliable ties between governors and governed and is expressed by the notion of electoral mandate.

Direct democracy (also known as participatory democracy), on the other hand, is based on the direct, immediate and uninterrupted participation of citizens in the governing act. Thus, direct democracy clears the distinctions between governors and governed, as well as those between the state and civil society. We can say that this is a system of popular self-government [13].

Nevertheless, there is also an alternative theory that insists that democracy resides in a method that allows the people to accept or reject those called to govern it. The principle of democracy is the representative principle, by virtue of which the sovereign people delegate by universal suffrage the concern to express their own will to a small number of mandatories. This principle of mediation is based on a “method of patience”. Supporters of defeated candidates await the next ballot verdict. Democracy is a pacifying regime amid political disputes and electoral confrontations. The principle of majority is recognizing the right to express opinions, where democracy accepts the opposition of ideas and does not absolutize the realization of unanimity of views. This principle enshrines the competitive dimension of democracy.

Participatory approaches to democracy theory claim that democracy is a set of worthless institutions as long as they allow the citizen only to vote for representatives in remote political institutions and to be protected from government abuses. Full democracy means, in principle, that people can act as citizens in all major institutions that require their energy and obedience. This conclusion has made political theory and practice turn attention to civic associations outside the state, seeing in them the most promising positions of the practice of extensive democracy. Previously, the political theory of democracy was largely identified with the plurality of interest groups. Inspired by the experiments and institutions of contemporary participatory democracy, critics have emerged towards interest groups, providing well-developed democracy concepts based on active, influential, well-organized debates. Benjamin Barber backed up in *Strong Democracy* (1984) the model of strong democracy as a participatory model in which citizens take together a public commitment to a common good in which they aim to preserve and promote values of social plurality of interests and commitments. Ideals and democratic decision-making practices that emphasize rational discussion have seen important developments and refinements. The notion of deliberative democracy mostly did not contain the facts of modern mass democracy that fueled the theory of pluralism of interest groups. The participatory and deliberative democracy theorists either ignore the issue of representation, or completely reject the representation as not being compatible with democracy [5].

The characteristics of representative democracy, as every man and every vote is a distinct atomic unit, each political unity - national, provincial

and local - is also considered atomic and individual. Each has its own jurisdiction; it is defined with care, its prerogatives, rights and duties. Units are linked in a hierarchical order, from top to bottom, from national to state, regional, or local authority. By the mid-twentieth century, tens of thousands of seemingly sovereign and independent political bodies across the globe were linked to each other by economic circuits, increasing travel, migration and communication opportunities, so that they actively stimulated each other permanently. The thousands of representative mechanisms built from the electoral components have thus come to form a single invisible supra-machinery: a factory of global laws [10, p. 102].

Participatory democracy has become an integral part of the European model of society, becoming a citizen's right to participate. Deliberating the complementarity between representative and participatory democracy is mentioned in the Treaty of Lisbon [12], which confirms the three principles underlying democratic governance in Europe:

- Democratic equality - citizens must enjoy equal attention from the European institutions;
- Representative democracy - giving the European Parliament a more prominent role and greater involvement of national parliaments;
- Participatory democracy - new mechanisms of interaction between citizens and institutions, including, for example, the citizens' initiative.

Political theorists have supported and promoted conceptions of politics as a rational participatory activity of the citizen, characterized by rules, popular opinion, the media and many other social sciences. On the basis of the above, politics becomes a conception between elites for votes and influences, and citizens are primarily consumers and spectators. In the XXth century, Hanna Arendt in the work "Between the Past and the Future. Eight exercises of political thought", develops an interpretation of politics in which the dominance of the phenomenon is appreciated as participation in public life, and politics is defined as the most noble expression of human life, being the most free and original. Politics, understood as a common public life, consists in leaving people out of their particular needs and sufferings to create a public world in which everyone can appear before others in what specific things they have more than the others have. Together, in public, they create and recreate, through contingent words and deeds, the laws and institutions that structure their collective life. Social life is full of vicious competi-

tion for power, conflict, depravity and violence that always threaten to destroy public space. Because political action revives and, reminding us of the ideal of the ancient polis, we mention the vision of human freedom and nobility as a participatory political action [1].

A concept that embraces to a significant extent and at multiple levels the participation of citizens is that of participatory democracy. This implies that people, communities or different social groups are involved in decision-making and resource management. Citizens are protagonists in political development, projects, or programs. Participatory democracy is a process of continuous construction, involving a continuous risk, requiring organization, collaboration, identifying common goals in a group. This process is not easy given the multitude of interests and causes, some being more righteous and more comprehensive than others, and their representation becomes more and more difficult and increasingly challenging. An assessment of democracy must take into account the existence and functioning of the democratic institutions of the system but, above all, political and civil pluralism, individual and group freedoms, so that the interests and values are expressed and have competition through a continuous process of representation beyond the times of the periodical elections. This complex situation can be regulated through the mechanisms of participatory democracy. The political world is a more or less divisive one. That is why political actors (especially parties and elites) resort to political coalitions. Depending on the goals pursued and the means of achieving them, political coalitions bring together, on the basis of a previously negotiated agreement, parties, organized groups, or persons who agree to follow a certain political line for maintaining or conquering power.

Participatory democracy involves mechanisms through which decision-making on community issues is done through citizen involvement. Citizens' suggestions and complaints must be taken into account by the political decision-maker, whether or not they agree with what they have expressed. Participatory democracy includes on three levels citizen participation in the public decision-making process, citizen participation in public money management and public consultation of civil society. The efficiency of participatory democracy presupposes the simultaneous and binding observance of the principles of information, consultation and transparency of decision-making [7].

The concept of citizen participation is based on the need for citizens

to be consulted and to express their views on the decisions taken at different levels and on which they may be directly or indirectly affected. Giovanni Sartori gives a general sense of participation, highlighting the need to engage more than formally: “Properly understood, participation is personal, self-actively involved. Participation does not mean, therefore, only “to be part of” (the mere fact of being involved in any circumstance), much less an involuntary state of “being part of”. Considering this general definition of participation and an inventory of definitions of citizen participation [8], we can say that, in terms of the topic, citizen participation is a voluntary, unpaid activity aimed at directly or indirectly influencing local or national elected representatives and their decisions, exerting pressure to generate feedback from the system, and articulating and promoting the individual activities, interests and decisions or the group to which the individual adheres. Influencing is understood to be the influence prior to the adoption of a law or public policy, as well as the subsequent challenge and modification of an existing law or policy that no longer represents the interests of those affected. In Habermas’s view, society is at the same time a lived world and a system. The lived world is the world where the actions of the members of a given society take place. These actions are explained by the viewpoint of the person who acts. The system, on the other hand, is the society observed from the outside. Each activity is seen here as a function of preserving the system, and this forces us to disregard the intentions and wishes of the actors. What matters is the effect of action [4, p. 355].

The history of prosperous states, especially in the XXth century, has demonstrated that progress has advanced more in societies that have traditionally focused on the value of order and good social organization in the public interest of the majority. In states where radical trends and confrontations prevailed over time, political stability was not ensured and, as a result, no genuine progress was made in society. Within the political class - of the governors in office or potential ones, political behavior is the way of social manifestation, of political conceptions, intentions and actions. The analysis, together with other methods, of the political behavior makes it possible to decipher the invisible face of the politician (perceptions, judgments, attitudes, beliefs, not always expressed directly and recognized as such) in connection with visible manifestations such as vote, protests, public assemblies, electoral cam-

paings, speeches and statements, etc. In analyzing political behavior it is necessary to draw attention to a series of variables that determine their change, namely: political offer; degree of civic culture; “Movements” inside absenteeism; time evolutions of a political system or actor; the possible and various political “reconversions” generated, inter alia, by changes in the socio-economic situation [9].

Starting from Russell Dalton’s typology, regarded as the most appropriate to reality, we will consider dividing the voluntary participation of citizens into three categories [6, p. 24-33]:

- Conventional participation, protest participation and unconventional participation. Conventional participation means those forms of involvement deemed to be in line with the democratic nature of the political regime. The first level of participation is information, which involves efforts from both citizens and the local government. The public administration is obliged to issue information to citizens about its work and plans so that they can understand the priority directions of the administrative policy of local elected representatives.

- Protest participation includes those forms of direct participation under conditions defined by the public and respecting the legal and institutional framework. Unconventional participation is manifested through those non-compliant forms of participation that violate the rights and freedoms of others or jeopardize the stability of the government system. The second level concerns the citizen consultation, which is the action of the authorities to identify citizens’ needs, to evaluate the priorities of actions or to collect ideas and suggestions on a particular issue. Consciousness has an active role in defining human action. In everyday life, we choose and follow different ways of action. Each action is determined by a reason, more or less conscious. In this context, it is important to analyze the theoretical and practical approaches to motivation. In the process of modernizing society, it is of prime importance to adequately identify the goals and means of achieving them. Either reforms broken by socio-economic reality, cultural-psychological premises promoted by political elites from government or opposition will fail, causing social and economic instability and degradation. Conventional participation of citizens in decision-making in a tradition with democracy is a process that involves going through some stages and at least two levels of participation.

At present, participatory democracy has become an integral part of

the European model. The Treaty of Lisbon enshrines the complementarity between representative and participatory democracy, referred to in Articles 10 and 11 respectively. In addition, Article 10 (3) confers on citizens “the right to participate in the democratic life of the Union” and also provides that “decisions shall be taken as openly and as closely as possible to the citizen”, a reference to the requirement of respect for the principle of subsidiarity. Thus, participation becomes a citizen’s right, and subsidiarity becomes a pillar of participatory democracy. Article 11 provides for the following:

1. The institutions shall, by appropriate means, give citizens and representative associations the opportunity to make known their views and publicly exchange views in all areas of action of the European Union.

2. The institutions of the European Union shall maintain an open, transparent and regular dialogue with representative associations and civil society.

3. To ensure the consistency and transparency of the European Union’s actions, the European Commission shall conduct wide-ranging stakeholder consultations.

4. At the initiative of at least one million citizens of the European Union who are nationals of a significant number of Member States, the European Commission may be invited to submit, within the limits of its powers, an appropriate proposal on matters where these citizens consider it necessary a legal act of the Union for the application of the Treaties. The procedures and conditions necessary for the submission of such an initiative shall be determined in accordance with the first paragraph of Article 24 of the Treaty on the Functioning of the European Union.

The White Paper on European Governance suggests collective bargaining of the decision and bases a new perspective on power, a dispersal of public authority through interactive networks and is based on the management of collective action without the mandatory intervention of Member States, the involvement of non-governmental institutions and actors, involvement of networks of local actors, especially civil society, the business environment and beneficiaries [2].

The majority interpretation of the fundamental definitions of democracy says it means governance by majority. It is stated that the majority must govern and that minorities must obey. This vision is competing with the consensual model. In Sir Arthur Lewis’s vision, the primary meaning of democracy is that all those affected by a decision must have

the chance to participate in decision-making, either directly or through elected representatives. The second is that the will of the majority will win. The supporters of the legitimate majority conception claim that first the exclusion of the minority is authentic if majorities and minorities alternate in government - that is, if today's minority can become a majority in the next election instead of being condemned to permanent opposition. This is the way bipartite systems work in the UK, New Zealand and Barbados. In less homogeneous societies, the policies promoted by the main parties tend to differ in a higher degree, and often voter loyalty is more rigid, reducing the chances for parties to alternate in the exercise of power. Particularly in plural societies - societies that are heavily divided along religious, ideological, linguistic, cultural, ethnic, or racial lines into sub-separate societies with their own political parties, interest groups and communication channels - flexibility needed for a majority ruling democracy is probably absent. Under these circumstances, the ruling of the majority is not only undemocratic but also dangerous, because minorities who are continually refused access to power will feel excluded and discriminated. Examples that we use to illustrate the consensus model are Switzerland, Belgium and the European Union - all multi-ethnic entities.

The empirical finding of differences between the different democratic systems in which public opinion is generated. As the majority (ist) and consensual (ist) model of democracy are logically and rationally coherent models, we can expect them to be empirical models, disposing democracies on the conceptual map in a way that confirms the existence of the two models represent the dependent variable, and the explanation is based on the deduced effects of a set of two independent variables: a power division called the executive-party dimension and the power split modeled by institutional variables, also called the federal-unitary dimension:

1. Concentrating executive power in one-color majority cabinets - splitting executive power into broad party coalitions;
2. Executive-Legislative relationship in which the executive is dominant, executive-legislative relationship, characterized by Power Balance;
3. Bipartite system - multiparty system;
4. Majoritarian and disproportionate electoral system - electoral system based on proportional representation;

5. System of pluralist interest groups with open competition for all - system of organized and corporate interest groups;
6. Unitary and centralized governance - federal and decentralized governance;
7. Concentrating legislative power into a unicameral legislature - dividing legislative power into two equally strong but differently constituted chambers;
8. Flexible constitution that can be amended by simple majority - rigid constitutions that can only be amended by extraordinary majorities;
9. System in which the legislature has the final say on its own legislation - a system in which laws are subject to constitutional review by a Supreme Court or a Constitutional Court;
10. Central Banks dependent on the executive - Independent Central Banks.

The theorization of consensus-based governance is not new in Arend Lijphard in the 1970s through the study of constitutional regimes - regimes characterized by the presence of four consensus-generating institutions: the big coalitions, the veto, proportionality and segmental autonomy. The issue of majority - consensualism generates in one way or another the two concepts that will remain grounded in political theory, the more they give us a benchmark to understand both stability and institutional change (11). The majority and the consensus are closely related concepts, being correlated: any majority implies a certain degree of consensus, and consensus can (or cannot) produce a majority - in the consensual model, precisely the production of a widest majority is the purpose of consensual behavior-opposed to behavior conflict. Referring to representative systems, majority rule is not necessarily a majority, in the sense that a majority of citizens legitimates them. A majority of citizens legalizes few Governments. In many cases, what characterizes them is precisely the fact that they rely on a minority not only of the citizens but also of the voters - the electoral system produces artificially parliamentary majority. Participatory democracy means individual participation of citizens in political decision-making and the development of policies that affect their lives, especially directly, and not through their elected representatives.

The added value of participatory democracy allows wider and more territorial application of the principles of the Aarhus Convention on the right to engage a person or a community group in decisions affecting

him / her. Democracy must operate in a new difficult context resulting from radical political, economic and social developments, considering that local, national authorities already have and must continue to assume a recognized leadership role in promoting participation of the population, and that the success of any process of democratic participation depends on the real commitment of these authorities [3].

Recognizing and strengthening the role played by civil society, lead actor and driving force through groups and associations in developing and supporting a true participatory democracy, convinced that a healthy model of participatory democracy supports representative democracy in generating inclusive processes and results, shows that dialogue with local communities becomes an integral part of the decision-making process. If traditional representative democratic processes are to retain their credibility, the rapid evolution of the context of social involvement requires greater integration of citizens' participation. A participatory democratic process is an approach to public participation that facilitates decisions, reduces conflicts created by divergent needs and concerns, fostering joint decisions and animated by the common interest. As part of a participatory Democracy approach, the widest possible range of stakeholders express a broad range of interests and needs. The process must allow for the participation of everyone affected or interested in a plan, policy or action program. Awareness-raising measures involving representative civil society groups have to be seen as central elements of the process since its inception.

The policy of a state is created in accordance with its cultural, religious, and state-specific characteristics, taking into account the geopolitical climate. The principles are adapted to this specificity, they are not taken up in their pure form and therefore it cannot be said that there is a universal regime applicable to all states. Both history and state of the art demonstrate that democracy is no longer fully viable even in the case of traditional democratic states, and in the present circumstances it is impossible to impose on states that do not accept it and which operates for tens, hundreds or thousands of years according to their own rules. Democracy in the Republic of Moldova seems to be quite fragile given that only a quarter of Moldovans support the idea that democracy is preferable to any other political regime and that 44% of respondents across the Prut believe that a non-democratic regime is preferable un-

der certain circumstances. The study found that support for the idea of democracy is far from homogeneous among the central and eastern European countries; the least favorable to a democratic regime is the respondents from the Republic of Moldova and Serbia. The study by the Pew Research Center contains data gathered from 18 central and eastern European countries where religious beliefs occupy an important place in society. Among the countries included in the study are Armenia, Belarus, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Lithuania, Latvia, Georgia, Greece, Hungary, the Republic of Moldova, Poland, Romania, Russia, Serbia and the Ukraine. [14].

Responsible and representative government. Citizens' participation in the electoral process has decreased significantly over the past 15 years. The writhing of political parties as democratic institutions causes this decline. Parliaments of most of the legislatures represented, to a relatively small extent, the social structure of the electorate. The procedure for registering parties is relatively complicated by the imposition of territorial representation quotas, which affects the right of citizens to free association. Although quotas have been reduced, they remain sufficiently dissuasive for minorities. The last polls showed unequal access of political parties to public media institutions, caused by abuse of administrative resources and different volumes of electoral competitors' financial resources. Party performance as the party's effective institutions is rather weak. The presence of the same people on party lists shows that simple members do not have the capacity to influence the major decisions of their formations. Under these circumstances, authorities need to speed up the establishment of a system of public funding for parties, to reduce the dependence on dubious generous donors, in other words, few in number. Although the pompous terms such as "government responsibility in relation to both parliament and civil society", "democratic control over the security sector", are in the agenda in speeches, they are not functional. Institutional reform is largely limited to the reorganization of ministries and other executive agencies. However, this has the effect of revising areas of influence by redefining institutional competencies and responsibilities without optimizing their activity effectively.

In the Republic of Moldova, citizens have adopted a defeatist attitude towards the new social inequalities, which are widening every day. Intellectuals contribute to strengthening this attitude by joining the new

oligarchs' camps, legitimating their social position and thus participating in the cementing of an unfair society. The intellectual elite is obliged to assume not only the role of revealing the injustice produced by them, but also to suggest alternative solutions for truly equitable development of society. The participation of individuals and communities in public life at all levels - national, regional and local - is part of the fundamental values of democracy and that the direct involvement of the population, by virtue of its civic rights and obligations, is the essence of any democratic system. Believing that local democratic legitimacy is one of the cornerstones of democracy and that strengthening it is a key factor for long-term economic and social stability. Convinced that cities and regions are natural environments for the exercise of participatory democracy, taking into account the very wide range of spatial planning issues that have a direct impact on the quality of life of Moldovan citizens.

Conclusion. Participatory democracy implies a full and detailed level of information to which access must be fully ensured. All participants must receive all necessary information and access to the means of communication so that the level of understanding provided is the same for all. To this end, it is necessary to ensure a process of collective training and learning in which all participants acquire and share the same level of information and understanding. Therefore, knowledge must be approached collectively, so that the level of understanding is shared by all participants in all their diversity. This information process should be encouraged and favored by the governors. Decision-makers at different levels should include participatory planning as part of their responsibilities and / or take into account stakeholder concerns, participants affected by their decisions. We refer here to all authorities whose development decisions have an impact on the quality of life. These authorities must, as a matter of urgency, understand or be able to acquire an understanding of the subject's particular context in the debate, have communication skills, be able to provide technical assistance and the necessary time. An authority or a public body must be impartial in pursuing and auditing the process of participatory democracy to ensure its transparency, fairness, inclusiveness and impartiality. Therefore, it is essential to have an independent appeal process to protect the rights of citizens and communities in the participatory process.

Bibliographical references

1. Arendt Hannah, (1997), *Între trecut și viitor. Opt exerciții de gândire politică*, București, Ed. Antet, p. 151-180.
2. Dragodan, *Inițiativa cetățenească europeană – o nouă formă de participare publică*, în „Revista de note și studii juridice”, available at <http://www.juridice.ro/195727/initiativa-cetateneasca-europeana-o-noua-formade-participare-publica.html>
3. *Democrație reprezentativă*, <https://ro.wikipedia.org/wiki/>
4. Habermas, J. (1987), *The Theory of Communicative Action*, Boston: Beacon Press, Vol. 2, p. 355.
5. Hirst, P. 1990, *Representative Democracy and Its Limits*, Oxford: Polity Press.
6. Nicolescu C. *Participarea cetățenilor în România. Implicarea factorilor economici*, Ed. Lumen, Iași, 2006, p. 24-33.
7. *Participarea cetățenească*, <http://www.ancic.ro/>
8. Sartori G., *Teoria democrației reinterpretată*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p.120.
9. Tămaș S., *Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică*, Casa de cultură și presă „Șansa”, București, 1996, p. 79.
10. Toffler Alvin, *Al treilea val*, Prefață Ioniță Olteanu, traducere din limba engleză, Georgeta Bolomey și Dragan Stoienevici, Editura Politică București, 1983.
11. https://eedu.nbu.bg/pluginfile.php/830138/mod_resource/content/1/Lijphart%2C%20A.%20Patterns%20of%20Democracy%20%20Government%20Forms%20and%20Performance%20in%20Thirty-Six%20Countries%20%282012%29.pdf
12. http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/democracy/index_ro.htm, accesat la 25.10.2012.
13. <https://horiapana.wordpress.com/2010/03/25/democratie-directa-sau-democratie-reprezentativa-1/>
14. <https://www.libertatea.ro/stiri/democratia-in-republica-moldova-doar-25-dintre-moldoveni-considera-ca-democratia-este-preferabila-oricarui-alt-regim-politic-1836133>

INTEGRATIONAL PROCESSES AND GLOBAL ECONOMY

IMPORTANCE AND ROLE OF SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN THE CURRENT CONDITIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S DEVELOPMENT

Ludmila GOLOVATAYA, *PhD in Economic Sciences, associate professor, IRIM*

(golovataya4@gmail.com)

Farida NEMIRI YAICHI, *PhD in Economic Sciences, associate professor, University of Bejaia, Algeria*

(Farida_nemiri@yahoo.fr)

Abstract

The article analyzes the problems of existence of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the Republic of Moldova. In the current environment, the SME sector allows only to maintain the Moldovan economy afloat and thereby make it more stable. However, despite the revival of SMEs business activity, too many negative factors hamper their development. The situation develops so that the interest of investors towards Moldova in the sphere of SMEs decreases. The main indicators showing the effectiveness of SMEs fall, and those that grow reflect the growth of corruption, instability, and the inadequacy of the business climate. Despite serious problems faced by entrepreneurs in Moldova, they still have the opportunity to successfully develop

in some areas. The importance and role of small and medium-sized enterprises in the Republic of Moldova can significantly increase in the near future, provided that the reforms are actually implemented, in consequence of which the business infrastructure will change, which will promote the development of competitive companies.

Keywords: *small and medium enterprises, business activity, business climate, business infrastructure, business environment*

CZU: 334.7(478)

JEL: Q 12, H 32, L 25

According to the Law no. 07/21/2016 “About small and medium enterprises” in Moldova, 179 SMEs are defined as enterprises that together meet the following conditions: have an average of 250 people a year; reach annual turnover (sales revenues) up to 50 million lei or own total assets (fixed assets and current assets) up to 50 million lei. The total number of SMEs in Moldova is 52.3 thousand enterprises, or 97.4% of all registered enterprises. They comprise 56.9% of employees. The share of SMEs in the country’s GDP is 33%, which is much lower than the average for Europe. Therefore, Moldovan SMEs require constant support from the state. At the same time, Moldovan SMEs are a key sector of the economy, which began to develop 25 years ago, recording trends to grow and fall, under the influence of various factors.

The average portrait of the company in Moldova is characterized by the following:

1) The main features of the enterprise:

- Legal form of management - limited liability companies (54% of all enterprises);
- Ownership - private (89.47%);
- Main activity - wholesale or retail trade (39.06%);
- Size of the enterprise - microenterprise (75.58%);
- Business location - Chisinau.

2) Business potential and results:

- The average number of employees employed in medium-sized enterprises is 9.7 people.
- Incomes from sales of medium-sized enterprises - 4.9 million lei.
- Profit / loss of an average enterprise before taxes - 68100 lei.
- Gross investment in tangible assets of an average enterprise - 744 thousand lei.

The total number of active SMEs in the Republic of Moldova is about 35,000 enterprises, or 99.2% of the total number. The average for large enterprises is less than 300. The vast majority of enterprises (about 80%) is classified in micro-sections. The SME sector is still developing not so much through public policy, but contrary to it. Many statements about its support remain only on paper, but in fact entrepreneurship barely survives. At the moment, the situation in the development of small and medium business and the country's economy as a whole is very complex. Although the signing of the Association Agreement and the ACFTA (Advanced and Comprehensive Free Trade Area) provides the business environment with many opportunities to improve product quality and penetrate the European Union market, SMEs are not very well prepared for this. Now in the country more than 52 thousand small and medium enterprises are registered. However, for years, one third of small businesses are only featured in statistical reports, not actually existing. But statistics, not always faithfully reflects the reality. The only thing that is real and tangible for SMEs: fines and taxes inexorably grow. Taxes increased by several percent, and fines increased by more than 360 times compared to 1995. And these payments are made just at the moment when SMEs have not received significant profits for a long time, but survive (since 2013, investments have been declining). The emerging situation reduces investor interest in Moldova. The main indicators are falling, but those that grow reflect the growth of corruption and instability, the inadequacy of the business climate.

According to official data, almost a third of Moldova's economy is in the informal sector (28%). There is a great deal of pressure on business from controlling bodies. The need for reform in this regard is obvious.

Modern Moldovan entrepreneurship is as follows:

- In the business environment, men are 2.6 times more than women. The proportion of women employed in the business sector is less than the number of economically active women (49.4%). While the total number of women in Moldova is 51.9%).
- 68% of Moldovan businessmen have full / incomplete higher education, 20% - secondary education, 12% have no education.
- the average age of the entrepreneur is 45.
- 23% of entrepreneurs are young people under the age of 35.
- 63 out of 100 entrepreneurs at the beginning of their work are employed as employees.

- about 8% of entrepreneurs came into business without prior experience, including former students (4.4%), unemployed (2.4%).

In reality, crisis does not have a negative impact on all small businesses. There is a small business for which the damage can be minimal, or even there is room for growth. According to a study conducted in 2015 by experts from the World Bank (WB) “Segmentation of SMEs”, Moldova has industries with the potential for growth and the opportunity to enter new markets. Among them we can distinguish:

- food and beverages;
- light industry, clothing and leather goods;
- rubber and plastic;
- mineral products;
- chemical and pharmaceutical products;
- computers;
- electronic and electrical products;
- computer programming services.

As for the distribution of jobs, about two-thirds of the workforce in Moldova is involved in SMEs. Micro and small enterprises account for about 1/5 of all jobs, for medium-sized enterprises - about 1/4 of the jobs. With regard to value added, the contribution of SMEs is much lower, namely, only 61% of the total value added. More precisely, SMEs produced 15.6% of the value added.

In the future, the service sector will account for approximately 26,900 small and medium-sized enterprises (77% of all enterprises), in which about 200,000 people will be employed, and which will generate an added value of about 11.5 trillion lei. The production sector, but with significant differences, is less than 3500 SMEs (10% of all enterprises), but with a higher supply of jobs (62,300 jobs or 18%) and value added (3.35 trillion lei or 17%). The construction and agriculture sector comprised 2,000 SMEs. The creation of SMEs in this sector contributes to less employment and added value.

Characteristics of enterprises with various activities shows that the largest number of companies are in the trade. This sector includes 39.06% of all economic agents, 21.89% of employees and 47.48% of sales revenue. In addition to trade, a significant percentage of the total number of companies have such sectors as: real estate, rent and services for businesses (18.16%); production (9.32%); transport and communications (6.62%); agriculture, hunting and forestry (5.50%) and construction (5.44%); sec-

tors as electricity and heat, gas and water; fishing and fish farming - finished the year with losses. In 2016, the share of Moldovan SMEs in GDP was 33%. In all countries, the contribution to GDP is relatively lower than the share of the SME sector in employment. This indicates a lower productivity of the SME sector compared to large companies.

The crisis has affected other indicators, which reflect the country's socio-economic development and have a negative impact on the business environment. SMEs in the Republic of Moldova are quite actively engaged in the production of goods and services to meet demand, especially in the domestic market. Moldova is characterized by a lack of cooperation between large enterprises and SMEs, so SMEs primarily contribute to saturation of the consumer market. Taking into account the importance of increasing employment in the modern economy, understanding the problems of entrepreneurs associated with staff is important for policy development. According to a study conducted by the EBRD and the World Bank, the lack of qualifications is one of the main obstacles for Moldovan SMEs; and the most important was access to finance. These barriers remain: they are indicated by entrepreneurs - owners and hired managers. The main problem of Moldovan SMEs related to resources is a high and unmet need for financing. In all the studies conducted over the past 15 years, this problem consistently ranks first. In a survey conducted in 2015, its importance was noted by 86.1% of entrepreneurs. The staff problem is second in importance, as its relevance was revealed by 45.9% of respondents.

In recent years, the problem of finding and hiring qualified personnel has worsened. At present, it is difficult not only to hire people with certain skills, but it is also difficult to find people with certain professions. However, while retraining of workers can be provided at the expense of the company's own funds, professional education is beyond the scope of SMEs. SMEs also face other difficulties in Moldova: corruption and bureaucracy; access to cheap financial resources; complex tax administration; competitiveness. These difficulties are affected by the quality of laws and mechanisms for their application, political factors and the relatively low level of entrepreneurial culture. All this is directly dependent on the level of economic and political development of the country.

SMEs' export. The average cost of Moldovan exports was about 1.9 billion US dollars per year. Exports are mainly concentrated in the agricultural sector and a small number of manufacturing industries. Agricul-

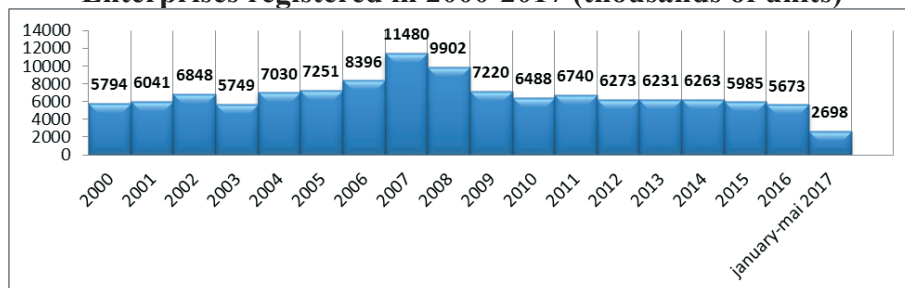
tural, agro-food products (food and beverages), textiles, clothing, leather, and electrical equipment accounted for an average of 70% of total exports. The image of the competitiveness of Moldovan exports is not accurate, since the data refer to goods that are partly produced in the country. The added value of national exports should exclude the cost of (i) goods coming in and out of the country without processing-re-exporting and (ii) the receipt of imports used in the subsequent production process (which together represent the total value of external exports). A number of reasons can explain the above situation. And one of them is access to financing. As mentioned above, this is one of the main problems faced by SMEs in the Republic of Moldova. In the Republic, obtaining a loan is a long and complicated thing, as banks do not have a clear strategy for financing SMEs. For this reason, the cost of loans is several times higher than the average European cost, and also the required guarantees are very complex. Moreover, banks in Moldova do not have such personnel who would understand the specific problems of SMEs and could subsequently develop products in which SMEs need to be in line with their field of activity and individual requirements. At present, the relationship between bank proposals and the requirements of SMEs is rather weak. Financiers usually have a common universal approach to Moldovan enterprises. They do not want or do not know how to solve the financing issue, taking into account the individual requirements of SMEs interested in obtaining loans, offering standardized approaches that deter SMEs from banks. Domestic banks do not seek to help and revitalize the SME sector.

At the same time, Moldovan SMEs do not always have a clear specialization, which prevents them from elaborating a development strategy or a long-term business plan. Since SMEs often change their main lines of business, and sometimes a new area of activity of enterprises that have requested loans, which is not related to the previous one, this leads to a decrease in financial reliability and, obviously, certain risks for banks. Despite the revival of business activity of SMEs, too many negative factors hamper their development. The situation in the sphere of small and medium business in Moldova is not ambiguous. Steady growth was observed in the period from 2000 to 2008. Then, there was a decrease in the activity of SMEs due to the global economic crisis. In Moldova, there are 52,300 small and medium-sized enterprises, which is more than 97% of all economic entities of the country. In the sphere of small and medium-sized businesses, 291.7 thou-

sand people work, or 56% of employees are employed at enterprises of the republic. Revenues from sales of their products for this period amounted to 86.824.6 million lei, or 30.8% of total sales in the country. At present, the model of economic development becomes particularly relevant, where the main role in the formation of GDP is played not by industrial giants, but by small and medium-sized enterprises.

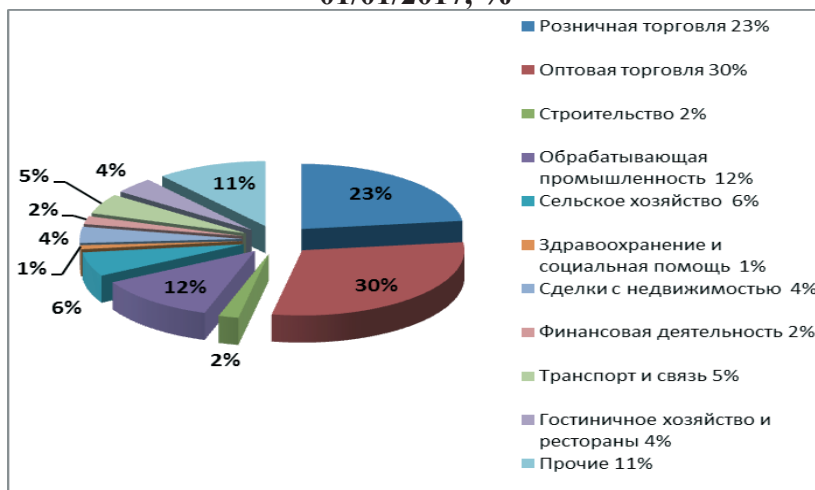
Figure 1.
Enterprises registered in 2000-2017 (thousands of units)

Source: State Registration Chamber of Moldova, Statistics, <http://www.cis.gov.md/statistica#b>

The directions of their activities are as follows:

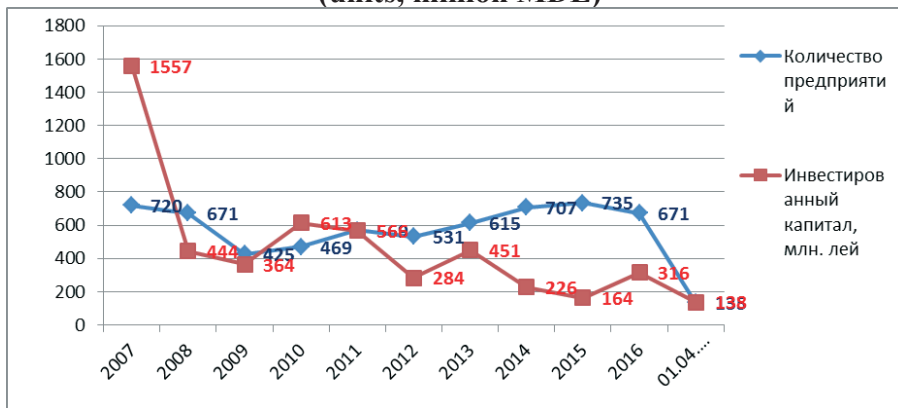
Figure 2.
Types of activity declared at the time of registration before 01/01/2017, %

Source: State Registration Chamber of Moldova, Statistics, <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

Reforms are measured by the level of businessmen's trust to them. When investing in various projects, a businessman first of all assesses the risks associated with this. Reduction of investment activity can be considered as an indicator of a decrease in the level of confidence in the reforms and policies carried out by the authorities in the business sphere.

Figure 3.
Evolution of registration of enterprises with foreign investments in social capital in the period from 01.01.2007 to 01.04.2017 (units, million MDL)

Source: State Registration Chamber of Moldova, Statistics, <http://www.cis.gov.md/statistica#a>

By the number of employees in the firm, the majority work in agriculture, an average of 12 people, in the second place in production - 9 people, in the third - in construction - 8 people. In general, the situation in the sphere of small and medium business cannot be called favorable. More likely, it is depressing. Statistics show an annual decrease in the number of jobs in the SME sector. If in 2007 the average number of employees of the company was 9 people, then by 2015 it decreased to 6 people. For 9 years, since 2007, 52 thousand SME workers have been reduced.

This is facilitated by a number of factors:

- low level of entrepreneurial culture;
- difficult access to financing;
- poorly developed infrastructure for business support;
- lack of development and innovation in enterprises;

- inefficient cooperation between entrepreneurs and government bodies;
- monopolization and unfair competition in the sectors of the national economy;
- poor market knowledge and export opportunities;
- income from fines in some communities is higher than taxes in their budgets.

The current situation in the sphere of SMEs reduces investors' interest in Moldova. The main indicators are falling, but those that are growing reflect the growth of corruption and instability, the inadequacy of the business climate.

The importance and role of small and medium-sized enterprises in the Republic of Moldova can significantly increase in the near future, if the reforms are actually implemented, which will allow changing the business infrastructure conducive to the development of competitive companies. One cannot say that the executive and legislative authorities do nothing. In Moldova, both state and international institutions support the development of the private sector in various programs and projects. All these programs represent a serious impetus for the development of competitive enterprises, supporting entrepreneurs to modernize production equipment, encouraging the introduction of innovative technologies for the continuous improvement of processes and finished products in the enterprise. The Government of Moldova has developed a Strategy for the Development of Small and Medium-sized Enterprises, which defined the following objectives:

- adjustment of the legal framework for the needs of small business development;
- improving access to finance;
- development of human capital by encouraging the acquisition of new skills and improving entrepreneurial culture;
- increasing the competitiveness of SMEs and encouraging innovative aspirations;
- development of business partnership.

In addition to the above, the improvement of the business climate in Moldova was also suggested. First, the so-called "smart regulation", was designed to improve legislation depending on the characteristics of SMEs. There is implementation of the "one-stop shop" principle to facilitate administrative procedures. Secondly, improving access to

finance by providing credit guarantees for SMEs, including access to capital markets; giving all banks, regardless of size, the opportunity to easily provide development loans within the Association with the European Union. The third measure is the full-scale use of the European Union's single market opportunities through cross-border cooperation; revision of standards for exported products, taking into account the rules for marking the origin of raw materials and goods. There is a strategy, an action plan for the development of SMEs and many other documents. There is even a new draft law on small business. But for some reason, officials do not carry out the necessary reforms and do not fulfill their obligations, even in accordance with the Association Agreements and the DCFTA with the EU, which stress the need for the development of small and micro businesses.

For the Republic of Moldova, SMEs are a key sector of the economy, which is vulnerable to various factors. Due to its peculiarities, the SME sector has a number of advantages, such as: it is a decisive quantitative force in the economy of the country; it has great opportunities for the integration of a wide range of products and services; it is very flexible and it easily adapts to changes in the market situation; it is a generator of innovation and technology transfer; it significantly contributes to the formation and growth of GDP; it is able to develop and cover a large proportion of the workforce. Therefore, the development of the SME sector is one of the main priorities of the country's economic growth included in the most important strategic policy documents. In the National Development Strategy "Moldova 2020", one of the seven development priorities directly relates to improving the business climate, which involves the development of several measurable levels: stimulating the opening of new enterprises and simplifying business registration; optimization of policy; diversification of auxiliary tools; an increase in the share of skilled labor in this sector, and so on. The forecast of the successful implementation of the "Moldova 2020" strategy in the field of business development in the country will allow achieving such results as: removal or reduction of administrative barriers, increasing domestic and foreign investments, increasing the number of reliable enterprises, creating attractive jobs, ensuring high levels of productivity and competitive export-oriented production. Financial support to SMEs in the early years of development, based on optimally agreed directions for

financing government programs, will give new impetus to the multilateral development of the sector, and by 2020 it will be able to increase the number of SMEs per 1000 inhabitants to 25 units, the number of SME employees - up to 65% and in GDP - up to 38%.

The market is constantly changing, which, therefore, forces entrepreneurship to coordinate environmental changes, both economic and social, as well as technical ones. Each company also contributes to the development of business, which requires an appropriate balance between the pace of changes in the external environment and internal efforts. A specific approach to business is to focus on efforts aimed at technological changes that have a significant impact on productivity. This intention is certainly correct, but it requires significant investments that can be made by high-performing economic enterprises. Practice and research show that the size and complexity of firms include specific forms for continuous improvement activities, especially those that operate in production. For the manager, general skills in the field of production, quality and high level of service, as well as competence in the management of logistics, are absolutely necessary. For those involved in production, skills are required in the fields of operation, production, control and quality assurance, as well as skills in managing production flows.

From the point of view of national policy, the following measures are recommended: it is necessary to improve the infrastructure in rural areas. In the current situation, it is necessary to develop strategies and policies at the national level to know exactly the timetable for the restoration of a certain rural area in the geographic region under study. Creation of a single information center for the business community, with branches in district centers providing information and assistance on the following issues is also needed: EU rules and legislation; export procedures; standards; market information; offers of business; business opportunities; investment and lending, and so on. Current trends in the world economy and financial markets have a significant impact on SMEs; they oblige the government of the Republic of Moldova, in the context of accession to the EU, to promote the most appropriate measures for their short and medium-term support by adapting to European policy "The Small Business Law", adopted by the European Commission, whose goal is to consolidate the principle "Think first of all about the small" in the national general strategies and provisions aimed at

supporting the SME sector. The Ministry of Economy, as an integrator of SME policy and support measures, has taken on a role in implementing the provisions of the Small Business Law in Moldova, by applying the most appropriate support measures to the SME sector. In this context, the strategy for the development of the small and medium-sized business sector for 2012-2020 identified a number of issues related to access to finance: high interest rates on loans and their volatility, lack of appropriate banking technologies for SME lending, quality of projects offered for financing, underdeveloped infrastructure business, lack of a financial market for venture capital firms. Taking into account the identified problems and to improve SMEs' access to financing, the SME Development Strategy is aimed at achieving specific objectives as follows:

- Develop innovative financing schemes for SMEs.
- Ensure efficient transfer of remittances.
- Attract long-term credit lines of international financial institutions.
- Develop a credit guarantee system for SMEs.
- Facilitate SMEs' access to public procurement.

Thus, by achieving the set goals, the Strategy will help improve the access of SMEs to financial resources, which will ensure a ratio of capital investments of fixed capital and GDP of at least 38%.

The implementation of the Strategy will contribute to strengthening the capacity of SMEs and their role in the economy, identifying clear priorities, increasing trust between the business environment and the authorities, and creating a more favorable business climate.

Conclusion

In the current situation, the sector of small and medium-sized enterprises makes it possible to maintain the Moldovan economy afloat and make it more stable. SMEs are still developing not so much because of public policy, but, despite this. Many statements about its support remain only on paper; in fact, entrepreneurship barely survives. Despite serious problems faced by entrepreneurs in Moldova, they still have the opportunity to successfully develop in some areas. Among them: food and beverages; goods of light industry, clothes and leather goods; rubber and plastic; mineral products; chemical and pharmaceutical products; computers; electronic and electrical goods; computer programming services.

The reduction in investment activity can be seen as an indicator of the mistrust level of reforms and policies carried out by the authorities

in the business sphere. Despite the revival of business activity of SMEs, too many negative factors hamper their development. The current situation in the sphere of SMEs reduces investors' interest in Moldova. The main indicators are falling, but those that are growing reflect the growth of corruption and instability, the inadequacy of the business climate.

The importance and role of small and medium-sized enterprises in the Republic of Moldova can significantly increase in the near future if reforms are actually introduced, which will allow changing the business infrastructure by creating a model that will promote the development of competitive companies. There is a strategy, an action plan for the development of SMEs and many other documents. There is even a new draft law on small business. The implementation of the Strategy will contribute to strengthening the capacity of SMEs and their role in the economy, identifying clear priorities, increasing trust between the business environment and the authorities, and creating a more favorable business climate.

Bibliographical references

1. Anuarul statistic al Republicii Moldova. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova; col. red.: Vitalie Valcov (președinte) [et al.]. – Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2016 ISBN 978-9975-53-418-5).

2. Economic Outlook. Starea economică a R. Moldova: Diagnostic. Prognose. Recomandări. Centrul de Politici Economice al IDIS „Viitorul”. <http://www.infoeuropa.md/platforma-societatii-civile/starea-economica-a-r-moldova-diagnostic-prognose-recomandari/>

3. Euromonitor: Primele realizări și dificultăți în implementarea Acordului de Asociere UE-RM. (iulie 2014 – iulie 2015). <http://dcfta.md/rus/euromonitor-realizari-si-dificultati-in-implementarea-acordului-de-asociere-ue-rm-iulie-2014-iulie-2015>.

4. <http://www.antreprenor.su/2012/03/intreprinderile-mici-si-mijlocii-imm.html>

5. http://www.mdrc.gov.md/public/files/vmdrc2015/dezreg/2015_11_19_Buletin_Informativ_Nr_3_RU.pdf.

6. Государственная регистрационная палата Молдовы, статистика, <http://www.cis.gov.md>

7. Концепция Национальной Стратегии Регионального Развития на 2016-2020 г.г.

8. Национальные агентства по трудоустройству. <http://www.anofm.md/files/documents/Piata%20muncii%2027.12.16.%20Zinadocx.docx>

9. Национальный институт экономических исследований. Молдавские экономические тенденции. Nr. 24 (QIV), Кишинёв, 2016. ISSN 1857-3126.

THE DEVELOPMENT OF THE INVESTMENT SPHERE IN THE NATIONAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE THEORY AND PRACTICE EVOLUTION OF COUNTRIES WITH THE MARKET ECONOMY

Tatyana ANDREEVA, *PhD in Economic Sciences*,
associate professor, IRIM
(andreevatiana72@mail.ru)

Abstract

In the current conditions of the development of the world economy and international economic relations, the variety of forms of foreign direct investment determines the large-scale and multilateral influence that they can have on the social and economic development of recipient countries, which makes FDI consideration one of the important factors of economic growth. They acquire special significance in the transformation period, characterized by profound changes in the macroeconomic conditions of the economy. The inflow of foreign capital facilitates the solution of many problems facing the country-importer of capital, so attracting and effectively incorporating foreign direct investment into the system of factors of economic growth is the most important strategic and tactical task of the Republic of Moldova. Therefore, the new realities of modern world economic relations objectively need the adjustment of strategies and tactics of industrial policy pursued in countries that export and accept foreign capital in the form of direct investments. This predetermines the rationale and development of special programs and generating mechanisms that facilitate the attraction of foreign investment, given their beneficial effect on national economies. The article deals with the development of the investment sphere in the national economy in the context of the practice of countries with a market economy.

Keywords: *investment sphere, investment, investment process, investment activity, foreign direct investment, business environment*

CZU: 339.724.22(478)

JEL: A 11, B 27, E 22

Introduction. The concept of «investment» is objectively conditioned to characterize the investment sphere as the fundamental basis of any type of economy. At the same time, the investment sphere is, first of all, a system of economic relations concerning the movement (fulfillment) of investments. The fundamental importance of the investment sphere also lies in the fact that it is here that the most important structural relationships of the national economy are laid: between accumulation and consumption, between accumulation and investment, between investment and capital asset growth, between costs (investments) and investment returns. Ultimately, the state of the investment sphere, which forms the factors of production, determines the competitiveness of national economies, makes it possible to identify, as a model for others, the optimal model for the organization of expanded reproduction.

From the point of view of the dialectical unity of the categories of form and content, the investment sphere, reflecting the composition and structure of its basic elements and permeating the entire national economy, simultaneously represents the most complex set of relations regarding the fulfillment (movement) of investments. These relations, of different levels of hierarchy at the initial stage of development, on the surface of the phenomenon act as investment activity as a way of structural integration, with the subsequent stage of improving the way of functional integration combining investment needs with investment opportunities.

The main text. The dynamic nature of the formation and development of investment gives them the quality of the process of time extension, involves the implementation of the meta-morphoses chain: resources (goods, values) - investments (costs - capital gains) - income (effect). In our opinion, all the norms, rules and practical steps for carrying out the activities of this chain of interactions to the state of integration, that is, in the whole aggregate of the investment movement, represent investment activity.

Depending on the amount of metamorphosis of investments in the process of their evolution, it is possible to outline the main stages of investment activity. The first stage involves the conversion of resources into investments (costs). This is actually an investment, that is, the process of

transformation of investment into investment activity objects. The second stage of investment activity covers the metamorphosis of «investment - an increase in capital costs». This stage characterizes the completion of the transformation of investment, the emergence of a new consumer value. And, finally, at the last stage of the «capital cost increase - income», the final goal of investment activity is fulfilled - income from investment.

Further analysis of the investment process shows that its final links should be closed, forming a new interconnection «income - resources». This relationship reflects the processes of accumulation and the formation of investment demand. It is important to bear in mind that for accumulation only part of the income having a complex structure is used. As one knows, income is aggregated by elements of cost recovery, accumulation, consumption, and as for the accumulation of investment resources, only reimbursement and accumulation funds serve for this purpose.

The results of analytical developments confirm that the accumulation processes do not participate directly in the investment process. However, this causes the development of investment activity on an expanded basis. Thus, the accumulation, fulfilling its dual function of the necessary prerequisite and effect, thereby represents a structural and functional basis for a constant investment cycle. This allows us to consider that investment activity extends to the entire investment cycle, which covers one complete turnover of investments, i.e. movement of the value advanced to capital assets, from the moment of accumulation of money resources to real reimbursement.

It should also be noted that in a widespread interpretation, investment (i.e. investment of funds) is only one of the stages of investment activity. In most publications, the concepts of «investment», «investment activity», «capital investments» are viewed as synonyms, which certainly narrows the concept of investment activity, limiting its scope to the sphere of financing capital investments. So, Zenkova I.A. writes: «The investment process is associated with the expansion, maintenance, updating and improvement of fixed assets» [3, p. 60]. Similarly, or close to this concept, the term «investing» is used in other economists' works.

In modern conditions, in the transition to market relations, new publications appear, as well as legislative acts, which are characterized by an extensive interpretation of the concept of «investment activity», which seems more acceptable. For example, Yu.A. Matkin defines investment

activity «as the main means of social and economic development, the process of investments implementation of various types and forms» [6, p. 60]. Moreover, investment is recognized as the basis of investment activity, but at the same time it is not considered as an exhaustive characteristic of this activity. As we noted above, investment activity, along with the processes of investing funds (or investing), involves also the functional improvement of the method of integration, i.e. already a new stage in the management of income, newly created capital property.

The United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) defines the concept of direct foreign investment as a cross-border investment, in which a resident of one economy (direct investor) acquires a long-term interest in another economy (direct investment enterprise). At the same time, long-term interest implies the establishment of long-term business relations between a direct investor and a direct investment enterprise, as a result of which the share participation of each of them determines the level of relations: one of them receives the right of deciding vote in the management of the second. In different countries, the share giving the right to control is determined in different ways [7]. Next, we will consider the role of foreign direct investment suggested by the group of authors [5, p. 84], which can be described in more detail in the performance of the following ensemble of functions:

- the ability to intensify investment processes due to the inherent multiplier effect of investment;
- promoting overall socio-economic stability, stimulating productive investments in the material base;
- transfer of practical skills and qualified management with a mutually beneficial exchange of know-how;
- intensifying competition and stimulating the development of medium and small businesses;
- promoting employment growth and raising incomes;
- stimulating the development of production of export products with a high share of added value, innovative goods, consumer orientation.

The author believes that when clarifying the definition of the analyzed process, investment activity as a unity of acts of resources' investment and receipt of the revenue stream should be supplemented by the possibility of its emergence and effective implementation on the basis of coincidence (balancing) of investment supply and investment de-

mand. This is a new category, completely not mastered by economics. Their application in the analysis and modeling of investment processes will allow us to identify the mechanisms for self-regulation of the investment sphere and to justify the regulatory influences of the state for carrying out the possibilities of the market mechanism, determining the ways of adapting the existing investment sphere to the market, achieving state priorities with a view to macroeconomic balance of the economy. Therefore, it seems that the investment demand expresses, on the one hand, the solvent demand for investment, and on the other - the investment potential, that is, the accumulated income (accumulation fund). Proceeding from the suggested conceptual approach, the meaning of investment demand can be interpreted as a supply of capital.

In this interpretation, the investment demand first of all includes investment objects, which include newly created and modernized fixed assets and working capital in all sectors and spheres of the national economy. In addition, it includes securities, targeted money deposits, scientific and technical products, intellectual values and other property objects, as well as property rights. And at the same time, objects of investment activity (investment demand), respectively, represent a demand for capital.

Investment supply and investment demand, as well as supply and demand of capital for investment purposes, are personified in specific subjects of investment activity. In accordance with legislative acts, investors who make decisions about investing values, who act as investors, customers, clients, as well as participants in investment activities that ensure the implementation of investments, are included in the subjects of investment activity.

The economic theory and practice of countries with a market economy have developed a multitude of impact measures that stimulate or limit investment demand and supply. Depending on the state of the economy (cycle stage, inflation level, budget deficit, etc.), various regulatory concepts were applied. Moreover, any concept is based on the objectives of two levels: ultimate (growth of national income, employment, inflation rates, etc.) and intermediate goals (the ratio between demand and supply for capital, interest rates, money supply dynamics, etc.) [5, p. 86].

Further, in the process of investment activity, the subjects of these relations realize the investment supply and demand, entering into certain mutual relations through the medium of investment markets. Investment

markets are, in our opinion, relations arising in the process of exchange of investments and / or specific investment goods. In this regard, we can distinguish two aspects of the analysis of investment markets, considering them, on the one hand, as an investment market and, on the other hand, as a market for investment goods. The subject of our research is the investment market (investment exchange) characterized by a supply of investment (capital) from investors acting as sellers in this case and by the demand for investment from potential participants in investment activity acting as buyers of investments (capital). The fundamental methodological concept of the act of purchase and sale of capital in the investment markets is its implementation, based on the calculation of income in the future, exceeding the level of income at the moment.

In the evolution of the theory and practice of countries with a market economy, the methodology for assessing the state of the investment sphere in national economies was improved as practical experience was gained. When researching and analyzing the investment sphere, we also use quite a variety of methodological approaches, devices and methods. However, in our opinion, we believe that among them the methodology of factor analysis of the investment climate deserves special attention, based on the evaluation of a specially selected set of factors, deeply and in detail justified by Igonina L.L., who the author fully supports [4].

Synthesizing these methods in the formation of a set of factors, by obtaining a comprehensive assessment, we suggest including the following indicators:

- general characteristics of the economic potential:
  - the state of the macroeconomic environment, the dynamics of GDP, national income, industrial output and in certain specialized high-yield industries;
  - development of high-tech industries, the level of innovative development of their approbation and introduction into mass production;
  - the situation in the labor market, the level of the immigration process (the total number of guest workers and the flows of their financial transfers);
  - the situation with inflation in the monetary, fiscal and currency systems;
  - budget revenues, availability of budgetary resources and credits in foreign currency, the level of bank interest, the amount of deposits per capita, the share of long-term loans;
- generalized levels of management (development of the material

production and services sector, the level of depreciation of fixed assets, unfinished construction);

- maturity of the market environment (infrastructure, privatization, degree of involvement of the population in the investment process, capacity of the local market and its competitiveness, export opportunities, presence of foreign capital);

- state and legal regulation of investment activities: the degree of state support for foreign investment, the maturity of the legislative framework and the enforcement of the judicial system, the possibility of nationalizing foreign property, participating in international treaties, compliance with agreements, the continuity of political power, the stability of state institutions and the effectiveness of their activities, etc.

- social factors (living standards, real wages, working conditions for foreign specialists).

As we can see, the list of factors is quite large, but in our opinion, based on the conditions of modern reality and the position of the national economy, which is at the stage of transit to mature market relations, this list of factors for assessing the investment sphere can be supplemented. The author suggests the following additional factors to be used as methodological recommendations, which can be divided into two subgroups.

On the one hand, they are important and play quite a serious role in assessing the investment climate:

1. Demographic factors (or demographic characteristics of the country), including the potential demand of the population for consumer goods and services, as well as the possibility of attracting labor to investing production, the level of employees' skills.

2. Criminogenic factors (the level of economic crimes per 100 thousand inhabitants); environmental factors (specific weight of enterprises with harmful emissions; average radiation background in cities and rural areas), etc.

On the other hand, it is necessary to take into account factors reflecting high potential of the domestic market and favorable for the inflow of investments:

- high rate of return;
- low level of competition;
- a relatively stable tax system;
- low cost of resources and raw materials for processing;
- understanding and support from state bodies.

It seems that the most important factor affecting the growth of foreign investment in national economies is the state of the business environment in the economic system of the state. According to Andrianova A. Yu. and the group of co-authors, the business environment is a set of state-legal regulatory conditions for doing business that affect its development and productivity [2, p. 92].

The determining factor of the business environment is the economic situation in which business has to function. Solvency of the population and enterprises, the capacity of markets, the availability of cheap and skilled labor, the current tax rates - all these indicators are necessarily taken into account by domestic and foreign entrepreneurs when making decisions about investments or the implementation of business projects. Entrepreneurs are also interested in such economic indicators as the level of inflation, the availability and cost of credit resources, the ability to enter the securities markets, restrictions on the movement of capital. When choosing a place and sphere of entrepreneurial activity, businessmen take into account the ratio of wages in a given country and abroad, the level of social guarantees to hired personnel, strength or weakness of trade unions. An important factor of the economic situation is the degree of competition in the markets and the possibility of filling out promising product niches.

The institutional structure of the market is also a powerful factor in shaping the business environment. In particular, the business itself, its ethics, culture, the level of organization and management and, undoubtedly, the most important, attractiveness for direct foreign investments depend on how well market institutions, such as insurance companies, commercial banks, investment and pension funds, advertising and marketing agencies, employment, educational institutions, trade union organizations and other structures are developed.

The factors of the entrepreneurial environment identified by the author have a direct impact on entrepreneurs and enterprises that produce goods, services and information. From what these factors will be, depends on What kind of business will be the country, how much it is developed, and what needs it will satisfy depend on what kind of factors there will be. A significant evolutionary way of development of Western countries in the context of improving the assessment of investment spheres of national economies allowed them to develop theoretical concepts and practical experience over several hundred years

of transformation and reforms. Therefore, formally assessing the business environment of Moldova and its place among the countries of the world, we use for this purpose the world rating report Doing Business-2016 [8]. The top three remained unchanged from last year - Singapore, Hong Kong and New Zealand. The World Bank and the International Finance Corporation published on Tuesday night the next comfort ranking of doing business, Doing Business 2016. According to the WB report, over the past year, our country has fallen three lines down, ranking 52nd in the overall rating of business opportunities versus 189 other countries. World ranking Doing Business 2016 for the tenth consecutive year is led by Singapore. In addition, the top ten leaders included: New Zealand, Denmark, South Korea, Hong Kong, the United Kingdom, the USA, Sweden, Norway and Finland. The rating is closed by Southern Sudan, Libya and Eritrea. The Republic of Moldova lost to the ranking of such countries as Lithuania (20th place), Latvia (22nd), Georgia (24th), Armenia (35th), Romania (37th), Bulgaria (38th), Kazakhstan (41st), Belarus (44th), Russia (51st). It is worth noting that in June 2015 the last year's rating was adjusted taking into account the updated data and methodology changes, as a result of which Moldova in the Doing Business 2015 moved from 63rd to 49th place. Accordingly, instead of «jumping» up by 11 lines, Moldova deteriorated its positions by three lines. At the same time, the indicator of the so-called «advanced frontier» (100%) for the year in Moldova even improved by 0.21 pp. - from 70.76% to 70.97%. The authors of the report called the main achievements of Moldova in Doing Business 2016 the facilitation of starting a business by eliminating inspections by the Territorial State Tax Inspectorates. Also, progress has been registered in the field of insolvency resolution - through the introduction of licensing of insolvency administrators, raising the professional requirements for participants in this process and creating special bodies to monitor the professionalism of insolvency administrators. In general, according to the rating, compared to last year, Moldova improved only one indicator - it rose from the 35th to the 26th line by the criterion «establishment of the enterprise». So, in our country the registration of an enterprise takes an average of four days, covers four procedures, and the cost is 4.3% of per capita income in the country. In the field of business registration, Moldova received one of the best estimates in the world - 94.17 points

out of 100 possible. According to other criteria, Moldova deteriorated its positions: «obtaining construction permits» - dropped from the 169th to the 170th place, «connection to power supply systems» - from the 100th to the 104th place, «property registration» - from the 20th to the 21st, «getting loans» - from the 24th to the 28th, «protection of minority investors» - from the 33rd to the 36th, «taxation» - from the 69th to the 78th, «international trade» - from the 32nd to the 33rd, «enforcement of contracts» - from the 66th to the 67th, «resolution of insolvency» - from the 59th to the 60th. As in previous years, Moldova is in the second half of the WB rating on the criteria «obtaining construction permits» and «connection to power supply systems». So, the issuance of a building permit takes an average of 276 days, includes 27 procedures and costs about 0.7% of the average per capita income of the population. Connection to the electricity network provides 7 procedures, but takes 113 days, and its cost is 778.3% of the average income per capita. According to the section «taxation» in the world ranking Doing Business 2016, Moldova deteriorated its positions by 9 lines, but the situation did not deteriorate significantly compared to the advanced point of 100 points - 76.28% (-0.29 percentage points compared to the 2015 report). Thus, the total tax rate in Moldova is 40.2% of the enterprise's profit, the time for paying taxes is 186 hours per year, and the total number of tax payments reaches 21 per year. For comparison, in Europe and Central Asia, the total tax rate is 34.8%, the payment of taxes takes 232.7 hours per year, and the amount of payments is an average of 19.2 per year. As for the «resolution of insolvency», in which the authors of the report stated qualitative progress, the process of insolvency in Moldova lasts an average of 2.8 years, costs about 15% of the value of the facility, and the return on funds is about 30.4 (cents per dollar) against 29.4 a year earlier. The index of the effectiveness of the legal framework has also not changed on average - 12 on a scale from 0 to 16. The best in Moldova is the case with property registration (21st in the ranking), which takes about 5.5 days, includes five procedures, and the cost of registration is 0.9% of the property value. For comparison: in Europe and Central Asia, registration of property can take 22 days, and its cost is much higher (2.6%).

In the field of international trade, the situation in comparison with last year did not change on average - 92.32 points. Execution of documents for exporting costs \$ 44 and takes about 48 hours, while border

and customs control costs \$ 78 and takes three hours. Border and customs control and execution of documents for the import of company goods cost \$ 83 and, accordingly, \$ 41, and companies spend about three hours on each of these procedures. The report *Doing Business 2016: Assessing the Quality and Effectiveness of Regulation*, is the 13th edition of the World Bank Group's leading annual publication that assesses norms that facilitate business expansion, as well as norms that limit it. According to the study, over the past year, 122 countries have seen improvements in the legal environment. The report recorded 231 reforms in the sphere of business regulation. Among the reforms aimed at simplifying and reducing the cost of compliance with legal norms, as well as last year, the most frequent in 2014-2015 were reforms to simplify the procedure for creating enterprises. The next most popular were reforms in the field of taxation, connection to electricity and property registration. Costa Rica, Uganda, Kenya, Cyprus, Mauritania, Uzbekistan, Kazakhstan, Jamaica, Senegal and Benin are among the countries that, between 2014 and 2015, achieved the best results in improving *Doing Business* indicators. Together, the ten countries conducted 39 regulatory reforms aimed at improving the business environment. The sub-Saharan Africa region accounts for 30% of the total number of reforms carried out for 2014-2015. It is followed by the region of Europe and Central Asia. [9]

It should be noted that for carrying out a comparative analysis and a multifactorial assessment of the business environment, 13 main factors are distinguished, divided into 2 groups:

1. Factors directly affecting the business:

- Regulatory impact of the state;
- Taxation of business. Level of costs (expenditures);
- Legislative regulation of entrepreneurship;
- Infrastructure development. Access to resources on acceptable terms;
- Human resources;
- Innovation potential;
- Protection of property rights;
- Relations between business and government. Activities of government officials involved in business regulation;
- Attractiveness of the country for foreign investors;
- Characteristics of the internal market.

2. Factors that characterize the overall situation in the country, but have a certain impact on the business environment:

- Macroeconomic factors;
- Socio-economic and political conditions;
- Internal and external conflicts and risks [8].

Analysis and evaluation showed that the general trend of changes in the business environment over the past two years in the country has changed insignificantly. Along with the favorable factors in the investment sphere, there continue to be barriers to the flow of foreign direct investment. It follows that a certain improvement in the policy of regulating business, that is, a partial change in legislation, an improvement in the taxation system, the development of regulatory reform, etc., can only partially improve business climate. It is recognized that without creating a significant change in the general situation in the country, in particular, stabilizing macroeconomic indicators, improving socio-economic and political conditions, overcoming internal and external conflicts, creating an enabling environment for business is impossible.

In experts' opinion, in recent years there have been positive developments, contributing to attracting foreign investors. A regulatory framework has been created for foreign investors, there are state guarantees to foreign investors regarding the protection of their investments, the country continues to integrate into the world economy (international agreements have been signed, international relations have been developing). The attitude of the society towards foreign investors is positive [8].

The results of the analysis indicate certain positive changes in citizens' access to the legislation on entrepreneurship and improvement of observance of laws in society and business. Moreover, Moldovan citizens' access to the legislation on entrepreneurship is one of the few indicators that has been evaluated by experts as positively affecting business. Improving awareness of the law has been largely due to the Internet, however, access to which remains limited for many rural residents. As one of the positive changes, the development of the telecommunications sphere (providing telephone, Internet) and improving access to the network of business services: training, information, business consultancy were assessed. At the same time, the development of the sphere of communications was characterized by a positive impact on the efficiency of the business environment.

As we see, the regulatory influence of the state as a whole had a positive impact on the business environment. First of all, according to experts, the procedure for registering enterprises has improved some-

what. At the same time, improvements have touched all aspects of registration - the complexity of the procedure, its labor complexity and financial costs. Business registration is one of the few subfactors that not only is characterized by positive dynamics, but also has a positive impact on the business climate. However, the procedure of liquidation of enterprises, which is characterized by high complexity, laboriousness and considerable financial costs, remains too difficult. State inspections and inspections of enterprises are still negatively affecting the state of the business environment: both the procedure for their conduct and their number. The obstacle for doing business is also the current requirements for export / import of goods. Along with this, unofficial payments (bribes) continue to negatively affect the state of the business environment, related to the receipt of various permits, with the coordination of issues with regulatory bodies. Moreover, this situation, unfortunately, has deteriorated noticeably over the past two years.

Another serious problem in the author's opinion continues to negatively affect the attraction of foreign direct investment. First of all, Moldova loses in investment attractiveness in comparison with neighboring states and, in addition, there are not enough spheres and objects attractive for investment in the country. And both of these shortcomings over the past two years have become even more acute.

It is known that the most important component factor that affects the business environment and the investment sphere in general is the attractiveness of the country's investment climate. In fact, due to its unfavorable condition, the investment potential of the national economy for this reason cannot be fully carried out. Therefore, at present, the priority dual task of the Government is the creation of a favorable business climate for attracting foreign direct investment and the creation on this basis of a material and technical base capable of ensuring long-term and sustainable economic growth.

Therefore, Moldova's attractiveness for foreign investment is an important and popular prerequisite for the inflow of foreign direct investment.

In author's opinion, a known problem, which is also especially evident in recent years, is the inadequacy of professionally trained personnel, first of all, skilled workers of different specialties. In the study of this situation, even a shortage of labor resources of certain specialties was noted as a more serious problem. Unwanted dynamics is also noted in the part of infrastructure development and access to various types of resources.

A negative trend was noted with respect to access to financial resources (including loans, mortgages, venture capital, non-bank sources of financing). Access to financial resources and road conditions are two indicators from this group that have been evaluated by experts as having the most negative impact on the business environment. The biggest drawback is the lack of cooperation between business and research and innovation organizations. At the same time, three indicators - «Dependence of civil servants on political influence», «Development of bureaucracy and corruption», «Trust between business and power» - remain at an extremely unsatisfactory level.

It should be noted that the necessary measures are being taken to stimulate the development of the business environment and improve the investment climate in the Republic of Moldova. At the same time, such positive factors as favorable geographical position of the country, sufficient labor resources, fertile soils and participation of the country in free trade zones of the CIS countries and countries of South-Eastern Europe are emphasized. The improvement of the business environment in Moldova is also positively influenced by the fact that since June 2001 the country is a member of the WTO and the Stability Pact. It should also be taken into account that the EU has provided free access, without payment of customs duties, to its domestic markets, to 7,200 commodity groups and many other incentives and instruments.

To this end, to change the paradigm of the country's development, it is necessary to proceed urgently to the solution of the above-mentioned two-fold problem of removing barriers to foreign economic investment. That is why four important investment objects for attention have been identified: access to finance, business environment, roads and education. The creation of new enterprises is also influenced by the country's economic prospects. Every year the number of enterprises in the Republic of Moldova increases by more than 2 thousand units. This growth may become more intensive if regulatory provisions are introduced that eliminate hidden competing impacts and efforts, which will be more favorable for the business.

Conclusion. To sum up, the author emphasizes that the characteristic features of the business environment in the Republic of Moldova, to which attention should be paid, are excessive and unreasonable financial and time costs, far exceeding the level existing in developed countries. As a result, the country's economic development rate is adversely affected, and the investment and export potential of products with increased value added is not fully utilized. Excessive administrative burden creates obstacles in the process of

opening, conducting and liquidating a business, being a factor hampering the promotion of loyal competition aimed at productivity and innovation.

It should be noted that, for example, Transparency International experts consider that a number of positive changes have been observed in Moldova. Thus, amendments were made to the Law on Conflicts of Interest and the Law on the Code of Conduct of Civil Servants, the National Anti-Corruption Strategy was approved, a strategy for reforming the legal system of the judiciary was drafted. Nevertheless, summarizing the results of the analysis, we can conclude that various ratings of international agencies allocate one of the last places to the investment field of our country. At the same time, this assessment is based on the fact that the business environment and economic and legal instruments of business still have large gaps in comparison with the theoretical concepts and practices of countries with developed market economic relations. That is why the evaluation of investment activity, being an inalienable aspect of making any investment decision for external investors, causes numerous claims and disagreements.

Since the task of the current stage of the Republic of Moldova's development is to achieve economic growth, the main factor that ensures the necessary dynamics for this growth can only be a scientifically sound and successfully implemented investment policy. To do this, it should be oriented towards achieving national interests in conditions of optimal regulation of the investment process, creating an attractive climate for external investment flows and providing the necessary legal guarantees to foreign investors.

Bibliographical references

1. Андреева Т.Г. Влияние прямых иностранных инвестиций на экономический рост Республики Молдова. Докторская диссертация. Кишинев, 2013. 176 с.
2. Андрианов А.Ю. и др. Инвестиции: Учебник. Москва: Велби, 2008. 538 с.
3. Зенкова И.А. Инвестиционный механизм комплексного развития ФПК. Москва: Наука, 1990. 60 с.
4. Игонина Л.Л. Инвестиции: учебное пособие. Москва: Экономист, 2005. 478 с.
5. Киселева Н.В. и др. Инвестиционная деятельность: учебное пособие. Москва: КНОРУС, 2005. 304 с.
6. Матькин Ю.А. Инвестиционная деятельность в условиях перехода к регулируемой рыночной экономике в СССР. В: Экономика строительства, 1990, №11, с. 60.
7. World Investment Report 2010. Geneva: UNCTAD, 2011.
8. Международная финансовая корпорация. Группа Всемирного Банка/ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/moldova>
9. https://monitorul.fisc.md/editorial/moldova_opustilas_na_tri_pozicii_v_reytinge_doing_business_2016.html

THE IMPACT OF CURRENT BORROWINGS AND DEBTS ON THE ENTITY DEVELOPMENT

Elena NIREAN, *PhD in Economic Sciences, associate professor,
State Agrarian University of Moldova*

(ni-lena@mail.ru)

Boris COREȚCHI, *PhD in Economic Sciences, IRIM*

(coretchi_boris@mail.ru)

Abstract

In the process of economic and financial activity of any entity, there is the need to settle with buyers, suppliers, budget, staff, etc. Since the moment of payment of debts does not coincide, usually with the moment of their occurrence, the enterprise generates both receivables and debts. The size, composition, structure and rate of rotation of receivables and debts determine the enterprise's needs in the working capital fund, a number of financial indicators and, ultimately, the enterprise's profit. Since the enterprise can change the settlement method and the terms of the contracts, it is of utmost importance that the state of receivables and debts and their management are constantly monitored.

The issue of the comparability of receivables and debts is necessary and timely. It serves as a basis for analyzing the liquidity of the balance sheet and the solvency of the entity, since it must pay off its debts irrespective of whether the borrowers have honored their payment commitments or not. Therefore, receivables and debts should be considered separately, namely: receivables - as temporary assets in the economic circuit, and debts - as means attracted in this circuit.

In this context, the purpose of the research is to determine the impact of debt and short-term receivables on the development of the agricultural entity. The object of the research is the limited liability company "Fânaț-Agro", which has its headquarters in the village of Albineșul Vechi in Fălești region.

Keywords: *receivables, debts, liquidity, solvency*

CZU: 330:339.72

JEL: H63; D00

Introduction. Receivables are the legal rights of the enterprise to receive at the due date in contracts a sum of money or other values from natural or legal persons. Receivables are valued at face value. Receivables in foreign currency are recorded in the national currency account at the foreign exchange rate at the date of their occurrence [4].

Debts are foreign sources of financing the enterprise's assets. Debts are reflected in the accounts and in the balance sheet when there is a probability of withdrawing the resources (money means, own assets) that bear economic benefits, which will be the result of the settlement of the debts in question, and the amount at which the debts are recorded can be measured truthful. Therefore, free entries do not cause resources to be withdrawn and debt incurred respectively [1].

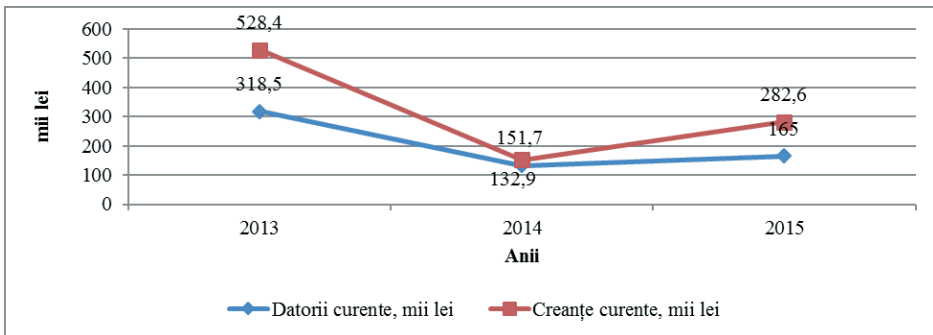
The enterprise's debts may be denominated in national currency if their origin is within the country; or in foreign currency, when their country of origin is abroad. Debts may be reflected in contracts, primary documents for the purchase of goods in foreign currency, but in reflecting debts in the accounts and financial statements they must be denominated only in national currency. Debts denominated in foreign currency from the moment of their appearance to the time of their payment can generate income, in case of favorable exchange rate fluctuations, or losses as a result of unfavorable differences [3].

Applied methods. To reveal the problem, specialized literature, the data of the agricultural company "Fânaț-Agro", as well as the data obtained from the researches carried out by the author were used. On the basis of the accumulated data, calculations were performed to determine the value, structure, dynamics, rotation of receivables and debts at economic entity level. For the interpretation of accumulated data and carried out calculations, the analytical method of calculation, the table method and the graphical method were applied. To interpret the obtained results, the method of analysis and synthesis were applied. In formulating the conclusion, the authors focused on the method of induction and deduction.

Research results. The analysis of receivables and debts can be made on the basis of the information in the Financial Report of the enterprise and it includes several steps that will be further exposed. At the first stage, the analysis of the change in the absolute value of receivables for the management period (total and on separate components) is carried out. The change in absolute value is calculated as the difference between

the size of receivables at the end of the year of management and their size at the beginning of the year. There is also analysis of the change in the relative size (growth rate) of receivables during the reporting period (total and component). For this purpose, the ratio between the amount of receivables at the end of the year of management and their value at the beginning of the year is calculated. To formulate correct conclusion, the growth rate of receivables, especially of trade receivables, must be compared to the growth rate of sales. The rate of increase in sales is expected to exceed the rate of increase of receivables [4].

The general dynamics of receivables and debts is presented below based on the example of LLC „Fânaț-Agro”.

Figure 1. General assessment of the receivables and liabilities (debts) of the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

Source: Developed by the authors on the basis [2].

According to the data presented in Figure 1 it is observed that the absolute value of receivables in 2015 decreased by 245.8 thousand lei or by 46.52% in relative expression compared to the base year 2013 and compared to the previous year 2014 when it increased by 130.9 thousand lei or 86.29%. At the same time, sales revenue rose by 254.7 thousand lei or 8.2% in 2015 compared to the previous year, and compared to the base year 2013 it is reduced by 175.5 thousand lei or 5%. So, the rate of debt reduction is higher than the pace of sales volume reduction. This corresponds to economic logic, but for a more objective assessment a deeper analysis of the receivables needs to be made.

The second step involves analyzing the change in the weight of receivables in the total value of assets and in the value of the current assets.

Table 1. Analysis of the weight of receivables in the assets of the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Creanțe curente, mii lei	528,4	151,7	282,6	-245,8	+130,9
Active total, mii lei	3263,3	3237,2	3272,7	+9,4	+35,5
Ponderea creanțelor în active, %	16,19	4,69	8,64	-7,55	+3,95
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Ponderea creanțelor în active circulante, %	30,11	9,69	16,77	-13,34	7,08

Source: Developed by the authors on the basis [2].

As can be seen from the calculations in Table 1, in 2015 compared to the previous year 2014, the share of receivables in both total assets and current assets increased by 3.95 pp. and 7.08 pp respectively, and versus 2013 decreased by 7.55 p.p. and 13.34 p.p. These reductions are justified by the reduction of receivables in the context of reduced sales income, which is a well-founded fact.

In 2015, the agricultural entity LLC «Fânaț-Agro» recorded a reduction of current debts compared to 2013 in the amount of 153.5 thousand lei or by 48.2% and an increase compared to the year 2014 of 32.1 thousand lei or 24.15%. These deviations have led to changes in the total debt ratio in the same proportions as no long-term debt changes have occurred during the period under review.

The next step is to analyze the structure of component parts of receivables. At this initial stage, the weight of each type of receivables is calculated in their total value (for example, the share of the receivables of buyers, staff, etc.) in different periods, and then the share of each component is changed.

The calculations made in Table 2 allow us to conclude that certain changes occurred in the structure of receivables by their categories: trade receivables were reduced - by 249.8 thousand lei in 2015 compared to 2013 and their weight by 2,32 pp, and compared to 2014 they increased by 144.4 thousand lei and their weight by 11.8 pp; staff receivables decreased in 2015 compared to the previous years 2013 and 2014 by 4.800 lei and 4.000 lei, respectively, and their weight decreased by 0,28 pp. and 2.76 pp. At the same time, receivables for settlement with the

budget increased by 2.5 thousand lei in 2015 compared to 2013 and their weight in the total receivables increased by 1.43 pp. Moreover, compared to 2014 their weight was reduced by 8.5 pp as a result of their value reduction by 10.5 thousand lei.

Table 2. Analysis of the composition and structure of receivables in the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

Categoriile de creanțe	Anii						Abateri (+, -)			
	2013		2014		2015		2013		2014	
	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Puncte procentuale	Suma, mii lei	Puncte procentuale
Creanțe comerciale	522,9	98,96	128,7	84,84	273,1	96,64	-249,8	-2,32	+144,4	+11,80
Creanțe ale bugetului	3,3	0,62	16,3	10,55	5,8	2,05	+2,5	+1,43	-10,5	-8,50
Creanțe ale personalului	2,2	0,42	4,4	2,90	0,4	0,14	-1,8	-0,28	-4,0	-2,76
Alte creanțe curente	-	-	2,3	1,71	3,3	1,17	+3,3	+1,17	+1,0	-0,54
Total creanțe	528,4	100,0	151,7	100,0	282,6	100,0	-245,8	-	130,9	-

Source: Developed by the authors on the basis [2].

To formulate conclusion regarding the acceleration or slowing of the rotation of receivables, the number of rotation and the collection period (in days) for the management year shall be calculated and the results obtained with the respective indicators of the previous year shall be compared. Accelerating the rotation of receivables is interpreted as a positive trend.

The analysis of the indicators in Table 3 shows a substantial acceleration in the rate of rotation of receivables. Thus, in 2013 the assets of the enterprise rotated by 7.21 times, and in 2015 it was just 15.47 times. As a result, the average duration of a debt rotation decreased by 27 days and 17 days, which is seen as a favorable moment for the financial situation of the entity being analyzed, as it conditions the reduction of the financial cycle and reduces the needs in the net bearing fund.

The next step involves analyzing the change in the weight of receivables in the total value of assets and in the value of the current assets.

Table 3. Analysis of the rotation of current receivables in the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Venitul din vânzări, mii lei	3534,9	3104,7	3359,4	-175,5	+254,7
Valoarea medie anuală a creanțelor curente, mii lei	490,60	340,05	217,15	-273,45	-122,90
Numărul de rotații a creanțelor curente	7,21	9,13	15,47	+8,26	+6,34
Perioada de încasare a creanțelor curente, zile	50	40	23	-27	-17

Source: Developed by the authors on the basis [2].

Table 4. Analysis of the weight of receivables in the assets of the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, (±):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Creanțe curente, mii lei	528,4	151,7	282,6	-245,8	+130,9
Active total, mii lei	3263,3	3237,2	3272,7	+9,4	+35,5
Ponderea creanțelor în active, %	16,19	4,69	8,64	-7,55	+3,95
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Ponderea creanțelor în active circulante, %	30,11	9,69	16,77	-13,34	7,08

Source: Developed by the authors on the basis [2].

As can be seen from the calculations made in Table 4, in 2015 compared to the previous year 2014, the share of receivables in both total assets and current assets increased by 3.95 pp and 7.08 pp respectively, and versus 2013 it decreased by 7.55 pp and 13.34 pp. These reductions are justified by the reduction of receivables under conditions of reduced sales income, which is a well-founded fact.

The next step is to analyze the structure of component parts of receivables. At this initial stage, the weight of each type of receivables is calculated in their total value (for example, the share of the receivables of buyers, staff, etc.) in different periods, and then the changed share of each component is determined.

Table 5. Analysis of the composition and structure of receivables in the agricultural entity LLC „Fânaț-Agro”

Categoriile de creanțe	Anii						Abateri (+, -)			
	2013		2014		2015		2013		2014	
	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Pondere, %	Suma, mii lei	Puncte procentuale	Suma, mii lei	Puncte procentuale
Creanțe comerciale	522,9	98,96	128,7	84,84	273,1	96,64	-249,8	-2,32	+144,4	+11,80
Creanțe ale bugetului	3,3	0,62	16,3	10,55	5,8	2,05	+2,5	+1,43	-10,5	-8,50
Creanțe ale personalului	2,2	0,42	4,4	2,90	0,4	0,14	-1,8	-0,28	-4,0	-2,76
Alte creanțe curente	-	-	2,3	1,71	3,3	1,17	+3,3	+1,17	+1,0	-0,54
Total creanțe	528,4	100,0	151,7	100,0	282,6	100,0	-245,8	-	130,9	-

Source: Developed by the authors on the basis [2].

The calculations made in Table 5 allow us to conclude that certain changes occurred in the structure of receivables by their categories: trade receivables were reduced - by 249.8 thousand lei in 2015 compared to 2013 and their share by 2,32 pp, and compared to 2014 they increased by 144.4 thousand lei and the share by 11.8 pp; staff receivables decreased in 2015 compared to the previous years 2013 and 2014 by 4.800 lei and 4.000 lei, respectively, and their share decreased by 0,28 pp. and 2.76 pp. At the same time, receivables for settlement with the budget increased by 2.5 thousand lei in 2015 compared to 2013 and their share in the total receivables increased by 1.43 pp. Moreover, compared to 2014 their share was reduced by 8.5 pp as a result of their value reduction by 10.5 thousand lei.

In accordance with the National Accounting Standards, current receivables and payables are recorded at nominal value per category, clients, suppliers, other debtors and creditors. Against this background, the balance of current receivables and payables in the LLC «Fânaț - Agro» is drawn up.

Analyzing the data in Table 6, we note that current receivables exceed current payables in 2013-2015. This allows us to conclude that the entity has the existence of a working capital, which is basically a financial safety margin.

Table 6. Analysis of the components and structure of the net patrimony in dynamics

<i>Creanțe curente</i>	2013	2014	2015	<i>Datorii curente</i>	2013	2014	2015
					Împrumuturi pe termen scurt	87,7	66,0
Creanțe comerciale	522,9	128,7	273,1	Datorii comerciale	92,7	22,3	23,6
Creanțe ale personalului	2,2	4,4	0,4	Datorii față de personal	1,9	0,33	1,6
Creanțe ale organelor de asigurări sociale și medicale	-	2,3	3,3	Datorii privind asigurările sociale și medicale	12,0	0,34	39,6
Creanțe ale bugetului	3,3	16,3	5,8	Datorii față de buget	122,7	40,5	96,5
				Datorii față de proprietari	1,5	3,4	3,7
Total creanțe	528,4	151,7	282,6	Total datorii curente	318,5	132,9	165,0

Source: Developed by the authors on the basis [2].

One of the fundamental conditions of the entity's successful business is to achieve and maintain the financial balance between assets and sources of asset financing. Ensuring the financial balance has many aspects, of which the most important is the consistency between the current assets and the sources of their coverage.

A central place in the entity's financial standing is held by the liquidity analysis. The particular importance of liquidity results from the economic nature of this indicator. Within the financial balance, the ability to pay, liquidity, solvency characterize one of the most important conditions of existence of the enterprise on the market - the ability to honor its payment obligations at the due dates.

Analyzing the results of the calculations made to determine the liquidity ratios of the analyzed entity, we notice an increase in general liquidity in 2015 compared to 2013 by 4.7 and compared with 2014 it is reduced by 1.57. This reduction does not adversely affect the enterprise's business, since the magnitude of the general liquidity factor (10.21) is not less than its theoretical magnitude (2.5). Therefore, LLC "Fânat-Agro" has sufficient current assets to pay current debts in full amount.

As for the intermediate liquidity factor, a decrease in this indicator is also observed in 2015 compared to the previous year with 0.07, but this does not lead to the change of the given indicator to below the theo-

retical value (<1.0). Therefore, LLC “Fânat-Agro” can cover its current debts without taking into account stockpiles of goods and materials.

**Table 7. Analysis of the liquidity of the agricultural entity
LLC „Fânaț-Agro”**

<i>Indicatorii</i>	Anul			Abaterile anului 2015, ($\pm$):	
	2013	2014	2015	2013	2014
Active circulante, mii lei	1754,9	1565,3	1684,9	-70	+119,6
Mijloace bănești, mii lei	654,1	358,0	339,4	-314,7	-18,6
Stocuri de mărfuri și materiale, mii lei	572,4	1055,6	1062,5	+490,1	+6,9
Datorii curente, mii lei	318,5	132,9	165,0	-153,5	+32,1
Coeficientul lichidității generale	5,51	11,78	10,21	+4,70	-1,57
Coeficientul lichidității intermediare	3,71	3,84	3,77	+0,06	-0,07
Coeficientul lichidității absolute	2,05	2,69	2,06	+0,01	-0,63

Source: Developed by the authors on the basis [2].

The absolute liquidity ratio is reduced in 2015 as compared to 2014 by 0.63 as a result of the reduction of the money means by 18.6 thousand lei, but the entity still has liquid assets to cover the current debts, given that the absolute liquidity of the entity is greater than 100%.

Conclusion. In the LLC “Fânaț-Agro” the current receivables exceed the current payables in 2013-2015. This allows us to conclude that the entity is attesting to the existence of the working capital, which in fact is a financial safety margin. The LLC “Fânaț-Agro” has current assets sufficient for the payment of current debts in full amount, given that the size of the general liquidity factor (10.21) is not less than the theoretical value (2.5). The entity can cover its current liabilities without taking into account the stock of commodities and material as the partial liquidity ratio is greater than 1.

To improve the situation created in the entity, we suggest the following:

- Accelerating the speed of rotation of receivables to condition the reduction of the financial cycle and reduce the needs in the net bearing fund.
- Reducing current liabilities to increase the entity’s ability to pay because, in terms of current payment capacity and liquidity, their dynamic growth is unfavorable to the entity.
- Ensuring a safety margin, i.e. exceeding the current asset size of the current debt size. This margin is, in itself, the net bearing fund.

- Maintaining the magnitude of the maximum liquidity indicators close to the theoretical size because their insufficient level can cause a number of negative consequences such as the reduction of the net bearing fund compared to its norm and the excessive increase of the coefficients reflects an irrational structure of the assets when part of the means is stopped in abnormal and unjustified stocks that do not bring income.

Bibliographical references

1. Lepădatu G., Delimitări și structuri privind datoriile și creanțele. Tribuna economică, 2013.
2. Rapoarte financiare a SRL „Fânaț-Agro”, 2013-2015.
3. Țiriulinicova N., ș.a „Analiza rapoartelor financiare”, Chișinău: Asociația Obștească „ACAP RM” 2011, 400 p.
4. <http://www.contabilitate.ase.md/doc/Creante.pdf>

TRANSPORTATION LOGISTICS IN TOURISM

Vasile CHIRMICI, *PhD in Economic Sciences, IRIM*
(vasilechirmici@yahoo.com)

Abstract

The purpose of this paper is to highlight the peculiarity of the logistics management of a tourist company in solving the problems and plans of transporting people on the international tourist routes. Thus, it considers the issue of organizing international transport for persons on tourist routes, which is planned and carried out by a tourist company with its own buses or with those contracted from a car transport company. The tourist transports are made on different types of tourist routes, which are categorized in different categories of use of technological processes for movement of persons, highlighted by starting point and destination, by directions of movement of persons and after possible variants by bus use and coaches. Concluding, we can state that transport activity is the central axis of the entire national or international tourism system. We will try to demonstrate the importance of a high-quality transport logistics management for the success of the tourism activities that incorporate them.

Keywords: *tourist companies, international tourist routes, tourist transports, passenger transport, transport plan*

CZU: 338.48:658.78

JEL: M30;K91;L83

Introduction. Transport services are essential for the economy of the Republic of Moldova, but also for the daily life of the population. They play an important role in a modern society and the world expects them to be there when these services are needed and to function, as it should. It goes without saying that, when it comes to transporting holidays and traveling, our claims grow. For as any tourism activity, it involves the temporary travel of the tourist towards the destination of trip and the return to the residence after consuming the tourist act. As a result, the tourist traf-

fic - achieved through tourist flows - involves the development of a very complex touristic traffic, carried out both at national and international level. This traffic is made by the most diverse means of transport (cars, coaches, railways, airplanes, various ships, cableway installations, etc.), and for the tourist services the transport represents - without any comment - one of the basic components. However, it is worth mentioning that today, in the Republic of Moldova, tourism transports are carried out by air or by means of car (over 45% of the total weight, each of these forms of transport), the railway and naval ones achieving lower rates (around 3-5%).

The transport service in the tourism industry aims, besides a series of activities to facilitate the fulfillment of the other tourist services (we refer to the technological transports required for the accommodation, the food and, last but not least, the recreational ones), the whole of the operations, the conditions and facilities related to the organization of the physical movement of tourists, luggage and goods for their consumption. Taking into account only the elements mentioned, the existing interdependence between tourism and transport is evident. This interdependence is evidenced by a series of elements from which we mention:

- transport is the first manifestation of tourism consumption, ensuring travel from the permanent residence to the place of holiday (travel tourism) or throughout the journey (itinerant tourism);
- the level of transport development and organization depends to a large extent on the duration and quality of the holiday (we refer to the speed and duration of the trip related to the choice of a particular destination);
- the improvement of the means of transport has stimulated the evolution of tourism, leading to its expansion into space, as well as the emergence of new forms of act manifestation and tourism consumption.

Method and material applied. To reveal the problem, the specialized literature, the transportation plan for persons on the tourist routes of LLC “Trapeza Tur”, as well as the data obtained from the author’s researches were used. On the basis of the tourist route, the calculations were made in accordance with the technologies used for the direct swirling transports on the irregular passenger routes. For the interpretation of accumulated data and calculations, the analytical method and the table method were applied. To interpret the obtained results, the method of analysis and synthesis were applied. When drawing conclusion, the method of induction and deduction was used.

Research results. Logistics in tourism is the science of planning, control and management of operations carried out in the touring process, bringing the finished products to the consumer in accordance with his interests and requirements as well as in the process of transmitting, storing and processing the corresponding information. From this definition it follows that logistics is a system that contains functional areas, each of which solves certain problems. The tourism logistics system consists of:

1. Information - tour planning, order processing, forecasting application.
2. Transportation of tourists - selecting the mode of transport and transport companies.
3. Frames serving tourists. An important element in the logistics system.
4. Service objects - logistics subdivisions, which contribute to the process of touring and providing services to the consumer. The production capacity and economic accommodation of the tourism enterprise have the current importance for the operation of the logistics system.

When developing the logistics systems, the following factors and elements must be taken into account:

- number and location of the tourist company's branches,
- communication,
- information communication,
- schedule of transport.

Various economic agents in tourism achieve the organization of tourism activities through tourism logistics. These are legal persons, commercial companies with state, private, mixed capital, familiar commercial company or natural persons who provide services specific to this activity: transport, hotels, meals, hydrothermal treatment, leisure services.

The tourist company is the privileged intermediary between these providers and the tourist. Due to the diversity of the services requested by the tourists, the travel agencies have specialized over time, which has led to the classification of these in several types. Tourism is a complex sector of activity, an aggregate of services and activities with multiple implications in all branches of national life. In this case, it is obvious that tourism, as a sector of social and economic activity, cannot be limited exclusively to the activity of a single department or government body. Therefore, in tourism, more than in other sectors of activity, close coordination between various government departments and organizations dealing with tourism activity needs to be strengthened. As a result,

besides the central coordination of the tourism activity at the level of the national economy, there must also be coordination between the representatives of the governmental tourism bodies at the area and local level respectively. The diversity of forms of tourism that can be practiced on a receiving territory, as well as the complexity of the components of a tourism product, where the services offered by the providers are found to varying degrees, have created a multitude of organizations and firms that directly mediate or provide the demanding tourist services.

These tourist companies can, as the case may be, take up the most diverse organizational forms, thus bearing various names. Taking into account the profile and volume of activity, their scope of interests, the existing legislation in this field in various countries, their rigorous scientific categorization is not possible, especially if it is also considered that some firms may have exclusive tourism functions, and others only occasional or tangential tourist functions.

Consequently, travel agencies organize, offer and run a diverse range of tourist engagements, including travel, stay and leisure on journeys undertaken. Thus, in the end, the tourist product offered materializes not only to the services of the providers, but also the logistics of combining the services taken over with the agencies' own services, which contributes to providing a higher degree of originality of the tourist products and greater satisfaction for consumers of purchased services.

In this context, the purpose of the present paper is to highlight the specificity of the management of a tourist company in solving the problems and plans of transportation of persons on the international tourist routes. Thus:

The problems of organizing international transport of persons are considered on tourist routes, which are planned and carried out by a tourist company with its own buses or with those contracted by a car transport company. Tourist services are based on different types of tourist routes, which are classified into three categories of use of the technological processes for people's movement, highlighted by the starting point and destination, by the directions of travel of the persons and the possible use of the buses:

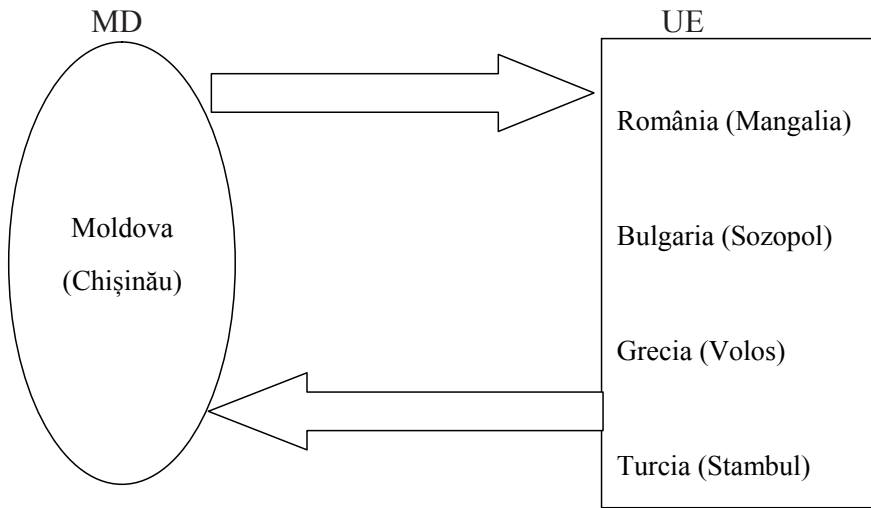
- tourist routes for direct travel of persons from a city in the Republic of Moldova to a town in another country, where in a specific period of time there will be organized activities and tourist events.
- touristic routes for direct travel of people from a foreign town

where they have organized activities and tourist events to a city in the Republic of Moldova.

- touristic routes for direct movement of persons from the Republic of Moldova between several cities in a country or in several countries, which represent the starting and finishing tour in a single city in the Republic of Moldova.

The transport of people for the first two types of tourist routes is carried out in accordance with the technologies used for the pervious transports (Scheme 1) on the irregular routes for people described above.

Scheme 1. Schedule of passenger transport.

For such international travel plans, the touristic transport (Table 1) is performed on the pendulum routes from the starting points to the distances according to the drawings developed by the respective tourist company. It is worth mentioning that according to the technological processes, the tourist transports are made in groups of persons, corresponding to the capacity of embarking the used buses, or vice versa, embarking the capacities of the distributed buses are chosen depending on the planned number of persons in the tourist group. We remind you that tourist transports are carried out on irregular routes, for which the INTERBUS Carnet with the list of persons transported is used.

It is considered that there are several independent tourist companies for the organization of tourism service activities, they are located on the

territory of the Republic of Moldova and are specialized in the types, directions and periods of providing tourist services. Planning of tourist transport is done in part for each tourist company. In the event of non-completion of tourist groups in the same direction and time, two or more tourist companies may cooperate to conduct a single cruise tour.

Also, for the transport of persons on the tourist routes buses of several car enterprises, specialized for passenger transport are used. Each of these transport companies has a specific number of coaches with the respective embarkation capacities. One and the same transport company can carry people's transport for several tourist companies, having the possibility to efficiently organize the processes of transportation of people using different technologies of coach travel.

Table 1. Plan for transporting people on pendulum tourist routes for the tourist company

	Punctele de plecare	Punctele de destinație	Numărul de persoane	Data de plecare	Data de sosire	Numărul de zile de deplasare	Distanța de deplasare
1	PP_1	PD_1	Q_1^{trs}	DP_1^{trs}	DS_1^{trs}	NZ_1^{trs}	L_1^{trs}
2	PP_2	PD_2	Q_2^{trs}	DP_2^{trs}	DS_2^{trs}	NZ_2^{trs}	L_2^{trs}
:	:	:	:	:	:	:	:
m	PP_m	PD_m	Q_m^{trs}	DP_m^{trs}	DS_m^{trs}	NZ_m^{trs}	L_m^{trs}
Total			Q_{tot}^{trs}	DP_{min}^{trs}	DS_{max}^{trs}	NZ_{med}^{trs}	L_{med}^{trs}

For the presentation of the plan for the direct transport of persons from the international travel chart on tourist routes (Table 1) for the respective tourist company, the following notes are used:

m - the total number of routes (routes) for the respective tourist company for international passenger transport on tourist routes from different cities of the Republic of Moldova and other countries or vice versa.

PP_i , $i = 1, m$ - departure points from the Republic of Moldova or from other countries for the international passenger transport routes.

PD_i , $i = 1, m$ - destination points in the Republic of Moldova or from other countries for international travel routes.

Q_i^{trs} , $i = 1, m$ - the international passenger transport volumes on the tourist routes between the departure and destination points of the Republic of Moldova or other countries.

DP_i^{trs} , $i = 1, m$ - departure data from the cities of the Republic of Moldova or from other countries for international travel routes.

DS i trs, $i = 1, m$ - the arrival data in the destination cities of other countries or from the Republic of Moldova for the international passenger transport routes.

NZ i trs, $i = 1, m$ - the total number of days required for international passenger transport on the tourist routes.

L i trs, $i = 1, m$ - the distances of passengers traveling between the departure and destination points on the international passenger transport routes.

Qtottrs, $i = 1, m$ - the total movements of people on all international travel routes for a specific planning period.

DPmin trs, $i = 1, m$ - the date of the first day of departure from a city in the Republic of Moldova or from other countries for travel routes for international passenger transport.

DSmax trs, $i = 1, m$ - the date of the last day of arrival at destination points in other countries or from the Republic of Moldova for the international passenger transport routes.

NZmed trs, $i = 1, m$ - the average number of days required to travel for international passenger transport on tourist routes.

Lmed trs, $i = 1, m$ - average distance of people on all international travel routes.

In the case of transportations, the time interval [DPmin trs, DSmax trs] represents the periods of international passenger transport for the specific tourist season and the travel directions for the respective tourist company.

The direct international passenger transport plans on tourist routes (Table 2) are developed for each economic agent (tourist company), which provides tourist services for a specific area, in the established directions and during the respective travel periods. The departure and arrival dates, the departure and destination points (city), the number of persons, the traffic timetable and the itinerary are drawn up by the respective tourist company, but not the one for the carriage. As a rule, the tourist company establishes the travel periods in advance and develops the hotel, accommodation, food, entertainment and leisure services schedules for those involved in the tourism technology process and then deals with the promotion of tourist and accumulation routes (recruitment) for the required number of people for each cruise.

Direct international passenger transport plans on irregular tourist routes are developed based on the data provided by the touristic com-

pany LLC «Trapeza Tour». Drawing from the format plan, the scheme of the irregular tourist route (Scheme 2) is performed and the technical exploitation indicators are calculated.

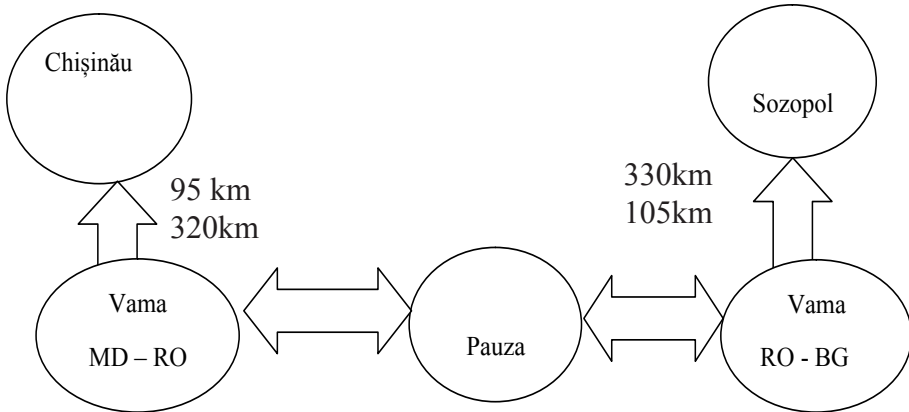
Table 2. Plan for transporting people on irregular pendulum tourist routes for the tourist company

N.	Punctele de plecare	Punctele de destinație	Numărul de persoane	Data de plecare	Data de sosire	Numărul de zile de deplasare	Distanța de deplasare (km)
1	Chișinău	Mangalia	100	01	02	2	510
2	Chișinău	Sozopol	120	04	05	2	850
3	Chișinău	Volos	100	05	09	4	1850
4	Chișinău	Stambul	100	10	12	3	1050
5	Chișinău	Zagreb	100	15	18	4	1325
6	Chișinău	Roma	120	20	24	5	2650
Total			640			3,3	L_{med}^{trs}

On the other hand, the main purpose of the transport company is to provide the necessary number of buses and coaches for the transport of persons on the tourist routes according to the schedules and itineraries established by the tourist company, with the necessary number of seats and the conditions of comfort and quality, with minimal transportation costs. So, in the tourist activities the transport company cannot modify the itinerary and the travel schedule for the tourist routes, it is obliged to carry out the transport of persons during the set periods, to comply with the requirements and conditions indicated by the tourist company in the transport contract.

For the international transport route Chișinău - Sozopol, we draw up the schedule of direct international passenger transports and bus schedules (Scheme 2), with the speed of transit through the transit countries. The elaboration of the schedules for passenger transport is made on the basis of the plan for transporting people on international tourist routes for the appropriate tourist company, the scheme of the international tourist route and the calculations of the technical indicators for the operation of buses or coaches.

Through Romania, the bus travels with closed doors and will make a tour of the tourists, and once under the AETR international agreement, it is introduced into the working regime, and has the second driver.

Scheme 2. Scheme of international tourist route Chisinau - Sozopol

The process of organizing international tours of people and luggage on irregular routes in the Western Europe round tour on a distance of 500 km to 3000 km in one direction and the average journey time of 3 days, average technical speed 80 km/h.

International tourist route, Chișinău - Sozopol

- *One can determine the total journey time of the bus for a run for the transportation of persons on the international non-scheduled tourist route:*

$$L_{inter}^{total} = L_{tur}^{int} + L_{r\ retur}^{int} + L_0 = 850 + 850 + 25 = 1725 \text{ km}$$

Where: L_{inter}^{total} – total journey time of the bus (km);

L_r^{tur} - distance of the respective bus in the direction of the tour.

L_r^{retur} - the distance of the respective bus in the return direction.

L_0 - zero travel = 25 km

- *One can determine the standstill time for carrying out the necessary technological procedures for boarding and disembarking at the place of departure, destination and transit, checking and control at the border, time for technological breaks (fueling the bus, catering, drivers' resting) during the movement of the respective bus to the transportation of persons on the international non-scheduled tourist route:*

$$\begin{aligned} T_{rul.} &= T_{tur} + T_{retur} + t_{i/d}^{pas} + t_{vama} = \\ &= L_{tur} / V_{teh} + L_{retur} / V_{teh} + 2t_{i/d}^{pas} + 4 t_{vama} + 2t_{stat} = \\ &= 850/80 + 850/80 + 2 * 0,5 + 4 * 1,5 + 2 * 1,0 = \end{aligned}$$

$$10,75 + 10,75 + 1,0 + 6,0 + 2,0 = 30,5 \text{ ore.}$$

- ***One can determine the time taken to complete the total journey of the respective bus in the tour and return directions when transporting people on the international non-scheduled tourist route:***

$$T_{tot. ruta} = T_{teh. ieșire} + T_{rul} + T_{odih. cond. auto} = 1,5 + 30,5 + 12 = 42 \text{ ore}$$

Where: $T_{teh. ieșire}$ – the time required for the technical preparation of the bus, for line breaks and zero travel every day.

- ***One can determine the average speed of the bus when transporting people on the international non-scheduled tourist route:***

$$V_{expl.} = L_r^{tot} / T_{tot. ruta} = 1725 / 42 = 41 \text{ km/ora}$$

- ***One can determine the number of days required to make round trips on the international non-scheduled tourist route:***

$$n_{zi}^{ruta} = T_{tot. ruta} : n_{ziore}^{ruta} = 42 : 21 = 2 \text{ zile/ruta}$$

- ***One can determine the total number of routes (runs) made by the MB 0404 bus on the international non-scheduled tourist route:***

$$N_{route}^{an} = N_{zile}^{an} : n_{zi}^{ruta} = 120 : 2 = 60 \text{ rute/an}$$

- ***One can determine the total amount of tons of luggage transported in the bus MB 0404 DE by persons in the round trip on the international irregular tourist route:***

$$Q_t^{ruta} = 2 * n_{bagaj} * q_{bagaj} = 2 * 60 * 0,02 = 2,4 \text{ tone}$$

- ***One can determine the total passenger-kilometer volume obtained from the MB 0404 bus in the round trip on the international non-scheduled tourist route:***

$$P = Q_{tur ruta} * L_{tur} + Q_{retur ruta} * L_{retur} = 60 * 850 + 60 * 850 = 102000 \text{ pass-km/turnover}$$

- ***One can determine the total tonnage of baggage carried on MB 0404 bus in round trips on the international non-scheduled tourist route***

$$P = Q_{ruta} * L_{tur/retur} = 2,4 * 850 = 2040 \text{ ton-km /turnover}$$

1. We develop the schedule of international direct transport of persons on the international non-scheduled tourist route Chisinau - Sozopol.

Table 3.

Direcția tur			Distanța, km	Punctele de staționare	Direcția retur		
Sosire, ora, min.	Staționare min	Plecare ora, min.			Sosire, ora, min.	Staționare min	Plecare ora, min.
		17:00		Chișinău	11:00		
18:15	90	19:45	95	Vama MD-RO	08:10	90	09:50
23:45	60	00:45	415	Pauza	06:20	60	07:20
02:00	90	03:30	520	Vama RO - BG	00:10	90	01:40
07:40			850	Sozopol			20:00
	12 ore			Sozopol			

2. Schedule of drivers' working and resting on the irregular international tourist route Chisinau - Sozopol.

Table 4.

Direcția tur			Distanța, km	Punctele de staționare	Direcția retur		
Șofer	Staționare min	Plecare, Sosire Ora, min.			Plecare, Sosire Ora, min.	Staționare, ora,	Șofer
		17:00		Chișinău	11:00		2x
1	90	18:15 19:45	95	Vama MD-RO	09:50 08:10	90	2x
1	60	23:45 00:45	415	Pauza	07:20 06:20	60	1
2x	90	02:00 03:30	520	Vama RO - BG	01:40 00:10	90	1
2x		07:40	850	Sozopol	20:00		
	12 ore			Sozopol			

Conclusion. Analyzing the peculiarity of interaction between transport logistics and tourism, we came to the conclusion that a logistic approach allows us to optimize tourism activity, thus increasing the interest in tourism and tourism products. The use of transport logistics by modern tourism agencies allows to improve the quality of tourism services, reduce transport costs, take into account the diversity of demand, and meet the needs of tourists at the highest level.

Bibliographical references

1. Воронов В. И., Воронов А. В. Международная логистика пространств и границ: основные аспекты формирования понятия, миссии, целей задач, функций, интегральной логики, принципов и методов. Управление. 2015. Т.3 № 2. С. 27–36.
2. Гаджинский А.М. Логистика: Учебник для высших и средних специальных заведений -2-е изд.- М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 1999.
3. Гвозденко А.А. Логистика в туризме: Учеб. Пособие -М.: Финансы и статистика, 2004.
4. Квартальнов В.А. Стратегический менеджмент в туризме. Современный опыт управления. 2000 г.
5. Solomon D. Transporturi rutiere de mărfuri și pasageri. Cartea a II – a. Chișinău, Evrica, 2014.
6. http://otherreferats.allbest.ru/sport/00196365_0.html

THE ROLE OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS IN THE ASSURANCE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S ECONOMIC GROWTH

Iuliu ȚURCAN, *PhD in Economic Sciences, IRIM*
(iuliuturcan@gmail.com)

Abstract

Economic growth is important because it is the main quantitative factor of economic development. It is also necessary to contribute to the qualitative side of economic development as it records the qualitative-structural changes in the economy. Economic growth is an increase in a country's production capacity, identified by increasing macroeconomic indicators and, in particular, gross domestic product and national income, with international economic relations having a major role to play here.

Keywords: *economic growth; economic development; import, export, foreign direct investment*

CZU: 339.9:330(478)

JEL: A12;F43

Introduction. The more the national economy is more open to the international economy, the more income and payments between residents and non-residents will express a greater volume of trade and financial exchanges in the country's relations with the rest of the world, and they will have a deeper influence on domestic economic and financial processes of the national economy, generating, under certain conditions, a process of hiring and granting international loans.

In our country, the situation of exports is relatively sensitive, and

efforts are needed to ensure a steady increase in this indicator. In this context, there are a number of problems and restrictions faced by Moldovan decision-makers regarding foreign trade policy, such as:

- the lack of complex macroeconomic policies aimed at providing the necessary framework for the development of production capacities, especially for products and services destined for export;
- various economic and political barriers that hinder the development of exports in the countries of the European Union and the CIS market;
- insufficient domestic capital available for investment in the creation and development of productive units.

In this context, international economic relations have an important role in stabilizing macroeconomic processes, being a factor of economic growth.

Applied methods. By attracting FDI, the limited value of domestic capital is compensated, making it possible to achieve productive capacities to ensure the achievement of quality goods and services to satisfy both the needs of domestic consumers (which will lead to an increase in final consumption and, implicitly of the value of the Gross Domestic Product), as well as of the ones outside the country, thus ensuring a significant increase of Moldovan exports.

For economists, this link between the value of foreign direct investment, the value of exports and economic growth is no novelty. It has been a complex research topic, addressed in many specialized works developed over the last two decades.

Figure 1. Comparative evolution of the Republic of Moldova's exports and imports in 2006-2015, thousands of lei

Source: elaborated by the author based on data from www.statistica.md

In the context of international economic interdependencies, international trade is distinguished by an essential role that has been evidenced since its emergence. It has developed over time under the influence of a system of natural, economic, scientific, technical, social, political, cultural, internal and external factors.

Throughout the analyzed period, the import of the Republic of Moldova is considerably higher than the country's export and the distance between the import and export curve is increasing.

As confirmed by the comparative evolution of Moldovan exports and imports between 2006 and 2015, both indicators tend to grow. The exception in the trend of import and export was recorded in 2009, the year in which the effects of the global economic and financial crisis were felt. At the same time, it is noticed that in 2009 the export of the Republic of Moldova decreased more than the import of the country.

Between 2006 and 2015 Moldova's export increased by 2.59 times, while imports increased by 2.20 times. It is positively appreciated that the growth rate of exports during the analyzed period is higher in relation to the growth rate of imports.

On the basis of a comparison of the country's export and import, the indicator net export or trade balance is determined, which determines to a large extent the economic growth in the country.

Trade balance is an economic and statistical table in which the total value and group of exports and imports of a country are systematically recorded and compared over a period of time, usually one year. The group of exported and imported economic goods is made in different ways from one country to another.

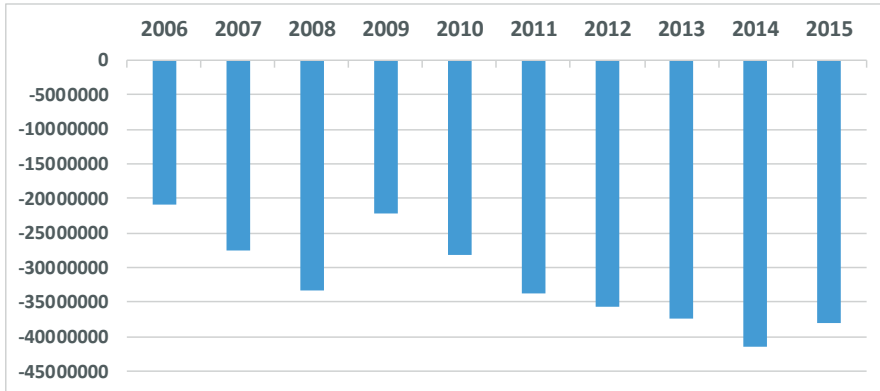
Each country follows, with the help of the trade balance, the way it participates in international trade, to capitalize on the external market the results of the activity on a national scale. Export is the asset in which the proceeds of the sale of economic goods are written down in an agreed currency. Import is the liability of the amounts paid for the imported economic goods in a currency entered in the import contract.

Commercial balances can be presented in a number of forms, determined on the basis of the necessary criteria for the decision making, tracking or assessment of the balance.

Thus, according to the number of partners, the balance can be:

- the overall trade balance when the balance of goods of a country with all other countries is included in the balance;

• partial trade balance when the balance of goods of a country with economic agents from one country or from one group of countries is included in the balance.

Figure 2. Evolution of the Republic of Moldova's net exports in 2006-2015, thousand lei

Source: elaborated by the author based on data from www.statistica.md

The net or so-called trade balance of the Republic of Moldova has a steady downward trend. During the period under review, net exports fell from 20.87 billion lei to 38.07 billion lei, about two times the situation was worse and so unfavorable.

After the export / import ratio, the trade balance of the Republic of Moldova is deficient (passive), because the export value is lower than that of the import. Balancing this can be done by using its own foreign exchange reserves or by repayable external credits.

A negative external trade balance will lead to a negligible decrease in the main macroeconomic aggregate, which implies the need to stimulate exports as an effective way to ensure economic growth.

Another important indicator that testifies to the international economic relations and directly promotes economic growth in the country is foreign investment.

Investments represent the material support of economic development, underlying the diversification and the qualitative growth of all the factors of production. The existence and development of companies is unimaginable in the absence of investments. The neglect of invest-

ment or bad investment leads, sooner or later, to the same outcome: losing competition with rival firms and leaving the business.

When approaching the notion of investment, it is necessary to take into account the two meanings assigned: a wide and a limited one. Broadly speaking, investment is labeled as a conscious activity consisting in obtaining material and moral satisfactions. The limited meaning labels the investment as a conscious activity consisting of allocating and using some available money resources to make a profit.

At present, creating a favorable investment climate, improving the tools for attracting foreign and domestic investors, as well as promoting domestic products to increase the competitiveness of the economy are fundamental priorities in the work of the Ministry. The development, promotion and implementation of a comprehensive economic policy in the field of investment attraction and export promotion is closely linked to economic growth based on innovation and investment. The contribution of investment to increasing business competitiveness and facilitating technology transfer, creating new jobs and stimulating foreign trade were key elements in the process of developing and implementing policies to attract investment and promote exports.

According to data published by the National Bank of Moldova, during the year 2015 net inflow of foreign direct investments into the national economy amounted to 182.5 million USD, down by 18.1 million USD as compared to the previous year. Similarly, the Foreign Direct Investment Inventory in the national economy decreased by 147.7 million USD compared to 2014.

A significant contribution was made by the 7 free economic zones (FEZ), which are an attraction for foreign and indigenous investors, whose activity is predominantly directed towards high-value industrial production for export. As a result of the actions undertaken since the start of their activity, the total volume of investments in the free economic zones amounted to 285.3 million USD, of which 55.2 million USD was invested in 2016. The total volume of net sales of industrial production in the respective period amounted to 4.5 billion lei or 10.4% more than in the previous year. The total volume of investments in the International Port, during its entire period of activity, as of October 1, 2016, amounted to 67.9 million USD, including 4 million USD over the management period.

In the context of the implementation of policies for attracting investments and stimulating exports to domestic enterprises and foreign participation, through the Organization for the Attraction of Investment and Export Promotion of Moldova (MIEPO), during the year 2016, 5 investment projects were attracted and / expanded, more than 1000 jobs were created, over 91 export contracts were signed, of which 40 were used by export deliveries. Also during the management period, MIEPO organized, financed and ensured the participation of local economic agents at 22 international fairs and exhibitions, 23 missions of foreign companies in Moldova, etc.

The following figure shows the evolution of FDI in the Republic of Moldova between 2011 and 2015.

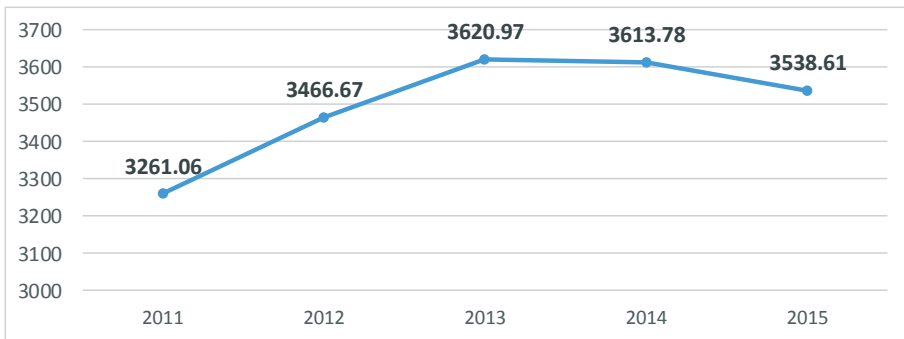

Figure 3. Evolution of FDI in the Republic of Moldova between 2011 and 2015, million USD

Source: elaborated by the author based on data from www.eco.md

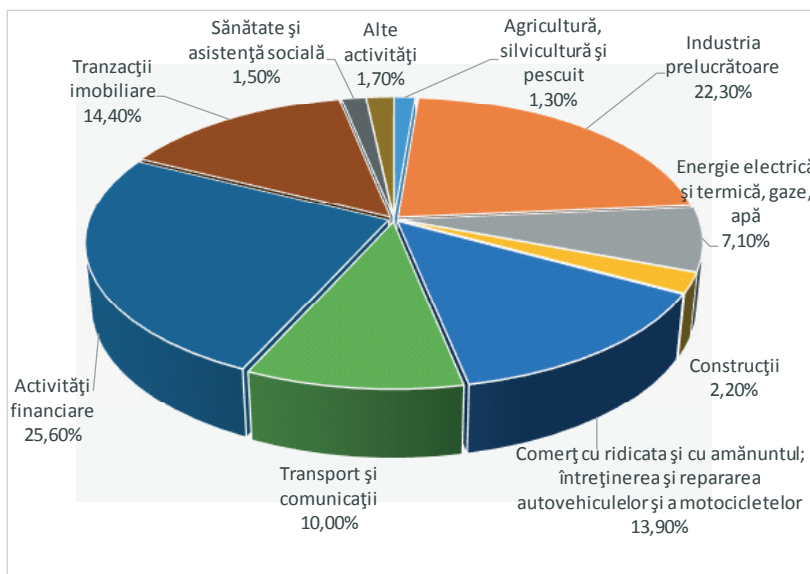
FDI in the Republic of Moldova in the period 2011-2015 have a growth trend, rising in the analyzed period from 3261.06 to 3538.61 million USD, which represents an 8.5% increase, but being quite modest.

The level of FDI differs considerably from one economic activity domain to another. The FDI structure by activity domains in the Republic of Moldova in 2015 is presented in Figure 4.

In the geographical distribution of accumulated social capital, statistics from June 30, 2015 show that the majority share of the investors in the EU countries was 52.5%. Investors from the CIS countries accounted for 11.2% of the total accumulated social capital, while those from other countries have investments of 36.3%.

However, as far as the origin of the investments is concerned, Russia is the first one, from which nearly 800 million USD came, according to data from the end of last year, down by about four million dollars compared to the stock registered at the end of 2013. However, it should be noted that the share of Russian investments in the total stock of FDI has increased from 24% to 25.8%.

Figure 4. FDI structure by domains of activity in the Republic of Moldova in 2015

Source: elaborated by the author based on data from www.eco.md

In the ranking, the Netherlands is down by more than \$ 353 million, down by about \$ 180 million. Cyprus ranks third, thanks to a one-third increase in the FDI stock, to \$ 266 million.

The top ten positions in the total foreign investment in December 2014 include France, Spain, Germany, Romania, Italy, the United Kingdom and the United States.

The main factors of production and assets offered by the Republic of Moldova to the foreign investors stipulated in the project are the labor force, the industrial facilities and the costs of the public utilities, the fiscal incentives, the transport infrastructure and logistics, etc.

The main sectors with potential for export and attracting foreign di-

rect investment will be manufacturing and services. These include the textile, automotive, consulting and IT services industries.

The investment climate is not an asset for the Republic of Moldova, as evidenced both by Moldova's position in international ratings and by the direct comparison of macroeconomic and performance indicators on attracting FDI between countries.

As a result of the global crisis, investment flows targeted in the national economy have fallen sharply. The economic and financial crisis has greatly reduced the confidence of foreign investors in the resumption of transition economies, including the Republic of Moldova. Many investment projects have been dropped or they have been postponed.

The SWOT analysis in the field of investment attraction and export promotion in the Republic of Moldova shows that there are strong points and opportunities that can support the attraction of investments but at the same time there are a number of weaknesses and threats that hinder their development. It is necessary to take measures to reduce them and diminish their negative impact on the national economy and economic recovery in the country.

Research results. Economic growth is an increase in a country's production capacity, driven by the increase in macroeconomic indicators and, in particular, gross domestic product and national income.

The notion of "economic growth" should not be confused with the notion of "economic development". The economic development of a state reflects the totality of the qualitative and quantitative transformations that occur in social-economic and scientific structures, while economic growth, as a rule, embodies the quantitative side of economic activities. Economic growth and economic development as a whole represent the notion of economic and social progress.

Economic growth can be negative, positive or zero. Positive economic growth is the quantitative increase of the results of the national economy, which includes both the conjunctural oscillations and the temporary economic relations. Zero economic growth reflects the situation in which the absolute macroeconomic results and the total population increase at the same rate, the level of per capita results remaining constant. Negative economic growth implies that macroeconomic outcomes per capita have a downward trend.

Economic growth influences two sets of factors:

1. The direct factors to which the following categories refer:
  - ✓ Increasing labor force - includes the "natural" demographic increase, international migration of the population and employment rate;
  - ✓ Increase in capital stock - suggests increasing net investment, increasing the stock of productive resources in the country;
  - ✓ Technical progress - is manifested in the form of new production technologies, improved equipment, inventions or professional training;
  - ✓ Natural resources - a factor that depends on the territorial location of the country;
  - ✓ Information system - greatly contributes to the reduction of production costs and the more profitable use of natural resources;
  - ✓ System of repairing economic goods - is in line with the ownership on the factors of production.

2. Indirect factors with immediate action on economic growth include:
  - ✓ the size of aggregate demand and the capacity to absorb the internal market;
  - ✓ the efficiency of the financial-banking system;
  - ✓ saving rate and investment rate;
  - ✓ the environment;
  - ✓ World market conjuncture;
  - ✓ export / import co-ordination;
  - ✓ product competitiveness;
  - ✓ monetary and fiscal policy of the state.

Due to the economic policy pursued over the last few years, monetary policy has been the guideline for other policy types such as fiscal, budgetary, revenue, business, etc., which has a decisive influence on the whole transition process.

To ensure economic growth, it would be necessary to improve some economic policies, thus increasing the efficiency of structural and institutional reforms, based on the use of a series of measures, such as:

- liberalizing and strengthening foreign exchange market by involving all banks as dealers and unifying exchange rates;
- creation and development of the primary and secondary market of government securities (bonds, treasury bills);
- substitution of all subsidies (for industry, infrastructure and agriculture) in the form of special refinancing facilities offered by the National Bank;

- developing and consolidating the credit market by eliminating formal or interest rate control, limiting competition, improving the quality and diversification of banking services offered;
- creating the conditions for switching to the full convertibility of the national currency;
- strengthening the financial situation of banks by increasing their own capital, to avoid a possible bankruptcy caused by the large amount of non-performing granted loans;
- changing how revenue is used, etc.

Improving economic policies in line with the existing economic situation and promoting them in strict compliance could ensure a significant increase in the level of the main macroeconomic indicators, ensuring a considerable economic growth of the country as a whole.

The Republic of Moldova has to promote efficient economic policies, combining institutional reforms, especially those related to labor market price formation, capital market, monopoly market, goods and services market, etc. with their subsequent upgrading. The Republic of Moldova has to implement the so-called «bottom-up» process - narrowing the gap, which is at the same time a country-specific target with a low per capita income. Thus, the prospect of joining the European Union aims at an overall modernization of society that would allow for sustained economic growth and a reduction in the gap with the developed European countries.

For the year 2017, an economic growth of 6% is projected according to the baseline scenario and about 4% according to the pessimistic scenario. Although it is a forecast at first glance, counter-intuitive and superior to that of the Government, the IMF or the World Bank, this is argued by three growth factors that were inhibited in 2015-2016 and are expected to boost economic growth over the next two years [6]:

1. Re-crediting. The volume of new loans granted is expected to grow by around 15-16% in 2017 after banks have accumulated significant volumes of liquidity over the past two years, which have translated into reducing interest rates on deposits and loans. It is intended to stimulate consumption, but especially investment.

2. Re-launching remittances by about 5% in 2017 is also likely to contribute to rising consumption levels beyond the 2016 growth.

3. The unblocking of public investment funding is expected to boost

fixed capital formation with the start of investment projects that were blocked in 2015-2016. The catalysing factor in this respect is played by the Financing Memorandum with the IMF, which has re-launched the dialogue with other development partners of the country.

As in previous years, economic growth is rather unsustainable. The main factors to boost the economy in 2017 mentioned above tend to be short-lived: the resumption of lending and remittances will take place after two years of decline, and the increase in public investment will take place on the account of postponed ones last year. In addition, the pattern of economic growth will continue to be a consumption-based and accompanied by a deterioration of the balance of payments, which in 2017 could exceed 5% of GDP.

Conclusion. Economic growth expresses those changes that take place within a certain time horizon and space to increase the magnitude of macroeconomic outcomes closely related to their determinants. There are a multitude of factors directly or mediated in economic growth, which are classified or grouped according to several criteria. Existing potential resources and how they are used condition economic growth.

Economic growth consists precisely in the increase of the economic activity at macroeconomic level and depends very much on the international economic relations promoted by the country.

Bibliographical references

1. Gribincea A., Golovataia L., Brovca G., *Economia mondială și securitatea economică*, Editura Print Caro, Chișinău, 2014, 338 p.
2. Mășu Ș., *Puterea economică în istoria lumii*, Editura RAO, București, 2014, 571 p.
3. Rusu Gh., Trofimov V., Șevciuc V., *Stabilizarea și creșterea economică*, Editura CEP USM, Chișinău, 2007, 200 p.
4. Zaman Gh., Geamănu M., *Eficiența economică în condițiile dezvoltării durabile*, Editura Fundației România de Măine, București, 2014, 191 p.
5. <http://www.statistica.md>
6. <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca>
7. <http://www.eco.md>
8. <http://www.bnm.md>

RELATIONSHIP BETWEEN LABOR MARKETS AND INTERNATIONAL MIGRATION: ALGERIA'S CASE

Farida NEMIRI YAICHI, *PhD in Economic Sciences,*
associate professor, University of Bejaia, Algeria
(Farida_nemiri@yahoo.fr)

Ludmila GOLOVATAYA, *PhD in Economic Sciences,*
associate professor, IRIM
(golovataya4@gmail.com)

Abstract

This article attempts to clarify the relationship between international migration and the labor market in Algeria. The aim of the work is to identify the relationship between Algerian migration and the main indicators of the labor market. Analysis of the available data revealed two results. The first one points to the peculiarities of the demographic structure of the population, which is responsible for the constant strain on the labor market, as a result of which there is a migration of labor, for which the Algerian state has spent not little money. The second result indicates a low ability of the country's economy to create jobs that meet the expectations of those who seek it, as a result of which labor migration also occurs.

Keywords: *international migration, immigrants' work, economic demography, labor markets*

CZU: 331.5(100): 314.74(65)

JEL: F22, J61, J10, J40

Introduction. Throughout the world, there have always been migration flows. Often dramatic or tragic events (poverty, hunger, unemployment, crime, war, persecution, natural disasters) are caused by circumstances that

force peoples to emigrate. Migration, as a subject of university research, is an interdisciplinary topic. It is researched by historians, lawyers, geographers, demographers, sociologists and economists. Studying the same subject, the representatives of each of these disciplines use their methods and analysis tools. In the 1970s, economic migration again aroused researchers' interest in the economy and economic sociology. It was economists who linked international migration with the socio-economic development of countries and identified ways of influencing migration not only on the host countries, but also on the migrants' countries of origin.

International migration is not an autonomous phenomenon. It does not happen without a reason, but always as a result of some kind of transformation that affects the state, both at the national level and in its international relations. [Saskia, 2002, p.11]. More specifically, the reasons for labor migration are demographic and economic. It has specific motives and consequences on the labor market. In 2000, there was a diversification in the Algerian emigration, the causes of migration changed, and the country of destination as well. Potential candidates are becoming younger, men or women, with a level of education and certain competencies acquired in the country of origin. These changes in modern Algerian migration are different from the migration of the 1990s, which was caused by a lack of security in some parts of the country. It is obvious that changing the demographic structure of the population, as well as the structure of the able-bodied population in the labor market, as a result of which unemployment persists and the economy's inability to create long-term employment, were factors driving the drift in models of traditional migration in Algeria. Based on the available statistical data, this article attempts to clarify the relationship between the international migration of the Algerian population and the situation in the labor market.¹

To this end, the study begins with an analysis of available data on Alge-

---

¹ Эти события происходят в период нахождения страны на самом дне экономического кризиса, когда активирована социальная позиция в борьбе с безработицей, поощряется занятость и регулируются предложения работы. В период с 2013 по 2015 год падение цен на нефть составило более 50%. Валютные резервы сократились на 50 млрд. долл. США, общий платежный баланс снизился на 27,537 млрд. долл. США, а общие сбережения - на 2621,7 млрд. долл. США. Одновременно, общий индекс цен увеличился на 4,78%, а уровень безработицы снизился с 9,8% в 2013 году, до 11,12% в 2015 году.

rian international migration to understand the new migration trends in Algeria (section 1), then an attempt is made to clarify the existing relationship between migration and the labor market situation in Algeria (section 2).

1. Some data on Algerian international migration: to new trends

The modern history of migration in Algeria dates back to the beginning of the 20th century. Initially imposed by French colonization, Algerian migration in the 1940s became economic, when France opened doors to immigrants to help its factories function and accelerate the development of the industry. This dynamic intensified, supplemented in the 1950s by family reunification (family emigration, known as the second generation), peaking in the 1970s, and then went on to return to the country and retire. Insecurity in some regions of the country in the 1990s caused a new wave of population migration, and since 2000, migration has again become an economic one, including going to study. Thus, there is a causal relationship and, at the same time, a subtle change with the passage of time.

So, how can we describe the new trends in Algerian migration? What are the reasons causing it to flow? What are the consequences of its reduction? And, how is it related to the Algerian labor market?

According to the United Nations, the volume of Algerian migrants, expressed as a percentage of the total population, declined from 1.1% to 0.6% between 1990 and 2015.²

Despite this decline, in OECD countries the number of emigrants aged 15 and older remains very significant, that is, 1,527,700 people in 2013.

In fact, it is very difficult to reflect the real scale of these migrations, due to the imperfect nature of the collection of information and the incompleteness of available statistics. Moreover, according to the National Economic and Social Council (NESC), in the same year 2013, the Algerian community abroad has grown by more than 2 million people registered in various consular institutions, that is, 4.4% of the Algerian population (NESC, 2016, p. 26). These data indicate the importance of the Algerian community established abroad, of which 90% are in Europe and 80% are in France.³

² В целом, во всем североафриканском регионе миграция замедлилась, число мигрантов уменьшилось с 1,7% в 1990 году до 1% в 2015 году. Только в Ливии иная ситуация, число ее мигрантов в 2015 году составило 12,2%, тогда как в 1990 году она составляла 10,4%.

³ Согласно тому же источнику, этот объем, безусловно, более важен, поскольку алжирские мигранты не регистрируются автоматически в Алжирских Консульствах за рубежом

Table 1. The share of migrants (%) of the total population (1990-2015)

	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Северная Африка	1,7	1,3	1,1	1,0	0,9	1,0
Алжир	1,1	0,9	0,8	0,7	0,7	0,6
Египет	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5
Ливия	10,4	10,4	10,6	10,8	10,9	12,3
Марокко	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Тунис	0,5	0,4	0,4	0,3	0,4	0,5

Source: United Nations, 2016.

<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

It is obvious that the Algerian emigration in France is clearly different from the OECD countries. France is the main host country of Algerian migrants, that is, more than 80% of emigrants in 2013. In the French capital, for example, the proportion of immigrants born in Algeria is very high, it is 13.3% of the total number of immigrants, much more immigrants of Tunisian, Moroccan and Turkish origin.

Table 2. Emigrants born in Algeria in 2013

	Все страны (страны -члены ОЭСР - Организация экономического сотрудничества и развития и другие)			Страны-члены ОЭСР		
	Мужчины	Женщины	Все	Мужчины	Женщины	Все
Старше 15 лет						
Мигранты (тыс.)	784.6	744.0	1 528.6	780.9	741.8	1561.8
15-24 лет (%)	5.5	5.8	11.3	5.4	5.7	11.1
25-64 лет (%)	68.3	67.8	136.1	68.3	67.8	136.1
Старше 65 лет(%)	26.2	26.4	52.6	26.3	26.5	52.8

Source: United Nations, 2016.

<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Migration of Algerian origin is in the phase of diversification from the point of view of destination country. Such diversification has been made possible by reducing the costs of international migration and mi-

gration policies initiated in some OECD countries, such as Canada. For example, in Canada, the volume of immigrants of Algerian origin increased fivefold between 1990 and 2000, from 3,600 to 17,500 (Boukha, 2012, p. 8). This is a selective immigration policy that is encouraged by the new immigration management system in Canada and is intended for qualified people with experience called “express entrance”.

Chart 1. Number of Algerian migrants by destination countries in 2013

Source: United Nations, 2016.

<https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

Discussions about the impact of international migrations on the labor market of the host country, as well as on the labor market of the country of origin, are never resolved. In post-industrial countries, the aging of the population stimulates the demand for immigration and their labor, but the slowdown in economic growth in host countries is likely to counter this trend. In the countries of origin of labor, international migration can be perceived as a positive phenomenon that can reduce social tension and pressure on the labor market through remittances from its former citizens from abroad. Thus, international migration has important economic significance, such as transfer of funds, mobility of competences, brain drain, and authorized investments of the country of origin.⁴

The problem of immigration in Algeria

The question of immigration in Algeria is still very difficult to determine. The problem of quantifying immigrants remains an almost impossible task. Based on OECD data that estimate the number of mi-

⁴ Более того, эта тема была зарегистрирована в повестке дня Генеральной Ассамблеи по миграции и развитию с 2006 года. В докладе Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 6 августа 2016 года успех азиатских стран в 1990-х годах приписывался им за счет активного и организованного возвращения диаспоры, которое поддерживается ныне, и представляет интерес стран, а также желание обобщить все миграционные профили.

grants from the point of view of those present in the host country and not from the point of view of the outflow from the country of origin, the immigrant population in 2013 amounted to 160,000.⁵ For several years, Algeria has adopted migratory flows from sub-Saharan Africa.

Musette⁶ argues that migration from the south of the Sahara, in particular from Mali and Niger, has always existed. Mostly these are migrant traders and seasonal workers who went north to work there during the season, after which they returned home. However, in recent years, migration from the south of the Sahara has been aggravated by political instability, climate degradation, and, in general, insecurity in the region, which has forced «irregular» migrants to move to many regions of southern Algeria. Often these migrants are involved in illegal cross-border trade and use Algeria as a transit point, awaiting their arrival to the Spanish shores via Morocco.

As for economic immigration, Musette & Khaled [2012, p. 3] single out two movements from abroad to Algeria: regular and irregular. The first is border migration, either from the south (Niger and Mali) or from the countries of the Central Maghreb. Its participants are economic migrants who, thanks to Algeria's demand for technical cooperation (France, Germany and the Arab countries) are sent in search of work abroad.

Thus, this type of immigration has certain consequences on the labor market. Migrant workers in most cases occupy unusual jobs for them, where qualifications are not required, in various sectors of the economy, in general, depending on the cyclical fluctuations of the economy. Regardless of whether they are in the workforce or service providers, temporary labor migration is more vulnerable and depends on work contracts.

---

⁵ После обретения независимости Алжир ратифицировал многие конвенции и протоколы Организации Объединенных Наций в целях получения инструментов правового регулирования международной миграцией. В 1962 году: Конвенция Международной организации труда 1949 года. В 1963 году: Конвенция о беженцах 1951 года. В 1967 году: Протокол о торговле людьми 1967 года. В 1975 году: Конвенция Международной организации труда о трудящихся-мигрантах. 1993 год: Конвенция о правах детей 1989 года. В 2004 году: Протокол о торговле людьми 2000 года. В 2004 году: Протокол против контрабанды мигрантов. В 2005 году: Конвенция Организации Объединенных Наций о трудящихся-мигрантах 1990 года.

⁶ Интервью профессора С. Musette, предоставленное Алжирскому изданию Algeria-Watch. http://www.algeria-watch.org/fr/article/pol/migration/question_migration.htm

2. The relationship between the labor market and international migration

There is an obvious correlation between the international migration of the Algerian population and the demographic imbalance on the one hand and the worsening employment situation on the other.

Demography and the labor market in Algeria

The Algerian population is characterized by its youth. In 2015, people under the age of 30 accounted for more than 55% of the total population, people under the age of 15 were 29%, and the group under the age of 5 was 11.71%. Thus, in the structure of the Algerian population, a younger age is of increasing importance.

The proportion of people over the age of 60 is 8.72%. People in the economically active age (15-59 years old) remain the dominant group; it is 62.47% of the total population structure. As for the demographic rate of dependence, it is 61.40%. It is clear that with such a population structure, demographic, economic and social disparities can have direct consequences for the labor market and international migration. In Algeria, persons under the age of 15 are under pressure; the demographic rate of dependence of this category is 49.04%, whereas the demographic rate of dependence of those who are over 60 years old is 12.07%. This pressure will continue in the medium term. This process is not yet complete. Relevant analysis is to see the dynamics of the working population in terms of input and output flows. Interest is represented by two groups, persons who are not employed in the labor market at the age of (15-24) and those who leave it at the age of (60-64). For example, in 2000, there were 54 potential employees for 10 potential workers leaving the labor market. In 2015, these figures changed as follows: 58 potential employees entering the market and 10 outgoing. A comparison of the weights of these two groups suggests the existing pressure on the labor market.

Table 3: Dynamics of the number of entrants for 10 outgoing labor market workers in Algeria

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2014	2015
(15-24) лет	1976	2416	3665	5108	6586	6933	6814	6665
(60 -64) лет	489	630	750	1082	1218	2014	1564	1145
(15-24)/ (60-64)	40	38	49	47	54	34	43	58

[ONS, 2015] <http://www.ons.dz/-population-et-demographie-.html>

2.2. The inability of the Algerian economy to create long-term employment, preserving unemployment and skilled workers' migration

A necessary condition for reducing unemployment is a stable and fairly high economic growth. Since 2000, the unemployment rate has fallen from 30% in 2000 to 11% in 2015. However, this was promoted solely by the increase in state revenues, which was caused by the growth of prices for hydrocarbons, and allowed not only to invest in job creation projects, but also to support a particularly generous social employment policy.

2.2.1. The inability of the Algerian economy to create long-term employment and preserving unemployment

In reality, the unemployment rate calculated by the National Statistics Office (ONS) is underestimated.⁷ If we look at the works created in the economic indicators alone, we see that they are actually related only to half the number of jobs created in 2014. The fall in the unemployment rate is not directly related to the real indicators of the economy. If you exclude from the statistics temporary work and social employment, then the unemployment rate will be much more alarming. In 2015, this indicator reached almost 18%, when the official indicator was estimated at 11.2%.

Table 4: Employment of the economically active population

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Экономическая занятость (1)	292177	403401	410425	555829	724536	673302	721100
Insertion employment (2)	221589	292307	321984	707028	275935	185136	161534
Социальная занятость (3)	407579	414918	328570	448791	510596	539169	557645
Всего (4)	923353	1112635	1062989	1713659	1513077	1399620	1442293
Доля экономического сегмента (1/4%)	32	36	39	32	48	48	50

Source: National Economic and Social Council (2015)

⁷ Этот уровень основывается на определении Международного бюро труда (МОТ), согласно которому лицо, нанятое на работу, которое на определенную контрольную дату имело доход от любой работы, включая лиц, занимающих временные рабочие места, работу по интеграции или социальную работу.

Based on the data (Table 4), we understand that the degree of unemployment is greatly underestimated. Therefore, the persistence of unemployment is the reason that causes migration. This is really so, because it is long-term unemployment. In fact, most of those who have been out of work for the first time; people with high qualifications are candidates for migration.

The latest official statistics⁸ show that there are many causes of excessive unemployment in the labor market in Algeria. This situation has certain consequences for the international migration of young people. Indeed, in 2015, graduates of higher education institutions, having lost their jobs, accounted for 21% of the unemployed. Graduates of vocational and technical schools accounted for 23.3%, that is, in the amount of 43.3% for the two categories. Moreover, long-term unemployed (those who are looking for work for one year or more) include 71.2% of the unemployed, and on average, only one in four unemployed people seek work for less than a year (25.8%).

2.2.2 Qualified migrants in Algeria

The migration of skilled people, commonly referred to as the “brain drain”, is a serious problem for developing countries such as Algeria. Indeed, according to a study conducted jointly with the International Labor Organization (ILO) and the Research Center for Applied Economics for Development (CREAD), there is a gradual outflow of skilled workers from Algeria to OECD countries. From 5% in 1990, this figure rose to 16% in 2000, and continues to grow, reaching 22% in 2010 [CNES, 2016, p. 26].

Table 5: Algerian graduate students migrated to various countries in 2013.

Франция	21 052
Объединенные Арабские Эмираты	239
Испания	208
Саудовская Аравия	187
Великобритания и Северная Ирландия	186
Всего	21 872

United Nations, 2016. <https://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.htm>

⁸ Это рабочие места, созданные в рамках Национального агентства занятости (ANEM): Национального агентства по поддержке занятости молодежи (ANSEJ), Национального фонда страхования по безработице (CNAC) и Национального агентства по вопросам занятости (ANSE) по микрокредитованию (ANGEM). Интеграция рабочих мест создается в рамках профессиональной помощи интеграции (DAIP) и касается социальной занятости DAIS, TUPHIMO, IAIG.

France remains today the preferred destination for Algerian students: the table above reflects the distribution of Algerian graduate students, in 2013, by destination countries. In addition, other data (the table in the appendix) show that, in general, graduates of Algerian universities have confirmed their university diplomas before going abroad. This category of students is 54.3%, and in Morocco and Tunisia - 44.2% and 31.2% respectively. These emigrants who received a PhD in medicine are the largest proportion of people who received a diploma before they left (73.3%). The same picture is observed among those with an incomplete higher education - a bachelor of 2 years of university. It is obvious that human capital is prone to migration, especially given that it is about competencies and knowledge that is easy to transport. Those who follow a different approach are students who continue their studies to obtain a PhD (in other fields than Medicine) and professional masters. In this case, migration can be viewed as a strategy for increasing human capital and developing knowledge obtained earlier.

Conclusion

The analysis of the relationship between international migration and the labor market is a complex and chaotic task. In this paper, we tried to show two significant judgments in the case of Algeria. The first is due to the demographic imbalance connected to the excess supply of labor. The key result of this analysis is that the demographic component has played and continues to play a pivotal role in the dynamics of the workforce in Algeria, which creates serious pressure on the labor market. The growth of this problem is the cause and source of much temptation to travel outside the country, in particular, among young graduates who willingly leave universities. Certainly, this dynamics is not the only reason for this imbalance, as a result of changes in the structure of activities due to the arrival of women in the labor market there have been significant changes. A later appearance of young people in the labor market and an earlier departure from it can also keep the labor market tense. The consequences of emigration in the country are a "brain drain" and the withdrawal of skilled workers whose training is costly to the Algerian state.

The second result stems from the inability of the economy to create long-term employment. Here, the analysis revealed a paradox resulting from the underestimation of unemployment in 1999-2015. A small decrease in unemployment was not accompanied by sustained economic

growth and the creation of long-term employment. This situation was undoubtedly a consequence of the employment policy, combining active programs, but passive measures aimed at encouraging employment and combating unemployment to the detriment of productivity and long-term employment.

If we analyze the relationship between the economy and international migration, the conclusion is that the origin of this problem lies in the low ability of the economy to provide long-term employment that meets the requirements and expectations of applicants. Finally, expatriates are a form of wealth in the host countries, migrants, as a rule, are dynamic people who adapt and are ready to work even in difficult conditions.

Tableau 6: Répartition des migrants du Maghreb Central en France diplômés de l'enseignement supérieur selon le moment de l'obtention de leur diplôme (%).

Annex 1

	Алжир		Марокко		Тунис	
	До	После	До	После	До	После
Ученные степени	45.7	54.3	55.8	44.2	68.1	31.9
Парамедицинские и социальные	24.3	75.7	25.1	74.9	38.8	61.2
Лиценциат	25.2	74.8	66.9	33.1	57.6	42.4
Инженерия	31.3	68.7	73.3	26.7	95.3	4.7
Бизнес школы	28.6	71.4	100	0	100	0
докторанты в здравоохранении	26.7	73.3	96.2	3.8	79.6	20.4
Другие докторанты	88.2	11.8	100	0	96.4	3.6
профессиональные магистры	86.8	13.2	93.7	6.3	87.9	12.1

Data of the National Economic and Social Council in 2016 and employment survey in 2012, INSEE 2014.

Bibliographical references

1. Boukllia Hassane, R. (2012). Migration en Algérie; nouvelles tendances, notes d'analyse et de synthèse – Migrations méditerranéennes et subsahariennes: évolutions récentes. Module démographique et économique, CARIM-AS/22012/1, European University Institute.
2. Kouaouci, A. (1994). Elément d'analyse démographique, Alger, Algérie, Office des publications universitaires.
3. Leridon, H. & Toulemon, L. (1997). Démographie approche statistique et dynamique des populations, Paris, France, édition Economica.

4. Musette, M. S. & Khaled N. (2012). L'Algérie, pays d'immigration? Hommes et migration Revue française de référence sur les dynamiques migratoires, revues.org édition électronique, URL : <http://hommesigrations.revues.org/1884>.

5. Piguet, E. (2013). Les théories des migrations. Synthèse de la prise de décision individuelle Revue Européennes des Migrations Internationales, édition électronique, <https://remi.revues.org/6571>

6. Saskia, S. (2002). Les migrations ne surgissent pas du néant, revue le monde diplomatique, mars – avril 2002, Lausanne, Suisse, édition page deux.

7. Tapinos, G. (1985). Eléments de démographie: analyse, déterminants socio-économique et histoire des populations, Paris, France, édition Armand Colin.

8. CNES (2016). Rapport national sur le développement humain 2013-2015. Quelle place pour les jeunes dans la perspective du développement humain en Algérie ? Réalisé en coopération avec le Programme des Nations Unies pour le développement, Alger, Algérie, édition ANEP.

NATIONAL AND INTERNATIONAL EUROPEAN LAW

THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF EDUCATION AND PROFESSIONAL TRAINING ON THE LEGAL STATUS OF THE CIVIL SERVICE

Galina POGONET, *PhD in law, associate professor, IRIM*
(pogonet_galina@mail.ru)

Abstract

We consider writing of this article important in two aspects. The first aspect is that today, more than ever, in a society characterized by an accentuated dynamics of structural changes and the importance of these changes, the man is centered and this raises new educational tasks, which he has to deal with. The second aspect is, in the context of the explosive evolution in all fields [6, p.69-72] of the last 25 years, in the ways that have changed a profound determination, which are aimed at employees' education and training.

Keywords: *education, professional training, legal status, public office*

CZU: 37.01:369.361:35.08

Introduction. In this context, we consider it appropriate to present the definition of the term education. The first reflections of the educa-

tion phenomenon belong to the ancient philosophers. Plato (427-347 BC) explicitly described the connection between political strategy and education in “Phaedo”, “Protagoras”, “Meno” and especially in the “Republic” (classical texts of the philosophy of education).

The essential dimensions of Platonic philosophy’s reflection on education are the finalities of education, the nature of knowledge, teacher’s role and art, the school-fortress relationship. Of all his works (43 books and 13 letters), *Politeia* and *Laws* deal most with the issue of education. Plato sketches in “*Politeia*” not an ideal state but an ideal human profile, achievable only in an ideal state, through repeated selections, designed on the basis of aptitude and education. The purpose of education is thus to give the body and soul the perfection they are capable of by birth. The polis should only be led by the higher educated people (*aristoi* - the best).

Applied methods. In the context of this article, we considered it appropriate to carry out a thorough investigation through the analytical, comparative, systemic and prospective methods of the normative repertoire regarding the evolution of the concept of education and training on the legal status of the civil service. The method of logical analysis (deductive, inductive, generalization, specification, etc.) is widely used in the content of the research and, in particular, in summarizing various authors’ opinions on the researched question of native laws in this case. The method of comparative analysis was used in particular to compare normative acts and doctrines of different states in the matter concerned. The method of systematic analysis is indispensable for the investigation of national, international legal norms of institutional, material and procedural nature. Prospective methods are used to describe the existing tendencies on the evolution of the concept of education and training regarding the legal status of the civil service, including through the unification of the national practice in line with the international one.

Research results. Plato considers democracy is dangerous: the admission to power of ignorant people, who are usually poor, uneducated, and envious of the wealthy. Such people will not be able to use political power for the common good and will become victims of demagogues (informal leaders of the demos). Plato believed that democracy ultimately leads to despotism. Demagogues influence political people, speculate their ignorance and need for enrichment, and provoke civil war and anarchy.

Once the polis enters the crisis and the need for order becomes strin-

gent, the demos will be grouped around a person strong enough to put an end to anarchy. Or such people, Plato thinks, are usually despots or tyrants. Living nearby Socrates until his death, Plato founded in Athens in 387 BC, the most important center of culture of ancient Greece, which continued its activity until 529 BC. It is the Akademia dedicated to the memory of the legendary hero Akademos. [23, p.104]

Akademia had a triple role: training, education (especially civic) and research. Here, the philosopher taught lessons free of charge for 30 years. Comenius has theoretically grounded the principle of universal education, to which all education policies relate today. "Pansophia", the philosophy of education developed by Comenius, advocated education for everyone, regardless of gender, social class or race. [7, p. 69].

John Locke illustrated, through his own work, the conflict that can be set at the ideological level between politics and education. His political theory is in favor of individual rights to property, rights earned through work and not just by inheritance. Any legitimate authority, including the monarchy, must respect the individual's rights to property or privileges acquired through its own merits. Moreover, J. Locke places the individual above the society. [14, p. 44]

J.J. Rousseau, who advocated the benefits of educational return to nature, social isolation of the child as a defense when society is corrupt or dangerous for an innocent human being. "Emil", 1762, could not evolve into a tired world that did not reach the social ideal illustrated by Rousseau in the "Social Contract", 1762. In "Emil", the author carries out his political theory of education, while in the "Social contract" he expresses his political philosophy on society. [18, p. 373]

In theory, education means a general, permanent and continuous social phenomenon in which a transfer of spiritual, political, moral, scientific, legal, cultural, religious values is made to form and develop the man's personality. [5, p. 31]

In another form, education involves a set of systematically applied measures for the formation and development of intellectual, moral or physical attributes, especially of children and the youth.

Obviously, other thinkers, philosophers, political scientists, sociologists, lawyers, etc. have also intervened with ideas, theses, positions and arguments, who have succeeded in elucidating other important aspects of the education phenomenon; but here we will stop because

the exposure this aspect does not relate to the objectives of the thesis submitted for research. Further, there is a need to follow the conceptual delimitation route of the employees' education and training.

The Romanian author Petrescu I. considers that vocational training represents the whole process by which the employees acquire, in an organized environment, knowledge, abilities, skills, and behavior necessary for the undertaking of specific enterprises. [16, p. 212]

Thus, training involves a set of measures or actions that allow a person to have the necessary competence to deal effectively with the execution of an operation or the performance of a present or future workload appropriate to the objectives pursued by the manager.

As Casanova F. rightly observes, training can be defined as:

- 'education activity
- geared to providing the necessary knowledge and skills for relevant professional and work performance, as well as ensuring the exercise of citizen participation by workers
- which has both a theoretical and a practical part, but with a greater influence of practice compared to other types of education
- which has a strong technological dimension based on the need to keep up-to-date with the changes taking place in technological processes
- which has a job-related aspect, because it prepares people to get involved in various working relationships". [2, p.37]

According to Darek Celinski, quoted by Lock D. in Gower's manual of management, addressing a correct strategy for employees' professional education will lead to meeting all the training requirements in organizations so that: complaints from customers about any product or service provided by the enterprise will not be filed; in all subdivisions of the enterprise, the activity should be carried out on time, without delay or loss of time; to use the materials, facilities and equipment of the enterprise judiciously and correctly to eliminate abuses; to ensure that all employees comply with and effectively enforce safety and security rules to avoid work accidents within the enterprise; to increase the efficiency and productivity of subdivisions, in particular, and of the enterprise, in general, year by year and with the values specified in the global plan. [13, p. 596]

In the 'Management Treaty' written by the Romanian author Burduș E., [1, p. 834] it is mentioned that the process of educating employees is characterized by a multitude of specific features, namely:

Education is complex and varied, covering a wide range of elements such as knowledge, skills, ideas, beliefs, values, attitudes and habits; Education can be individual and collective within groups and businesses; Education can be triggered in any experience (success or failure); Education is equally a process and a consequence; Education may be conscious or unconscious; Education can be planned or unplanned.

The author Pașa E. points out that in the process of educating and training the employee, favorable results can be obtained in the development of the creative spirit of the employees, as well as in the acquisition of higher skills, which would allow them to perform more complex and more difficult tasks. Alternatively, under the conditions of the information society, the development of professional competence and creative spirit can be achieved through a continuous process of updating and enrichment of the theoretical knowledge and work skills resulting from education and training. [15, p. 22-25]

Romanian master student, Iris M., presents his concept of vocational education and training in the following way: “acquiring knowledge and skills throughout life is a fundamental condition for individual and professional development. To increase the employability and adaptability, and the need to modernize education and training systems to remove barriers between different learning contexts and to increase access to and participation in learning are fundamental prerequisites for contemporary society”. [12, p.109]

As Stana G. rightly points out, “starting with a labor supply with certain quantitative and structural-qualitative characteristics, professional training through the increase of competencies, theoretical knowledge, practical knowledge and skills, work techniques which it determines, by the new norms of behavior it promotes according to the concrete requirements of the Romanian economy and the level of the European Union, determines the increase of the adaptability of the labor force, creates new possibilities for its occupation / re-entry on the labor market”. [19, p. 48] The author, Dorneanu V., who agrees with this statement, believes that through an appropriate policy, training is undoubtedly the safest and least costly, long-term, flexibility of the supply of labor force, it is rapid structural adjustment to the situational developments in demand. We are here to note that extending the duration of schooling, increasing the enrollment rate of young people in higher-education schools, promoting

the alternation between school and economic activity are devices widely used by the numerical flexibility of labor supply.

An original appreciation is given to the concept of “education and training” by the author Uța Lucia, who explains that the concept of “professional training” has at least two meanings. In a narrow sense, vocational training means acquiring the knowledge and qualifications required to fill a post. More broadly, however, vocational training comprises two stages: initial training and continuous training. Initial training means acquiring the knowledge required by law to occupy a particular post and continuous training means improving the skills to practice on that position and updating knowledge in accordance with the novelties of the moment. [22, p. 274]

In the work signed by the authors A. Athanasiu, M. Volonciu, L. Dima, O. Cazan, it is noted that employees’ education and training imparts the complex of activities oriented towards the efficient promotion of the personnel of an organization, aiming both at accomplishing the objectives as well as at meeting the needs of the staff. Here we agree with this statement because we believe that any activity can be carried out with maximum effectiveness only if the organization is assured in time with a quantitative, structural and qualitative potential.

For example, as a major impact, there is a need for education and training of external relations cadres. Here, the author Poszdneyakov S. mentions that people who are permanently qualified to fulfill the external functions of the state require prior, high quality, complex and multi-faceted education and training. [24, p. 45] It is known that cadres who are to work in the field of foreign relations, besides other qualities, need good knowledge of foreign languages, history, politics, geography, international relations, constitutional law, international law, entrepreneurial law, the information system. This is why the author believes that the respective professional education and training of specialists in the field of international relations takes place within the general or specialized national education system.

In parallel, we note the need to define the term of competence as a factor that results from the success of education and training activities. Thus, competence has been assigned various meanings, and a unanimously accepted definition is not specified. Examined by its definitions, competence is often presented in the specialized literature as: capacity to achieve something difficult [4, p.14]; set of behavior [4, p. 27], integration endpoints [4, p. 24], knowledge completeness, narrow capacities and attitudes. [17, p.19]

We notice that the meanings of the term competence have been diversified, sometimes changed, as well as used in various areas. As a result, the meanings of the term have intersected, sometimes overlapping with the meanings of concepts in the same area of reference: performance, knowledge, skills, abilities, results of education and training. Defining and specifying the competencies of the employee is an approach that requires very good knowledge both of the professional training field and of the specifics of the professional competence concept.

The syntax of professional competence corresponds to complex actions supported on the mobilization and effective use of a variety of resources. Professional competence is not a form of memorized and pragmatic algorithm in many instances, but a much more flexible and adaptable capacity for various contexts and problematic situations.

This concept is very close to the potential, which means the potential ability of the individual in relation to a particular problem situation to integrate knowledge and abilities.

Referring to professional competencies, G. Le Boterf considers that the evolution of work contexts and organizations, the development of new information and communication technologies, as well as the evolution of research on learning processes and cognitive functioning, necessarily lead to a concept of competence: it is not limited to punctual skills but takes into account the ability to manage increasingly complex professional situations. To be competent is not just to know how to perform an operation, but also to act and react in a particular context, to know how to deal with unpredictability and novelty; which answers the question: what does it mean to act with competence? To act with competence does not only consist in having “resources” (knowledge, skills, culture, professional qualities, psychological resources, etc.), but also the science of combining and mobilizing them in working situations; to make the difference between “succeed” and “understand”. To be competent means not only to be able to succeed in an activity, but also to be able to understand why and how you succeeded (or failed); taking into account that being competent is not just about being able to act in one context but also about being able to transfer or translate competence into other contexts. [24, p.15]

Taking into account the multitude of definitions regarding employees’ education and training, as well as some additional concepts, such as the one in the specialized literature, and those already mentioned, we

can formulate our own definition: employee's education and training is a learning process that involves acquiring knowledge, refining skills, concepts, rules, or changing attitudes and behavior to improve people's performance at work and in everyday life.

Here we find that in the Republic of Moldova, where change happens dramatically and regularly, training is imperative to provide the skills and knowledge needed to work competently in the workplace.

In the context of our approach, it is necessary to clarify the notion and categories of public sector employees to whom the general education and training regime applies. Thus, it is worth noting that, in the conditions of return to the market economy, labor law subjects are the participants in the functioning of the labor market, to the activity in the sphere of employment. These are the employees, i.e. the working people and their representatives, as a rule, the trade unions; owners, i.e. natural or legal persons, using paid employment and their representatives, as a rule, employers; work collectives; bodies of public administration, including those of supervision and control; organs of labor jurisdiction.

Thus, we rightly find that the employee as a subject of labor law is endowed with a specific quality called legal status, which allows him to participate within the concrete legal relations, related to the social work activity, to be certainly involved in the activities of education and training.

According to the provisions of art. 1 of the Republic of Moldova's Labor Code, an employee is considered to be a natural person (male or female) who performs a job according to a particular specialty, qualification or function, in exchange for a salary based on the individual labor contract. [3]

In addition, here, to be more precise, it is necessary to distinguish the categories of employees in the public sector, which will allow us to extend the subject of the labor hierarchy to the employees' labor relations. In the same way, we consider it important to divide the employees from the public sector, components of labor law in the Republic of Moldova, whose *summa divisio* is constituted by the common labor right regarding the legal employment of employees, based on the individual labor contract, on the provisions of the Labor Code and, on the other hand, on the special labor right, which includes the employment relationships of public sector employees with a special reference to the employees of the public administration bodies.

Thus, the employees of the Public Administration bodies represent all

the categories of employees, who have different positions in the administrative hierarchy, different responsibilities, are employed on different human resources management systems, which are characteristic only for the administrative domain, and have different legislative coverage. As Cojocaru S. mentions, when talking about employees in the public administration, we are primarily concerned with civil servants who are holders of permanent functions under the law in a public administration and who are subject to the regime provided by constitutional and administrative law. They are divided into different categories, each with its responsibilities and duties depending on the place occupied in the administrative hierarchy. That is why we will use the term education and training of civil servants throughout the work.

Thus, as it is mentioned in the specialized literature, the inclusion of the concept of civil servant in the employee category is based on the following arguments:

- both the legal relationship created by the conclusion of the individual labor contract and the service relationship have a contractual nature, based on an agreement of the parties;
- the supply of labor and the salary constitute object and cause, both in the case of the individual labor contract and in the case of the service relationship; [20, p. 23]
- the execution of the individual labor contract as well as the execution of the public function presupposes a relation of subordination of the natural person (employee / public servant) to the employer, respectively to the public authority (institution) [21, p. 20-21]
- the civil servant is not a third party, a beneficiary of the public service, but is integrated with it. Involved in public office, he exercises the duties of state power on behalf of the authority (institution) of which he is a member, exercising the competence assigned to it [5]
- As a result, the authority (institution) in whose service it is and is subordinated, behaves towards him as a true employer.
- In the recent doctrine of labor law, on the contrary, it is argued that “service relations” civil servants are nothing more than typical labor relations”.
- Another reference author - in 2007, was of the opinion that the employment relationships of civil servants, although indisputably, are legal employment relationships, but their natural place is, of course, in administrative law, under labor law being “only as comparative bench-

marks for employees' employment relationships". [20, p. 25]

Beyond the doctrinal controversies, we appreciate that there is also a tendency in the Republic of Moldova to liberalize the public function in the direction of its contracting. In the same way, the accent for the professionalization of civil servants is put forward and is increasingly important, and the institution of education and professional training of civil servants is becoming more and more valuable. Here is why it is important for our scientific approach to demonstrate that work in public administration is accomplished by trained people who have gained over time a prestige due to the fundamental mission that they perform, to serve the interests of the citizens of a state. In this context, public administration staff (contract staff and civil servants) is responsible for the effects of the decisions taken and for their implementation.

In the given context, we can refer to Article 37 paragraph (1) of the Law on public function and status of civil servant no. 158-XVI of 04.07.2008, which states that the civil servant has the right and the obligation to continuously improve his / her skills and professional training. According to paragraph (2) of the same Law, each public authority will ensure the organization of a systematic and planned process of continuous professional development of the civil servant, which includes: deepening and updating knowledge, developing skills; modeling the attitudes necessary for the civil servant to perform the duties of the office efficiently.

We consider that it is extremely important to make the differentiation between the categories of staff in the public administration, since each of them performs specific functions of the public administration.

Conclusions

Thus, on the basis of the above statements, we will present, as a systematization, the categories of civil servants from the Republic of Moldova as the holder of the legal employment relationship in the public sphere, and to whom the education and training regime applies. Thus, according to the level of the powers of the holder, the public functions are classified into the following categories:

- senior top management positions. Top-level senior civil servants fulfil higher-level management in public authorities. [10]

The category of top-level senior civil servants includes persons who are appointed to one of the following senior public management positions: [10] state secretary of the ministry, deputy head of the adminis-

trative authority; leader and deputy head of the apparatus of the public authority - the Parliament, the President of the Republic of Moldova, the Magistrate Superior Council, the Constitutional Court, the Supreme Court of Justice, the General Prosecutor's Office, the Court of Accounts, the National Anti-Corruption Center, the People's Advocate Office.

- public management positions. The category of senior civil servants includes the persons appointed under Law no. 158-XVI from 04.07.2008, in one of the following leading public positions: [12]

- a) the head and deputy head of the body subordinated to the ministries and other administrative authorities;

- b) the head and deputy head of the subdivision of the public authority;

- c) the head and deputy head of the decentralized service of the public authority;

- g) the head and deputy head of the decentralized service, organized in the administrative-territorial unit and in the autonomous territorial unit with special status;

- h) secretary of the village (commune), sector, city (municipality), region council and praetura secretary;

- i) praetor and vice-praetor of the Chisinau municipality sector;

- j) head of the court's secretariat;

- k) head of the Central Electoral Commission Apparatus;

- l) principal custodian of funds.

- public fulfilment functions. The category of civil servants for fulfilment includes the persons appointed under the Law on the public office and the status of public servant no. 158-XVI of 04.07.2008, in other public positions than those stipulated in Articles 8 and 9 (Law No. 158-XVI of 04.07.2008).

These categories of public functions are allocated on the basis of the Unique Classifier of Civil Servants (approved by Law No. 155 of July 21, 2011 [11]) to the following Authorities of the Public Administration, and namely:

- Parliamentary Secretariat, Apparatus of the Republic of Moldova's President,

- State Chancellery (including Territorial Offices),

- Autonomous public authorities (central apparatus and territorial subdivisions),

- The Secretariat of the Constitutional Court and the judicial authority,

• The central specialized bodies of the public administration and other central administrative authorities (Central Office and territorial subdivisions)

• The authorities subordinated to the central specialized bodies of the public administration and subordinated to other central administrative authorities (central apparatus and territorial subdivisions)

• The local public administration authorities of the second level and those of the Balti municipality,

• The local public administration authorities of the first level.

The auxiliary and contractual staff are appointed with secondary and temporary functions in the public administration, who, under the employment contract, with fixed or indefinite duration, are subject to the labor law regime. The auxiliary and contractual staff are subject to a labor law legal regime, but in the fulfillment of their duties, they must know and observe the principles underlying the public administration.

In the narrow sense of the word, public staff is the holder of a permanent activity, but can be maintained for a longer or less time in the administration, and can also devote only part of the work to it.

By arguing the classification made above, we will conclude that there are no public functions in the state administration that do not require any kind of professional training and / or management. Professional and public management skills are absolutely necessary to achieve efficiency in the administrative system by properly anticipating future developments, organizing the work, managing resources, motivating employees, and controlling the way processes are performed.

Bibliographical references

1. Burduș E., *Tratat de management*, Editura Economică, București, 2005, p. 834.
2. Casanova F. *Vocational Training and Labor Relations*, Montevideo: CINFERFOR, 2003, p. 37.
3. Codul muncii al Republicii Moldova nr. 154-XV din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.159-162/648 din 29.07.2003. <http://lex.justice.md/md/326757/>
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*. București: Univers Enciclopedic, 1998, p. 14.
5. Gray L. *Marketing education*. Maidenhead: Open University Press, 1991. p. 31.
6. Gribincea A. și alții. *Globalizarea și impactul ei asupra tehnologiilor informaționale*. În: *Economie și sociologie*. Chișinău, 2003, nr. 2, p. 69-76.
7. Hurley D. et. al. *Top 10 State policy issues for higher education in 2009*. AAS-CU State Relations and Policy Analysis Research Team, 2009, p. 69.

8. Iorgovan A., *Tratat de drept administrativ. vol.1*, București: Editura All Beck 2005, p. 584.
9. Iris M. Formarea profesională continuă, motor al dezvoltării economice și sociale. În: *Colloquium politicum*, Anul II, nr. 1, ianuarie-iunie 2011, p. 109-124.
10. Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 158-XVI din 04.07.2008. În: *Monitorul Oficial* nr. 230-232/840 din 23.12.2008. <http://lex.justice.md/md/330050/>
11. Legea pentru aprobarea Clasificatorului unic al funcțiilor publice nr. 155 din 21.07.2011. În: *Monitorul Oficial* nr. 164-165/480 din 04.10.2011. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=340410&lang=1>
12. Legea pentru modificarea și completarea Legii nr.158-XVI din 4 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public nr. 98 din 28.05.2010. În: *Monitorul Oficial* nr.117-118/359 din 09.07.2010. <http://lex.justice.md/md/335149/>
13. Lock D. (coordonator), *Manual Gower de management*, Editura Codecs, București, 2001, p. 596.
14. Locke J. *Traite du gouvernement civil*. Paris: Flammarion, 1984, p. 44.
15. Pașa F., Creșterea competenței profesionale. În: *Revista „Tribuna economică”* nr. 44/2005, p. 22 – 25.
16. Petrescu I., *Managementul personalului întreprinderii*, Editura Expert, București, 2003, p. 212.
17. Roegiers X. *Manuel scolaire de developpement de competences dans l’enseignement*. BIEF, Departement de science de l’education de l’URL, 1998, p. 19.
18. Rousseau J.-J. *Du contrat social ou Principes du droit politique*. Une édition produite à partir du texte publié en 1762. Paris: Union Générale d’Éditions, 1963. 373 p.
19. Stana G. Formare profesională - reconversie profesională în România. În: *Legea și viața*, 2012, nr. 6, p. 48.
20. Ștefănescu I. T., *Tratat de dreptul muncii*. București: Editura Wolters Kluwer, 2007, p. 23, p. 25.
21. Țiclea Al., Competența soluționării litigiilor de muncă în cazul funcționarilor publici. În: *R.R.D.M.* nr. 1/2006, p. 20-21.
22. Uța L., *Dreptul muncii. Salarii, sporuri și concedii, formare profesională. Practica judiciară*. București: Editura Hamangiu, 2010, p. 274.
23. Гриб В.В. *Взаимодействие органов государственной власти и институтов гражданского общества в Российской Федерации: конституционноправовые аспекты: монография. 2-е изд., доп и перераб.* Москва: Издательство «Юрист», 2011. 400 с., p. 104.
24. Поздняков С. *Внешнеполитическая деятельность и международные отношения*. - Москва: Изд-тво Наука, 1986. С. 45.

FIREARMS - FORENSIC DIAGNOSTICS

Sergiu CERNOMOREȚ, *PhD in Law, IRIM*

(cernomor2004@mail.ru)

Mihail DULGHIERU, *Head of Ballistic Examinations and Records
Section at TFCJE of MIA PGI*

(mihai_d@mail.ru)

Abstract

The indisputable importance and necessity of ballistic expertise is directly determined by the gravity of crimes, and firearms are used to commit serious, particularly serious and exceptionally serious crimes.

This article addresses some aspects of ballistic expertise in the firearms examination, in particular:

- what are the criteria for guiding the ballisticians to assign objects to the firearm category?

- what is and how to determine the state of operation and usefulness for firing weapons?

- determining the usefulness for firing artisanal firearms.

Keywords: *firearm, artisanal weapons, ballistic examination, forensic expert, state of functioning, shooting utility*

CZU: 343.98

Introduction. In the last decade of the 21st century, there is an increase in the incidents with the use of firearms, trafficking in weapons and ammunition, as well as cases of artisanal crafting of firearms in the Republic of Moldova.

According to information provided by the Ministry of Internal Affairs in 2015, 75 crimes, including 30 cases of hooliganism, 15 cases of intentional harm, 5 cases of mugging, and 4 murders [1], have been committed

with the use of firearms, explosives and grenades. However, this figure does not include cases where firearms and illegal ammunition have been detected, although we are convinced that they are quite large in number.

During the year 2016 more than 500 ballistic examinations were carried out within the Technical Criminalistic Center and Judicial Expertise of the Police General Inspectorate.

Criminal prosecution in all cases involving firearms cannot be completed, nor can criminal cases be sent to the court without the use of ballistic expertise to elucidate the circumstances in which firearms have been applied, and in some situations, the initiation of criminal prosecution is not possible without the conclusions of ballistic expertise.

In the specialized literature, there are several definitions of the concept of firearm. The approaches made took into account several criteria, such as etymological, military, forensic or legal.

Among the authors defining the concept of firearm, we mention Komarinet B.M., who defines a firearm as "... a means of throwing in which the load receives a directed movement from the energy received of the pulverized powder" [7, p. 65]. In his turn, the Romanian author Lăcrămioara Bălan defines the firearm as "a mechanism, an instrument that serves to attack or defend and uses the explosive powder" [2, p. 37].

The native authors Iurie Odagiu, Lilian Luchin and Constantin Rusnac define the firearm as "... a technical device designed to launch the projectiles, whose principle of operation is based on the guided expansion force of gases from the detonation of a staple or the burning of a load" [1, p. 74].

The Explanatory Dictionary of the Romanian Language defines the firearm as "a weapon that uses the explosive powder to throw a projectile (rifle, cannon, etc.)" [11].

Law no. 130 of 08.06.2012 on the regime of arms and ammunition for civilian use defines the firearm as a portable gun with a pipe that can throw, is designed to throw or can be transformed to make a shot, to throw a bullet or a projectile by the action of a fuel propulsion system. It is considered that an object can be transformed to throw a shot, a bullet or a projectile by the action of a propellant fuel if it has the appearance of a firearm and, as a result of its construction or the material it is made of, can be transformed to this end [9].

Studying the above-mentioned definitions, and also from practical experience in the field of forensic ballistics, from the forensic point of

view, we suggest the following definition of the firearm: a firearm is a propulsion mechanism in which the projectile receives a directed movement from the energy obtained from the combustion of the powder.

Considering the definition of a firearm, an object is assigned to the category of firearms, if it satisfies the requirements of the following criteria [3, p. 13]:

Armor Criterion - The object is intended to hit the target and has sufficient destruction capacity.

Fire Criterion - The object uses the energy obtained by burning the powder to propel the projectile.

Safety Criterion - The object offers multiple and safe use for the shooter.

Thus, during the ballistic examination, the expert will determine whether the object or weapon under investigation fully meets the three criteria above-mentioned.

The above criteria also determine a certain firearm construction that would allow the requirements to be met.

For an object to meet the requirements of the armor criterion, namely to hit the target and to have sufficient destruction capacity, it is necessary for it to cumulate three basic characteristic elements of any firearm [5, p. 37]:

- the pipe or an element replacing it, which gives the projectile a directed motion;
- the closing mechanism, which at the time of the shot closes the channel of the pipe to the rear recess;
- the firing mechanism that triggers the shot.

The presence of these three constructive elements is a necessary condition for assigning the object to the category of firearms, and for achieving the destination, it is necessary that the projectile have sufficient capacity to hit and destroy the target, which is determined by the kinetic energy the projectile receives in the weapon.

For industrial firearms, it is sufficient for the expert to determine the presence of all basic building components to be assigned to the firearm category. Verifying that the projectile has sufficient kinetic energy for destruction is not necessary, as the producer from the very beginning designed and manufactured the weapon for hitting and destroying the target.

However, in the case of crafted weapons, in order for the object to be assigned to the category of firearms, it is obligatory to determine the destruction capacity of the projectile, which is determined by the spe-

cific kinetic energy it derives from triggering [6, p. 78]. Specific kinetic energy is determined based on the formula

$$E_s = \frac{EE}{SS}, \text{ where } E = \frac{mv^2}{2}, S = \frac{\pi R^2}{2},$$

E - the energy of the projectile, J

m - projectile mass, kg

R - the radius of the cross section of the projectile

v - velocity of the projectile measured at a distance of one meter from the muzzle, m/s.

If, as a result of the calculations, the expert obtains an E_s less than 0.5, then the projectile does not possess sufficient destruction capacity and the expert concludes that the object does not refer to the category of firearms.

Conversely, if, as a result of the calculations, the expert obtains an E_s equal to or greater than 0.5, then the projectile possesses sufficient destruction capacity and the expert concludes that the object relates to the category of firearms.

To obtain reliable data, it is necessary to carry out more shots and measure the speed and calculate the specific kinetic energy of the projectile for each shot, then calculate the arithmetic mean, and the result obtained forms the basis of the conclusions.

Thus, generalizing the above, when examining firearms, the forensic expert formulates the conclusion that the object under examination refers to the category of firearms or the object presented does not refer to the category of firearms.

In the case of weapons subjected to ballistic examinations, after determining their membership in the firearms category, indicating their type, model and size, the next stage of the ballistic examination shall be to check the state of operation and the weapon firing utility.

The concept of a firearm's state of operation can be defined differently depending on the field of activity related to firearms.

Firms manufacturing firearms operate with the technical term of firearm, which means that all the constructional features and ballistic properties of the weapon are in line with the requirements of state standards and the manufacturer's technical conditions.

These standards also include requirements for the quality of the workmanship, the quality of the metal used, the presence of certain paints or varnishes on the outer surfaces of the weapon (brown, lacquer), and so

on. Therefore, the establishment of the technical state of the weapon exceeds the competence of the forensic expert, requiring the knowledge of specialists from other fields, e.g. establishing the brand mark of the steel used in the manufacturing, the quality of the exterior processing of the parts, etc. [3, p.65].

Defects that may arise during gun exploitation, for example, the removal of the paint layer or the layer of varnish on the surface of the weapon determines that the weapon does not meet the requirements of state standards, so the weapon is not in good technical condition. However, the given weapon satisfies the military artillery's operational requirements, taking no rate cuts, safety and firing accuracy.

In the field of forensics, over the years various opinions have been formulated on the state of operation of the weapon, starting from the full compliance with the requirements of the standards, to the mere possibility of shooting.

The generalization of doctrinal opinions allowed the definition of the state of the weapon operation. Thus, the state of operation of the weapon is the state in which all the elements, devices and mechanisms that ensure that the shootings take place without rate and in safety, should [4, p. 92]:

- be present at the intended place,
- have no essential defects;
- interact with each other according to the construction, where, by defective essence, is meant the defect that prevents the piece from performing its function.

In the forensic sense, the weapon may be in a state of functioning, with some defects that do not affect the normal operation of the weapon, for example, cracks in the bed or the grip of the handle.

Therefore, in the forensic sense it is considered that the weapon is inoperable if there are essential defects or missing parts that ensure the firing or the normal operation of the weapon [ibidem].

It is worth mentioning that the state of operation is solved only for industrial weapons. For artisanal weapons, this question is not solved because there is no technical documentation regarding the requirements that the weapon must meet and which would determine the correct interaction of the parts.

Determining the usefulness for firing a firearm is much more infor-

mative than the state of the weapon operation because the fact that the weapon is not operational does not mean that it is not useful for firing. Especially because the question of the usefulness for shooting can be solved for both industrial and artisan weapons.

Therefore, in the forensic sense it is considered that the firearm is useful for firing if it can perform multiple shootings.

Depending on the state in which it is located, the firearm can be completely useful for shooting or can be useful for separate firing.

The weapon is completely useful for firing if it is useful for firing in the planned construction. However, the weapon is useful for separate firing if:

- it is useful for firing only in one of the shooting regimes provided for construction (for automatic weapons with combined firing regimes);
- it is useful for firing in a non-built-in mode (semi-automatic gun automatically pulls);
- it is useful for non-systematic shootings, with rates and delays;
- it is useful for shooting with performing certain manipulations or operations. For example, when the reinforcement threshold is reached, the cock does not lock into the armed position, but pulling can be done by manually moving the cock in the back and suddenly releasing it.

Thus, the notions of operation and utility for firing, in complex, characterize the condition of the weapon being examined. Based on the above, the forensic expert can formulate one of the following conclusions:

- the firearm is operational and useful for shooting;
- the firearm is not operational, but it is useful for shooting;
- the firearm is not operational, but it is useful for separate shooting;
- the firearm is not operational and is not useful for shooting.

It is worth noting that the wording of the conclusion that the firearm is in operation but not useful for shooting is incorrect because a firearm in operation can be pulled at any time during the planned construction.

Finally, we believe that some formulation of correct, coherent and logical conclusions in ballistic expertise is the decisive factor for their recognition as evidence, as law enforcement bodies lack deep knowledge in the field of judicial ballistics. Thus, in examining criminal cases, the parties to the criminal trial are largely based only on the conclusions of the ballistic expertise, without analyzing the essence of the examinations in the descriptive part of the expert report.

Determining the state of operation and, in particular, firearms utility

is sometimes a strict necessity, and in the case of crafted weapons, it is impossible to establish membership in the firearm category without determining the usefulness for firing.

Examination of weapons in ballistic expertise carried out in compliance with the criteria for awarding objects to the firearm category, as set out in the specialized literature, ensures the veracity of the conclusions and therefore contributes to establishing the truth.

Bibliographical references

1. Iurie Odagiu, Lilian Luchin și Constantin Rusnac. Cercetarea la fața locului. Chișinău, 2013.
2. Lăcrămioara Bălan. Balistica Judiciară. Ed. Lumen, 2014.
3. Stalimahov A., Sumaroka A., Egorov, A. Suharev. „Судебная баллистика”. Saratov, 1998.
4. Андреев А.Г, Жигалов Н.Ю., Латышов И.В. Судебная баллистика и Судебно-баллистическая экспертиза. Волгоград: ВА МВД России, 2003. 164 с.
5. Б.П. Смагорински. Криминалистическая экспертиза. Выпуск 2. Судебно-баллистическая экспертиза. Волгоград: ВА МВД России, 1996. 226 с.
6. В.А Ручкин, А. А. Шнайдер Криминалистика. Серия 6. Судебная баллистика. Саратов: Издательство Министерство внутренних дел Российской Федерации, 2005. 204 с.
7. Комаринец Б.М. „Криминалистическое отождествление огнестрельного оружия по стреляным гильзам”, Moscova, 1955.
8. Федоренко В.А. Актуальные проблемы судебной баллистики. Москва: Издательство «Юрлитинформ», 2011. 208 с.
9. <http://lex.justice.md/md/345127/> (accesat la 11.01.2017).
10. <http://www.statistica.md/libview.php?l=ro&idc=168&id=5098> (accesat la 11.12.2016).
11. <https://dexonline.ro/definitie/arma> (accesat la 11.01.2017).

CONSOLIDATING THE PROBLEM OF THE LAWS' CONSTITUTIONALITY CONTROL IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S PUBLIC POLICY SYSTEM

Tatiana DABIJA, *PhD in Law, IRIM*
(dabijatatiana@mail.ru)

Abstract

Laws' constitutionality control, as one of the most important duties of the Constitutional Court, has been a constant concern of state institutions. This concern was materialized in an attempt to regulate, to reform and to modernize the process of laws' constitutionality control fulfillment.

It is natural that not always the issue of laws' constitutionality control was directly targeted by public policy. Most often, it acted indirectly primarily on institutional reforms and other aspects of indirect nature.

However, there are sufficient examples proving concern to stipulate directly some reconsideration of issues to review the constitutionality of laws.

Keywords: *Constitutional Court, review of laws' constitutionality, democracy, sovereignty, Constitution, legal system, national justice*

CZU: 342.2:35(478)

Introduction. Among the most important public policies, with an impact on exercising control over the constitutionality of laws, we identify:

Justice Sector Reform Strategy: 2011-2016 [9]. In the context of justice reform, a series of reforms are envisaged, directly aimed at the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Thus, under Pillar VI - "Human rights in the justice sector", Chapter 6.1 is introduced. -

“Strengthening the role of the Constitutional Court”, which indicated specific areas of interference:

1. Revision of the composition and selection criteria of judges of the Constitutional Court [9, Domain 6.1.1 of Chapter 6.1.p.63];
2. Revision of the procedures for the examination of notifications submitted to the Constitutional Court [9, Domain 6.1.2 of Chapter 6.1.p.63];
3. Revision of the Spectrum of Subjects with the Right to Referral to the Constitutional Court [9, Domain 6.1.3. of Ch.6.1.p.63];
4. Strengthening the professional capacities of the Constitutional Court staff to ensure high quality of the legislative acts review [9, Domain 6.1.4. of Ch.6.1.p.63];

Based on the Strategy, an Action Plan for the implementation of the Justice Sector Reform Strategy for 2011-2016 [3] was adopted. It provides for further action that could have a direct effect on the process of carrying out the constitutional review of the Constitutional Court - “Developing the draft law on the Constitutional Court and the Constitutional Court Code (in a new version)”, to be carried out in 2015-2016 [3, Domain 6.1.1. art.3, p.12863].

As far as we can see, in the near future, the Constitutional Court will go through a period characterized by reforms and modernization, which ultimately cannot affect the way in which the constitutional law control process is organized and carried out.

Applied methods. In the context of this article, we considered it appropriate to carry out a thorough research through the analytical, comparative, systemic and prospective methods of the normative repertoire regarding the issue of consolidating the problem of the law’s constitutionality control in the Republic of Moldova’s public policy system. The method of logical analysis (deductive, inductive, generalization, specification, etc.) is widely used in the content of the research and, in particular, in summarizing various authors’ opinions on the researched question of native laws in this case. The method of comparative analysis was used in particular to compare normative acts and doctrines of different states in the matter concerned. The method of systemic analysis is indispensable for the investigation of the national, international legal norms of institutional, material and procedural nature. Prospective methods are used to describe the existing tendencies in the area of the laws’ constitutionality control in the public policy system of the

Republic of Moldova, including through the unification of the national practice in line with the international one.

Research results

Government Action Plan for 2014 [5]. The year 2014 was an extremely important year for the Republic of Moldova, with political and legal events capable of marking the existence of citizens for many decades to come. We are considering November 30th parliamentary elections and obviously - the far-reaching event - the signing of the Association Agreement with the European Union. All this, and other events that remained somewhat in the shadows, left a mark on the Government's Action Plan for 2014.

As for the Government Action Plan for 2014, within the Pillar III - "Building the Rule of Law", chapter "Justice" the section "Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms" was included. Among the governance objectives, there is "...strengthening the role of the Constitutional Court...", and impact indicators would serve "... the circle of subjects with the right to refer to the extended Constitutional Court and the capabilities of the increased staff".

Thus, in the measure under No. 208, a concrete action is envisaged aimed at "Efficiency of the Constitutional Court activity by reviewing the criteria for the selection of judges and the procedures for the examination of complaints" [3, p.208].

Respectively, it is necessary to develop a draft law amending the Constitution on the composition and criteria for the selection of judges at the Constitutional Court.

Although the Ministry of Justice of the RM is the executor of this measure, we believe that it is necessary to actively involve the Constitutional Court's employees, especially with regard to reviewing the procedures for the examination of complaints.

The implementation of this measure was foreseen for the fourth quarter, but for various reasons it has not been achieved.

The Republic of Moldova's Government Activity Program for 2015-2018 [11]. Regretfully, we find that the subject of the Constitutional Court, and in this case, the Constitutional Court's control of the constitutionality of laws, is not a priority area. Thus, throughout the Government's Program of Activity, we only come across a single mention referring to the Constitutional Court. These are Chapter V "Justice and Human Rights", Section B "Reforming Prosecutor's Offices, Exclusion

of Political Influence and Increasing the Transparency of Their Activity”, which refers to the priority implementation of the Prosecuting Reform Concept, including through:

a) Enactment of the new Prosecutor’s Law in close proximity after receiving the Venice Commission’s opinion to ensure:

- reviewing the manner in which prosecutors refer the matter to public institutions and civil servants to limit the external influence on the institution and the process of handling criminal cases (not to allow for political and administrative discussions, for third parties to request information and to take action on concrete criminal cases, in accordance with Constitutional Court rulings and procedural law);

Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union [10]. Perhaps there is no human being in the Republic of Moldova who is unaware of the fact that Parliament ratified the Association Agreement between the Republic of Moldova on the one hand with the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States on the one other.

A careful reading of over 1,800 pages of the Association Agreement did not reveal a clear and direct task of modernization and compatibility for the Constitutional Court of the Republic of Moldova.

However, indirectly, the Constitutional Court will have to take into account certain benchmarks expressly provided by the Association Agreement. First of all, we consider the desiderata that emerges from the contents of Title III of the Agreement - “Freedom, Security and Justice” [10, Article 12-20 of the Agreement]. Thus, the Constitutional Court, in the process of controlling the constitutionality of laws, is urged to watch over the rule of law in the Republic of Moldova. Under the provisions of Article 12 - “Rule of Law” of the Association Agreement, our country will pay particular attention to the promotion of the rule of law, including the independence of the judiciary, access to justice and the right to a fair trial.

At the same time, among the preoccupations of the Republic of Moldova and implicitly of the Constitutional Court, there must be effective functioning of the institutions in the field of law enforcement and the administration of justice [10, art.12 paragraph (2) of the Agreement], and the observance of fundamental human rights and freedoms will guide all activities in the area of freedom, security and justice [10, Article 12, paragraph (3) of the Agreement].

In fact, the study of the content of the Moldovan Association Agreement to the EU identified a preoccupation of the Constitutional Court for the near future. It is about establishing cooperation relations with the European Court of Justice, studying its legislation, practices and precedents.

The text of the Association Agreement highlights the situation when the Constitutional Court will have to take into account some aspects of the European Court of Justice's work, including the extent of the constitutionality control of the laws.

We will exemplify those mentioned above by reference to the provisions of the Agreement. In this context, several relevant provisions have been identified, such as:

1. In the process of approximating the *acquis communautaire* in the field of public procurement, due regard shall be given to the relevant case-law of the EU's Court of Justice [10, Chapter 8, Article 273, paragraph 2, of the Agreement].

2. State aid shall be assessed on the basis of the criteria deriving from the application of the competition rules applicable in the EU, in particular Article 107 of the Treaty on the Functioning of the European Union and the interpretative instruments adopted by the EU institutions, including the relevant case-law of the EU's Court of Justice [10, Chapter 10, Article 340, paragraph (1) of the Agreement].

3. Where a dispute concerns a question of interpretation of Union law provision (with reference to Chapter 3 (Technical Barriers to Trade), Chapter 4 (Sanitary and Phyto-sanitary Measures), Chapter 5 (Customs and Trade Facilitation), Chapter 6 (Right of establishment, trade in services and e-commerce), Chapter 8 (Public Procurement) or Chapter 10 (Competition) of Title V (Trade and Trade-Related Aspects), the Arbitration Commission does not decide this matter but asks the Court of Justice of the European Union to rule on the matter. The judgment of the European Union's Court of Justice is binding on the Arbitration Commission [10, Chapter 14, Section 3, Art. 403, paragraph (2) of the Agreement].

4. The authorities of the Republic of Moldova shall take all appropriate measures to recover undue EU funds. If the European Commission implements EU funds directly or indirectly by entrusting budget implementation tasks to third parties, a decision taken by the European Commission imposing a pecuniary obligation on persons other than States is enforceable in the Republic of Moldova in accordance with the follow-

ing principles: (a) execution is governed by the rules of civil procedure in force in the Republic of Moldova. The decision shall be enforced by enforceable form, without fulfilling any other formality other than verifying the authenticity of the decision, by the national authority which the Government of the Republic of Moldova designates for this purpose and shall make it known to the European Commission and to the Court of Justice of the European Union; (c) enforcement may be suspended only by a decision of the European Union's Court of Justice [10, Title VI, Chapter 2, Article 430, paragraph (4) of the Agreement]. Execution is carried out in accordance with the procedural rules of the Republic of Moldova, and the lawfulness of the enforcement decision is subject to the control of the European Union's Court of Justice [236, Title VI, Chapter 2, Article 430, paragraph (5) of the Agreement].

Another aspect, regulated by the Association Agreement and which the Constitutional Court of the Republic of Moldova will have to observe in the process of exercising the control of the constitutionality of the laws, is the obligation to transpose the EU legislation and practices into the legal system of the Republic of Moldova. In this respect, the Agreement operates with a wide range of situations, such as: 1) Gradual appropriation, which means that the Republic of Moldova is to achieve the gradual approximation of its legislation to European Union law [10, art.448 of the Agreement]. 2) The dynamic approach, which gives the Association Council the prerogatives to periodically review and update the annexes to the Agreement [10, art. 449 of the Agreement]. 3) Monitoring, which means the continuous assessment of progress in implementation and compliance with the measures covered by the Agreement [10, Art.450 of the Agreement]. 4) Assessment of the proximity, which implies that the European Union assesses the approximation of Moldovan legislation to Union law. This includes aspects related to implementation and enforcement. [10, Art.451 of the Agreement]. 5) Provisional application, which means that until the entry into force of the Association Agreement (which, among other things, is to be ratified by each of the 28 EU Member States), the European Union and the Republic Moldova agrees to partially and provisionally apply the provisions of the Agreement [10, art. 464 of the Agreement].

It is worth mentioning that to achieve the goals set by the Association Agreement, the Government Decision of the Republic of Moldova No.

808 of 07.10.2014 regarding the approval of the National Action Plan for the implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and European Union 2014-2016 was adopted [6].

According to the Plan, the Ministries and other central administrative authorities will ensure, according to their competencies, the undertaking of the necessary measures to fully carry out and within the established deadlines of the actions included in the plan and to submit to the Ministry of Foreign Affairs and European Integration quarterly by the 10th of the following month, reports on the implementation process of their obligations [6, art. 2].

In its turn, the Ministry of Foreign Affairs and European Integration will submit to the Government the report on the implementation of the National Action Plan for the implementation of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union on July 15 and December 15 of each reporting year [6, art.4].

The plan provides for a number of measures, being a roadmap for the Republic of Moldova for the next years with a volume of more than 450 pages. Among the departments concerned are: Political dialogue and reforms, cooperation in the field of foreign and security policy [6, Title II]; Justice, Freedom and Security [6, Title III]; Economic cooperation and other types of sectorial cooperation [190, Title IV]; Trade and trade-related issues [6, Title V]; Financial assistance and anti-fraud and control provisions [6, Title VI].

With regard to the Constitutional Court and, implicitly, the task of controlling the constitutionality of the laws, the National Action Plan specifies only one measure. Thus, in Title II “Political dialogue, reforms, cooperation in the field of foreign and security policy”, the provision of the Association Agreement “Internal Reform” as one of the priorities of the Association Agenda is indicated: “... Clarifying the competences of the Constitutional Court and the designation procedures of its members, in close cooperation with the Venice Commission ...”. The measures for the implementation of this objective are related to: “... Elaboration of the draft amendment of the Republic of Moldova’s Constitution in the part concerning the competence and criteria for selection of judges of the Constitutional Court ...” [6, Title II, art. 2.1].

Another measure related to the implementation of the Association Agreement provisions is stipulated by the Government Decision of the

Republic of Moldova No.988 of 10.12.2014 on the establishment of the Moldovan part of the Association Council between the Republic of Moldova and the European Union [7].

By this decision, as it emerges from its name, the Moldovan side of the Association Council was established between the Republic of Moldova and the European Union in the composition of the members of the Government, the position of co-president being exercised by the Prime Minister [7, art.1].

In the following lines, we intend to highlight the important role played by the Constitutional Court of the Republic of Moldova in the legal securing of the Republic of Moldova's European path. It highlights consideration of the Republic of Moldova's Constitutional Court No. 24 of 09.10.2014 for the control of the constitutionality of the Association Agreement between the Republic of Moldova on the one hand and the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States on the other, and Law No.112 of July 2, 2014 to ratify the Association Agreement (the RM-EU Association Agreement), (Session no.44a / 2014) [8].

At the origin of the case, there was a notification by which the Republic of Moldova's Party of Communists claimed, in particular, that the contested provisions affect the sovereignty, independence, neutrality, economic and financial interests of the Republic of Moldova, contrary to Articles 1, 7, 8, 9 par. (3), 11 and 126 of the Constitution.

At this turning point for the Republic of Moldova, the Constitutional Court has proven its attachment to the principle of the supremacy of the constitution, demonstrating high competencies and professionalism in the control of the constitutionality of the subject.

Among other things, the Court pointed out that the Republic of Moldova, through the constitution of the state, expressed its desire to establish political, economic, cultural and other relations of common interest with European countries, with all the states of the world, ready to establish diplomatic relations with them, in accordance with international law and world practice in this field [8, art. 58]. The Declaration of Independence includes the elements that have been considered essential in defining the constitutional identity of the new state and its population: aspirations for liberty, independence and national unity, linguistic identity, democratization, the rule of law, market economy, history,

moral and international norms, European orientation, ensuring social, economic, cultural rights and political freedoms of all citizens of the Republic of Moldova, including persons belonging to national, ethnic, linguistic and religious groups [8, art.61].

The Court established tremendously that the Declaration of Independence marked the rupture with Soviet totalitarian value space and the reorientation of the new independent state towards the European democratic value space. The aspirations of the Republic of Moldova to establish relations in all areas of common interest with the European countries and the orientation towards the European democratic value space have been enshrined in the act of the state's constitution [8, art. 62]. Thus, in the sense of the Declaration of Independence and Article 1 of the Constitution, the orientation towards the European democratic value space is a defining element of the Republic of Moldova's constitutional identity [8, art. 63].

The Court also notes that on March 24, 2005 the Parliament of the Republic of Moldova adopted the Declaration on Political Partnership for the achievement of the European integration objectives of the country. According to this Declaration, the Republic of Moldova's further development can only be ensured by "consistent and irreversible promotion of the strategic course towards European integration" [8, art. 69].

Examining the provisions of the Association Agreement, the Court notes that it promotes political association and economic integration between the Republic of Moldova and the European Union on the basis of common values, such as respecting and promoting the principles of sovereignty and territorial integrity, the inviolability of the borders and the independence of the Republic of Moldova, democracy, respecting human rights and freedoms [8, art. 121]. Accordingly, the purpose and objectives of the Agreement are in full harmony with the provisions of Article 1, paragraph (3) of the Constitution, which states that the Republic of Moldova is the rule of law, democratic state in which the dignity of a man, his rights and freedoms, the free development of human personality, justice and political pluralism are supreme values and are guaranteed [8, art. 122].

With regard to the commercial aspect, the Court notes that the Association Agreement includes an important trade component, the DCFTA, which involves the gradual liberalization of trade in goods and services

with the European Union, reduction of customs duties, technical and non-tariff barriers, abolition of quantitative restrictions and harmonization of the Republic of Moldova's legislation in the field with that of the EU [7, art.154]. The European Union is Moldova's most important trading partner, covering about 45% of the country's foreign trade. A more in-depth economic integration through the DCFTA will be a powerful impetus for the growth of the country's economy. As a key element of the Association Agreement, the DCFTA is the platform that will create business opportunities in Moldova, will improve the investment climate and will promote real economic modernization and EU integration of goods and services [8, art.155]. In the same context, the Court considers the complainant's criticism of the discriminatory quotas foreseen in the field of export and import with the European Union as unfounded [8, art.157].

As a result of the examination of this complaint, the Court decided to reject the notification. It stated that the provisions of the Association Agreement between the Republic of Moldova on the one hand and the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand, and the Law no.112 of 2 July 2014 for ratification of the Association Agreement between the Republic of Moldova on the one hand and the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States on the other are constitutional.

Controlling the constitutionality of laws through the provisions of the Republic of Moldova's draft Constitution

In December 2009, the Constitutional Reform Commission was established by the Decree of the Republic of Moldova's Interim President, which had the task of elaborating a draft Constitution of the Republic of Moldova. The most important expert scientists in the field of constitutional law were in the Commission. Some time later, in the spring of 2010, the Commission submitted to Parliament the Draft of the New Constitution, which was registered on the Legislative Web Site [12].

As one of the research objectives lies, among other things, in formulating the proposals of law-ferenda, it is absolutely natural that we have directed our attention to this Project. This is all the more important because our interest is guided by two important aspects: 1) to what extent the Project brings improvements in the field of constitutional law control and 2) to what extent the current study can bring improvements to the Project.

The draft Constitution includes Title IV, Chapter I, entitled “Constitutional Justice”, embodying Articles 120-126, which set out the basic principles of the Constitutional Court.

Thus, in the text of Article 120 [12], the Project enshrines the purpose of the Constitutional Court: It “...ensures the carrying out of the principle of the state power separation and guarantees the state’s responsibility towards the person ...”. We suggest the article be supplemented with the words “ensuring the functioning of the rule of law and democracy”. This addition will refer to the three pillars representing the values of the European Union: human rights, democracy and the rule of law. To illustrate the correctness of the statement, we will refer to the Council of Europe’s Secretary’s General Report on “The State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law in Europe” in 2014 [2, p.5]. Additionally, we will add two more reports as arguments. It is the Report on the Rule of Law Index [13], which encompasses all the world states and the Report on Human Rights and Democracy in the World [3].

Regarding the structure of the Constitutional Court, Art. 121 suggests a composition of the Court of 9 persons, specifying that one and the same person can have only one mandate. In principle, this approach corresponds entirely to European practices, being closer to the German version of the Constitutional Court.

In the area of the Constitutional Court’s attributions, several novels are suggested. Thus, the Constitutional Court, in addition to the laws and resolutions of the Parliament, the Republic of Moldova’s President’s decrees, the normative decisions of the Government, exercise the control of the constitutionality and normative ordinances of the Government, as well as of the international treaties to which the Republic of Moldova is a party, their ratification by the Parliament [12, art.125 paragraph (1), point a)]. At the same time, the Constitutional Court is also endowed with the power to resolve the exceptions of unconstitutionality brought to light by the courts [12, art.125 paragraph (1), point g)].

Other amendments-additions relevant to the work of the Constitutional Court in terms of laws’ constitutionality control have also been identified in the text of the draft Constitution.

We consider that some of the regulations to be adopted could have a positive impact on the laws’ constitutionality control carried out by the Constitutional Court.

Among these changes, we highlight in particular:

1. "... International treaties ratified by Parliament are part of domestic law ..." [12, art.9 paragraph (1)].

2. A new article introduced in the draft Constitution will have a direct impact on the judgments and decisions of the Republic of Moldova's Constitutional Court. Article 10 "European Integration Policy" states expressly that "... To promote stability, welfare, modernization, ensuring the country's political, economic, and social security, the Republic of Moldova is orienting its foreign and internal policy towards integration into the organizations and international bodies, with priority being the integration into the European Union "[12, art.10 paragraph (1)]. And "... In the process of integration into international organizations and bodies, the Republic of Moldova may delegate some competences through the laws of ratification of the accession treaties." This opens the way to the import of the constitutional precedents in the European Union and their adaptation within the legal system of the Republic of Moldova [12, art.10 paragraph (2)].

3. An increased interest is presented in Article 78 "Promulgation of Laws", which establishes the procedure for the prior control of the constitutionality of the laws. The draft Constitution enshrines the preliminary control in the formula in which the President of the Republic of Moldova before the promulgation can demand the control of the constitutionality of the law, which will be done within 30 days. And if the Constitutional Court declares the law, or part thereof, unconstitutional, the President shall submit it to the Parliament for re-examination [12, art. 78 par. (3)]. On the other hand, if the Parliament maintains its previous decision, or if the Constitutional Court confirms the constitutionality of the law in the established terms, the President is obliged to promulgate the law within 3 days [12, art.78 paragraph (4)].

We consider that all these amendments to the laws' constitutionality control by the draft Constitution, if adopted, will bring substantial improvements in the regulated field.

At the same time, ensuring an effective control of the constitutionality of laws requires the introduction of other changes in the text of the Republic of Moldova's Constitution. Some of these changes will be displayed under the "General Conclusion and Recommendations" section.

At least, we now reiterate our position that the purpose of the Constitutional

Court must include references to ensuring democracy and the rule of law (along with the protection of fundamental rights and freedoms of individuals).

After all, the success of any legal reform depends on several factors. We fully agree with the view that "... however democratic is the fundamental law of any state, the express realization of its provisions depends to a great extent on a series of factors (political, social, economic, etc.)" [1, p. 269].

Conclusion

After examining several aspects related to the activity of the Constitutional Court, especially the one in the area of the laws' constitutionality control, we come up with a series of conclusions that can make a clear picture of the subject addressed:

1. The review of the laws' constitutionality and the assurance of the Constitution's supremacy are brought to the attention of a competent public authority, namely a special body - the Constitutional Court. Therefore, the CC of the RM is the only authority of constitutional jurisdiction in the republic. Through its structure, empowerment and functioning, the Constitutional Court capitalizes both the legal traditions of the country and the experience of some European states in the field.

2. The Constitutional Court of the Republic of Moldova consists mainly of members with excellent professional training: mainly scientists specialized in the field of constitutional law. They enjoy a high degree of independence and social prestige. The Court has carried out and continues to carry out the useful task of better aligning the national law system to European standards and in particular to the provisions of the European Convention on Human Rights. However, the way in which the constitutionality of laws is to be organized and fulfilled should be a constant concern, especially in the light of internal and external challenges.

3. To address the issue of the increased volume of cases, which will become more acute over time, but also to exclude parity cases (the case of «vaccination» being relevant), we suggest extending the number of judges of the Constitutional Court to 9 .

4. We consider establishing the procedure for verifying the constitutionality of the Parliament's Rules, by amending the Law on the Constitutional Court, absolutely necessary.

5. Studying the European practice of executing judgments and decisions of the constitutional courts, we will uncover some ideas that the Constitutional Court of the Republic of Moldova could take to streamline the

enforcement of its judgments. For example, granting an extended term to Parliament to enforce the judgment or as we have seen in Germany - to indicate the term within which the normative act declared unconstitutional still be applied and given legal relations if by its abrogation the fundamental rights and freedoms of individuals are still being seriously violated.

6. Starting from the fact that the Republic of Moldova has ratified the Association Agreement with the European Union, which stipulates certain milestones and achievements, including the respect of the rule of law and fundamental human rights and freedoms. The Government of the Republic of Moldova would have an agenda on the implementation of these values. Within the scope of governmental public policies, the Constitutional Court of the Republic of Moldova, responsible for certain activities on the scale of its attributions, must necessarily be found. We are considering, first of all, the thorough study of the European Court of Justice's practice, its precedents, the legislation governing its activity. Hence, the provisions of the Association Agreement clearly show the need for close cooperation between the Constitutional Court of the Republic of Moldova and the European Court of Justice.

7. Transposing the provisions of the Association Agreement into practice will allow acceleration of reforms, modernization of the Republic of Moldova and will contribute to the consolidation of democracy, the rule of law and respect for the fundamental human rights and freedoms.

8. We consider it absolutely necessary for the purpose of the Constitutional Court to include references to «ensuring democracy and the rule of law» (together with the protection of fundamental human rights and freedoms).

9. The Constitutional Court of the Republic of Moldova, in the process of controlling the constitutionality of laws, should be aware of the fact that, as soon as the country adheres to the European Union, there may be some limitations of national sovereignty and some authority-powers to be transferred to the institutions of the European Union. As a result, the national law system, including the Constitution of the Republic of Moldova in its amended text, should provide this perspective and openness to translate the precedents stemming from the application of European law, especially in the case of a conflict between the EU and national legislation. Obviously, the Constitutional Court will also identify its algorithm when it controls the Republic of Moldova's laws' constitutionality in the sense of finding the solution to interfere with the European Union's practice of applying European law.

Bibliographical references

1. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Cercetări Juridice și Politice, 2013. 416 p.
2. Jagland Th. State of Democracy, Human Rights and The Rule of Law in Europe. Viena: Council of Europe, 2014. 72 p.
3. Drepturile omului și democrația în lume: Raportul privind acțiunea UE în 2011. Serviciul European de Acțiune Externă. Bruxelles, 2012. 318 p. http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2011_hr_report_ro.pdf (vizitat 05.12.2013).
4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 6 din 16.02.2012 privind aprobarea Planului de acțiuni pentru implementarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 109-112 din 05.06.2012. Art. nr. 371.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.164 din 05.03.2014 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anul 2014. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.60-65 din 14.03.2014. art.Nr.182.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.808 din 07.10.2014 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2014-2016. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.297-309 din 10.10.2014. art. Nr. 851.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 988 din 10.12.2014 cu privire la instituirea părții moldovenești a Consiliului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 366-371 din 12.12.2014. art. Nr. 1070.
8. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr.24 din 09.10.2014 pentru controlul constituționalității Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, și a Legii nr.112 din 2 iulie 2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere (Acordul de Asociere RM-UE), (Sesizarea nr.44a/2014). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.333-338 din 07.11.2014. art.Nr.40.
9. Legea Republicii Moldova Nr.231 din 25.11.2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016 Nr. 231 din 25.11.2011. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1-6 din 06.01.2012. Art. nr. 6.
10. Legea Republicii Moldova Nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.185-199 din 18.07.2014. art. Nr. 442.
11. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova 2015-2018. http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/1_program-guvern_2015-2018_0.pdf (Vizitat 24.02.2015)
12. Proiectul Constituției Republicii Moldova în varianta din 24.03.2010. http://old.parlament.md/img/pdf/constitutia_pr.pdf (vizitat 22.01.2014).
13. Raportul privind Indicele Statului de Drept – 2014. The World Justice Project Rule of Law Index – 2014. Full Report. 228 p. http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/files/wjp_rule_of_law_index_2014_report.pdf (vizitat 15.03.2014).

APPLICABLE LAW TO INTERNATIONAL TRADE CONTRACTS

Ion BURUIANA, *PhD in Law, associate professor, IRIM*
(ionburuiianac@yahoo.com)

Abstract

A commercial contract is a legal relationship. This raises the immediate question on which law is applicable, because different countries have different laws and the content and effect of those laws can vary greatly.

It is therefore sensible to state in a contract which set of laws will govern it. Otherwise, if the contract terms become relevant later in a dispute between the parties, there will be a risk of a wasteful preliminary battle about which set of laws should be used to interpret the parties' obligations. This is a particularly important issue in an international context, where a contract may be connected with several places. For example, the parties may be in different countries and the place for performance may be a third country. In such cases there are several legal systems with potential relevance to the contract, making it all the more necessary to decide expressly what system of law will govern. A governing law clause does this by setting out expressly the parties' choice of the law that will apply.

Keywords: *applicable law, commercial contract, arbiter, contract law*

CZU: 347.74

Introduction. The contracting parties have the possibility and not the obligation to choose the law applicable to their contract, so they can either make this choice or not. As a rule, the parties choose the applicable law by a contractual clause, which is also called the pactum de lege utenda. If the parties have not made a choice of the law applicable to their contract, then that task lies with the body of jurisdiction (arbitration or court). The jurisdiction body will have to investigate the tacit,

presumed and hypothetical will of the parties, to remove their intention to determine the law applicable to the contract.

Research results. If the European Convention on International Commercial Arbitration in Geneva of 1961 is applicable, Article 7 entitled “Applicable Law” has established a conventional conflict rule that the parties have a very wide discretion in determining the law applicable to the litigation background. By using the expression “the parties are free to determine the law that the arbiter will apply to the litigation background”, it is taken into account that the parties may refer to both national law, which would fulfill the function of *lex causae*, with all the consequences inherent in it, and only some rules of law under a national law. The same text provides that, unless the parties indicate the applicable law, the arbiters will apply the law designated by the conflict rule, as they will find the most appropriate in the case.

Therefore, when the parties have not chosen the law applicable to the contract, the arbiter receives, along with the task of judging a mandate from the parties to the dispute to fix the law by virtue of which he will pronounce the sentence. Thus, there is a doubling of the arbiter’s personality: the arbiter-representative shall choose the conflict rule and, and he has the capacity as an arbitrator, to determine the substantive law applicable to the background of the dispute, designated by the conflict rule. [2] If to discover the will of the parties is very difficult, the arbiters proceed to the objective location of the contract. In this regard, several criteria are used. The place of conclusion of the contract is an important indication for the determination of the law applicable to the contract, if the parties have not made a choice in this respect. The law of the place of the contract conclusion has some advantages in the sense that it can be more easily known by the contracting parties. Moreover, often the place where the contract is concluded coincides with a partial or even full execution of the contract.

There are difficulties with the place where the contract is concluded between those who were absent. It is determined in relation to the system according to which the moment of the contract conclusion is established. The comparative law has four theories, regarding the determination of the moment of the contract conclusion:

a. the theory of the declaration of acceptance, according to which the contract is deemed to have been concluded when the recipient’s will was manifested in the sense of accepting the offer;

b. the expedition theory, according to which the contract is considered to be concluded when the recipient has sent the acceptance of the offer;

c. reception theory, according to which the contract is concluded when acceptance of the offer reaches the bidder;

d. the theory of information, according to which the contract is deemed to have been concluded when the bidder becomes aware of the acceptance of the offer.

Therefore, in the case of a contract between those who were absent, that is, by correspondence, the *lex fori* is that which shows the moment and place of the contract conclusion. This law depends on the system adopted at the conclusion of the contract by correspondence. In cases where the law of the place where the contract is concluded implies, as improper, the law of the place of execution (*lex loci executionis*) applies. Law implementation of the place of execution is particularly necessary as regards the way the contract is executed. Law application of the law of the place of execution is not indicated if there is a plurality of execution places or where the execution place is undeterminable. Thus, in the synallagmatic contracts there are at least two places of execution, and the contracts with non-fulfillment obligations due to their nature cannot be located. In this regard, the doctrine suggests the following solutions:

a. to look for the essential element, the typical or foreground object of the operation, indicating in which country the contract has the most effective and significant link and, consequently, to apply the law of that country.

b. if it cannot be decided, which is the main place of execution, then the law of the place of the contract conclusion will apply.

If the court body that is called upon to settle disputes arising out of an international agreement fails to determine the applicable law on the basis of the criteria mentioned, the intrinsic and extrinsic indices of the contract are used.

Positive law and case law have established the following intrinsic indices of the contract:

a) indices concerning the person of the contractors, including citizenship, common domicile and common residence.

b) indices, regarding the object of the contract between which, the place of the real estate, i.e. *lex rei sitae*, the currency in which the payment is to be made, etc.

c) indices, regarding the form of the contract. Such indices, which

serve to locate the contract, are the language in which the contract is written, the intervention of a public servant, etc.

Extrinsic indices have a weaker relationship with the contract, which usually materializes after contract conclusion. These may be the following: the process of referring to the law of a particular country; parties' referring to the commercial usages of a particular country, etc.

In the English case-law, if the law applicable to the background of the case cannot be deduced from the circumstances of the contract, the judge acts by imagining how a reasonable person would have acted at the time of the contract conclusion. So, an interpretation is made in the *favorem contractus*, according to the rule *ut magis valeat quam pereat*; therefore, a solution is sought that the contract will produce its characteristic effects, because the conclusion of any contract is made for the effects it will produce. Article 1611 of the Civil Code provides that if the parties have not chosen the law applicable to the contract, the law, with which the contract has the closest links, applies. This article provides some circumstances as supposedly links to indicate the applicable law. These assumptions that relate to the characteristic benefit are as follows:

a) the contract whose object is real estate, as well as the fiduciary management contract of the property, shall be applied by the law of the state on whose territory the property is located.

b) the construction contract and the contract for carrying out the design and research works shall be governed by the law of the state in which the results stipulated in the contract are created.

c) the civil society contract shall be governed by the law of the state on whose territory the activity is carried out.

d) the contract concluded at the auction or on the basis of a contest shall be governed by the law of the state on whose territory the auction or the contest is conducted.

Appliance field of contract law. Whether the parties (*lex voluntatis*) chose the law applicable to the contract or that it was determined as a result of the location of the contract, the *lex contractus* governs the background and effects of the contract with some exceptions to which we will refer further. There is no doubt that both the consent and the qualities must be subject to the law of the contract. Concerning the vices of consent, the specialized literature mentions that they should be subject to the personal law of the respective parties. However, since

consenting vices affect an essential element of the contract, it is natural that they are governed by *lex contractus*.

The subject matter and the cause of the contract are also subject to the law of the contract according to which the illicit nature and the sanctioning of it will be assessed. The law of the contract determines the persons bound by the contract according to the rule of relativity of the contract effects. Thus, this law shows the validity of the stipulation for the other and the effects produced by the contract in respect of third parties and affiliates. The binding force of the contract is also governed by the law of the contract.

As regards the interpretation of the contract, both the interpretation of the parties' wishes and the determination of the legal nature of the contract (which, in fact, is a matter of interpretation) is done in accordance with the *lex contractus*. Since execution involves different operations, some of these apply other laws, although enforcement of the contract law remains predominant in terms of enforcement. If the law of the place of execution were to apply, then within contracts with plurality of obligations, different laws of the countries where these obligations are to be enforced would apply, which would create some uncertainty. The law of the place of execution was retained only to regulate some of the ways and means of execution.

The law of the contract governs solidarity and indivisibility, and bail, which is provided in a separate contract, will be subject to its own law. The payment currency is subject to the law of payment place (*locus solutionis*). The resolution for non-execution and *excetio non andimpleti contractus* are governed by the law of the contract. In terms of contractual liability, as a rule, only its substantive conditions are governed by the law of the contract, and formal conditions are governed by the law of the place where it is done or by the *lex fori*. It is the law of the contract that will determine the fortuitous case, *force majeure* and other causes of exoneration. [4] Termination of contractual obligations is mainly subject to the law of the contract. As regards compensation, it is necessary to make some clarifications. Conventional compensation must be subject to the law of the contract. The same fate is followed by legal compensation. However, judicial compensation is governed by the *lex fori*. The prescription for action in contractual liability as a way of obligation termination is also subject to the law of the contract.

Lex mercatoria. The specialized literature suggests that contracting parties may choose not only some national law systems as *lex contractus*, but also *lex mercatoria*. A problem that is very little addressed in the specialized literature is to know whether *lex mercatoria* is a true law system. We will try, from the theoretical point of view (that is, at the level of the general theory of state and law), to highlight this issue as much as possible. This is due to the fact that the major debate is about the possibility of a *lex mercatoria* as a viable law system. Therefore, to know if *lex mercatoria* is a legal system, it is necessary to define this notion. In general, a system can be defined as a complexity of interaction elements for the study of which we should take into consideration their number, their species and the relationships between them. When referring to a national legal system in relation to other national systems, then the former (the national one) is considered complete and closed, but *lex mercatoria* is an incomplete system compared to a national legal system; it does not contain rules concerning non-contractual matters (contractors' capacity, validity of consent, prescription, etc.). The application of *lex mercatoria* must be combined with national law, which has the function of completing it. [5]

The content of a *lex mercatoria* consists of customs, usages employed in international commercial affairs and even practices and habits established between the parties. Many international arbitration regulations, international conventions and legislative texts in national systems make no distinction between customs and usages, either because they are considered synonymous or because there is a risk of specifying the difference. If the parties choose a system of national law as the applicable law, and the international arbiter finds that a superseding provision of the national law chosen is contrary to the usage of international trade, then he must give priority to the latter, that is to apply that usage for the settlement of the dispute in that case, by refusing to apply the rule of interpretation or national suppletive, which is contrary. This favors the explanation that the prior application of international commercial usage in relation to national law is a rule derived from an anonymous legal order. Thus, it is concluded that *lex mercatoria* is a customary system of law, constituting a basic legal order of international commercial arbitration. There is no doubt that trade patterns are transnational rules, and not just practices generally followed by participants in international trade in a particular industry. [3]

This interpretation cannot be accepted because, firstly, the will of the parties, which is the supreme principle of international commercial arbitration, is neglected. To explain this, it is necessary to point out the difference between usages and customs, which is done according to purpose, legal strength, probation, the possibility of control by the supreme courts; conflicts between usages and conflicts between usages and law (civil and commercial).

In the specialized literature, it is often the case that some authors, expressing themselves through the term of international commercial customs, actually retain the concept of conventional usages. In general terms, the difference of custom with respect to usage is made according to their nature, as a true rule of law, which is binding, and the usage refers to the complete interpretation of a founding contract, which is based on a presumption of the parties' will. An example of the customs to justify *lex mercatoria* as a customary law system is as follows:

- a) the presumption of passive solidarity, that is, between contractual debtors, which is contrary to the provisions of the civil code, according to which solidarity is not presumed, but must be expressly stipulated.
- b) re-reading or reconditioning of the contract in commercial sales, for partial execution to avoid the resolution of the contract (contrary to the provisions of art.1020 of Civil code).
- c) delay (without the formalities provided for in the common law).

We note that in all cases of customs *contra legem*, that is contrary to the provisions of the positive law, it is not only about settled and integrated rules of jurisprudence, which contravene the suppletive law, which can always be derogated from by the convention of the parties. Even if it is a custom contrary to imperative civil law, the derogation from this law is explained by the fact that it corresponds to the requirements of trade and is a feature of commercial law. This derogation is a solution in favor of negotiations or rather in favor of international trade. International commercial traditions cannot be considered customs simply because they are not imperative and therefore cannot be binding since they can be removed by the will of the parties. Thus, the term commercial usage must be interpreted in the sense of practices generally followed by participants in international trade. Consequently, in the content of a *lex mercatoria* there are no customs, but only conventional usages, which makes us conclude that *lex mercatoria* does not represent a system of law.

To prop up the existence of a *lex mercatoria*, a list of rules could be drawn up which could be part of its content, such as:

- A general principle, namely, contracts must be executed *prima facie*, according to their conditions: *pacta sunt servanda*. The emphasis placed on this maximum in the specialized literature suggests that it is regarded not as much as one of the rules of a *lex mercatoria*, but as the fundamental principle of the whole system.

- The first general principle is qualified, at least for certain long-term contracts, by an exception related to *rebus sic standibus*. Interaction of the principle and the exception has yet to be developed in its entirety.

- The first general principle may also be subject to the concept of abuse of law and to a rule according to which unethical and unreasonable contracts and clauses must not be enforced.

- A contract must be executed in good faith. A contract obtained by bribery or other dishonest means is null or at least not executed. In addition, if the contract creates a fictitious transaction meant to achieve an illegal goal.

- An entity cannot be afforded to avoid fulfilling its obligations by denying its own qualification to make a binding arbitration agreement, or by arguing that the agreement is not executed due to the lack of procedural formalities to which the entity is subjected.

- The interest in controlling a group of companies is regarded as a contracting on behalf of all the members of the group, at least in so far as it concerns an agreement to be arbitrated. If unnecessary burdens occur in the performance of the contract, the parties must negotiate in good faith and overcome them, even if it does not contain a revision clause.

- “Golden clauses” agreements are valid and can be executed. In some cases, either a value clause or a review clause for “difficulties” may be involved.

- A party has the right to be released from obligations if the other has committed a violation, but only if it is an important one.

- No party may be allowed to exercise through its own action a non-fulfillment of a condition by its own obligation.

- A court is not related to the characterization of the contract submitted by the parties.

- Damages for breach of contract are limited to the foreseeable consequences of the breach.

- That party who has suffered a breach of contract must take reasonable steps to mitigate the loss (the mitigation).

- Damages for non-delivery are calculated by reference to the payment price of the goods and the price at which the buyer has purchased equivalent goods as replacement.

- A party must act quickly to enforce the rights, because the alternative is their loss through abandonment. This may be a case of a more general rule, namely that each of the parties must act urgently to safeguard their own interests.

- A debtor may, under certain circumstances, submit his claims to terminate or diminish his liability to the creditor.

Contracts must be interpreted according to the principle of *magis ut valeat quam ut pereat*. In other words, when a clause is susceptible to two or more meanings, it is interpreted rather in the sense that it produces a legal effect than in that it would not produce any at all.

Conclusion. On this occasion, we mention the remarkable work, developed within the International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT), which published a set of principles related to international commercial contracts. [3] In the preamble of the study, these principles are intended to apply if the parties accept that their contract is governed by the “general principles of law”, “*lex mercatoria*” or other similar expressions. They are found in most legal systems, possibly in all legal systems. They are intended to provide a set of rules specifically tailored to the needs of international trade participants. Therefore, these principles can greatly contribute to the development of a common international trade law (*jus commune mercatorium*).

Bibliographical references

1. Tudor Radu Popescu, Ion Flonder. *Contracte de comerț internațional*. Constanța 2000, p. 4.
2. Tudor Radu Popescu, *Dreptul comerțului internațional*. Editura București, 1983, p. 273.
3. Giudita Condero-Moss, *International Commercial Contracts, Applicable Sources and Enforceability*, 2014, p. 273.
4. Henri Batiffol, *Les conflits de lois en matiere de contrats*, Library du Recueil Sirey 1938, p. 79.
5. Relph H. Folsom and Michael W. Gordon, *International Business Transactions*, volume 1, Practitioner Treatise Series, p. 137.

MINISTERIAL ADMINISTRATION REFORM: NATIONAL PRIORITY OF THE STATE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Valeriu GUREU, *MA in Law, IRIM*
(valeriugureu@mail.ru)

Abstract

The need to carry out institutional reforms within the ministerial administration can be expressed in a multidimensional way: through legal, economic, sociological, technological and institutional aspects, which in turn are in a unique dynamics and permanent interaction.

Under current conditions, the ministerial administration, in its sense of activity, is made up of all the legal and material activities aimed at achieving the general interest of the society, focusing on the different spheres related to the socio-cultural, socio-economic, administrative-political sphere, including that which is related to external relations, having also the criterion of responsibility, to organize and apply in concrete terms the appropriate law and in compliance with certain standards related to the decision-making mechanism. In our situation, the Republic of Moldova is already determined to continue the pro-European path by launching the process of structural and managerial reorganization of the Government, in which branch ministries, in particular, will benefit from these institutional reforms.

Keywords: *current institutional reform, ministerial administration, human resources management, organizational leadership, national priority, national strategy, efficient administration, decision-making process, adjustment system, European standard, appropriate support, social welfare, European administration*

CZU: 354.1(478)

Introduction. The European Union, under the current conditions in which the Republic of Moldova maintains its pro-European path, sug-

gests new, clear and transparent objectives for a rule of law, which can bring some results to implement institutional reforms, especially for the ministerial administration. Although elements of a potential European governance model have been identified with regard to the ministerial administration, the political, legal and administrative institutions of the Member States have retained their pre-accession identity and characteristics, and subsequently simplified the crystallization of reforms in the central public administration.

The aim of the reform is to establish a modern and efficient system of central public administration in line with the principles of good governance in EU member states, even if at present the European Union is going through a rather difficult transition period according to its political governance, including in particular the maintenance of all states within the EU that have integrated over this period. Although the EU has already lost an economically and politically strategic partner like the UK in 2017. Institutional reform in a state governed by the rule of law implies the optimal spending of performance in central public administration, which allows for the interests and rights of citizens to be taken into account in the forefront to meet the conditions set for sustainable and continuous economic growth.

The Executive, among its major objectives, also seeks to improve the quality of the state's financial resources management, including for the transparent public procurement system of the ministries, which at this stage are increasingly questionable, especially since 2017 is considered the year launching institutional reforms in practice for the Republic of Moldova.

Applied methods. The specificity of the system of institutional reforms for the ministerial administration is regulated through a series of institutional reforms at the level of ministries within the process of European integration of the state, noting in the first place the historical method. It considerably reflects historical evolutionary factors, which have been identified by most of the European states that have advocated for some reforms in the ministerial administration and subsequently suggested real measures to implement these reforms to ensure an efficient and adequate administration mechanism that would favor the state in the EU integration process.

In spite of this, the comparative method is used in the context of this research topic for a broad comparative analysis according to the major

importance of reforms at the level of ministries in the theory and practice of administrative law. According to this method most authors due to their field of study have approached the content and the importance of the ministerial reforms for both the general system of law and the ministerial administration in particular, among which we emphasize some representatives who have remarked with their work during the development of social management relations in the public sector, namely: A. Negoita, M. Preda, E. Albu (Romania), S. Cobăneanu, E. Bobeica, V. Rusu, Maria Orlov, Ștefan Belecciu, Ion Osoianu (the Republic of Moldova).

Through the method of observation, the criteria for establishing the national legal framework regulating the process of implementation of institutional reforms in practice at the level of the group of ministries with the real tendencies ensured through transparent administrative mechanisms in the state integration process within the EU were established.

Research results. The public finance management system defines the way resources are allocated and administration to ensure compliance with fiscal discipline and strategic priorities, as well as the efficient use of money, taking into account the following moments: compliance with budget discipline, maintenance of expenditure within budget limits, the promotion of strategic priorities, the allocation and use of resources in the areas that contribute most to the achievement of government objectives, the capitalization of funds, the efficient and effective use of resources in the implementation of strategic priorities, where some success have already been achieved.

To achieve these objectives, it was necessary to elaborate a strategy of reforms in the central public administration system aimed at identifying measures to ensure the modernization of the central public administration on the basis of the reorganization of the ministries through the respective reduction of the number of ministries, ensured within these authorities, through the improvement of human resources management and public finances for each ministry, as under the current conditions we are seriously encountering a number of major difficulties that arise in the decision-making process related to such fields as: economic, social-cultural, and in political - administrative plan as well.

As the author Ion Osoianu states, the initiation and the implementation of the public administration reform in the Republic of Moldova was made possible by the democratization of the society in the early 1990s. A substantial influence on the organization and functioning of

the public administration was also played by the external factor, expressed by the Republic of Moldova relations with the world states and with international bodies, as well as through the necessity of connecting the public administration with the European standards. [3, p. 3]

An important aspect of the public administration reform, as claimed by the authors Marius Profireoiu, Tudorel Andrei, Dragoș Dinca, Radu Carpil, is the management of the reform in the process of its implementation. An important risk in achieving public administration reform is the agglomeration of everyday tasks, leaving little time to seek new solutions to the emerging malfunctions. Therefore, to make the public administration reform successful, a large number of target groups (in particular key managers and decision-makers) need to express their support and commitment in recognizing the need for change and implementing these changes. [4, p. 6]

The present situation of the current reform of the ministerial administration includes the reorganization and improvement of human resources management, in which the services, human resources, as a rule, are not autonomous within the CPAA, the staff responsible for working with the personnel usually perform only technical work.

As a result, the functions related to human resources services are partially fulfilled, which does not contribute to the development of the workforce's potential and has a negative impact on the performance of the organization. The motivational system of civil servants from the current outlook for most ministerial authorities is imperfect. The level and manner of calculating the salary are not stimulating and only 11% of the officials consider that salary is the basic income - being the basic factor for possible institutional reform in the field of ministerial administration. The existing salary system for civil servants is largely devoid of flexibility, setting conditions and harsh restrictions imposed by the function held. It is lacking in transparency and the multitude of bonuses, additions, supplements significantly diminish the stimulating nature of these payments. It does not favor the recruitment of young staff with modern training. It does not take into account individual professional performance; the differentiation of salary between functions with different responsibilities is not essential - ultimately the result is also the significant increase in corruption within the ministerial administration.

It follows that the ministerial administration must be innovative,

flexible and efficient, that its operations be public and transparent, and that the mechanism of accountability allows it to obtain its positive image. To meet the conditions set for strong sustainable economic growth, the Government aims, among other objectives, to improve the quality of the management of the state's financial resources.

A significant role in this context also has the Strategy for Public Administration Reform for the years 2016 - 2020, where the strategy is based on the vision that in 2020 the public administration of the Republic of Moldova will be efficient, effective and responsible at all levels, it will serve only citizens' interests by efficiently using financial resources and applying transparent and compliant procedures to European standards, thus becoming an important catalyst for the country's strong and sustainable development. [8, p. 7]

The current state of the public finance management system defines how resources are allocated and managed to ensure compliance with fiscal discipline and strategic priorities, as well as efficient use of money as follows: compliance with budgetary discipline, maintenance of spending within budget limits, promotion of strategic priorities, the allocation and use of resources in the areas that contribute most to the achievement of government objectives (the link between the budget process, the Medium Term Expenditure Framework and the national programs), the capitalization of funds, the efficient (relatively high results in comparison to relatively low costs) and effective use of resources (obtaining the expected results) in the implementation of strategic priorities (as outlined in the EGPRSP, for example).

To make effective ministerial administration mechanism efficient, the Government Office - the Public Administration Reform Coordination Unit, the Administrative Support Office for assistance in the implementation of the Central Public Administration Reform Strategy in the Republic of Moldova, was created to achieve its basic function to contribute to the management of the FRF's financial resources of the FF, the organization of tenders for the provision of consultancy services, the public procurement of goods according to the rules established by the international financial institutions - IMF, EBRD, World Bank.

Appropriate support in the field of management and promotion of the concept of current ministerial reforms was made by the approval of the Framework Regulation of the unit for analyzing, monitoring and evaluat-

ing the policies of the central specialized body of the public administration, as well as establishing the organization and functioning of the subdivisions from central specialized public authorities. The policy analysis, monitoring and evaluation unit within the central public administration body is designed to contribute to streamlining the public administration's activity by: ensuring the coordination of sectorial policy development activities, multilateral examination of the social, economic, financial, the environment, etc. the policies developed, the creation and strengthening of an efficient and sustainable system of policy-making interaction with the budget process, the strengthening of strategic planning capabilities, policy analysis, monitoring and evaluation.

In addition to this support the Implementation Plan of the Central Public Administration Reform Strategy in the Republic of Moldova was adopted starting with 2007 and, the Ministries, in the process of drafting or amending the regulations regarding their organization and functioning, will be led by the Structure - type of the Regulation on the organization and functioning of the central specialized body of the public administration.

For the European Union, there was no concern about imposing institutional models on the Member States, but about the collaboration and cooperation of the EU institutions with similar national institutions, which constituted models for the groups of states undergoing institutional reforms. In this context, it would be considered that the EU institutions play and will continue to play a key role in the organization and functioning of the ministerial administration, especially during a possible negotiation of the Republic of Moldova's accession to the EU. In other words, the European Union does not act, through its institutions, only to carry out tasks that can be dealt with in a more effective manner than would the states acting separately, as well as to carry out tasks which, through the scale of effects are beyond their national borders.

The task of meeting the needs of national and local communities, the action of national and local administrative institutions, will continue to be of primary importance concerning the Community institutions which will act in the alternative under the conditions and circumstances indicated above. The attention paid to the work and structures of the ministerial administration by political power, the media, and public opinion in general is not a coincidence. Political power knows, the media finds and public opinion feels that the ministerial administration is the most

important instrument in the administration of state affairs, which aims at the rule of law and social welfare across the country.

According to the Detailed Implementation Plan of the Central Public Administration Reform Strategy for 2007, it was found that during 2006, the Group of Experts within the Government Apparatus together with the Government Office, ministries and other central administrative authorities filed during that period, considerable efforts to achieve the actions outlined in the Strategy Implementation Plan. To optimize the institutional and operational functioning of the central public administration, the functional analysis of 159 public authorities and bodies at the central level, as well as 24 decentralized public services, was carried out.

Conclusion. As a result, the ministerial administration has a quasi-state responsibility for achieving or not performing the fundamental purpose of the state: the rule of law and the social well-being of the community, for which this functional analysis has been impressed. The lack of performance of our society during the 27 years of transition to the market economy falls to the current political power, through the ministerial administration, both for the solutions suggested from the future perspectives and for the way to achieve the major goals and objectives they have been established. Finally, it is also noted that the adoption of normative acts related to the ministerial administration sector over the past few years has a formal character, on the grounds that the laws are not fully implemented within the central and local public authorities of specialty, being also a total lack of decisional transparency from public officials. Although we can state that, at the present stage, the Government of the Republic of Moldova has taken significant steps in optimizing the number of ministries from 16 to 9 [11] and the reorganization of its central governing body for its branch and for each ministry.

Political analysts, European observers and public administration specialists are of the opinion that the Republic of Moldova must make great efforts to implement reforms within the ministerial administration, a problem not only related to the optimization of the administrative staff within each ministry but also re-performing these personnel according to their professional skills, according to their competence and high level of professional training, able to meet the requirements according to the organizational leadership as a process of training and manifestation of the leaders in the context of the professional learning

communities at different levels dictated by the entire conational community that advocates a pro-European vector.

Bibliographical references

1. Albu Emanuel, Administrația ministerială în România, Ed., All Beck, București: 2004.

2. Alexandru Ioan, Administrația Publică, Teorii, realități, perspective, Ediția a II-a, Ed., Lumina Lex, București: 2001.

3. Osoianu Ion, Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării strategiei de integrare europeană și a Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE, Chișinău: 2004, 30p.

4. Profiroiu Marius, Tudorel Andrei, Dinca Dragoș, Carpil Radu, Reforma administrației publice în contextul integrării europene, Institutul European din România – Studii de impact III, În: http://beta.ier.ro/documente/studiideimpactPaisIII_ro/Pais3_studiu_3_ro.pdf. 72 p.

5. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la aprobarea componenței nominale și a Regulamentului Comisiei guvernamentale pentru reforma administrației publice centrale Nr. 362 din 10.04.2006, (Monitorul Oficial al R.Moldova nr.59-62/404 din 14.04.2006).

6. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la aprobarea Planului detaliat de implementare a Strategiei de reformă a administrației publice centrale pentru anul 2007, nr.54 din 18 ianuarie 2007.

7. Hotărârea Guvernului RM Cu privire la Oficiul de suport administrativ pentru asistență la implementarea Strategiei de reformă a administrației publice centrale în Republica Moldova, nr. 1018 din 05.09.2006 (Monitorul Oficial nr. 146-149/1103 din 15.09.2006).

8. Hotărârea Guvernului RM din 12 mai 2016 Cu privire la Strategia privind Reforma Administrației publice pentru anii 2016-2020, În: http://www.edu.gov.md/sites/default/files/str_2016-2020_2.pdf, 64p. (vizitat 28.08.2017).

THE DOCTRINAIRE AND LEGAL SIGNIFICANCE OF THE CONCEPT “JUDICIAL ERROR”

Vasilisa MUNTEAN, *Judge at Chisinau Court, Buiucani Headquarters, the Republic of Moldova*

Abstract

The article analyzes different perspectives on the concept of judicial error. The author offers her own definition of the term and highlights the causes and conditions of committing a judicial error.

Keywords: *judicial error, court, judge, criminal trial, judgment*

CZU: 343.159

The activity of the courts as state bodies delegated to the judiciary is governed by a single purpose: the protection of people's rights, freedoms and legitimate interests. The achievement of this goal is manifested through the pronouncement of legal acts.

As a rule, the examination of a case ends with the adoption of a judgment by which the court makes a statement as to the merits of the indictment brought by the prosecution or the claims made by the plaintiff. As a judicial act, the judgment must meet certain conditions of validity regarding its legality and merit.

The way, in which the conduct of the criminal trial and the professional training of those involved in the performance of justice are regulated, exclude, in principle, the risk of judicial errors. However, given that the act of justice is the work of some people, and that any human activity is subject to error, it is possible that judicial errors sometimes occur in the process of criminal justice [7].

Art. 53 paragraph (2) of the Constitution of R.M. [21] establishes that the state has patrimonial responsibility, according to the law, for the damages caused by the errors committed in criminal trials by the investigative bodies and the courts. Considering the content of this constitutional norm, we can conclude that the basis for the occurrence of the right to reparation for the prejudice caused by judicial errors is the admission of the error in the activity of the criminal prosecution bodies and the courts.

What do we mean by error? Error is a false representation of the facts. If we refer to the issue that concerns us, by judicial error, we mean punishing or applying criminal procedural constraints to an innocent person in committing the offense. Russian author T. Beker noted that no matter how well the judges were prepared, however responsible and careful their attitude towards the fulfillment of the obligations, they are not guaranteed against deviations and errors anyway [10]. The existence of judicial errors sabotage all judicial activity, thus contributing to the image of the entire judiciary. Moreover, the judgment cannot be considered as fair and equitable, and judicial protection - complete and effective, if a judicial error has been admitted [15, p. 6].

In the specialized literature, there is no unanimous opinion on the meaning of the notion of judicial error. According to the doctrinal opinion of the Russian Federation, judicial error is a mistake admitted by the court, manifested by violation of procedural and / or substantive law rules, which contradicts the purpose of the civil proceeding, as a result of which the act of justice becomes illegal [13, p. 19] According to another view, judicial error is one of the obstacles that stand in the way of the civil process. [11] Thus, the author I. M. Zaițev includes in the category of judicial errors any violations admitted by the judges at different stages of the examination of the case [13]. In another opinion, it is argued that the definition of the notion of judicial error needs to be succinct not to create difficulties in understanding the essence [9].

We consider that we are in the presence of judicial error whenever a person has been finally convicted of a criminal act as an offense, regardless of whether the punishment applied or the deprivation measure was or was not enforced under the condition that such a decision be subsequently abolished or annulled by extraordinary means of redress (review), and in retrial there has been given a final decision to acquit the concerned person for a new or recently discovered fact that proves to that there have been a judicial error [1]

The Russian researcher A. A. Ustiugov concludes that the judicial error is manifested by the failure to reach the purpose of the procedure. Judicial error is distinguished by a number of features: 1) it becomes visible from the moment of judgment's declaring; 2) it bears an intentional character; 3) the finding and removal of the judicial error is made by an authorized person in the order of a special procedure; 4) the specific nature of the evidence; 5) it occurs independently of the judge's guilt who adopted the judgment [16].

The reasons for the occurrence of judicial errors can be diverse, such as: excessive burden on judges, staff shortage, judges' insufficient training and education, lack of a proper working chart for judges, leading to a hasty and superficial case analysis, judges' inadequate remuneration, insufficient technical and material endowment of courts, deficiencies in the selection mechanism of judges with emphasis on moral and ethical dimensions, increased complexity of criminal and contravention cases [14, p. 45], lack of judges' specialization in criminal and contravention field, lack of uniformity of the judicial practice, permanent updating of the legislation, imperfection of procedural law and the contradiction of many of its provisions, the existence of time limits for carrying out procedural actions, superficial examination of the complex cases by the court of the first instance to finalize their examination more quickly, poor quality of postal services, some judges' irresponsible attitude, etc.

Some authors have divided the reasons for the occurrence of judicial errors in objective reasons, such as: workload, lawmaking flaw and subjective reasons: the level of training and moral qualities of magistrates, superficial attitude in the exercise of service duties, etc [12].

In Romanian specialized literature, the judicial error is defined as the situation that is manifested by the conviction or imprisonment of an innocent person, as a result of mistakes in the process of criminal justice [6]. Judicial error may arise from the lack of knowledge of essential facts or circumstances by the court, the use of distorted evidence (by means of criminal activities), the corruption of judicial bodies that have investigated or tried the case, the existence of contradictory judgments [17].

In another definition, judicial error is the error committed in the trial of a case, consisting in the misstatement of the facts, which resulted, in the criminal proceedings, in the final conviction or imprisonment of an innocent person or the exoneration of a person guilty of committing

an offense [14, p. 43]. Judicial errors are mistakes made by judges or prosecutors in court proceedings. Judicial errors form the basis for the exercise of ordinary or extraordinary ways of appeal. They can also generate an appropriate compensation obligation for the victims [3]. It has also been mentioned that the judicial error refers to a procedural defect, which is so fundamental that it invalidates the final court judgment and, once known, may lead to another judicial solution diametrically opposed to the one affected by this defect [24].

Judicial errors are divided into: procedural errors that exist when the judicial decision does not solve the basic task of the criminal proceedings, which refers to the offense and the person who committed it, and criminal errors related to the qualification of the incriminated deed and punishment [8].

To determine in which circumstances the actions of the responsible persons within the criminal investigation bodies and the courts can be qualified as judicial errors, it is suggested using two interdependent criteria: ethical and legal. The essence of the first criterion refers to equity, the supreme principle that governs the relations between people and which is reflected in the state-citizen, the society-personality relation. Being an ethical category by nature, equity goes beyond moral relations and is the beginning for law, legality, justice [2, p. 213].

According to I.Caraman, one of the main conditions for the occurrence of judicial errors is the conduct of the participants in the trial, especially those who often show a lack of good faith in the exercise of their procedural rights and aim to mislead the judge to obtain a favorable decision. To counteract any abuses by the litigants, judges' good theoretical and practical training is necessary [2, p. 212-213].

The finding and removal of judicial errors can be made by using appeals (appeal, recourse, review) by the participants in the trial. However, there are situations in which appeals do not have the desired effect. Thus, in V. Daghie's opinion, the judgments handed down on appeal are often no better than the ones appealed, and sometimes the wrong decisions replace the right ones, irrevocably going into the power of the trial [4].

An interesting fact is that in the Criminal Procedure Code [20], the Code of Civil Procedure [19] and the Code of Contravention [18], the legislator uses three closely related terms: «judicial error», «error of law» and «fundamental vice».

In the Code of Criminal Procedure, the notion of «judicial error» is used twice but without the legislator explaining the meaning of this term. The first reference to the notion of judicial error is found in Article 23 of the Code, entitled «Ensuring Victims' Rights following Crime, Service Abuses, and Judicial Errors». Although in the name of the nominated article the phrase «judicial error» exists, the legislator no longer refers in the content of the article to that notion.

In the second situation, the term «judicial error» is used in the context of indicating the grounds for re-examining the case. According to Article 435 paragraph (2) point(c) of the Code of Criminal Procedure, when examining the appeal, if it is found that the judicial error can no longer be corrected, the court of appeal may order that it be re-judged in court of appeal.

A special situation is found in the Republic of Moldova's Code of Contravention, which excludes the term «judicial error» from the use and operates exclusively with the notion basic vices that affected the decision to terminate the contravention process (art.380 paragraph (1)) and error of law (Article 466). Thus, according to art.380 paragraph (1) of the Code, the resumption of the contravention process, which has ceased can only take place in the case of discovering new circumstances or in the case of the detection of a fundamental defect, which affected the decision to terminate the contravention process.

The term error of law is used in Article 466 points (a) to (l) of the Code of Contravention. According to the rule concerned, court orders for contravention issued by the courts of law may be appealed against to correct the errors of law. By conducting an examination of the grounds provided by art. 466 (a) - (l) of the Code of Contravention, we can see that these are varied and result in filing a motion to retrial due to the existence of errors of law. By way of example, we mention some of the errors of law: the provisions on competence have not been respected; the hearing was not public; the case was tried without the legal quorum of a party; the judgment under appeal does not contain the grounds on which the decision is based; the constituent elements of the contravention have not been met; the offender was sanctioned for an offence unforeseen by the code; sanctions have been applied to limits other than those prescribed by law; the offender was subjected to the contravention liability before for this offence; the wrongful judicial act was prescribed to the committed offence; there was a more favorable law

for the offender; The Constitutional Court declared unconstitutional the provision of the applied law, etc.

Regretfully, the Code of Contravention does not regulate the compensation procedure in the case of fundamental flaws. Under these circumstances, it would appear that, from the formal point of view, the legislature excluded the possibility of bringing actions for damages for procedural defects (judicial errors) detected in the contravention proceedings. However, taking into consideration the provisions of art. 382 paragraph (6) and art. 384 paragraph (6) of the Code of Contravention, which makes direct reference to the application of the norms of criminal law in the examination of the contravention cases, we conclude that the right to indemnity for procedural defects in the contravention proceedings are possible, by directly applying the provisions of the Criminal Procedure Code. This conclusion is reinforced by the evolution of the European Court of Human Rights' jurisprudence, where no distinction is made between the contravention and criminal proceedings, but it is pointed out that both procedures need to be governed by the guarantees of a fair trial (*Fomin vs. Moldova*, no. 36755 of 11.10.2011, *Guțu vs. Moldova* no.20289 from 07.09.2007 etc.).

More details on the correlation between the notions of judicial error and the error of law are found in the Plenary Session of the Supreme Court of Justice No. 9 of October 30, 2009 «On the Judgment of Ordinary Appeal in the Criminal Case» [22]. Although the Supreme Court of Justice does not define the notion of interest, we can infer that, in the supreme court's view, the notions of judicial error and error of law would be synonymous. According to point 31 of PSSCJ no. 9 of 30.10.2009, if the court of appeal establishes an error of law committed by the court of first instance, it will show what constitutes the illegal nature of the activity of the court, by what expresses the violation committed by the law, as well as the remedies by analyzing the matter of regulation and jurisprudence. If the contested decision is inadequately reasoned, but the solution is lawful, the appeal court will correct this judicial error.

In the Code of Criminal Procedure of R.M. the legislator prefers to operate with a notion of alternative, called a fundamental flaw in the previous procedure that affected the ruling. Thus, in Article 6 point (44) of the Code, the term fundamental flaw in the previous procedure which has affected the judgment is defined as an essential violation of the rights and freedoms guaranteed by the Convention for the Protection of Human

Rights and Fundamental Freedoms, by other international treaties, by the Constitution of the Republic of Moldova and other national laws. In other words, a flaw is called fundamental because it refers to the violation of fundamental rights of the person in the course of judicial proceedings.

In the light of the Code of Criminal Procedure, the discovery of a fundamental flaw in the previous procedure is a basis for the extraordinary ways of reopening the criminal proceedings completed both at the criminal investigation stage and at the judicial stage. Thus, the finding of a fundamental defect in the criminal investigation stage may be the basis for the resumption of criminal prosecution (Article 287 paragraph (4)), the repeated prosecution, the prosecution of a more serious accusation or the harsher punishment for the same person in committing the same act (Article 22 paragraph (3)).

The discovery of a fundamental flaw gives the person an opportunity to appeal against a judgment that has become irrevocable. In accordance with Article 453 paragraph (1) of the Code of Criminal Procedure, irrevocable judgments may be appealed by way of an appeal for annulment to correct the errors of law committed in the examination of the case, where a fundamental flaw in the previous procedure has affected the judgment under appeal.

In the specialized doctrine, it is mentioned that fundamental flaw is a procedural violation that may or may not affect a judgment or a court solution, but not necessarily on the merits of the case. A flaw can evolve into a judicial error when it affects the merits of the case. For example, it is procedural flaw to use coercive evidence by torture and that can affect the fairness of the process, but not the cause of the case, that is, the solution of the whole process [24]. There is a fundamental flaw if the decisions of the hierarchically inferior courts contain serious errors of law if they do not contain the grounds on which the solutions are based and violate the provisions of Articles 2 and 6 of the European Convention on Human Rights and affects the rights of the injured party. [5]

We mention that the notion of judicial error also exists in procedural-civil law, but without being explicitly defined. Thus, in accordance with Article 445 point (c) of the Code of Civil Procedure, the judicial error is the basis for the appeal court to submit a retrial.

More extensive regulation on the way of compensation for damage caused by judicial errors and criminal prosecution is provided in the Law

on the way of reparation of the prejudice caused by illicit actions of the criminal prosecution bodies, of the Prosecutor's Office and of the courts no.1545 of 25.02.1998. [23]. In the Law, the legislator uses the expression illicit actions of the body empowered to examine cases of offenses, the criminal investigation body or the court, as equivalent to the notion of judicial error. Article 3 paragraph (1) of Law no.1545 of 25.02.1998 establishes the list of illicit actions for which material and moral damage can be repaired: illegal detention, illegal application of preventive measures in the form of arrest, declaration not to leave the locality or the country, illegal taking of criminal responsibility, illegal condemnation, illegal confiscation of property, illegal obedience to community service, etc.

In the system of the European Convention on Human Rights (the Convention) and the jurisprudence developed on its behalf, the notion of judicial error as a general rule is associated with criminal matters. It derives from the idea of a factual error committed by the court which, being called upon to rule on the basis of a criminal charge, pronounces the conviction of an innocent person.

Conclusion and recommendations

Generalizing the ones outlined, we come to the conclusion that:

1) Judicial error is a concept closely related to the background of the case. In national law, judicial error has no coherent regulation. Both the Code of Criminal Procedure, the Code of Contraventions and the Code of Civil Procedure are summarized in the sequential reproduction of the phrase "judicial error", but without giving a proper definition to that notion. On the other hand, Law no.1545 of 25.02.1998 lists a number of violations of fundamental rights in the criminal proceedings in connection with the application of special measures of constraint (arrest, detentions, searches, etc.) and special insurance measures (distrains, searches, seizures, etc.), but does not refer to procedural violations that affect the background of the case. Consequently, we come to the conclusion that in national law there is no clear delimitation of procedural violations attributable to the category of judicial errors.

2) There are differences between the concepts of judicial error and error of law. Thus, judicial error is a grave, categorical violation that affects the background of the case and changes the solution to the whole process of judgment. For example, the expiry of the prescription for criminal liability was not taken into account and the person was convicted.

The error of law is manifested through preliminary actions, which can influence the proper conduct of the trial but do not affect the final solution. For example, it is an error of law not to write a party to the proceedings, misapplication of a preventive measure or non-compliance with the provisions on jurisdiction. The errors of law are not so serious as to alter the final solution to the process. They can be corrected by cassation by the higher court and not always have the consequence of granting the right to damages.

The judicial error must not be confused with the material error admitted in the content of the judicial act, the correction mechanism of which is provided by art.249 of the Civil Procedure Code.

3) We conclude that the fact of the judicial error occurrence is a factual circumstance, called a fundamental flaw and which, because of its gravity, can decisively influence the decision of the court. At first glance, being unknown, this vice with a fundamental character affects the substance of the case and can hardly be detected.

To unify the legal framework, we recommend amending the provisions of the Criminal Procedure Code and the Code of Contraventions by substituting the expressions: a fundamental flaw in the previous procedure, which affected the stipulated decision (Article 6 point (44) of the Code of Criminal Procedure), a fundamental flaw in the previous prosecution that affected the respective decision (art. 287 paragraph (4) of the Code of Criminal Procedure) and a fundamental flaw that affected the decision to terminate the contravention process (art.380 of the Code of Contravention) by the phrase «judicial error».

4) By its legal nature, the institution of reparation for the damage caused by judicial errors is civil law. The fact that the damage occurs in the course of criminal proceedings does not affect the legal nature of this institution. The civil legal nature of the relationships that occur in the process of repairing the damage caused to persons by judicial errors is determined by the fact that these relations are patrimonial, occur on the initiative of the injured person and are governed by norms contained in the civil law. The method of regulating social relations for reparation of the damage caused by judicial errors is enacting, as these relationships can only be born on the initiative of the rehabilitated person.

Bibliographical references

1. Barac L. Câteva considerații cu privire la procedura reparării pagubei materiale sau a daunei morale în caz de eroare judiciară sau în caz de privare nelegală de libertate ori în alte cazuri, 25 iunie 2017, www.juridice.ro/382615/ (vizitat 13.08.2017).
2. Caraman I. Erorile judiciare și puterea lucrului judecat (res judicata) // Conferința științifică națională cu participare internațională Integrare prin cercetare și inovare, 28-29 septembrie 2016. Rezumatul comunicărilor, Volumul I, Chișinău: CEP USM, 2016, p. 213, p. 212-213.
3. Ciuncan D. Dicționar de procedură penală. București: Universul juridic, 2015, p. 101.
4. Daghie V. Căile de atac de reformare în procesul civil. București: Național, 1997, p.11.
5. Furdui S. Sinteză de soluții motivate cu privire la judecarea recursului în cazul semnalării unui viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, ce afectează hotărârea pronunțată. În: Revista Națională de Drept, 2012, nr. 5, p. 28.
6. Olteanu A. Analiza cazurilor de revizuire în reglementarea procesual penală, http://old.mpublic.ro/jurisprudenta/publicatii/analiza_cazurilor_de_revizuire.pdf (vizitat 14.08.2017).
7. Popescu G. Repararea pagubei materiale sau a daunei morale în cazul condamnării pe nedrept sau al privării ori restrângerii de libertate în mod nelegal. În: EIRP Proceedings. Danubius University of Galati, 2011, p. 229.
8. Salas D. L'erreur judiciaire. Paris: Dalloz, 2015, p. 45.
9. Анишина Д.И., Файзулина Г.С. Судебная ошибка в гражданском судопроизводстве: понятие, проблемы, предупреждение. În: „Журнал Наука. Общество. Образование” (Federația Rusă), 2017, nr. 3, p. 67.
10. Беккер Т. А. Установление истины как основа предотвращения судебных ошибок в уголовном производстве: автореферат диссертаций кандидата юридических наук. Томский государственный университет, 2017, p.17.
11. Блазомирская И.В. Исправление судебной ошибки в гражданском процессе как составная часть права на судебную защиту // Журнал. Историческая и социально-образовательная мысль (Federația Rusă), 2014, nr. 6, p. 222.
12. Майорова Л.В., Назаров А. Д. Следственные и судебные ошибки, связанные с неправильным применением уголовного закона и нарушениями его заповестей. În: Сибирский юридический вестник (Federația Rusă), 2016, nr. 3, p. 28.
13. Скрипина С.В. Понятие, виды и причины судебных ошибок в гражданском процессе. În: Отечественная юриспруденция (Federația Rusă), 2017, nr. 5, p. 64.
14. Степанова Н.А. Классификация ошибок, допускаемых при производстве по уголовным делам. În: Юридическая наука и правоохранительная практика (Federația Rusă), 2016, nr. 1, p. 45, p. 43.
15. Терехова Л.А. Система пересмотра судебных актов в механизме судебной защиты. Москва: Wolters Kluwer, 2007, p. 6, p.19.
16. Устюгов А.А. Судебные ошибки: проблемы, интерпретации, понятия // Молодой ученый (Federația Rusă), 2013, nr. 5, p. 556-557.
17. Юрова К.И., Аликумов В.В. Виды следственных и судебных ошибок в

уголовном процессе. În: Журнал „Инновационная наука” (Federația Rusă), 2016, nr. 5, p. 32.

18. Codul contravențional al R.M. nr.218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 3-6.

19. Codul de Procedură Civilă al R.M. nr.225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.111-115.

20. Codul de Procedură Penală al R.M. nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110.

21. Constituția R.M. din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr. 1.

22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a R.M. nr.9 din 30.10.2009 „Cu privire la judecarea recursului ordinar în cauza penală”, http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=46 (vizitat 12.08.2017).

23. Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, nr.1545 din 25.02.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 50-51.

24. Studiu cu privire la crearea mecanismului național de remediere și compensare pentru erorile judiciare și vicii de procedură, <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2016/12/Studiu-eroare-judiciara-.pdf> (vizitat 13.08.2017).

NOUȚĂȚI EDITORIALE EDITORIAL NEWS

РЕЦЕНЗИЯ

На монографию «Инновационная безопасность как основа национальной безопасности: формирование, эволюция, трансформация», разработанную В.А.Саковичем, доктором хабилитатом политических наук, профессором, Государственным деятелем Республики Беларусь

Изменения, произошедшие в последние годы под воздействием научно-технической революции, развития техники и технологии производства, демонстрируют процесс формирования в современных условиях инновационной экономики во многих государствах мира. Несомненно, данный процесс результативен при условии первоочередного развития науки и образования, единения науки, техники и производства в общий научно-производственный инновационный цикл. Безусловно, под воздействием инноваций происходит развитие основных черт постиндустриальной экономики, экономики нового типа – инновационной экономики. Проведенные автором в монографии исследования показывают, что при формировании постиндустриального общества и инновационной экономики мир в современный переходный период вступил в полосу неустойчивости и неопределенности. Этот факт обуславливает актуальность и востребованность выбранной автором темы исследования.

Актуальность изучения данной проблематики связана с тем, что ни одна из современных теорий обеспечения национальной безопасности и развития международных отношений не учитывает в

полной мере современные процессы инновационного развития, не дает ответ, как поддержать устойчивый экономический рост и безопасное развитие в процессе формирования инновационной экономики. Учитывая актуальность темы исследования, автор в настоящей монографии провел обстоятельный анализ теоретической базы, отражающей вопрос обеспечения национальной безопасности в условиях формирования инновационного развития. В связи с этим, автор выдвинул цель исследования: разработать методологические положения, теоретические основы, практические методы обеспечения и функционирования нового вида безопасности – инновационного, который в свою очередь не только является неотъемлемой частью национальной безопасности, но и составляет ее основу. Автор монографии обосновал новое научное содержание понятия «инновационная безопасность», что, в свою очередь, дает возможность проведения дальнейших исследований в данной области.

Полученные результаты исследования могут быть использованы для создания системы национальной безопасности, обеспечивающей устойчивые и безопасные условия формирования инновационной экономики, надежную защиту от реальных и потенциальных угроз, реализацию национальных интересов на мировом высокотехнологичном рынке инноваций. Также, полученные результаты исследования могут быть применены при разработке учебников, учебных пособий, спецкурсов, что обуславливает не только практическую, но и научно-теоретическую ценность представленной монографии.

Монография содержит шесть глав, введение и заключение, библиографический список из 598 источников, выполнена на 506 страницах и выпущена тиражом 200 экземпляров.

Глава 1. описывает понятие и сущность инновационной безопасности с точки зрения философии развития и диалектики взаимосвязи, концептуально-методологические подходы к постижению природы инновационной безопасности в современный период.

Глава 2. содержит исследование инновационной экономики как объекта инновационной безопасности.

Глава 3. рассматривает инновационную безопасность через призму национальной безопасности, теорию и стратегию развития.

Глава 4. включает параметры и индикаторы инновационной безопасности.

Глава 5. характеризует обеспечение национальной безопасности государств в контексте мировых тенденций инновационного развития.

Глава 6. раскрывает базовые принципы системы обеспечения инновационной безопасности.

Таким образом, представленная монография соответствует всем необходимым требованиям и рекомендована к публикации.

Татьяна АНДРЕЕВА,
кандидат экономических наук, доцент
Институт Международных Отношений Молдовы

NOUTĂȚI ȘTIINȚIFICE SCIENTIFIC NOVELTIES

AVIZ

**la teza de doctor în filosofie, specialitatea: 632.01 – Etică și Bioetică:
*Bioetica în raport cu valorile creștine fundamentale:
analiză teoretico-metodologică, elaborată de Banari Ion,
lector la Catedra Filosofie și Bioetică,
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”***

Teza de doctor în filosofie abordează o temă foarte actuală pentru societatea tehnogenă, care dispune de posibilități mari în diversificarea instrumentelor actului terapeutic. Totodată este important să notăm că aceeași realizare a civilizației universale produce multiple riscuri, situații complicate, în care subiectul actului terapeutic: specialistul sau medicul de familie sunt determinați de situația concretă de a alege varianta optimă de diagnosticare, de tratament. Pentru aceasta medicul trebuie să aibă o bună pregătire profesională, o gândire strategică, o cultură desăvârșită și să-și manifeste integritatea morală. Obiectul actului terapeutic – pacientul, trebuie să fie informat despre starea sănătății sale, despre sistemele vitale care funcționează cu devieri esențiale de la normă, despre traseul terapeutic optimal. În ambele cazuri comportamentale o valoare deosebită o are aspectul axiologic, care în bioetică este dominat de valorile: viața, sănătatea, omenia, corectitudinea, responsabilitatea, demnitatea, speranța etc. Autorul afirmă: „Actualmente, societatea se confruntă cu multiple probleme generate de progresul științifico-tehnic, iar bioetica își propune să le recunoască pentru a le depăși. În încercarea de a trece limita pericolului prevăzut, e necesară atât conștientizarea lui, cât și remedierea atitudinii omului față de componentele existenței sale ce pot provoca

riscuri pentru viață. În acest context, este necesar, în primul rând, să stabilim esența firească a vieții (un rol important în acest sens îl au valorile creștine fundamentale) și în al doilea rând, să determinăm valoarea eticii în activitatea științifică (spațiu de abordare al bioeticii), pentru a exclude divergențele ce survin între moralitate și vietate”[p. 8]. Observăm că chiar de la începutul lucrării, autorul estimează valoarea practică a lucrării, accentuând semnificația valorilor creștine fundamentale în procesul de definire și înțelegere a esenței vieții.

La moment, inclusiv în societatea moldovenească, sunt multiple cazurile în care între subiectul și obiectul actului medical/terapeutic se dezvoltă relații de conflict, confruntare, neglijență. În asemenea condiții, constatăm sporirea actualității și semnificației practice a studiului aspectului valoric al corelatului bioetică - valori creștine fundamentale. Descriind situația reală ce caracterizează societatea contemporană, influențată de consecințele pozitive și negative ale progresului tehnico-științific și tehnologic, autorul își justifică obiectivele investigației corelatului bioeticii cu valorile creștine fundamentale. În calitate de obiectiv central al investigației științifice este evidențiată: *conceptualizarea și promovarea conexiunii bioetică - valoare creștină fundamentală în cadrul cercetărilor biomedicale și actului medical din practica societății contemporane*. Scopul investigației doar parțial deservește problema științifică definită de autor: *abordarea valorilor creștine raportate la sferile activității umane, în general, și la activitatea biomedicală, în mod special*. Considerăm că ceea ce autorul prezintă ca problemă științifică, corespunde mai mult unui obiectiv specific, ce orientează cercetarea unui aspect al fenomenului studiat.

În primul compartiment: *Constituentul tradițional al valorilor creștine și evoluția acestora în spațiul bioetic*, autorul analizează conținutul valorilor creștine fundamentale, expus în lucrările savanților și filosofilor: Ioan Biriș, Tudor Vianu, Rudolf Otto, Nicolae Râmbu, Van Rensseler Potter, Tom L. Beachamp și J. F. Childress ș.a. și în cele două colecții de cărți ale Bibliei: Vechiul Testament și Noul Testament. Acest studiu este valoros nu doar prin actualizarea conceptelor de valoare, valoare creștină, dar și prin revizuirea sistemului axiologic din perspectiva estimării rolului credinței, dragostei, vieții, suferinței, mântuirii, morții etc. Aprecierea contribuției autorilor din Moldova cu referire la elucidarea esențelor, conținuturilor, semnificației valorilor creștine pen-

tru practica medicală, elementul central al căreia este actul medical, are un impact important asupra realizării obiectivelor investigației și va influența benefic asupra proceselor de instruire, educație a specialiștilor din domeniul medicinei, farmaceuticii, agriculturii, zootehniei și alte genuri de activitate social-utilă. Autorul menționează: „...abordarea problemelor de bioetică și raportul său cu valorile creștine fundamentale în spațiul autohton poate fi structurată prin redarea unor orientări esențiale studiului nostru, care ar corespunde cu etapele de fundamentare a tabloului bioetic contemporan” [p. 36]. Astfel putem afirma că autorul intenționează să descrie tabloul științific bioetic al lumii contemporane și să argumenteze necesitatea bioetizării stilului de viață și gândire a omului, a profesionistului, a actorului procesului decizional. Bazele teoretice ale tabloului bioetic al lumii contemporane, în știința și filosofia națională le-a pus profesorul universitar Teodor N. Țirdea, care în mai multe lucrări științifice abordează „procesele de scientizare, informatizare, axiologizare, noosferizare și intelectualizare a activității umane în corelație cu aparatul noțional al bioeticii” [p. 37].

Compartimentul II. *Corelația structurală bioetica - valoarea creștină în contextul existențial contemporan*, autorul cercetează aspectele metodologice ale studiului bioetică – valoare creștină fundamentală; descrie varietatea și definește sensul conceptual al valorilor creștine din perspectiva bioeticii; structurează și clasifică valorile creștine. Semnificația și relevanța studiului este asigurată de multiplele abordări. Autorul caracterizează „patru grupuri de metode” aplicabile „la studierea raportului valoarea creștină – bioetica”: sistemico-descursive; instrumentarul metodologic al eticii și bioeticii; metodologia teologică; orientări metodologico-conceptuale în studiul bioetica – teologia creștină. Acest compartiment deschide noi orizonturi în procesul desfășurării și generalizării rezultatelor investigației: pe de o parte, sunt descrise și aplicate metodele eticii, bioeticii și teologiei; pe de altă parte, autorul examinează teoriile de bază ale axiologiei și interpretările axiologiei creștine. Autorul justifică teza: există „câteva raporturi ce înglobează divinitatea, omul și natura, ultimul marchează spațiul material, unde este posibilă materializarea valorilor creștine” [p. 65]. Studiul aprofundat al valorilor creștine, al principiilor bioeticii, îi permite autorului să justifice schimbarea paradigmei, deoarece: „... omenirea în dezvoltarea sa depășește deja nivelul limitativ de consum al intereselor umane, destabilizând

ecosistemul, declanșând procesul distrugerii comunităților naturale și a nișelor ecologice ale multor specii și organisme” [p. 71]. Analiza potențialului cognitiv, formativ, instructiv al paradigmei biosferocentrismului, îi permite autorului să conchidă că principiile de bază ale acesteia: coevoluționismul, al socializării, al moralității, libertății și responsabilității, vulnerabilității și integralității vizează: interacțiunea armonioasă dintre societate și natură, dintre om și biosferă; promovează normele și regulile eticii tradiționale vizavi de tot ce-i viu.

Compartimentul III. *Specificul implicării valorilor creștine în medicina contemporană din perspectiva bioeticii sociale* redă valorificarea de către autor a conceptelor înglobate în teoria personalității. Este vorba despre analiza persoanei sub aspect ontologic, care implică dezbaterile referitoare la „sensul și mijlocul existențial al omului” [p. 97]. Abordarea sistemică a persoanei, a componentelor ei: biologic, psihologic, socio-cultural, din perspectiva bioeticii și a teologiei creștine, îl conduce pe autor spre definirea limitelor activității umane, în special a medicilor, care deseori sunt determinați de circumstanțe concrete să-și asume rolul Creatorului de a oferi sau de a întrerupe viața individului. Un spațiu voluminos acordă autorul analizei materialului empiric, acumulat de medicina aplicată, care din perspectiva interpretărilor teologice a embrionului, a sensului existenței individuale, a predestinării vieții persoanei, de fiecare dată implică moralitatea și responsabilitatea, pe alocuri chiar demnitatea persoanei, a medicului, a rudelor pacientului. Analiza realizată îi permite autorului să conchidă: „... valorile creștine au un singur scop esențial și acesta este desăvârșirea omului prin asemănarea cu Dumnezeu sau realizarea chipului divin al căror prototip este” [p. 105].

Obiectivele investigației se referă la mecanismele prin care bioetica, bioetica medicală și valorile creștine fundamentale ar putea conlucra în scopul elaborării modelelor de schimbare a mentalității omului contemporan, sociumului, îndeosebi pentru specialiștii, activitatea cărora se referă în mod direct la condițiile existențiale ale tuturor formelor de manifestare a vieții: plantă, animal, om. Abordarea sistemică a condițiilor vieții și posibilităților de susținere, și conservare a acesteia, din necesitate implică analiza problematicii bioeticii sociale. Considerăm că integrarea rezultatelor analizei, expuse în compartimentul 3.2 *Reorientarea manifestării axiologiei creștine în problemele practice ale bioeticii*, în care autorul reproduce diferite definiții și interpretări ale

bioeticii sociale, ale statutului acestei ramuri a științei contemporane, a bioetizării societății și adaptării eticii biologice la condițiile de viață a lumii contemporane, nu s-a produs suficient de reușit. La acest capitol mai este mult de lucru, de aceea a-și recomanda autorului, pentru o altă etapă de cercetare, de elaborare a tezei de doctor habilitat în filosofie sau în bioetică, să revină și să exploreze spațiul social al bioeticii, al teologiei creștine și al filosofiei din perspectiva obiectivului schimbării mentalității omului contemporan și a atitudinii acestuia față de Natură, Societate, Sine, Semeni. Doar în așa mod vedem realizată misiunea unui savant, teolog, filosof, preot și pedagog contemporan.

Compartimentul: *Concluzii și recomandări* reflectă integral traseul științific al realizării obiectivelor investigației raportului bioeticii cu valorile creștine fundamentale. Mai mult sau mai puțin reușit, autorul generalizează rezultatele propriei investigații, reușind să ne convingă că la etapa actuală a dezvoltării progresului tehnico-științific și tehnologic, diminuarea consecințelor negative ale acestora este posibilă doar în condițiile conlucrării specialiștilor din diferite domenii: filosofie, bioetică, bioetică socială și psihologie socială, bioetică medicală și medicină și a teologilor creștini. Ideea organizării unor Seminare, conferințe pe teme actualizate de cercetător, este valoroasă, deoarece Bioetica ne oferă tuturor și fiecăruia în parte șansa supraviețuirii, a unei vieți decente, ne descrie condițiile avansării în procesul personalizării individuale până la atingerea autosuficienței.

Urmărind conținutul *Bibliografiei*, constatăm că din cele 225 de surse bibliografice – 177 în limba română; 24 în limba rusă, 24 în limba franceză și engleză. Dacă apreciem calitatea surselor, relevanța lor pentru investigația desfășurată, atunci evidențiem situația în care majoritatea lucrărilor abordează diferite aspecte ale temei cercetate, cu excepția a 20 de lucrări cu un conținut mai general (gnoseologic, epistemic, metodologic, estetic etc.). Totodată, am observat că mai multe lucrări sunt menționate în *Bibliografie*, dar nu sunt aplicate în text, nu se face referire la ele.

Recomandăm elaborarea unui nou proiect de cercetare, în care rezultatele acestei investigații ar fi puse în deservirea necesităților practicii sociale, examinate la nivelul bioeticii sociale. De asemenea, am atrage atenția autorului la textul concluziilor de la compartimente și de la finalul tezei de doctor, care la moment conțin abateri de la logica și conținutul lucrării. Cerințele academice ale scrierii lucrărilor științifice nu

admit folosirea lucrărilor ne utilizate în argumentarea, justificarea unor teze fundamentale pentru teză.

Concluzie. Teza de doctor în filosofie: *Bioetica în raport cu valorile creștine fundamentale: analiză teoretico-metodologică* este structurată conform cerințelor stabilite de C.N.A.A. În centrul investigației este plasată o temă actuală cu multiple implicații în practica socială, cu un potențial instructiv, educativ important pentru viitorul societății moldovenești, societății contemporane. Apreciind rezultatele investigației raportului bioeticii cu valorile creștine fundamentale, expuse într-un limbaj științific accesibil, susținem că autorul merită pe deplin titlul de doctor în filosofie la specialitatea: 632.01 – Etică și Bioetică.

11.06.2018

Liudmila ROȘCA,
doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,
Institutul de Relații Internaționale din Moldova

*Materialele publicate în revista „Relații Internaționale Plus”
nu reflectă neapărat punctul de vedere al redacției.*

*Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine
în exclusivitate autorilor.*

Drepturile de autor asupra articolelor publicate aparțin autorilor.

Tirajul - 100 de exemplare

Periodicitatea – bianuală (trianuală)

Versiunea online: <http://irim.md/cercetare/revista-ri-plus/>

ADRESA REDACȚIEI:

str. Pușkin 54, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD 2005,

telefon/fax: 022-21-09-78;

e-mail: ludmilarosca.com@gmail.com

TIPOGRAFIA „PRINT-CARO”

*Materials published in the journal “International Relations
Plus” do not necessarily reflect the editorial point of view.
The responsibility for the content of the articles rests exclusively
with the authors.*

Copyrights on published articles belong to the authors.

Circulation - 100 copies

Periodicity - biannual (triennial)

Online version: <http://irim.md/cercetare/revista-ri-plus/>

EDITORIAL ADDRESS:

54 Pushkin Street, Chisinau, the Republic of Moldova, MD 2005,

telephone / fax: 022-21-09-78;

e-mail: ludmilarosca.com@gmail.com

PUBLISHING HOUSE „PRINT-CARO”